Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
20 A
15 M
1.° 17.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Cornelii ab Egmond *et Sociorum*
Anno CIↃ IↃ C XXXXVII

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Google

DIVI AURELII
AUGUSTINI
CONFESSIONUM
LIBER PRIMUS.

BIBLIOTECA N
ROM
VITTORIO E

Caput I.

Admiratur divinam majeſtatem, accenſus cupiditate illam laudibus proſequendi.

1 MAgnus es Domine, & laudabilis valde, magna virtus tua, & ſapientiæ tuæ non eſt numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ, & homo circumferens mortalitatem ſuam, circumferens teſtimonium peccati ſui, & teſtimonium, quia ſuperbis Deus reſiſtis, & tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ. Tu excitas, ut laudare te delectet; quia feciſti nos ad te; & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te. Da mihi Domine ſcire & intelligere, utrum ſit prius invocare te, an laudare te: & ſi ſcire te prius ſit, an invocare te.

2. Sed quis te invocat, neſciens te? aliud enim pro alio poteſt invocare, neſciens te. An potius invocaris, ut ſciaris?

quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent, ſine prædicante: & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Quærentes enim invenient eum, & invenientes laudabunt eum. Quæram te Domine, invocans te: & invocam te, credens in te: prædicatus es enim nobis. Invocat te Domine fides mea, quam dediſti mihi: quam inſpiraſti mihi, per humanitatem filii tui, per miniſterium prædicatoris tui.

CAPUT II.

A Deo habet homo, ut ſit: & quod Deus in eo, & ipſe in Deo ſit.

1 ET quomodo invocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? Quoniam utique in me ipſum eum vocabo, cum invocabo eum. Et quis locus eſt in me, quo veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me. Deus qui fecit cælum & terram? Itane Domine Deus meus eſt quicquam in me, quod capiat te? An vero cælum & terra, quæ feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te?

2. An quia ſine te non eſſet, quicquid eſt, fit, ut quicquid eſt, capiat te? quoniam itaque & ego ſum, qui peto, ut venias in me: qui non eſſem, niſi eſſes in me? Non enim ego jam in inferis, & tamen etiam ibi es. Nam, etſi deſcendero in infernum, ades. Non ergo eſſem, Deus meus, non omnino eſſem, niſi eſſes in me. An potius non eſſem, niſi eſſem in

te;

by Google

te : ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam ſic Domine, etiam ſic. Quo te invoco, cum in te ſim? Aut unde venias in me? Quo enim recedam extra cælum & terram, ut inde in me veniat Deus meus, qui dixit: Cælum & terram ego impleo?

CAPUT III.

Deus ubique totus, & non per partes à creatura capitur.

1 CApiunt ergone te cælum & terra, quoniam tu imples ea? An imples, & reſtat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis, quicquid impleto cælo & terra reſtat, ex te? An non opus habes, ut à quoquam contin-earis, qui contines omnia: quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vaſa, quæ te plena ſunt, ſtabilem te faciunt: quia etſi frangantur, non effunderis. Et cum effunderis ſuper nos, non tu jaces, ſed erigis nos: nec tu diſſiparis, ſed colligis nos. Sed qui imples omnia, te toto imples omnia?

2. An qui non poſſunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem ſimul omnia capiunt? An ſingulas ſingula, & majores majora, minores minora capiunt? Ergo eſt aliqua pars tua major, aliqua minor? An ubique totus es, & res nulla te totum capit?

præter Deum noſtrum? Summe, optime, potentiſſime, omnipotentiſſime, miſericordiſſime, & juſtiſſime, ſecretiſſime, & præſentiſſime, pulcherrime, & fortiſſime, ſtabilis; & incomprehenſibilis; immutabilis, mutans omnia: Nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, & in vetuſtatem perducens ſuperbos, & neſciunt. Semper agens, ſemper quietus: colligens, & non egens: portans, & implens, & protegens: creans, & nutriens, & perficiens: quærens cum nihil deſit tibi.

2. Amas, nec æſtuas: zelas, & ſecurus es: pœnitet te, & non doles: iraſceris, & tranquillus es: Opera mutas nec mutas conſilium: recipis quod invenis, & nunquam amittis. Nunquam inops, & gaudes lucris: Nunquam avarus, & uſuras exigis. Supererogatur tibi, ut debeas: & quis habet quicquam non tuum? Reddis debita, nulli debens: donas debita, nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſancta? Aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? & væ tacentibus de te, quoniam loquaces, muti ſunt.

CAPUT V.

Orat veniam admiſſorum, & charitatem Dei.

1 QVis mihi dabit acquieſcere in te? Quis mihi dabit, ut venias in cor meum, & inebries illud: ut obliviſcar mala mea & unum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere, ut loquar. Quid tibi ſum ipſe, ut amari te jubeas à me: & niſi faciam, iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parvane ipſa eſt, ſi non amem te? Hei mihi: Dic mihi per miſerationes tuas, Domine Deus meus, quid ſis mihi. Dic animæ meæ: Salus tua ego ſum. Sic dic, ut audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine: aperi eas, & dic animæ meæ: Salus tua ego ſum. Curram poſt vocem hanc, & apprehendam te. Noli abſcondere à me faciem tuam: Moriar ne moriar, ut eam videam.

2. Anguſta eſt domus animæ meæ; quo venias ad eam, dilatetur abs te. Ruinoſa eſt, refice eam. Habet, quæ offendant oculos tuos, fateor & ſcio. Sed quis mundabit eam? Aut cui alteri, præter te, clamabo? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſervo tuo. Credo, propter quod & loquor; Domine tu ſcis. Nonne tibi prolocutus ſum adverſum me delicta mea, Deus meus: & tu dimiſiſti impietatem cordis mei? Non judicio contendo tecum qui veritas es:

& ego nolo fallere me ipſum, ne mentiatur iniquitas mea ſibi. Non ergo judicio contendo tecum: quia ſi iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit?

CAPUT VI.

Quod omnia beneficia receperit à Deo, & in ipſo conſervetur ab ipſo.

1 SEd tamen, ſine me loqui apud miſericordiam tuam, me terram & cinerem. Sine me tamen loqui, quoniam ecce miſericordia tua eſt; non homo irriſor meus, cui loquor. Et tu fortaſſe irrides me, ſed converſus miſereberis mei. Quid enim eſt, quod volo dicere, Domine Deus meus, niſi quia neſcio, unde venerim huc? in iſtam (dicam) mortalem vitam, an mortem vitalem, neſcio. Et ſuſceperunt me conſolationes miſerationum tuarum, ſicut audivi à parentibus carnis meæ, ex quo & in qua formaſti me in tempore: non enim ego memini. Exceperunt ergo me conſolationes lactis humani. Nec mater mea, vel nutrices meæ, ſibi ubera implebant: ſed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ, ſecundum inſtitutionem tuam, & divitias uſque ad fundum rerum diſpoſitas. Tu etiam mihi dabas nolle amplius, quam dabas; & nutrientibus me, velle mihi dare, quod eis dabas. Dare enim mihi per ordinatum affectum volebant, quo ex te abundabant. Nam bonum erat eis, bonum meum ex eis, quod

non

non ex eis,ſed per eas erat. Ex te quippe, bona omnia, Deus : & ex Deo meo ſalus mihi univerſa. Quod animadverti poſt modum ,clamante te mihi per hæc ipſa, quæ tribuis intus & foris. Nam tunc ſugere noram, & acquieſcere delectationibus: flere autem offenſiones carnis meæ; nihil amplius. Poſt & ridere cœpi , dormiens primo, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum eſt , & credidi, quoniam ſic videmus & alios infantes. Nam iſta mea non memini.

2. Et ecce paulatim ſentiebam ubi eſſem : & voluntates meas volebam oſtendere eis, per quos implerentur, & non poteram , quia illæ intus erant, foris autem illi : nec ullo ſuo ſenſu valebant introire in animam meam. Itaque jactabam membra & voces, ſigna ſimilia voluntatibus meis , pauca quæ poteram, qualia poteram,non enim erant veriſimilia. Et cum mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obeſſet, indignabar non ſubditis majoribus, & liberis non ſervientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales eſſe infantes didici, quos diſcere potui, & me talem fuiſſe, magis mihi ipſi indicaverunt neſcientes, quam ſcientes nutritores mei.Et ecce,infantia mea olim mortua eſt, & ego vivo. Tu autem Domine,qui & ſemper vivis,& nihil moritur in te ; quoniam ante primordia ſeculorum , & ante omne quod vel ante dici poteſt,tu es,& Deus es,Dominuſq; omnium, quæ creaſti: & apud te

rerum omnium inſtabilium ſtant cauſæ: & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines: & omnium irrationabilium & temporalium ſempiternæ vivunt rationes: Dic mihi ſupplici tuo Deus, & miſericors miſero tuo: dic mihi, utrum alicui jam ætati meæ mortuæ ſucceſſerit infantia mea: an illa eſt quam egi intra viſcera matris meæ? nam & de illa mihi non nihil indicatum eſt, & prægnantes ipſe vidi fœminas.

3. Quid ante hanc etiam, dulcedo mea Deus meus? Fuine alicubi, aut aliquis? Nam quis mihi dicat iſta, non habeo: nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me iſta quærentem te, qui de hoc, quod novi, laudari te à me jubes, & confiteri me tibi? Confiteor tibi Domine cæli & terræ, laudem dicens tibi de primordiis & infantia mea, quæ non memini: & dediſti ea homini ex aliis de ſe conjicere: & auctoritatibus etiam muliercularum multa de ſe credere. Eram enim, & vivebam etiam tunc: & ſigna, quibus ſenſa mea nota aliis facerem, jam in fine infantiæ quærebam. Vnde hoc tale animal, niſi abs te Domine? An quiſquam ſe faciendi erit artifex? Aut ulla vena trahitur aliunde, qua eſſe & vivere currat in nos, præterquam quod tu facis nos Domine: cui eſſe & vivere, non aliud atque aliud eſt; quia ſummè eſſe, atque ſummè vivere, id ipſum es? Summus enim es, & non mutaris neque peragitur

in

in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in te ſunt & iſta omnia. Non enim haberent vias tranſeundi, niſi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies. Et quam multi jam dies noſtri & patrum noſtrorum, per hodiernum tuum tranſierunt: & ex illo acceperunt modos, & utcunque extiterunt: & tranſibunt adhuc alii, & accipient, & utcunque exiſtent. Tu autem idem ipſe es: & omnia craſtina atque ultra, omniaque heſterna, & retro, hodie facies, hodie feciſti. Quid ad me? Si quis non intelligit, gaudeat & ipſe, dicens: Quid eſt hoc? Gaudeat etiam ſic; & amet non inveniendo invenire potius, quàm inveniendo non invenire te.

CAPUT VII.

Infantiam quoque peccatis eſſe obnoxiam.

1 EXaudi Deus. Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & miſereris ejus: quoniam tu feciſti eum, & peccatum non feciſti in eo. Quis mihi commemorat peccatum infantiæ meæ? Quoniam nemo mundus à peccato coram te. nec infans, cujus eſt unius diei vita ſuper terram. Quis mihi commemorat? An quilibet tantillus nunc parvulus, in quo video, quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabam? An quia uberibus inhiabam plorans? Nam ſi nunc faciam, non quidem uberibus, ſed eſcę congruenti

pro tempore etiam illa bona erant, fiendo petere, etiam quod noxiè daretur; indignari acriter non ſubjectis hominibus, liberis, & majoribus, hiſque à quibus genitus eſt; multiſque præterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere niti, quantum poteſt? quia non obeditur imperiis, quibus perniciosè obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium, innocens eſt, non animus infantium. Vidi ego, & expertus ſum zelantem parvulum; nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aſpectu collactaneum ſuum.

2. Quis hoc ignorat? Expiare ſe dicunt iſta matres atque nutrices, neſcio quibus remediis. Niſi vero & iſta innocentia eſt, in fonte lactis ubertim manante atque abundante opulentiſſimum, opis egentiſſimum, & illo adhuc uno alimento vitam ducentem, conſortem non pati. Sed blandè tolerantur hæc; non quia nulla vel parva, ſed quia ætatis acceſſu peritura ſunt. Quod licet probes; tamen ferri æquo animo eadem ipſa non poſſunt, quando in aliquo annoſiore deprehenduntur.

Tu

Tu itaque Domine Deus meus, qui dediſti vitam infanti; & corpus, quod ita ut videmus inſtruxiſti ſenſibus, compegiſti membris, figura decoraſti, proque ejus univerſitate atque incolumitate, omnes conatus animantis inſinuaſti: jubes me laudare te in iſtis; & confiteri tibi, & pſallere nomini tuo, altiſſime. Quia Deus es omnipotens & bonus, etiamſi ſola iſta feciſſes, quæ nemo alius poteſt facere, niſi tu une, à quo eſt omnis modus: formoſiſſime, qui formas omnia; & lege tua ordinas omnia.

3. Hanc ergo ætatem Domine, qua me vixiſſe non memini; de qua aliis credidi, & quam me egiſſe, ex aliis infantibus conjeci: quanquam iſta multum fida conjectura ſit, piget me annumerare huic vitæ meæ, qua vivo in hoc ſeculo. Quantum enim attinet ad oblivionis meæ tenebras, par illi eſt, qua vixi in matris utero. Quod ſi & in iniquitate conceptus ſum, & in peccatis mater mea in utero me aluit: ubi oro te Deus meus, ubi Domine ego ſervus tuus, ubi aut quando innocens fui? Sed ecce omitto illud tempus, & quid mihi jam cum eo eſt, cujus nulla veſtigia recolo?

CAPUT VIII.

Deſcriptio Pueritiæ.

1 Nonne ab infantia huc pergens, veni in pueritiam: vel potius ipſa in me venit, & ſucceſſit infantiæ: Nec diſceſſit illa; quo enim abiit? & tamen jam non

non erat. Non enim eram infans, qui non farer, ſed jam puer loquens eram. Et memini hoc: & unde loqui didicerim poſt adverti. Non enim docebant me majores homines, præbentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, ſicut paulo poſt literas: ſed ego ipſe mente, quam dediſti mihi Deus meus, cum gemitibus & vocibus variis, & variis membrorum motibus edere vellem ſenſa cordis mei, ut voluntati pareretur: nec valerem, quæ volebam omnia: nec quibus volebam, omnia præſtabam memoria, cum ipſi appellabant rem aliquam: & cum ſecundum eam vocem corpus ad aliquid movebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod ſonabant, cum eam vellent oſtendere.

2. Hoc autem eos velle, ex motu corporis aperiebatur: tanquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, cæterorumque membrorum actu, & ſonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, rejiciendis, faciendiſve rebus. Ita verba in variis ſententiis locis ſuis poſita, & crebro audita, quarum rerum ſigna eſſent, paulatim colligebam, meaſque jam voluntates edomito in eis ſignis ore, per hæc enunciabam. Sic cum his, inter quos eram, voluntatum enunciandarum ſigna communicavi, & vitæ humanæ procelloſam ſocietatem altius ingreſſus ſum, pendens ex parentum auctoritate, nutuque majorum hominum.

...ſus,ut in hoc ſeculo florerem, & excellerem linguoſis artibus ad honorem hominum & falſas divitias famulantibus. Inde ad ſcholam datus ſum, ut diſcerem literas,in quibus,quid utilitatis eſſet,ignorabam miſer, & tamen, ſi ſegnis in diſcendo eſſem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à majoribus. Et multi ante nos vitam iſtam agentes, præſtruxerant ærumnoſas vias, per quas tranſire cogebamur multiplicato labore & dolore filiis Adam.

2. Invenimus autem Domine homines rogantes te; & didicimus ab eis,ſentientes, te (ut poteramus) eſſe magnum aliquem; qui poſſes etiam, non apparens ſenſibus noſtris, exaudire nos, & ſubvenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium & refugium meum; & in tuam invocationem rumpebam, nodos linguæ meæ: & rogabam te parvus non parvo affectu, ne in ſchola vapularem. Et cum me non exaudiebas, quod non erat ad inſipientiam mihi, ridebantur à majoribus hominibus, uſque ab ipſis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc

& gra-

& grave malum meum. Eſtne quiſquam Domine tam magnus animus, prægrandi affectu tibi cohærens: eſtne inquam quiſquam? (Facit enim hoc quædam etiam ſtoliditas.) Eſt ergo, qui tibi pie cohærendo, ita fit affectus granditer, ut aculeos, & ungulas atque hujuſcemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis, tibi per univerſas terras, cum timore magno ſupplicatur, ita parvi æſtimet, irridens eos qui hæc acerbiſſimè formidant, quemadmodum parentes noſtri ridebant tormenta, quibus pueri à magiſtris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his evadendis deprecabamur: & peccabamus tamen minus ſcribendo, aut legendo, aut cogitando de literis, quam exigebatur à nobis.

3. Non enim deerat Domine memoria vel ingenium, quæ nos habere voluiſti pro illa ætate; ſed delectabat nos ſatis ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia utique agebant. Sed majorum nugæ, negocia vocantur: Puerorum autem talia cum ſint, puniuntur à majoribus; & nemo miſeratur pueros, vel illos, vel utroſque. Niſi vero approbet quiſquam bonus rerum arbiter vapulaſſe me, quia ludebam pila puer: & eo ludo impediebar, quo minus celeriter diſcerem literas, quibus major deformius luderem: Aut aliud faciebat idem ipſe, à quo vapulabam. Qui ſi in aliqua quæſtiuncula à condoctore ſuo victus eſſet-

magiſ-

magis bile atque invidiâ torquebatur, quam ego cum in certamine pilæ à colluſore meo ſuperabar.

CAPUT X.

Ob pilæ luſum, neglexit juſſa parentum.

1 ET tamen peccabam Domine Deus, ordinator & creator omnium rerum naturalium, peccatorum autem tantum non ordinator. Domine Deus meus, peccabam faciendo contra præcepta parentum, & magiſtrorum illorum. Poteram enim poſtea bene uti literis, quas volebant ut diſcerem quocunque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & ſcalpi aures meas falſis fabellis, quo prurirent ardentius, eadem curioſitate magis magiſque per oculos periculoſa micante in ſpectacula ludoſque majorum, quos tamen qui edunt, ea dignitate præditi excellunt, ut hoc pænè omnes optent parvulis ſuis, quos tamen cædi libenter patiuntur, ſi ſpectaculis talibus impediantur à ſtudio, quo eos ad talia edenda cupiunt pervenire. Vide iſta Domine miſericorditer, & libera nos jam invocantes te, libera etiam eos qui nondum te invocant, ut invocent te, & liberes eos.

CAPUT XI.

Puer morbo corripitur, revaleſcens baptiſmum differt.

1 AUdieram enim ego adhuc puer de vita æterna nobis promiſſa, per humilitatem filii tui domini Dei noſtri, deſcendentis ad ſuperbiam noſtram; & ſignabar jam ſigno crucis ejus, & condiebar ejus ſale, jam inde ab utero matris meæ, quæ multum ſperavit in te. Vidiſti Domine, cum adhuc puer eſſem, & quodam die preſſus ſtomacho, repente æſtuarem pæne moriturus: Vidiſti Deus meus, quoniam cuſtos meus jam eras, quó motu animi & qua fide, baptiſmum Chriſti tui Dei & domini mei flagitavi, à pietate matris meæ, & matris omnium noſtrûm Eccleſiæ tuæ. Et conturbata mater carnis meæ, quoniam & ſempiternam ſalutem meam charius parturiebat corde caſto in fide tua: jam curaret feſtinabunda, ut ſacramentis ſalutaribus initiarer & abluerer, te domine Jeſu confitens in remiſſionem peccatorum, niſi ſtatim recreatus eſſem. Dilata eſt itaque mundatio mea, quaſi neceſſe eſſet ut adhuc ſordidarer, ſi viverem; quia videlicet poſt lavacrum illud, major & periculoſior in ſordibus delictorum reatus foret.

2. Ita jam credebam, & illa, & omnis domus, niſi pater ſolus; qui tamen non evicit in me jus maternæ pietatis, quo minus

nus

etiam velles,quo conſilio dilatus ſum, ne tunc baptizarer: utrum bono meo mihi, quaſi laxata ſint lora peccandi, an non laxata ſunt? Vnde ergo etiam nunc de aliis atque aliis ſonat undique in auribus noſtris, Sine illum, faciat quod vult, nondum enim baptizatus eſt: & tamen in ſalutem corporis non dicimus, Sine, vulneretur amplius, nondum enim ſanatus eſt? Quanto ergo melius, ut cito ſanarer, & id ageretur mecum, meorum meaque diligentia; ut recepta ſalus animæ meæ, uta eſſet tutela tua, qui dediſſes eam! Melius vero. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum poſt pueritiam idebantur, noverat eos jam illa mater: t terram magis per eos, unde poſtea formaret, quam ipſam jam effigiem, committere volebat.

CAPUT XII.

Ad literas cogebatur, quo tamen Deus utebatur bene.

IN ipſa tamen pueritia (de qua mihi minus, quam de adoleſcentia metuetur) non amabam literas, & me in s urgeri oderam: & urgebar tamen. & be-

& bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim diſcerem, niſi cogerer. Nemo enim invitus bene facit, etiamſi bonum eſt, quod facit. Nec qui me urgebant, bene faciebant: ſed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur, quo referrem, qui me diſcere cogebant; præterquam ad ſatiandas inſatiabiles cupiditates copioſæ inopiæ, & ignominioſæ gloriæ.

2. Tu verò, cui numerati ſunt capilli capitis noſtri, errore omnium, qui mihi inſtabant, ut diſcerem, utebaris ad utilitatem meam, meo autem, qui diſcere nolebam, utebaris ad pœnam meam: quia plecti non eram indignus tantillus puer, & tantus peccator. Ita de non benefacientibus, tu bene faciebas mihi: & de peccante meipſo, juſte retribuebas mihi. Juſſiſti enim, & ſic eſt, ut pœna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus.

CAPUT XIII.

Quibus ſtudiis ſit potiſſimum delectatus.

1 QVid autem erat cauſæ, cur græcas literas oderam, quibus puerulus imbuebar; ne nunc quidem mihi ſatis exploratum eſt. Adamaveram enim latinas, non quas primi magiſtri, ſed quas docent, qui grammatici vocantur. Nam illas primas, ubi legere & ſcribere & numerare dicitur, non minus oneroſas pœnaleſque habebam, quam omnes græcas. Unde tamen & hoc, niſi de peccato & vanitate

vitæ?

vitæ? quia caro eram, & ſpiritus ambulans & non revertens. Nam utique meliores, quia certiores erant primæ illæ literæ, (quibus fiebat in me, & factum eſt, & habeo illud, ut & legam, ſi quid ſcriptum invenio, & ſcribam ipſe, ſi quid volo) quam illæ, quibus tenere cogebar Æneæ neſcio cujus errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem: cum interea meipſum in his à te morientem, Deus vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus. Quid enim miſerius miſero, non miſerante ſeipſum; & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam, non flente autem mortem ſuam, quæ fiebat non amando te?

2. Deus lumen cordis mei, & panis oris intus animæ meæ, & virtus maritans mentem meam & ſinum cogitationis meæ, non te amabam: & fornicabar abs te, & fornicanti ſonabat undique euge euge. Amicitia enim hujus mundi fornicatio eſt abs te. Et euge euge dicitur, ut pudeat ſi non ita homo ſit. Et hæc non flebam; ſed flebam Didonem extinctam ferroque extrema ſecutam; ſequens ipſe extrema condita tua relicto te, & terra iens in terram; & ſi prohiberer ea legere, dolerem; quia non legerem, quod dolerem. Talis dementia, honeſtiores & uberiores literæ putabantur: quam illæ quibus legere & ſcribere didici.

3. Sed nunc in anima mea Deus meus cla-

clamet, & veritas tua dicat mihi: Non eſt ita, non eſt ita: melior eſt prorſus doctrina illa prior. Nam ecce paratior ſum obliviſci errores Æneæ, atque omnia ejuſmodi, quam ſcribere & legere. At enim vela pendent liminibus grammaticarum ſcholarum; ſed non illa magis honorem ſecreti, quam tegumentum erroris ſignificant. Non clament adverſum me, quos jam non timeo, dum confiteor tibi, quæ vult anima mea Deus meus, & acquieſco in reprehenſione malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas. Non clament adverſum me venditores grammaticæ, vel emptores; quia ſi proponam eis interrogans, utrum verum ſit, quod Æneam aliquando Carthaginem veniſſe Poëta dicit; indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum eſſe.

4. At ſi quæram, quibus literis ſcribatur Æneæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum reſpondent: ſecundum id pactum & placitum, quo inter ſe homines iſta ſigna firmarunt. Idem, ſi quæram, quid horum majore vitæ hujus incommodo quiſque obliviſcatur, legere & ſcribere, an poëtica illa figmenta: quis non videat, quid reſponſurus ſit, qui non eſt penitus oblitus ſui. Peccabam ergo puer, cum illa inania iſtis utilioribus amore præponebam: vel potius iſta oderam, illa amabam. Iam vero unum & unum duo, duo & duo quatuor, odioſa cantio mihi erat: & dulciſſimum ſpecta-

cu-

culum vanitatis, equus ligneus plenus armatis: & Trojæ incendium, atque ipſius umbra Creuſæ.

CAPUT XIV.

De literis Græcis & Latinis.

1 CUr ergo græcam etiam grammaticam oderam talia cantantem? Nam & Homerus peritus, texuit tales fabellas, & dulciſſime vanus eſt: mihi tamen amatus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius ita ſit, cum eum ſic diſcere coguntur, ut ego illum, videlicet difficulter. Difficultas omnino ediſcendæ peregrinæ linguæ, quaſi felle aſpergebat omnes ſuavitates græcas fabuloſarum narrationum. Nulla enim verba illa noveram & ſævis terroribus ac pœnis, ut noſſem, inſtabatur mihi vehementer. Nam & latina aliquando (infans utique) nulla noveram: & tamen advertendo, didici ſine ullo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & joca arridentium, & lætitias alludentium.

2. Didici vero illa ſine pœnali onere urgentium, cum me urgeret cor meum ad patienda concepta ſua: & quia non eſſet, niſi aliqua verba didiciſſem, non à docentibus, ſed à loquentibus, in quorum & ego auribus parturiebam, quicquid ſentiebam. Hinc ſatis elucet, majorem habere vim ad diſcenda iſta liberam curioſitatem, quam meticuloſam neceſſitatem. Sed illius fluxum hæc reſtringit

legibus tuis, Deus, legibus tuis à magiſtrorum ferulis uſque ad tentationes martyrum, valentibus legibus tuis miſcere ſalubres amaritudines, revocantes nos ad te à jocunditate peſtifera, qua receſſimus à te.

CAPUT XV.

Precatio ad Deum.

1 EXaudi Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea ſub diſciplina tua: neque deficiam in confitendo tibi miſerationes tuas, quibus eruiſti me ab omnibus viis meis peſſimis: ut dulceſcas mihi ſuper omnes ſeductiones quas ſequebar; & amem te validiſſime; & amplexar manum tuam totis præcordiis meis, ut eruas me ab omni tentatione uſque in finem.

2. Ecce enim tu domine rex meus, tibi ſerviat, quicquid utile puer didici; tibi ſerviat, quod loquor, & ſcribo, & lego, & numero. Quoniam, cum vana diſcerem, tum diſciplinam dabas mihi: & in eis vanis, peccata delectationum mearum dimiſiſti mihi. Didici enim in eis multa verba utilia: ſed & in rebus non vanis diſci poſſunt: & ea via tuta eſt, in qua pueri ambularent.

CAPUT XVI.

In laſcivas fabulas.

SEd væ tibi flumen moris humani? Quis reſiſtit tibi? Quamdiu non ſiccaberis?

cabèris? Quouſque volves Evæ filios in mare magnum & formidoloſum, quod vix tranſeunt, qui ſignum conſcenderint? Nonne ergo in te legi, & tonantem Jovem, & adulterantem? Et utique non poſſet hæc duo; ſed actum eſt, ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falſo tonitruo. Quis autem penulatorum magiſtrorum audit aure ſobria, ex eodem pulvere hominem clamantem & dicentem: Fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat? divina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingebat hæc quidem ille, ſed hominibus flagitioſis divina tribuendo ne flagitia putarentur, & ut quiſquis ea feciſſet, non homines perditos, ſed cæleſtes deos videretur imitatus.

2. Et tamen, ô flumen tartareum, jactantur in te filii hominum cum mercedibus ut hæc diſcant: & magna res agitur, cum hoc agitur publicè in foro, in conſpectu legum ſuper mercedem ſalaria decernentium; & ſaxa tua percutis & ſonas, dicens: Hinc verba dicuntur: hinc acquiritur eloquentia, rebus perſuadendis ſententiiſque explicandis maximè neceſſaria. Ita vero non cognoſceremus verba hæc: imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa cæli, & alia verba, quæ in eo loco ſcripta ſunt: niſi Terentius induceret nequàm adoleſcentem, proponentem ſibi Iovem ad exemplum ſtupri: dum ſpectat tabulam quandam, pictam in pariete, ubi inerat pictura

hæc: Iovem quo pacto Danaæ miſiſſe ajunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum ſe concitat ad libidinem, quaſi cœleſti magiſterio.

3. At quem Deum, inquit? Qui templa cœli ſummo ſonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba iſta commodius diſcuntur, ſed per hæc verba turpitudo iſta confidentius perpetratur. Non accuſo verba, quaſi vaſa electa atque precioſa: ſed vinum erroris, quod in eis nobis propinatur ab ebriis doctoribus: & niſi biberemus, cædebamur: nec appellare ad aliquem judicem ſobrium licebat. Et tamen ego Deus meus, in cujus conſpectu jam ſecura eſt recordatio mea, libenter hæc didici & delectabar miſer, & ob hoc bonæ ſpei puer appellabar.

CAPUT XVII.

Modus exercendæ juventutis, in recitandis & mutandis verſibus.

1 SIne me Deus meus dicere aliquid & de ingenio meo, munere tuo, in quibus à me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negocium animæ meæ ſatis inquietum, præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, ut dicerem verba Iunonis iraſcentis & dolentis, quod non poſſet Italia Teucrorum avertere regem, quæ nunquam Iunonem dixiſſe

dixiſſe audieram: ſed figmentorum poëticorum veſtigia errantes ſequi cogebamur: & tale aliquid dicere ſolutis verbis, quale poëta dixiſſet verſibus. Et ille dicebat laudabiliuś, in quo pro dignitate adumbratæ perſonæ, iræ ac doloris, ſimilior affectus eminebat verbis ſententias congruentes veſtientibus.

2. Ut quid mihi illud, ô vera vita mea, Deus meus? quid mihi recitanti acclamabatur præ multis coætaneis & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus & ventus? Itane aliud non erat, ubi exerceretur ingenium & lingua mea? Laudes tuæ Domine, laudes tuæ per ſcripturas tuas, ſuſpenderent palmitem cordis mei: & non raperetur per inania nugarum, turpis præda volatilibus. Non enim uno modo ſacrificatur tranſgreſſoribus Angelis.

CAPUT XVIII.

Quod homines curant ſervare leges grammaticorum, & non divinorum præceptorum.

1 QVid autem mirum, quod in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus ibam foras: quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta ſua non mala, ſi cum barbariſmo aut ſolœciſmo enunciarent, reprehenſi confundebantur? ſi autem libidines ſuas, integris & rite conſequentibus verbis, copioſe ornateque narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc Domine, & taces longani-

ganimis,& multum miſericors,& verax. Nunquid ſemper tacebis? Et nunc eruis de hoc immaniſſimo profundo quærentem te animam, & ſitientem delectationes tuas: & cujus cor dicit tibi: Quæſivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram, Nám longe à vultu tuo ieram, in affectu tenebroſo.

2. Non enim pedibus & ſpaciis locorum itur abs te,aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor,equos aut currus vel naves quæſivit,aut avolavit penna viſibili,aut moto poplite iter egit;ut in longinqua regione vivens,prodigè diſſiparet, quod dederas proficiſcenti? dulcis Pater, quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoſo; id enim eſt tenebroſo,atq; id eſt longe à vultu tuo. Vide Domine Deus,& patienter,ut vides,vide; quomodo diligenter obſervent filii hominum pacta literarum & ſyllabarum, accepta à prioribus locutoribus, & à te accepta æterna pacta perpetuæ ſalutis negligant; ut qui illa ſonorum vetera placita teneat aut doceat, ſi contra diſciplinam grammaticam, ſine aſpiratione primæ ſyllabæ ominem dixerit, magis diſpliceat hominibus, quam ſi contra tua præcepta hominem oderit, cum ſit homo. Quaſi vero quemlibet inimicum hominem pernicioſius ſentiat, quam ipſum odium, quo in eum irritatur: aut vaſtet quiſquam perſequendo alium gravius, quam cor ſuum vaſtat inimicando!

3. Et certe non eſt interior literarum ſcien-

ſcientia, quam ſcripta conſcientia, id ſe alteri & facere, quod nolit pati. Quam tu ſecretus es, habitans in excelſis in ſilentio, Deus ſolus magnus: lege infatigabili ſpargens pœnales cæcitates, ſuper illicitas cupiditates! Cum homo eloquentiæ famam quærit, aſtans ante hominem, judicem, circumſtante hominum multitudine, inimicum ſuum odio immaniſſimo inſectans, vigilantiſſimè cavet, ne per linguæ errorem dicat, Inter hominibus: & ne per mentis furorem, hominem auferat ex hominibus, non cavet.

Caput XIX.

Quod plus curavit vitare barbariſmum, quam vitia morum.

1 HOrum ego puer morum in limine jacebam miſer, & hujus arenæ palæſtra erat illa: ubi magis timebam barbariſmum facere: quam cavebam, ſi facerem, non facientibus hæc invidere. Dico hæc, & confiteor tibi Deus meus, in quibus laudabar ab eis, quibus placere, tunc mihi erat honeſtè vivere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam projectus eram ab oculis tuis. Nam in illis jam quid me fœdius fuit: ubi etiam talibus diſplicebam, fallendo innumerabilibus mendaciis & pædagogum, & magiſtros, & parentes amore ludendi, ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicra inquietudine?

2. Furta etiam faciebam de cellario paren-

ſentum,& de menſa: vel gula imperitante, vel ut haberem, quod darem pueris, ludum ſuum mihi, quo pariter utique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipſe vana excellentiæ cupiditate victus, ſæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, ſi deprehenderem, arguebam, quam id quod aliis faciebam: & ſi deprehenſus arguerer, ſævire magis quam cedere libebat.

3. Iſtane eſt innocentia puerilis? Non eſt domine, domine non eſt, oro te Deus meus. Nam hæc ipſa ſunt, quæ à pædagogis & magiſtris, à nucibus, & pilulis & paſſeribus, ad præfectos & reges, aurum prædia, mancipia: Hæc ipſa omnino ſuccedentibus majoribus ætatibus tranſeunt, ſicuti ferulis majora ſupplicia ſuccedunt. Humilitatis ergo ſignum in ſtatura pueritiæ, rex noſter probaſti, cum aiſti: Talium eſt regnum cælorum.

CAPUT XX.

Pro bonis operibus ſibi collatis, Deo gratias agere.

1 SEd tamen domine, tibi excellentiſſimo atque optimo conditori & rectori univerſitatis, Deo noſtro gratias, etiamſi me puerum tantum eſſe voluiſſes. Eram, enim, & jam tunc vivebam atque ſentiebam, meamque incolumitatem, veſtigium ſecretiſſimæ unitatis, ex qua eram, curæ habebam; cuſtodiebam interiore

riore ſenſu integritatem ſenſuum meorum: inque ipſis parvis, parvarumque rerum cogitationibus, veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebam, locutione inſtruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abjectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile?

2. At iſta omnia Dei mei dona ſunt: non mihi ego dedi hæc: & bona ſunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo eſt qui fecit me, & ipſe eſt bonum meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipſo, ſed in creaturis ejus, me atque cæteras voluptates, ſublimitates, veritates quærebam; atque ita irruebam in dolores, confuſiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, ſed tu mihi ea ſerva. Ita enim ſervabis me; & augebuntur, & perficientur, quæ dediſti mihi: & ero ipſe tecum: quia & ut ſim, tu dediſti mihi.

LIBER SECUNDUS.

Caput I.

Adoleſcentia ætatem & vitia ingreditur.

1 Recordari volo tranſactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ: non quod eas amem, ſed ut amem te, Deus meus. Amore

re amoris tui facio iſtud, recolens vias meas nequiſſimas, in amaritudine recogitationis meæ: ut tu dulceſcas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix & ſecura: & colligens me à diſperſione, in qua fruſtratim diſciſſus ſum: dum ab uno te averſus, in multa evanui.

2. Exarſi enim aliquando ſatiari in inferis, in adoleſcentia: & ſilveſcere auſus ſum, variis & umbroſis amoribus: & contabuit ſpecies mea, & computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

CAPUT II.

Accuſat adoleſcentiam, in ardore libidinoſo conſumptam.

1 ET quid erat, quod me delectabat, niſi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo uſque ad animum, quatenus eſt limoſus limes amicitiæ. Sed exhalabantur nebulæ de limoſa concupiſcentia carnis, & ſcatebra pubertatis; & obnubiiabant, atque obfuſcabant cor meum, ut non diſcerneretur ſerenitas dilectionis à caligine libidinis. Utrunque in confuſo æſtuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum, atque merſabat gurgite flagitiorum. Invaluerat ſuper merita tua, & neſciebam. Obſurdueram ſtridore catenæ mortalitatis meæ, pœna ſuperbiæ animæ meæ: & ibam longius à te, & ſinebas: & jactabar, & effundebar, & diffluebam, & ebulliebam

bam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gradum meum! Tacebas tunc, & ego ibam porro longè à te, in plurima & plura ſterilia ſemina dolorum, ſuperba dejectione & inquieta laſſitudine.

2. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & noviſſimarum rerum fugaces pulchritudines in uſum verteret, earumque ſuavitatibus metas præfigeret: ut uſque ad conjugale littus exæſtuarent fluctus ætatis meæ: ſi tranquillitas in eis non poterat eſſe, fine procreandorum liberorum contenta, ſicut præſcribit lex tua domine: qui formas etiam propaginem mortalitatis noſtræ, potens imponere lenem manum, ad temperamentum ſpinarum, à paradiſo tuo ſecluſarum? Non enim longè eſt à nobis omnipotentia tua, etiam cum longe ſumus à te: aut certè ſonitum nubium tuarum vigilantius adverterem. Tribulationem autem carnis habebunt hujuſmodi. Ego autem vobis parco. Et, Bonum eſt homini, mulierem non tangere. Et, Qui ſine uxore eſt, cogitat ea, quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonio junctus eſt, cogitat ea, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori.

3. Has ergo voces exaudirem vigilantior, & abſciſſus propter regnum cælorum, felicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miſer, ſequens impetum fluxus mei relicto te: & exceſſi omnia legitima tua, nec evaſi flagella tua. Quis enim hoc mortalium? Nam tu ſemper aderas

miſericorditer ſæviens, & amariſſimis aſpergens offenſionibus omnes illicitas jocunditates meas, ut ita quærerem ſine offenſione jocundari. Et ubi hoc poſſem, non invenirem quicquam, præter te domine: præter te, qui fingis dolorem in præcepto: & percutis, ut ſanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Vbi eram, & quam longe exulabam à deliciis domus tuæ, anno illo ſexto decimo ætatis carnis meæ: cum accepit in me ſceptrum, & totas manus ei dedi, veſaniæ libidinis, licentioſæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum, ruentem excipere me matrimonio: ſed cura fuit tantum, ut diſcerem ſermonem facere quam optimum, & perſuadere dictione.

CAPUT III.

De peregrinatione ſtudiorum cauſa, & parentum propoſito.

1 ET anno quidem illo intermiſſa erant ſtudia mea, dum mihi, reducto è Medauris, in qua vicina urbe jam cœperam literaturæ atque oratoriæ percipiendæ gratia peregrinari, longinquioris apud Carthaginem peregrinationis ſumptus præparabantur, animoſitate magis quam opibus patris, municipis Thagaſtenſis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque enim tibi Deus meus ſed apud te narro hæc generi meo, generi humano, quantulacunque ex particula incidere

cidere poteſt in iſtas meas literas. Et, ad quid hoc? Vt videlicet ego, & quiſquis hæc legit, cogitemus de quam profundo clamandum ſit ad te. Et quid propius auribus tuis, ſi cor confitens & vita ex fide eſt? Quis enim hominum non extollebat laudibus tunc patrem meum, quod ultra vires rei familiaris ſuæ impenderet filio, quicquid etiam longe peregrinanti ſtudiorum cauſa opus eſſet? Multorum enim civium longe opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat: Cum interea non ſatageret idem pater, qualis creſcerem tibi, aut quam caſtus eſſem: dum modo eſſem diſertus vel deſertus potius à cultura tua Deus, qui es unus, verus & bonus dominus agri tui cordis mei.

2. Sed ubi ſexto illo decimo anno, interpoſito ocio ex neceſſitate domeſticæ feriatus ab omni ſchola, cum parentibus eſſe cœpi, exceſſerunt caput meum vepres libidinum, & nulla erat eradicans manus. Quinimo, ubi me ille pater in balneis vidit pubeſcentem, & inquieta indutum adoleſcentia, quaſi jam ex hoc in nepotes geſtiret, gaudens matri indicavit: gaudens, vinolentia, in qua te iſte mundus oblitus eſt creatorem ſuum, & creaturam tuam pro te amavit, de vino inviſibili perverſæ atque inclinatæ in ima voluntatis ſuæ: Sed matris in pectore, jam inchoaveras templum tuum: & exordium ſanctæ habitationis tuæ. Nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat. Itaque illa exilivit pia trepidatione ac tre-

more: quamvis mihi nondum fideli, timuit tamen vias diſtortas; in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergum & non faciem.

3. Hei mihi, & audeo dicere tacuiſſe te Deus meus, cum irem abs te longius. Itane tu tacebas tunc mihi? Et cujus erant, niſi tua verba illa per matrem meam fidelem tuam, quæ cantaſti in aures meas? Nec inde quicquam deſcendit in cor meum, ut facerem illud. Volebat enim illa, & ſecreto memini, ut monuerit cum ſolicitudine ingenti, ne fornicarer, maximeque ne adulterarem cujuſquam uxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubeſcerem. Illi autem tui erant, & neſciebam: & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas, & in illa contemnebaris à me, à me filio ejus, filio ancillæ tuæ ſervo tuo. Sed neſciebam: & præceps ibam tanta cæcitate, ut inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, quam audiebam eos jactantes flagitia ſua; & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes eſſent: & libebat facere non ſolum libidine facti, verum etiam laudis.

4. Quid dignum eſt vituperatione, niſi vitium? Ego ne vituperarer, vitioſior fiebam: & ubi non ſuberat, quo admiſſo æquarer perditis, fingebam me feciſſe, quod non feceram, ne viderer abjectior, quo eram innocentior: & ne vilior haberer, quo eram caſtior. Ecce, cum quibus comitibus iter agebam platearum Babyloniæ:

loniæ: & volutabar in cœno ejus, tanquam in cinamomis & unguentis precioſis; & in umbilico ejus,quo tenacius hærerem. Calcabat me inimicus inviſibilis, & ſeducebat me, quia ego ſeductilis eram. Non enim & illa,quæ jam de medio Babylonis fugerat,ſed ibat in cæteris ejus tardior, mater carnis meæ, ſicut monuit me, pudicitiam ita curavit, quod de me à viro ſuo audierat. Jamque peſtilentioſum, & in poſterum periculoſum ſentiebat, coërcere termino conjugalis affectus, ſi reſecari ad vivum non poterat. Non curavit hoc,quia metus erat, ne impediretur ſpes mea compede uxoria. Non ſpes illa, quam in te futuri ſeculi habebat mater; ſed ſpes literarum, quas ut noſſem,nimis volebat parens uterque. Ille, quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non ſolum nullo detrimento, ſed etiam nonnullo adjumento ad te adipiſcendum profutura æſtimabat uſitata illa ſtudia doctrinæ. Ita enim conjicio, recolens, ut poſſum,mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ,ultra temperamentum ſeveritatis, in diſſolutionem affectionum variarum; & in omnibus erat caligo, intercludens mihi (Deus meus) ſerenitatem veritatis tuæ; & prodibat,tanquam ex adipe, iniquitas mea.

CAPUT IV.

Furtum Auguſtini.

1 FUrtum certe punit lex tua Domine, & lex ſcripta in cordibus hominum quam ne ipſa quidem delet iniquitas. Quis enim fur æquo animo furem patitur? Nec copioſus adactum inopia. Et ego furtum facere volui, & feci, nulla compulſus egeſtate, nec penuria: ſed faſtidio juſtitiæ, & ſagina iniquitatis. Nam id furatus ſum, quod mihi abundabat, & multo melius. Nec ea re volebam frui quam furto appetebam: ſed ipſo furto, & peccato. Arbor erat prius in vicinia vineæ noſtræ pomis onuſta, nec forma, nec ſapore illecebroſis. Ad hanc excutiendam atque aſportandam, nequiſſimi adoleſcentuli perreximus nocte intempeſta, quouſque ludum de peſtilentiæ more in areis produxeramus: & abſtulimus inde onera ingentia, non ad noſtras epulas, ſed vel projicienda porcis, etiamſi aliquid inde comedimus; dum tamen fieret à nobis, quod eo liberet, non quod liceret.

2. Ecce cor meum Deus meus, ecce cor meum, quod miſeratus es in imo abyſſi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat, ut vel eſſem gratis, malus, & malitiæ meæ cauſa nulla eſſet niſi malitia fœda. Et amavi eam, amavi perire, amavi defectum meum: non illud, ad quod deficiebam; ſed defectum ipſum meum, amavi. Turpis anima & diſſiliens à firma-

mento

mento tuo in exterminium: non de decore aliquid, ſed dedecus appetens.

CAPUT V.

Neminem peccare ſine cauſa.

1 ET enim ſpecies eſt pulchris corporibus, & auro, & argento, & omnibus: & in contactu carnis, congruentia valet plurimum: cæteriſque ſenſibus, eſt ſua cuique accommodata modificatio corporum. Habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque ſuperandi potentia ſuum decus, unde etiam vindictæ aviditas oritur: & tamen in cuncta hæc adipiſcenda, non eſt egrediendum abs te Domine, neque deviandum à lege tua. Et vita, qua hic vivimus, habet illecebram ſuam propter quendam modum decoris ſui, & convenientiam cum his omnibus infimis pulchris.

2. Amicitia quoque hominum caro nodo dulcis eſt, propter unitatem de multis animis. Propter univerſa hæc atque hujuſmodi, peccatum admittitur: dum immoderata in iſta inclinatione, cum extrema bona ſint, meliora & ſumma deſeruntur, tu Domine Deus noſter, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, ſed non ſicut Deus meus, qui fecit omnia, quia in ipſo delectatur juſtus, & ipſe eſt delitiæ rectorum corde. Cum itaque de facinore quæritur, qua cauſa factum ſit, credi non ſolet, niſi cum appetitus adipiſcendi alicujus illorum

bonorum, quæ infima diximus, eſſe potuiſſe apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra ſunt enim & decora: quanquam præ bonis ſuperioribus & opibus beatificis abjecta & jacentia.

3. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamavit ejus conjugem; aut prædium, aut voluit deprædari, unde viveret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere: aut læſus ulciſci ſe exarſit. Num homicidium ſine cauſa faceret, ipſo homicidio delectatus? Quis crediderit? Nam & de quo dictum eſt vecordi & nimis crudeli homine, quod gratuito potius malus atque crudelis erat, prædicta eſt tamen cauſa, ne per otium (inquit) torpeſceret manus aut animus. Quare id quoque? Cur ita? Ut ſcilicet illa exercitatione ſcelerum, capta urbe, honores, imperia, divitias aſſequeretur: & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conſcientiam ſcelerum. Nec ipſe igitur Catilina amavit facinora ſua, ſed utique aliud, cujus cauſa illa faciebat.

CAPUT IV.

Omnia, quæ boni ſpecie nos ad vitia invitant in ſolo Deo eſſe vera & perfecta.

1 QUid ego miſer in te amavi, ô furtum meum, ô facinus illud meum nocturnum ſextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras, cum furtum eſſes; aut vero aliquid es, ut loquar ad te?

Pulchra

Pulchra erant poma illa, quæ furati ſumus: quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium, creator omnium, Deus bone, Deus ſummum bonum & bonum verum meum. Pulchra erant illa poma, ſed non ipſa concupivit anima mea miſerabilis: Erat enim mihi meliorum copia: illa autem decerpſi, tantum ut furarer. Nam decerpta projeci, epulatus: inde ſola iniquitate, qua lætabar, fruens. Nam & ſi quid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat.

2. Et nunc Domine Deus meus quæro, quid me in futuro delectaverit, & ecce ſpecies nulla eſt. Non dico ſicut in æquitate atque prudentia, ſed neque ſicut in mente hominis atque memoria & ſenſibus & vegetante vita. Neque ſicut ſpecioſa ſunt ſydera & decora locis ſuis, & terra & mare plena fœtibus, qui ſuccedunt naſcendo decedentibus. Non ſaltem, ut eſt quædam defectiva ſpecies & umbratica vitiis fallentibus. Nam & ſuperbia celſitudinem imitatur, cum tu ſis unus ſuper omnia Deus excelſus. Et ambitio quid niſi honores quærit & gloriam, cum tu ſis præ cunctis honorandus unus & glorioſus in æternum? Et ſævitia poteſtatum timeri vult, Quis autem timendus, niſi unus Deus? Cujus poteſtati eripi aut ſubtrahi quid, quando aut ubi, aut quo, vel à quo poteſt? Et blanditiæ laſcivientium amari volunt: ſed neq; blandius eſt aliquid tua charitate, nec amatur quicquam ſalubrius, quam illa præ cunctis formoſa, &

 lumi-

luminoſa veritas tua. Et curioſitas affectare videtur ſtudium ſcientiæ, cum tu omnia ſumme noveris.

3. Ignorantia quoque ipſa atque ſtultitia, ſimplicitatis & innocentiæ nomine tegitur, quia te ſimplicius quicquam non reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica ſunt? Et ignavia, quaſi quietem appetit: quæ vero quies certa, præter Dominum? Luxuria ſatietatem atque abundantiam ſe cupit vocari: tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis ſuavitatis. Effuſio liberalitatis obtendit umbram: ſed bonorum omnium largitor affluentiſſimus tu es. Avaritia, multa poſſidere vult; & tu poſſides omnia. Invidentia de excellentia litigat: quid te excellentius? Ira vindictam quærit: te juſtius quis vindicat? Timor inſolita & repentina exhorreſcit, rebus quæ amantur averſantia, dum præcavet ſecuritati: Tibi enim quid inſolitum, quid repentinum? Aut quis à te ſeparat, quod diligis? Aut ubi, niſi apud te, firma ſecuritas?

4. Triſtitia, rebus amiſſis contabeſcit, quibus ſe oblectabat cupiditas: quia ita ſibi nollet, ſicut tibi auferri nihil poteſt. Ita fornicatur anima cum avertitur abs te: & quærit extra te ea, quæ pura & liquida non invenit, niſi cum redit ad te. Perverſe te imitantur omnes, qui longe ſe à te faciunt, & extollunt ſe adverſum te. Sed etiam ſic te imitando, indicant creatorem te eſſe omnis naturæ; ideo non

eſſe,

eſſe,quo à te omnino recedatur.Quid ergo in illo furto ego dilexi; & in quo dominum meum vel vicioſe atque perverſe imitatus ſum? An libuit facere contra legem, ſaltem fallacia, quia potentatu non poteram, ut mancam libertatem captivus imitarer,faciendo impune quod non liceret, tenebroſa omnipotentiæ ſimilitudine?

CAPUT VII.

Gratias agit Deo pro remiſſione peccatorum, quodque à multis ſervatus ſit.

1 ECce, ſi eſt ille ſervus fugiens dominum ſuum, & conſecutus umbram. O putredo, ô monſtrum vitæ, & mortis profunditas! Potuitne libere, quod non licebat? non ob aliud, niſi quia non licebat? Quid retribuam domino, quod recolit hæc memoria mea, & anima mea non metuit inde? Diligam te Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo: quoniam tanta dimiſiſti mihi mala, & nefaria opera mea. Gratiæ tuæ deputo & miſericordiæ tuæ,quod peccata mea tanquam glaciem ſolviſti. Gratiæ tuæ deputo & quæcunque non feci mala. Quid enim non facere potui qui etiam gratuitum facinus amavi? Et omnia mihi dimiſſa eſſe fateor: & quæ mea ſponte feci mala; & quæ te duce non feci.

2. Quis eſt hominum, qui ſuam cogitans infirmitatem, audet viribus ſuis tribuere caſtitatem atq; innocentiam ſuam: ut minus amet te,quaſi minus ei neceſſaria

ria fuerit miſericordia tua, qua donas peccata converſis ad te? Qui enim vocatus à te, ſecutus eſt vocem tuam; & vitavit ea quæ me de meipſo recordantem & fatentem legit: non me derideat ab eo medico ægrum ſanari, à quo ſibi præſtitum eſt, ut non ægrotaret, vel potius ut minus ægrotaret. Et ideo te tantundem, imo vero amplius diligat; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum ſe videt tantis peccatorum languoribus non implicari.

CAPUT VIII.

Quid amaverit in furto.

1 QVem fructum habui miſer aliquando in iis quæ nunc recolens erubeſco; maxime in illo furto, in quo ipſum furtum amavi, nihil aliud; cum & ipſum eſſet nihil, & eo ipſo ego miſerior? Et tamen ſolus id non feciſſem; ſic recordor animum tunc meum, ſolus omnimodo id non feciſſem. Ergo ibi amavi etiam conſortium eorum, cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud, quam furtum amavi; imo vero nihil aliud, quia & illud nihil eſt.

2. Quid eſt revera? Quis eſt, qui doceat me, niſi qui illuminat cor meum, & diſcernit umbras ejus? Quid eſt, quod mihi venit in mentem quærere, & diſcutere, & conſiderare? Quia ſi tunc amarem poma illa, quæ furatus ſum, & eis frui cuperem, poſſem etiam ſolus, ſi ſatis eſſet,

committere illam iniquitatem, qua pervenirem ad voluptatem meam: nec confricatione conſciorum animorum, accenderem pruritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipſo facinore, quam faciebat conſortium ſimul peccantium.

CAPUT IX.

Contagioſa res, ſodales mali.

1 QVid erat ille affectus animi? Certe enim plane turpis erat nimis: & væ mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quod erat? Delicta quis intelligit? Riſus erat quaſi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabar, quo id non faciebam ſolus? An quia etiam nemo facile ſolus ridet? Nemo quidem facile: ſed tamen etiam ſolos & ſingulos homines, cum alius nemo præſens eſt, vincit riſus aliquando, ſi aliquid nimis ridiculum, vel ſenſibus occurrerit, vel animo. At ego illud ſolus non facerem, non facerem omnino ſolus.

2. Ecce eſt coram te Deus meus, viva recordatio animæ meæ. Solus non facerē furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar, ſed quia furabar; quod me ſolum facere prorſus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, ſeductio mentis, inveſtigabilis ex ludo & ioco nocendi aviditas, & alieni damni appetitus!

tus ! nulla lucri mei, nulla ulciſcendi libidine : ſed cum dicitur : Eamus, faciamus, & pudet non eſſe impudentem.

CAPUT X.

In Deo omne bonum.

1 QVis exaperit tortuoſiſſimam iſtam & implicatiſſimam nodoſitatem? Fœda eſt, nolo in eam intendere, nolo eam videre. Te volo juſtitia & innocentia, pulchra & decora honeſtis luminibus, & inſatiabili ſatietate. Quies eſt apud te valde, & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini ſui: & non timebit, & habebit ſe optime in optimo. Defluxi abs te ego, & erravi, Deus meus: nimis devius à ſtabilitate tua in adoleſcentia, & factus ſum mihi regio egeſtatis.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Amore, quem venabatur, capitur.

1 VEni Carthaginem, & circumſtrepebat me undique ſartago flagitioſorum amorum. Nondum amabam, & amari amabam; & ſecretiore indigentia, oderam me minus indigentem. Quærebam, quod amarem, amans amari, & oderam ſecuritatem, & viam ſine muſcipulis

pulis

pulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo, te ipſo Deus meus, & ea fame non eſuriebam; ſed eram ſine deſiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, ſed quo inanior, eo faſtidioſior. Et ideo non bene valebat anima mea; & ulceroſa projiciebat ſe foras miſerabiliter, ſcalpi avida contactu ſenſibilium. Sed ſi non haberent animam, non utique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat magis, ſi etiam amantis corpore fruerer.

2. Venam igitur amicitiæ coinquinabam ſordibus concupiſcentiæ, candoremque ejus obnubilabam de tartaro libidinis; & tamen fœdus atque inhoneſtus, elegans & urbanus eſſe geſtiebam abundanti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi. Deus meus, miſericordia mea, quanto felle mihi ſuavitatem illam, & quam bonus aſperſiſti! quia & amatus ſum, & perveni occulte ad vinculum fruendi, & colligabar lætus ærumnoſis nexibus, ut cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & ſuſpicionum, & timorum, & irarum, atque rixarum. Rapiebant me ſpectacula theatrica, plena imaginibus miſeriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

CAPUT II.

Spectacula tragica.

1 QUid eſt, quod homo ibi vult dolere, cum ſpectat luctuoſa atque tra-

tragica,quæ tamen pati ipſe nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem ſpectator, & dolor ipſe eſt voluptas ejus. Quid eſt, niſi miſerabilis inſania? Nam eo magis eis movetur quiſque, quo minus à talibus affectibus ſanus eſt: quanquam,cum ipſe patitur, miſeria: cum aliis compatitur, miſericordia dici ſolet. Sed qualis tandem miſericordia, in rebus fictis & ſcenicis? Non enim ad ſubveniendum provocatur auditor, ſed tantum ad dolendum invitatur: & actori earum imaginum amplius favet, cum amplius dolet. Et ſi calamitates illæ hominum vel antiquæ vel falſæ ſic agantur, ut qui ſpectat non doleat, abſcedit inde faſtidiens & reprehendens. Si autem doleat,manet intentus;& gaudens lachrymatur. Lachrimæ ergo amantur, & dolores? Certe omnis homo gaudere vult. An,cum miſerum neminem eſſe libeat, liber tamen eſſe miſericordem? Quod quia non ſine dolore eſt, hac una cauſa amantur dolores. Et hoc de illa vena amicitiæ eſt.

2. Sed quo vadit?quo fluit?Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æſtus immanes terrarum libidinum, in quos ipſa mutatur & vertitur per nutum proprium, de cœleſti ſerenitate detorta atq; dejecta? Repudietur ergo miſericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed cave immunditiam anima mea,ſub tutore Deo meo, Deo patrū noſtrorum, & laudabili, & ſuperexaltato in omnia ſecula,cave immunditiam: neque enim

enim nunc non miſereor. Sed tunc in theatris congaudebam amantibus, cum ſeſe fruebantur per flagitia, quamvis hæc imaginariè gererentur in ludo ſpectaculi. Cum autem ſeſe amittebant, quaſi miſericors contriſtabar, & utrumque me delectabat tamen. Nunc vero magis miſereor gaudentē in flagitio, quam velut dura perpeſſum detrimento pernicioſæ voluptatis, & amiſſione miſeræ felicitatis.

3. Hæc certe verior miſericordia, ſed non in ea delectatur cor. Nam etſi approbatur officio charitatis, qui dolet miſerum; mallet tamen utique non eſſe, quod doleret, qui germanitus miſericors eſt. Si enim eſt malevola benevolētia, quod fieri non poteſt: poteſt & ille, qui veraciter ſynceriterque miſeretur, cupere eſſe miſeros, ut miſereatur. Non nullus itaque dolor approbandus, nullus amandus eſt. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas longe lateque purius quam nos, & incorruptibilibus misereris, quod nullo dolore ſauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miſer dolere amabam: & quærebam, ut eſſet, quod dolerem: quando mihi in ærumna aliena & falſa & ſaltatoria, ea magis placebat actio hiſtrionis: meque alliciebat vehementius, quā mihi lachrimæ excutiebantur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans à grege tuo, & impatiens cuſtodiæ tuæ, turpi ſcabie fœdarer? Et inde erant dolorū amores, non quibus altius penetrarer. Non enim amabam talia perpeti, qualia

ſpectare: ſed quibus auditis & fictis tanquam in ſuperficie raderer: quos tamen quaſi ungues ſcalpentium, fervidus tumor & tabes & ſanies horrida conſequebatur. Talis vita mea nunquid vita erat, Deus meus?

CAPUT III.

In foro verſatur inter cauſidicos.

1 ET circumvolabat ſuper me fidelis à longe miſericordia tua. In quantas iniquitates diſtabui, & ſacrilegam curioſitatem ſecutus ſum! ut deſerentem te, reduceret me ad ima infida, & circumventoria obſequia dæmoniorum: quibus immolabam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Auſus ſum etiam in celebritate ſolemnitatum tuarum intra parietes eccleſiæ tuæ concupiſcere, & agere negocium procurandi fructus mortis: unde me verberaſti gravibus pœnis. Sed nihil ad culpam meam. ô tu prægrandis miſericordia mea, Deus meus refugium meum à terribilibus nocentibus: in quibus vagatus ſum præfidenti collo, à longe recedendo à te: amans vias meas, & non tuas: amans fugitivam libertatem.

2. Habebant & illa ſtudia, quæ honeſta vocabantur, ductum ſuum, intuentem fora litigioſa, ut & celerem in eis; eo laudabilior, quo fraudulentior. Tanta eſt cæcitas hominum, de cæcitate etiam gloriantium. Et major jam eram in ſchola rhetoris, & gaudebam ſuperbe, & tumebam typho: quanquam longe ſedatior:

Domine

Domine tu ſcis: & remotus omnino ab everſionibus, quas faciebant everſores. (Hoc enim nomen ſævum & diabolicum velut inſigne urbanitatis eſt.) Inter quos vivebam pudore impudenti, quia talis non eram, & cum eis eram, & amicitiis eorum delectabar aliquando: à quorum ſemper factis abhorrebam, hoc eſt; ab everſionibus, quibus proterve inſectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent, gratis illudendo, atque inde paſcendo malevolas lætitias ſuas. Nihil eſt illo actu ſimilius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius, quam everſores vocarentur? Everſi planè prius ipſi atque perverſi, deridentibus eos & ſeducentibus fallacibus occulte ſpiritibus in eo ipſo, quod alios irridere amant & fallere.

CAPUT IV.

Hortenſius Ciceronis excitavit illum ad ardorem philoſophiæ.

1 INter hos ego, imbecilla tunc ætate diſcebam libros eloquentiæ; in qua eminere cupiebam fine damnabili & ventoſo per gaudia vanitatis humanæ: & uſitato jam diſcendi ordine, perveneram in librum quendam cujuſdam Ciceronis, cujus linguam fere omnes mirantur, pectus non ita. Sed liber ille, ipſius exhortationem continet ad philoſophiam, & vocatur Hortenſius. Ille vero liber mutavit affectum meum; & ad teipſum Domine mutavit preces meas, & vota ac deſideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis

 vana

vana ſpes, & immortalitatem ſapientiæ concupiſcebam æſtu cordis incredibili; & ſurgere jam cœperam, ut ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum ætatis unde-vigeſimum, jam defuncto patre ante biennium. Non ergo ad acuendam linguam referebam illum librum: neq; mihi locutionem, ſed quod loquebatur, perſuaſerat.

2. Quomodo ardebam, Deus meus, quomodo ardebam revolare à terrenis ad te, & neſciebam, quid ageres mecum! Apud te eſt enim ſapientia. Amor autem ſapientiæ; nomen Græcum, habet philoſophiam, quo me accendebant illæ literæ. Sunt, qui ſeducant per philoſophiam, magno & blando & honeſto nomine colorantes & fucantes errores ſuos. Et prope omnes, qui ex illis & ſupra temporibus tales erant, notantur in eo libro & demonſtrantur: & manifeſtatur ibi ſalutifera illa admonitio ſpiritus tui, per ſervum tuum bonum & pium. Videte, ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa hujus mundi, & non ſecundum Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

3. Et ego illo tempore, ſcis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apoſtolica nota erant, hoc tamen ſolo delectabar in illa exhortatione, quod non illam aut illam ſectam, ſed ipſam

quæ-

quæcunque eſſet ſapientiam, ut diligerem, & quærerem, & aſſequerer, & tenerem atque amplexarer; fortiter excitabar ſermone illo & accendebar, & ardebam: & hoc ſolum me in tanta flagrantia refrangebat, quod nomen Chriſti non erat ibi: Quoniam hoc nomen, ſecundum miſericordiam tuam domine, hoc nomen ſalvatoris mei filii tui, in ipſo adhuc lacte matris, tenerum cor meum pie biberat & alte retinebat: & quicquid ſine hoc nomine fuiſſet, quamvis literarum & expolitum & veredicum, non me totum rapiebat.

CAPUT V.

Faſtidiit ſacras literas, propter ſimplicitatem ſtyli.

1 ITaque inſtitui animum intendere in ſcripturas ſanctas, ut viderem quales eſſent. Et ecce, video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris: ſed inceſſu humilem, ſucceſſu excelſam, & velatam myſteriis: & non eram ego talis, ut intrare in eam poſſem, aut inclinare cervicem ad ejus greſſus. Non enim, ſicut modo loquor, ita ſenſi cum attendi ad illam ſcripturam: ſed viſa mihi eſt indigna quam Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus, refugiebat modum ejus, & acies mea, non penetrabat interiora ejus. Verum tamen illa erat, quæ creſceret cum parvulis. Sed ego dedignabar eſſe parvulus; & turgidus faſtu, mihi grandis videbar.

CAPUT VI.

A Manichæis quomodo captus.

1 ITaque incidi in homines ſuperbe delirantes, & carnales nimis, & loquaces: in quorum ore laquei diaboli, & viſcum confectum commixtione ſyllabarum nominis tui, ſed & domini Jeſu Chriſti, & paracleti conſolatoris Spiritus Sancti. Hæc nomina omnia non recedebant de ore eorum, ſed ſono tenus & ſtrepitu linguæ, cæterum cor inane veri. Et dicebant: Veritas & veritas; & multi eam dicebant mihi, & nuſquam erat in eis; ſed falſa loquebantur, non de te tantum, qui vere veritas es, ſed etiam de iſtis elementis hujus mundi creaturis tuis; de quibus etiam vera dicentes philoſophos tranſgredi debui præ amore tuo, mi pater ſumme bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O veritas, veritas, quam intime etiam tunc medullæ animi mei ſuſpirabant tibi: cum te illi ſonarent mihi frequenter & multipliciter voce ſola, & libris multis & ingentibus! Et illa erant fercula, in quibus mihi eſurienti te, inferebantur pro te Sol & Luna, pulchra opera tua, ſed tamen opera tua, non tu, nec ipſa prima. Priora enim ſpiritualia opera tua, quam iſta corporea, quamvis lucida & cœleſtia.

2. At ego nec priora illa, ſed teipſam, te veritas, in qua non eſt commutatio, nec momenti obumbratio, & eſuriebam & ſitie-

& ſitiebam: & apponebantur adhuc mihi in illis ferculis phantaſmata ſplendida: quibus jam melius erat amare iſtum Solem, ſaltem iſtis oculis verum, quam illa falſa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam, non avide quidem, qui nec ſapiebas in ore meo, ſicuti es: neque enim tu eras illa figmenta inania, nec nutribar ex eis, ſed exhauriebar magis. Cibus in ſomnis, ſimillimus eſt cibis vigilantium: quo tamen dormientes non aluntur; dormiunt enim. At illa nec ſimilia erant ullo modo tibi, ſicut nunc mihi locuta es: quia illa erant corporalia phantaſmata, falſa corpora, quibus certiora ſunt vera corpora iſta, quæ videmus viſu carneo, ſive cœleſtia, ſive terreſtria cum pecudibus & volatilibus videmus hæc: & certiora ſunt, quam cum imaginamur ea. Et rurſus certius imaginamur ea, quam ex eis ſuſpicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla ſunt: qualibus ego tunc paſcebar inanibus, & non paſcebar.

3. At tu amor meus, in quem deficio, ut fortis ſim, nec iſta corpora es, quæ videmus, quanquam de cœlo, nec ea es, quæ non videmus ibi, quia tu iſta condidiſti, nec in ſummis tuis conditionibus habes. Quanto ergo longe es à phantaſmatibus illis meis, phantaſmatibus corporum, quæ omnino non ſunt: quibus certiores ſunt phantaſiæ corporum eorum, quæ ſunt: & eis certiora corpora, quæ tamen non es: ſed nec anima es, quæ vita eſt cor-

corporum. Ideo melior vita corporum certiorque, quam corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum, vivens teipſa & non mutaris, vita animæ meæ. Ubi ergo mihi tunc eras, & quam longe? Et longe peregrinabar abs te, excluſus & à ſiliquis porcorum, quos de ſiliquis paſcebam. Quanto enim meliores grammaticorum & poëtarum fabellæ, quam illa decipula! Nam verſus & carmen & Medea volans, utiliores ſunt certe, quam quinque elementa varie fucata, propter quinque antra tenebrarum, quæ omnino nulla ſunt, & occidunt credentem. Nam verſum & carmen, etiam ad vera pulmenta transfero. Volantem autem Medeam, & ſi cantabam, non aſſerebam: & ſi cantari audiebam, non credebam, illi autẽ credidi.

4. Væ væ, quibus gradibus deductus ſum in profunda inferni? quippe laborans & æſtuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miſeratus es, & nondum confitentem) cum te non ſecundum intellectum mentis, quo me præſtare voluiſti belluis, ſed ſecundũ ſenſum carnis quærerem. Tu autem eras interior intimo meo, & ſuperior ſummo meo. Offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomon's, ſedentem ſuper ſellam in foribus, & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtivam bibite. Quæ me ſeduxit, quia invenit foris habitantẽ in oculo carnis meæ: & talia ruminantem apud me, qualia per illũ voraſſem.

CAPUT VII.

Doctrina Manichæorum abſurda.

1 NEſciebam enim aliud vere, quod eſt: & quaſi acutule movebar, ut ſuffragarer ſtultis deceptoribus, cum à me quærerent, unde malum: & utrum forma corporea Deus finiretur, & haberet capillos & ungues, & utrum juſti exiſtimandi eſſent qui haberent multas uxores ſimul, & occiderent homines, & ſacrificarent de animalibus. Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noveram, malum non eſſe niſi privationem boni, uſque ad quod omnino non eſt. Quod unde viderem, cujus videre uſque ad corpus erat oculis, & animo uſque ad phantaſma?

2. Et non noveram Deum eſſe ſpiritum, non cui membra eſſent per longum & latum, nec cui eſſe, moles eſſet; quia moles in parte minor eſt, quam in toto ſuo; &, ſi infinita ſit, minor eſt in aliqua parte certo ſpacio definita, quam per infinitũm: & non eſt tota ubique ſicut ſpiritus, ſicut Deus. Et quid in nobis eſſet, ſecundũ quod eſſemus ſimiles Deo: &, ſi recte in ſcripturis diceremur, ad imaginem Dei, prorſus ignorabam. Et non noveram juſtitiam veram interiorem, non ex conſuetudine judicantem, ſed ex lege rectiſſima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierũ pro regionibus & diebus: cum ipſa ubiq; ac ſemper eſſet,

non alibi alia, nec alias aliter: ſecundum quam juſti eſſent Abraham, & Iſaac & Jacob, & Moyſes, & David, & illi omnes laudati ore Dei: ſed eos ab imperitis judicari iniquos, judicantibus ex humano die, & univerſos mores humani generis ex parte moris ſui metientibus: tanquam ſi quis neſcius in armamentis, quid cuique membro accommodatum ſit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari; & murmuret; quod non apte conveniat; aut in uno die indicto à pomeridianis horis juſtitio, quiſquam ſtomachetur, non ſibi concedi quid venale proponere, quia mane conceſſum eſt; aut in una domo videat aliquid tractari manibus à quoquam ſervo, quod facere non ſinatur, qui pocula miniſtrat; aut aliquid poſt præſepia fieri, quod ante menſam prohibeatur; & indignetur, cum ſit unum habitaculum & una familia, non ubiq; atq; omnibus idem tribui.

3. Sic ſunt iſti, qui indignantur, cum audierint illo ſeculo licuiſſe juſtis aliquid, quod iſto non licet juſtis: & quia illis aliud præcepit Deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſis, cum eidem juſtitiæ utrique ſervierint: cum in uno homine, & in uno die, & in unis ædibus videant aliud alii membro congruere, & aliud jam dudum licuiſſe, & poſt horam non licere: quiddam in illo angulo permitti aut juberi, quod in iſto juſte vetetur & vindicetur. Nunquid juſtitia varia eſt & mutabilis? Sed tempora, quibus præſidet, non pariter eunt, tempora enim ſunt.

Homines

Homines autem, quorum vita ſuper terram brevis eſt, quia ſenſu non valent cauſas contexere ſæculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non ſunt, cum his quas experti ſunt: in uno autem corpore vel die vel domo, facile poſſunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus perſonisve congruat, in illis offenduntur, hic ſerviunt.

4. Hæc ego tunc neſciebam: & non advertebam: & feriebant undique iſta oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet ubilibet, ſed in alio atque alio metro, aliter atque aliter: & in uno aliquo verſu non omnibus locis eundem pedem. Et ars ipſa, qua canebam, non habebat aliud alibi, ſed omnia ſimul. Et non intuebar, juſtitiam, cui ſervirent boni & ſancti homines, longe excellentius atque ſublimius habere ſimul omnia, quæ præcepit Deus, & nulla ex parte variari, & tamen variis temporibus non omnia ſimul, ſed propria diſtribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios patres, non ſolum ſicut Deus juberet atque inſpiraret utentes præſentibus, verum quoque ſicut Deus revelaret futura prænunciantes.

CAPUT VIII.

Flagitia, quæ & quomodo punienda.

1 NUnquid aliquando aut alicubi, injuſtum eſt diligere Deum, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: & diligere proximum tanquam ſeipſum? Itaque

Itaque flagitia, quæ ſunt contra naturam, ubique ac ſemper deteſtanda atque punienda ſunt, qualia Sodomitarum fuerunt. Quę ſi omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur: quæ non ſic fecit homines, ut ſe illo uterentur modo. Violatur quippe ipſa ſocietas, quæ cum Deo nobis eſſe debet, cum eadem natura, cujus ille auctor eſt, libidinis perverſitate polluitur. Quæ autem contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diverſitate vitanda ſunt; ut pactum inter ſe civitatis aut gentis conſuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt, ſuo univerſo non congruens.

2. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet jubet, & ſi nunquam ibi factum eſt, faciendum eſt: & ſi omiſſum, inſtaurandum: & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt. Si enim regi licet in civitate, cui regnat, jubere aliquid, quod neque ante illum quiſquam, nec ipſe unquam juſſerat, & non contra ſocietatem civitatis ejus obtemperatur, imo contra ſocietatem non obtemperatur: generale quippe pactum eſt ſocietatis humanæ, obedire regibus ſuis:) quanto magis Deo regnatori univerſæ creaturæ ſuæ, ad ea quæ juſſerit, ſine dubitatione ſerviendum eſt? Sicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ, major poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. Item in facinoribus, ubi libido eſt nocendi, ſive per contume-

liam,

liam, ſive per injuriam: & utrumque vel ulciſcendi cauſa, ſicut inimico inimicus: vel adipiſcendi alicujus extra commodi, ſicut latro viatori: vel evitandi mali, ſicut ei qui timetur: vel invidendo, ſicut feliciori miſerior, aut in aliquo proſperatus, ei quem ſibi æquari timet, aut æqualem dolet: vel ſola voluptate alieni mali, ſicut ſpectatores gladiatorum, aut irriſores, aut illuſores quorumlibet. Hæc ſunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi & ſpectandi & ſentiendi, libidine, aut una, aut duabus earum, aut ſimul omnibus. Et vivitur male adverſus tria & ſeptem, pſalterium decem chordarum, decalogum tuum, Deus altiſſime &, dulciſſime.

3. Sed quæ flagitia in te, qui non corrũperis? Aut quæ adverſus te facinora, cui noceri non poteſt? Sed hoc vindicas, quod in ſe homines perpetrant: quia etiam, cum in te peccant, impie faciunt in animas ſuas, & mentitur iniquitas ſibi: ſive corrumpendo aut pervertendo naturã ſuam, quam tu feciſti & ordinaſti: vel immoderate utendo conceſſis rebus: vel in non conceſſa flagrando in eum uſum, qui eſt contra naturã: Aut rei tenentur, animo & verbis ſævientes adverſus te, & adverſus ſtimulũ calcitrantes: Aut cum diſruptis limitibus humanæ ſocietatis, lætantur audaces privatiś conciliationibus aut direptionibus, prout quidq; delectaverit, aut offenderit.

4. Et ea fiunt, cum tu derelinqueris fons vitæ, qui es unus & verus creator & rector univerſitatis: & privata ſuperbia, diligitur

gitur in parte unum falſum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos à conſuetudine mala, & propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & ſolvis à vinculis quæ nobis fecimus: ſi jam non erigamus adverſus te cornua falſæ libertatis, avaritia plus habendi, & damno totum amittendi, amplius amando proprium noſtrum, quàm te omnium bonum.

CAPUT IX.

Diſcrimen inter peccata, & inter Dei judicium & hominum.

1 SEd inter flagitia & facinora & tam multas iniquitates, ſunt peccata proficientium: quæ à bene judicantibus, & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur ſpe frugis, ſicut herba ſegetis. Et ſunt quædam ſimilia vel flagitio vel facinori, & non ſunt peccata, quia nec te offendunt Dominum Deum noſtrum, nec ſociale conſortium; cum concilian tur aliqua in uſum vitæ congrua tempori, & incertum eſt, an libidine habendi, aut puniuntur corrigendi ſtudio poteſtate ordinata, & incertum eſt, an libidine nocendi. Multa itaque facta, quæ hominibus improbanda viderentur, teſtimonio tuo approbata ſunt: & multa laudata ab hominibus, te teſte damnantur: cum ſæpe ſe aliter habet ſpecies facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.

2. Cum vero tu aliquid repente inuſitatum

tatum & improviſum imperas, etiam ſi hoc aliquando vetuiſti (quamvis cauſam imperii tui, pro tempore occultes, & quamvis contra pactum ſit aliquorum hominum ſocietatis) quis dubitat eſſe faciendum, quando ea juſta eſt ſocietas hominum, quę ſervit tibi? Sed beati, qui te imperaſſe ſciunt. Fiunt enim omnia à ſervientibus tibi, vel ad exhibendum quod ad præſens opus eſt, vel ad futura prænuncianda.

CAPUT X.

Rurſus de ficu furto ſublata, cum irriſione Manichæorum.

1 HÆc ego neſciens, irridebam illos ſanctos ſervos & prophetas tuos. Et quid agebam, cum irridebam eos, niſi ut irriderer abs te: ſenſim atque paulatim perductus ad eas nugas, ut crederem, ficum plorare cum decerpitur, & matrem ejus arborem lachrymis lacteis? Quam tamen ficum ſi comediſſet aliquis ſanctus, alieno ſane non ſuo ſcelere decerptam, miſceret viſceribus, & anhelaret de illa Angelos, imo vero particulas Dei gemendo in oratione atque ructando, quæ particulæ ſummi & veri Dei ligatæ fuiſſent in illo pomo, niſi electi ſancti dente ac ventre ſolverentur. Et credidi miſer, magis eſſe miſericordiam præſtandam fructibus terræ quam hominibus, propter quos naſcerentur. Si quis enim eſuriens peteret, qui Manichæus non eſſet, quaſi capitali ſupplicio damnanda buccella videretur, ſi ei daretur.

CA-

CAPUT XI.

Somnium matris de filio.

1 ET miſiſti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruiſti animam meam: cum pro me fleret ad te mater mea fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & ſpiritu, quem ex te habebat, & exaudiſti eam Domine. Exaudiſti eam, nec deſpexiſti lachrymas ejus, cum profluentes rigarent terram ſub oculis ejus, in omni loco orationis ejus, & exaudiſti eam. Nam unde illud ſomnium, quo eam conſolatus es, ut vivere me ſecum crederet, & habere ſecum eandem menſam in domo, quod nolle cœperat, averſans & deteſtans blaſphemias erroris mei? Vidit enim ſtantem ſe in quadam regula lignea, & advenientem ad ſe juvenem ſplendidum, hilarem atque arridentem ſibi, cum illa eſſet mœrens, & mœrore confecta. Qui cum cauſas quæſiſſet ab ea mœſtitiæ ſuæ, quotidianarumque lachrymarum, (docendi ut aſſolet; non diſcendi gratia:) atque illa reſpondiſſet, perditionem meam ſe plangere: juſſiſſe illum, quo ſecura eſſet; atque admonuiſſe, ut attenderet & videret, ubi eſſet illa, ibi eſſe & me. Quod illa ubi attendit, vidit me juxta ſe in eadem regula ſtantem. Unde hoc, niſi quia erant aures tuæ ad cor ejus?

2. O tu bone omnipotens, qui ſic curas

ras unumquemque noſtrum, tanquam ſolum cures; & ſic omnes, tanquam ſingulos! Unde illud etiam, quod cum mihi narraſſet ipſum viſum, & ego ad id trahere conarer, ut illa ſe potius non deſperaret futuram eſſe, quod eram: continuo ſine aliqua hæſitatione, Non, inquit: non enim mihi dictum eſt, Ubi ille, ibi & tu: ſed, Ubi tu, ibi & ille. Confiteor tibi Domine recordationem meam, quantum recolo, (quod ſæpe non tacui) amplius me iſto per matrem vigilantem reſponſo tuo (quod tam vicina interpretationis falſitate turbata non eſt: & tam cito vidit, quod videndum fuit: quod ego certè antequam dixiſſet, non videram) etiam tum commotum fuiſſe, quam ipſo ſomnio, quo fœminæ piæ gaudium tanto poſt futurum, ad conſolationem tunc præſentis ſolicitudinis, tanto ante prædictum eſt.

3. Nam novem ferme anni ſecuti ſunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falſitatis, cum ſæpe ſurgere conarer, & gravius alliderer, volutatus ſum: Cum tamen illa vidua caſta, pia & ſobria, quales amas jam quidem ſpe alacrior, ſed fletu & gemitu non ſegnior, non deſineret horis omnibus orationum ſuarum de me plangere ad te. Et intrabant in conſpectum tuum preces ejus, & me tamen dimittebas adhuc volvi & involvi illa caligine.

CAPUT XII.

Quale reſponſum mater Auguſtini accepit à quodam Epiſcopo, de ipſius converſione.

1 ET dediſti alterum reſponſum interim, quod recolo. Nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea, quæ me magis urgent confiteri tibi, & multa non memini. Dediſti ergo alterum, per ſacerdotem tuum quendam epiſcopum, nutritum in eccleſia, & exercitatum in libris tuis. Quem cum illa fœmina rogaſſet, ut dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona, (faciebat enim hoc, ſi quos forte idoneos inveniſſet) noluit ille; prudenter ſane, quantum ſenſi poſtea. Reſpondit enim, me adhuc eſſe indocilem, eo quod inflatus eſſem novitate hæreſis illius & nonnullis quæſtiunculis jam multos imperitos exagitaſſem, ſicut illa indicaverat ei. Sed ſine (inquit) illum ibi: tantum roga pro eo Dominum; ipſe legendo reperiet, quis ille ſit error, & quanta impietas.

2. Simul etiam narravit, ſe quoque parvulum, à ſeducta matre ſua, datum fuiſſe Manichæis, & omnes pæne non legiſſe tantum, verumetiam ſcriptitaſſe libros eorum: ſibique apparuiſſe, nullo contra diſputante & convincente, quam eſſet illa ſecta fugienda: itaque fugiſſe. Quæ cum ille dixiſſet, atque illa nollet acquieſcere,

ſed inſtaret magis deprecando, & ubertim flendo, ut me videret & mecum diſſereret: ille jam ſubſtomachans tædio, Vade (inquit) à me, ita vivas: fieri enim non poteſt, ut filius iſtarum lachrymarum pereat. Quod illa ita ſe accepiſſe, inter colloquia ſua mecum ſæpe recordabatur, ac ſi de cœlo ſonuiſſet.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Quamdiu, & quomodo alios ſeduxerit.

1 PEr idem tempus annorum novem ab undeviceſimo anno ætatis meæ, uſque ad duodetriceſimum, ſeducebamur & ſeducebamus, falſi atque fallentes in variis cupiditatibus: & palam per doctrinas, quas liberales vocant, occulte autem falſo nomine religionis. Hic ſuperbi, ibi ſuperſtitioſi, ubique vani, ac popularis gloriæ ſectantes inanitatem, uſque ad theatricos plauſus & contentioſa certamina, & agonem coronarum fœminearum, & ſpectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. Illac autem purgari nos ab iſtis ſordibus expetentes, cum eis, qui appellantur electi, & ſancti, afferremus eſcas: de quibus nobis in officina aqualiculi ſui fabricarent Angelos & deos, per quos liberaremur. Et ſectabar iſta, atque faciebam cum amicis meis, per me ac mecum deceptis.

2. Irrideant me arrogantes, & nondum ſalubriter proſtrati & eliſi à te Deus meus; ego tamen confiteor tibi dedecora mea, in laude tua. Sine me obſecro, & da mihi circuire præſenti memoria præteritos circuitus erroris mei, & immolare tibi hoſtiam jubilationis. Quid enim ego ſum mihi ſine te, niſi dux in præceps? Aut quid ſum, cum mihi bene eſt, niſi ſugens lac tuum, aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? Et quis homo eſt quilibet homo, cum ſit homo? Sed irrideant nos fortes, & potentes; nos autem infirmi & inopes, confiteamur tibi.

CAPUT II.

Rhetoricam docet: & aruſpicem, qui victoriam promittebat, contemnit.

1 DOcebam illis in annis artem Rhetoricam, & victorioſam loquacitatem victus cupiditate vendebam. Malebam tamen Domine, tu ſcis, bonos habere diſcipulos, ſicut appellantur boni; & eos ſine dolo, docebam dolos: non quibus contra caput innocentis agerent, ſed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidiſti de longinquo lapſantem in lubrico, & in multo fumo ſcintillantem fidem meam, quam exhibebam in illo magiſterio diligentibus vanitatem, & quærentibus mendacium, ſocius eorum. In illis annis unam habebam, non eo, quod legitimum vocatur, conjugio cognitam, ſed quam indagaverat vagus ardor inops prudentiæ. Sed unam tamen, ei quoque ſervans

vans thori fidem: in qua ſane experirer exemplo meo, quid diſtaret inter conjugalis placiti modum, quod fœderatum eſſet generandi gratia? & pactum libidinoſi amoris, ubi proles etiam contra votum naſcitur, quamvis jam nata cogat ſe diligi.

2. Recolo etiam, cum mihi theatrici carminis certamen inire placuiſſet, mandaſſe mihi neſcio quem aruſpicem, quid ei dare mercedis vellem, ut vincerem; me autem fœda illa ſacramenta deteſtatum & abominatum reſpondiſſe: nec ſi corona illa eſſet immortaliter aurea, muſcam pro victoria necari me ſinere. Necaturus enim erat ille in ſacrificiis ſuis animantia, & illis honoribus invitaturus mihi ſuffragatura dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum, non ex tua caſtitate repudiavi, Deus cordis mei: Non enim amare te noveram, qui niſi fulgores corporeos cogitare non noveram. Talibus enim figmentis ſuſpirans anima, nonne fornicatur abs te & fidit in falſis, & paſcit ventos? Sed videlicet ſacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illa ſuperſtitione ipſe ſacrificabam. Quid eſt enim aliud ventos paſcere, quam ipſos paſcere: hoc eſt, errando eis eſſe voluptati atque deriſui?

CAPUT III.

Aſtrologia deditus, à ſene medicinæ & rerum perito revocatur.

1 IDeo illos planetarios, quos mathematicos vocant, plane conſulere non

deſiſtebam, quod quaſi eis nullum eſſet ſacrificium, & nullæ preces ad aliquem ſpiritum, ob divinationem dirigerentur: quod tamen Chriſtiana & vera pietas; conſequenter repellit & damnat. Bonum eſt enim confiteri tibi domine, & dicere: Miſerere mei, ora animam meam, quoniam peccavi tibi. Neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, ſed meminiſſe dominicæ vocis: Ecce ſanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi ſalubritatem interficere conantur, cum dicunt: De cœlo tibi eſt inevitabilis cauſa peccandi; & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars: ſcilicet, ut homo ſine culpa ſit caro, & ſanguis, & ſuperba putredo: culpandus ſit autem cœli ac ſyderum creator & ordinator. Et quis eſt hic, niſi Deus noſter, ſuavitas & origo juſtitiæ? qui reddes unicuique ſecundum opera ejus, & cor contritum & humiliatum non ſpernis.

2. Erat eo tempore vir ſagax, medicinæ artis peritiſſimus, atque in ea nobiliſſimus, qui proconſul, è manu ſua coronam illam agoniſticam impoſuerat, non ſano capiti meo, ſed non ut medicus. Nam illius morbi tu ſanator, qui reſiſtis ſuperbis, humilibus autem das gratiam. Nunquid tamen etiam per illum ſenem defuiſti mihi, aut deſtitiſti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & ejus ſermonibus, (erant enim ſine verborum cultu vivacitate ſententiarum jocundi

& graves;) aſſiduus & fixus inhærebam. Ubi cognovit ex colloquio meo, libris genethliacorum eſſe me deditum;benigne & paterne monuit, ut eos abjicerem; neque curam & operam rebus utilibus neceſſariam, illi vanitati fruſtra impenderem: dicens, ita ſe illa didiciſſe,ut victui ſuo ejus profeſſionem primis annis ætatis ſuæ deferre voluiſſet, qua vitam degeret, & ſi Hippocratem intellexiſſet, & illas utique literas potuiſſet intelligere; & tamen ob aliam cauſam ſe poſtea illis relictis medicinam aſſecutum, niſi quod eas falſiſſimas comperiſſet, & nollet vir gravis decipiendis hominibus victum quærere. At tu, inquit, quo te in hominibus ſuſtentas, Rhetoricam tenes; hanc autem fallaciam libero ſtudio, non neceſſitate rei familiaris ſectaris; quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tam perfecte diſcere elaboravi, quam ex ea ſola vivere volui.

3. A quo ego cum quæſiſſem, quæ ergo cauſa faceret, ut multa inde vera pronuntiarentur? Reſpondit ille, ut potuit, vim ſortis hoc facere in rerum natura uſquequaque diffuſam. Si enim de paginis poëtæ cujuſpiam longe aliud canentis atque intendentis, cum ſorte quis conſuluit, mirabiliter conſonus negocio ſæpe verſus exiret; mirandum non eſſe, dicebat, ſi ex anima humana, ſuperiore aliquo inſtinctu, neſciente quid in ſe fieret, non arte ſed ſorte ſonaret aliquid, quod interrogantis rebus factiſque con-

cineret. Et hoc quidem ab illo vel per illum procuraſti mihi, & quid ipſe poſtea per meipſum quærerem, in memoria mea delineaſti. Tunc autem nec ipſe, nec chariſſimus meus Nebridius, adoleſcens valde bonus, & valde cautus irridens totum illud divinationis genus, perſuadere mihi potuerunt, ut hæc abjicerem: quoniam me amplius ipſorum autorum movebat autoritas; & nullum certum, quale quærebam, documentum adhuc inveneram, quo mihi ſine ambiguitate appareret, quæ ab eis conſultis vera dicerentur, forte vel ſorte non arte inſpectorum ſyderum dici.

Caput IV.

Morbum & baptiſmum amici narrat, quem etiam ſuis erroribus involverat; eoque morte ſublato, dolet graviſſime.

1 IN illis annis, quo primum tempore in municipio quo natus ſum, docere cœperam, comparaveram amicum ſocietate ſtudiorum nimis charum: coævum mihi, & conflorentem flore adoleſcentiæ: Mecum puer creverat, & pariter in ſcholam ieramus, pariterque luſeramus. Sed nondum ſic erat amicus, quanquam ne tunc quidem, ſicuti eſt, vera amicitia: quia non eſt vera, niſi cum eam tu agglutinas inter inhærentes tibi charitate, diffuſa in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Sed tamen dulcis erat nimis,

cocta

coƈta fervore parilium ſtudiorum. Nam & à fide vera, quam non germanitus & penitus adoleſcens tenebat, deflexeram eum in ſuperſtitioſas fabellas, & pernicioſas, propter quas plangebat me mater. Mecum jam errabat in animo homo ille, & non poterat anima mea ſine illo. Et ecce tu, imminens dorſo fugitivorum tuorum, Deus ultionum & fons miſericordiarum ſimul, qui convertis nos ad te miris modis: ecce abſtuliſti hominem de hac vita, cum vix expleviſſet annum in amicitia mea, ſuavi mihi ſupra omnes ſuavitates illius vitæ meæ.

2. Quis laudes tuas enumerat, unus in ſe uno, quas expertus eſt? Quid tunc feciſti Deus meus, & quam inveſtigabilis abyſſus judiciorum tuorum? Cum enim laboraret ille febribus, jacuit diu ſine ſenſu in ſudore lethali. Et cum deſperaretur, baptizatus eſt neſciens, me non curante: & præſumente id retinere potius animam ejus, quod à me acceperat, non quod in neſcientis corpore fiebat. Longe autem aliter erat: nam recreatus eſt, & ſalvus factus. Statimque ut primum cum eo loqui potui, (potui autem mox, ut ille potuit: quoniam non diſcedebam, & nimis pendebamus ex invicem) tentavi apud illum irridere, tanquam & illo irriſuro mecum baptiſmum, quem acceperat mente atque ſenſu abſentiſſimus, ſed tamen jam ſe accepiſſe didicerat. At ille ita me exhorruit, ut inimicum; admonuitque mirabili & repen-

tina libertate, ut ſi amicus eſſe vellem, talia ſibi dicere deſinerem.

3. Ego autem ſtupefactus atque turbatus, diſtuli omnes motus meos, ut convaleſcerer prius, eſſetque idoneus viribus valetudinis, cum quo agere poſſem, quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, ut apud te ſervaretur conſolationi meæ, poſt paucos dies, me abſente, repetitur febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum eſt cor meum? & quicquid aſpiciebam, mors erat. Et erat mihi patria ſupplicium, & paterna domus mira infelicitas: & quicquid cum illo communicaveram, ſine illo in cruciatum immanem verterat. Expetebant eum undique oculi mei, & non dabatur mihi: & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi jam dicere poterant: Ecce veniet: ſicut cum viveret, quando abſens erat. Et factus eram ipſe mihi magna quæſtio, & interrogabam animam meam, quare triſtis eſſet, & quare conturbaret me valde; & nihil noverat reſpondere mihi. Et ſi dicebam: Spera in Deum, juſte non obtemperabat: quia verior erat & melior homo, quem chariſſimum amiſerat, quam phantaſma, in quod ſperare jubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & ſucceſſerat amico meo in deliciis animi mei.

CAPUT V.

Lachrymæ in precibus & dolore rei charæ amiſſæ.

1 ET nunc domine jam illa tranſierunt, & tempore lenitum eſt vulnus meum,

meum. Poſſumne audire abs te, qui veritas es: & admovere aurem cordis mei ori tuo, ut dicas mihi, cur fletus dulcis ſit miſeris? An tu, quamvis ubique adſis, longe abjeciſti à te miſeriam noſtram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis volvimur. Et tamen, niſi ad aures tuas ploraremus, nihil reſidui de ſpe noſtra fieret. Unde igitur ſuavis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere & flere, & ſuſpirare & conqueri? An hoc ibi dulce eſt, quod ſperamus exaudire te? Recte iſtud in precibus, quia deſiderium perveniendi habent, Nunquid in dolore amiſſæ rei & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim ſperabam reviviſcere illum, aut hoc petebam lachrymis, ſed tantum dolebam & flebam. Miſer enim eram, & amiſeram gaudium meum. An & fletus res amara eſt, & præ faſtidio rerum, quibus prius fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

CAPUT VI.

Explicat magnum affectum, quod diligebat amicum.

1 QUid autem iſta loquor? Non enim tempus quærendi nunc eſt, ſed confitendi tibi. Miſer eram, & miſer eſt omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium: & dilaniatur, cum eas amittit; & tunc ſentit miſeriam, qua miſer eſt & antequam amittat eas. Sic ego eram illo tempore,

pore; & flebam amariſſime, & requieſcebam in amaritudine. Ita miſer eram, & habebam chariorem illo amico meo vitam ipſam miſeram. Nam quamvis eam mutare vellem, nollem tamen amittere magis quam illum. Et neſcio, an vellem vel pro illo: ſicut de Oreſte & Pylade traditur, ſi non fingitur: qui vellent pro invicem vel ſimul mori, quia morte pejus eis erat non ſimul vivere. Sed in me neſcio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat: & tædium vivendi erat in me graviſſimum & moriendi metus. Credo, quo magis illum amabam, eo magis mortem, quæ mihi illum abſtulerat, tanquam atrociſſimam inimicam oderam & timebam: & eam repente conſumpturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino; memini.

2. Et ecce cor meum Deus meus: ecce intus vide, quia memini, ſpes mea, qui me mundas à talium affectionum immunditia: dirigens oculos meos ad te, & evellens de laqueo pedes meos. Mirabar enim cæteros mortales vivere, quia ille, quem quaſi non moriturum dilexerā, mortuus erat: & me magis, quia illi alter eram, vivere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico ſuo: Dimidium animæ meæ. Nam ego ſenſi, animam meam & animam illius, unam fuiſſe animam in duobus corporibus: & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere. Et ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram.

C A-

CAPUT VII.

Impatientia doloris mutat locum.

1 O Dementiam, neſcientem diligere homines humaniter: O ſtultum hominem, immoderate humana patientem, quod ego tunc eram. Itaque æſtuabam, ſuſpirabam, flebam, turbabar; nec requies erat, nec conſilium. Portabam enim conſciſſam & cruentam animam meam, impatientem portari à me: & ubi eam ponerem, non inveniebam: Non in amœnis nemoribus: non in ludis atque cantibus: nec in ſuaveolentibus locis: nec in conviviis apparatis: neque in voluptate cubilis & lecti: non denique in libris atque carminibus acquieſcebat. Horrebant omnia: & ipſa lux: & quicquid non erat, quod ille erat, improbum & odioſum erat, præter gemitum & lachrymas. Nam in eis ſolis aliquantula requies.

2. Ubi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis ſarcina miſeriæ, quæ à te domine levanda erat & curanda. Sciebam, ſed nec volebam, nec valebam, eo magis, quia non mihi eras aliquid ſolidum & firmum, cum de te cogitabam. Non enim tu eras, ſed vanum phantaſma & error meus, erat Deus meus. Si conabar eam tibi ponere, ut requieſceret, per inane labebatur, & iterum ruebat ſuper me: & ego mihi remanſeram infelix locus, ubi nec eſſe poſſem, nec inde recedere. Quo enim cor meum fugeret à corde meo?

meo? Quo à meipſo fugerem? Quo me non ſequerer? Et tamen fugi de patria. Minus enim eum quærebant oculi mei, ubi videre non ſolebant: atque à Tagaſtenſi oppido veni Carthaginem.

CAPUT VIII.

Tempus dolori medetur.

1 NOn vacant tempora, nec ocioſè volvuntur per ſenſus noſtros; faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prætereundo inferebant mihi ſpecies alias, & alias memorias: & paulatim refarciebant me priſtinis generibus delectationum quibus cedebat dolor meus ille: ſed ſuccedebant non quidem dolores alii, cauſæ tamen aliorum dolorum. Nam unde me facillime & in intima dolor ille penetraverat, niſi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moriturum, ac ſi non moriturum? Maxime quippe me reparabant atque recreabant aliorum amicorum ſolatia, cum quibus amabam, quod pro te non amabam. & hoc erat ingens fabula & longum mendacium, cujus adulterina confricatione, corrumpebatur mens noſtra, pruriens in auribus.

2. Sed illa mihi fabula non moriebatur, ſi quis amicorum meorum moreretur. Alia erant, quæ in eis amplius capiebant animum: colloqui, & corridere, & viciſſim benevole obſequi: ſimul legere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul

mul honeſtari: diſſentire interdum ſine odio, tanquam ipſe homo ſecum: atque ipſa rariſſima diſſenſione condire conſenſiones plurimas: docere aliquid invicem, aut diſcere aliquid ab invicem, deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum lætitia: his atque hujuſmodi ſignis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratiſſimos, quaſi fomitibus animos conflare, & ex pluribus unum facere.

CAPUT IX.

Humana amicitia cum divina comparatio.

1 HOc eſt, quod diligitur in amicis: & ſic diligitur, ut rea ſit ſibi humana conſcientia, ſi non amaverit redamantem, aut ſi amantem non redamaverit, nihil quærens ex ejus corpore, præter indicia benevolentiæ. Hinc ille luctus, ſi quis moriatur, & tenebræ dolorum, & verſa dulcedine in amaritudinem cor madidum: & ex amiſſa vita morientium, mors viventium. Beatus, qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui non amittitur. Et quis eſt iſte, niſi Deus noſter Deus, qui fecit cælum & terram, & implet ea: quia implendo ea, fecit ea? Te nemo amittit, niſi qui dimittit. Et qui dimittit, quo it, aut quo fugit niſi à te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tuam in pœna ſua? Et lex tua veritas, & veritas tu.

CAPUT X.

Omnis pulchritudo ex Deo eſt, qui & in omnibus laudandus.

1 DEus virtutum converte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. Nam quaquaverſum ſe verterit anima hominis, ad dolores figitur alibi, præterquam in te: tametſi figitur in pulchris extra te, & extra ſe. Quæ tamen nulla eſſent, niſi eſſent abs te, quæ oriuntur & occidunt: & oriendo quaſi eſſe incipiunt, & creſcunt, ut perficiantur: & perfecta feneſcunt & intereunt, etenim omnia ſeneſcunt & omnia intereunt. Ergo cum oriuntur & tendunt eſſe, quo magis ſceleribus creſcunt ut ſint, eo magis feſtinant, ut non ſint. Sic eſt modus eorum. Tantum dediſti eis, quia partes ſunt rerum, quæ non ſunt omnes ſimul: ſed decedendo ac ſuccedendo agunt omnes univerſum, cujus partes ſunt. Ecce ſic peragitur & ſermo noſter per ſigna ſonantia. Non enim erit totus ſermo, ſi unum verbum non decedat, cum ſonuerit partes ſuas, ut ſuccedat aliud.

2. Laudet te ex illis anima mea Deus creator omnium: ſed non eis infigatur glutine amoris, per ſenſus corporis. Eunt enim, quo ibant, ut non ſint, & conſcindunt eam deſideriis peſtilentioſis; quoniam ipſa eſſe vult, & requieſcere amat in eis quæ amat. In illis autem non eſt ubi: quia non ſtant, fugiunt; & quis ea ſequitur

quitur ſenſu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum præſto ſunt? Tardus eſt enim ſenſus carnis, quoniam ſenſus carnis eſt, & ipſe eſt modus ejus. Sufficit ad aliud, ad quod factus eſt; ad illud autem non ſufficit, ut teneat tranſcurrentia ab initio debito uſque ad finem debitum. In verbo enim tuo, per quod creantur, ibi audiunt, hinc & hucuſque.

CAPUT XI.

Omnia creata ſunt immutabilia in ſe, in Deo ſtabilia.

1 NOli eſſe vana anima mea, & obſurdeſcere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu: Verbum ipſum clamat, ut redeas: & ibi eſt locus quietis imperturbabilis, ubi non deſeritur amor, ſi ipſe non deſerat. Ecce illa diſcedunt, ut alia ſuccedant, & omnibus ſuis partibus conſtet infima univerſitas. Nunquid ego aliquo diſcedo? ait verbum Dei. Ibi fige manſionem tuam; ibi commenda, quicquid inde habes anima mea, ſaltem fatigata fallaciis. Veritati commenda, quicquid tibi eſt à veritate, & non perdes aliquid: & reflorefcent putrida tua, & ſanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur, & renovabuntur, & conſtringentur ad te: & non te deponent, quo diſcedunt, ſed ſtabunt tecum & permanebunt ad ſemper ſtantem ac permanentem Deum.

2. Ut quid perverſe ſequeris carnem

tuam? Ipſa te ſequatur converſa. Quicquid per illam ſentis, in parte eſt: & ignoras totum, cujus hæ partes ſunt, & delectat te tamen. Sed ſi ad totum comprehendendum, eſſet idoneus ſenſus carnis tuæ: ac non & ipſe in parte univerſi accepiſſet pro pœna tua juſtum modum: velles, ut tranſiret, quicquid exiſtit in præſenti, ut magis tibi omnia placerent. Nam, & quod loquimur, per eundem ſenſum carnis audis, & non vis utique ſtare ſyllabas, ſed tranſvolare, ut aliæ veniant, & totum audias. Ita ſemper ſunt omnia, quibus unum aliquid conſtat, & non ſimul ſunt omnia ea, quibus conſtat. Plus delectant omnia quam ſingula, ſi poſſint ſentiri omnia. Sed longe his melior, qui fecit omnia, & ipſe eſt Deus noſter: & non diſcedit, quia nec ſucceditur ei. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his, quæ tibi placent, tu diſplicaas.

CAPUT XII.

Amor non improbatur, modo in his quæ placent, amemus Deum.

1 SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipſæ mutabiles ſunt, & in illo fixæ ſtabiliuntur: alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus: ipſe fecit hæc, & non eſt longe. Non enim fecit, atque abiit, ſed ex illo in illo ſunt. Ecce, ubi

ubi eſt, ubi ſapit veritas! Intimus cordi eſt, ſed cor erravit ab eo. Redite prævaricatores ad cor, & inhærete illi, qui fecit vos. State cum eo, & ſtabitis. Requieſcite in eo, & quieti eritis. Quo itis in aſpera? quo itis? Bonum, quod amatis, ab illo eſt: ſed quantum eſt ad illum, bonum eſt & ſuave. Sed amarum erit juſte, quia injuſte amatur, deſerto illo, quicquid ab illo eſt.

2. Quo vobis adhuc & adhuc, ambulare vias difficiles & laborioſas? Non eſt requies, ubi quæritis eam. Quærite, quod quæritis: ſed ibi non eſt, ubi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis; non eſt illic. Quomodo enim beata vita, ubi nec vita? Et deſcendit huc ipſa vita noſtra, & tulit mortem noſtram, & occidit eam de abundantia vitæ ſuæ, & tonuit clamans, ut redeamus hinc ad eum in illud ſecretum, unde proceſſit ad nos, veniens in ipſum primum virginalem uterum, ubi ei nupſit humana creatura, caro mortalis, nec ſemper mortalis; & inde, velut ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultavit ut gigas ad currendam viam. Non enim tardavit, ſed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vita, deſcenſu, aſcenſu: clamans ut redeamus ad eum. Et diſceſſit ab oculis, ut redeamus ad cor, & inveniamus eum.

3. Abſceſſit enim, & ecce hic eſt. Noluit nobiſcum diu eſſe, & non reliquit nos. Illuc enim abſceſſit, unde nunquam

& in hoc mundo erat, & venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere; cui confitetur anima mea, ut ſanet eam, quia peccavit illi. Filii hominum, uſquequo graves corde? Nunquid & poſt deſcenſum vitæ, non vultis aſcendere & vivere? Sed quo aſcendiſtis, quando in alto eſtis, & poſuiſtis in cœlum os veſtrum? Deſcendite, ut aſcendatis, & aſcendatis ad Deum. Cecidiſtis enim, aſcendendo contra eum. Dic eis iſta, ut plorent in convalle plorationis, & ſic eos rape tecum ad Deum: quia de ſpiritu ejus hæc dicis eis, ſi dicis ardens igne charitatis.

CAPUT XIII.

Amor unde proveniat.

1 HÆc tunc non noveram, & amabam pulchra inferiora, & ibam in profundum, & dicebam amicis meis; Nũ amamus aliquid, niſi pulchrum? Quid eſt enim pulchrum? & quid eſt pulchritudo? Quid eſt, quod nos allicit, & conciliat rebus, quas amamus? Niſi enim eſſet in eis decus & ſpecies, nullo modo nos ad ſe moverent: Et animadvertebam & videbam in ipſis corporibus aliud eſſe quaſi totum, & ideo pulchrum: aliud autem, quod ideo deceret, quoniam apte accommodaretur alicui; ſicut pars corporis ad univerſum ſuum: aut calciamentum ad pedem: & ſimilia. Et iſta conſideratio ſcaturivit in animo meo ex intimo corde meo: & ſcripſi libros de pulchro & apto,

puto

puto duos aut tres. Tu ſcis Deus: nam excidit mihi. Non enim habemus eos, ſed aberraverunt à nobis, neſcio quomodo.

CAPUT XIV.

Liber de apto & pulchro.

1 QUid eſt autem, quod me movit, Domine Deus meus, ut ad Icherium Romanæ urbis oratorem ſcriberem illos libros: quem non noveram facie, ſed amaveram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat: & quædam verba ejus audieram, & placuerant mihi? Sed magis, quia placebant aliis, & efferebant eum laudibus, ſtupentes, quod ex homine Syro, docto prius græcæ facundiæ, poſt in latina etiam doctor mirabilis extitiſſet, & eſſet ſcientiſſimus rerum, ad ſtudium ſapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur abſens. Utrumnam ab ore laudantis, intrat in cor audientis amor ille? Abſit. Sed ex amante alio, accenditur alius. Hinc enim amatur, qui laudatur, dum nonfallaci corde laudatoris prædicari creditur, id eſt, cum amans eum laudat. Sic enim tuncamabam homines, ex hominum judicio: Non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamen, cur non ſicut auriga nobilis, ſicut venator, ſtudiis popularibus diffamatus: ſed longe aliter & graviter, & ita quemadmodum & me laudari vellem?

2. Non enim vellem ita laudari & amari

laudarem & amarem: ſed eligens latere, quam ita notus eſſe: & vel haberi odio, quam ſic amari. Ubi diſtribuuntur iſta pondera variorum & diverſorum amorum in anima una? Quid eſt, quod amo in alio? quod rurſus niſi odiſſem, non à me deteſtaretur & repellerem, cum ſit uterque noſtrum homo. Non enim, ſicut equus bonus amatur ab eo qui nollet hoc eſſe etiam ſi poſſet, hoc & de hiſtrione dicendum eſt, qui naturæ noſtræ ſocius eſt. Ergone amo in homine, quod odi eſſe, cum ſim homo? Grande profundum eſt ipſe homo: cujus etiam capillos tu Domine numeratos habes, & non minuuntur in te: & tamen capilli ejus magis numerabiles ſunt, quam affectus ejus, & motus cordis ejus.

3. At ille rhetor ex eo erat genere, quem ſic amabam, ut vellem me eſſe talem: & errabam typho, & circumferebar omni vento, & nimis occulte gubernabar abs te. Et unde ſcio, & unde certus confiteor tibi, quod illum in amore laudantium magis amaveram, quam in rebus ipſis, de quibus laudabatur? Quia ſi non laudatum vituperarent eum iidem ipſi, & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent, non accenderer in eum, & non excitarer. Et certe res non alienæ forent, nec homo ipſe alius, ſed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce, ubi jacet anima infirma, nondum hærens ſoliditati veritatis. Sicut auræ linguarum flaverint à pectoribus opinantium,

tium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. Et ecce eſt ante nos. Et magnum quiddam mihi erat, ſi ſermo meus & ſtudia mea illi viro innoteſcerent. Quæ ſi probaret, flagrarem magis; ſi autem improbaret, ſauciaretur cor vanum & inane ſoliditatis tuæ. Et tamen pulchrum illud atque aptum, unde ad eum ſcripſeram, libenter animo verſabam, modos contemplationis meæ & nullo collaudatore mirabar.

CAPUT XV.

Quod corporalibus imaginibus contenebratur, non potuit capere ſpiritualia.

1 SEd tantæ rei cardinem in arte tua nondum videbam, omnipotens, qui facis mirabilia ſolus: & ibat animus meus per formas corporeas: & pulchrum, quod per ſeipſum, aptum autem, quod ad aliquid accommodatum deceret, definiebam & diſtinguebam, & exemplis corporeis aſtruebam. Et converti me ad animi naturam: & non me ſinebat falſa opinio, quam de ſpiritualibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos meos ipſa vis veri; & avertebam palpitantem mentem ab incorporea re, ad liniamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poteram ea videre in animo, putabam me non poſſe videre animum meum. Et cum in vir-

tem audiſſem diſcordiam : in illa unitatem, in iſta quandam diviſionem notabam. Inque illa unitate mens rationalis, & natura veritatis ac ſummi boni, mihi eſſe videbatur: In iſta vero diviſione irrationalis vitæ, neſcio quam ſubſtantiam & naturam ſummi mali, quæ non ſolum eſſet ſubſtantia, ſed omnino vita eſſet, & tamen abs te non eſſet, Deus meus, ex quo ſunt omnia, miſer opinabar. Et tamen illam monadem appellabam, tanquam ſine ullo ſexu mentem: hanc vero dyadem, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis; neſciens quid loquerer.

2. Non enim noveram neque didiceram, nec ullam ſubſtantiam malum eſſe, nec ipſam mentem noſtram ſummum atque incommutabile bonum. Sicut enim facinora ſunt, ſi vitioſus eſt ille animi motus, in quo eſt impetus, & ſe jactat inſolenter ac turbide; & flagitia, ſi eſt immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates: ita errores & falſæ opiniones vitam contaminant, ſi rationalis mens ipſa vitioſa eſt: qualis in me tunc erat, neſciente, alio lumine illam illuſtrandam eſſe, ut ſit particeps veritatis, quia non eſt ipſa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas: & de plenitudine tua, nos omnes accepimus. Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quia in te non eſt tranſmutatio; nec momenti obum-

umbratio. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, ut ſaperem mortem, quoniam ſuperbis reſiſtis.

3. Quid autem ſuperbius, quam ut aſſererem mira dementia, me id eſſe naturaliter, quod tu es? Cum enim ego eſſem mutabilis; & eo mihi manifeſtum eſſet, quod ideo utique ſapiens eſſe cupiebam, ut ex deteriore melior fierem: malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quam me non hoc eſſe, quod tu es. Itaque repellebar, & reſiſtebas ventoſæ cervici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accuſabam, & ſpiritus ambulans nondum revertebar ad te; & ambulando ambulabam in ea quæ non ſunt, neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur à veritate tua, ſed à mea vanitate fingebantur ex corpore: & dicebam parvulis fidelibus tuis civibus meis, à quibus neſciens exulabam: Dicebam illis garrulus, & ineptus: Cur ergo errat anima, quam fecit Deus? Et mihi nolebam dici, Cur ergo errat Deus? Et contendebam magis incommutabilem tuam ſubſtantiam coactam errare, quam meam mutabilem ſponte deviaſſe & pæne errare confitebar.

4. Et eram ætate annorum fortaſſe viginti ſex aut ſeptem, cum illa volumina ſcripſi, volvens apud me corporea figmenta, obſtrepentia cordis mei auribus, quas intendebam, ò dulcis veritas, in interiorem melodiã tuam, cogitans de pulchro & apto, & ſtare cupiens & audire te, & gaudio

gaudere propter vocem ſponſi, & non poteram: quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere ſuperbiæ meæ in ima decidebam. Non enim dabas auditui meo gaudium & lætitiam, aut exultabant oſſa, quæ humiliata non erant.

CAPUT XVI.

Prædicamenta per ſe intellexit.

1 ET quid mihi proderat, quod annos natus ferme viginti, cum in manus meas veniſſent Ariſtotelica quædam, quas appellant decem categorias, (quarum nomine cum eas rhetor Carthaginenſis magiſter meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alii qui docti habebantur, tanquam in neſcio quid magnum & divinum ſuſpenſus inhiabam,) legi eas ſolus, & intellexi? Quas cum contuliſſem cum eis, qui ſe dicebant vix eas magiſtris eruditiſſimis, non loquentibus tantum, ſed multa in pulvere depingentibus, intellexiſſe; nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quam ego ſolus apud meipſum legens cognoveram. Et ſatis aperte mihi videbantur loquentes de ſubſtantiis, ſicuti eſt homo; & quæ in illis eſſent, ſicut eſt figura hominis; qualis ſit & ſtatura, quot pedum ſit; & cognatio, cujus frater ſit, aut ubi ſit conſtitutus: aut quando natus, aut ſtet, aut ſedeat, aut calceatus vel armatus ſit: aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid: & quæcunque in his novem generibus, quorum exempli

gratia

gratia quædam poſui, vel in ipſo ſubſtantiæ genere innumerabilia reperiuntur.

2. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat? cum etiam te Deus meus mirabiliter ſimplicem atque incommutabilem, illis decem prædicamentis putans, quicquid eſſet, omnino comprehenſum, ſic intelligere conarer: quaſi & tu ſubjectus eſſes magnitudini tuæ aut pulchritudini, ut illa eſſent in te quaſi in ſubjecto, ſicut in corpore: cum tua magnitudo & tua pulchritudo, tuipſe ſis; corpus autem non eo ſit magnum & pulchrum, quo corpus eſt: quia & ſi minus magnum & minus pulchrum eſſet, nihilominus corpus eſſet. Falſitas enim erat, quam de te cogitabam, non veritas, & figmenta miſeriæ meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ. Juſſeras enim, & ita fiebat in me, ut terra ſpinas & tribulos pareret mihi, & cum labore pervenirem ad panem meum.

3. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tunc nequiſſimus malarum cupiditatum ſervus, per me ipſum legi, & intellexi, quoſcunque legere potui? Et gaudebam in eis, & neſciebam unde eſſet, quicquid ibi verum & certum eſſet. Dorſum enim habebam ad lumen, & ad ea quæ illuminant faciem: unde ipſa facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Quicquid de arte loquendi & diſſerendi, quicquid de demenſionibus figurarum, & de muſicis, & de numeris,

ſine

ſine magna difficultate, nullo hominum tradente intellexit, ſcis tu Domine Deus meus, quia & celeritas intelligendi & diſputandi acumen, donum tuum eſt: ſed non inde ſacrificabam tibi. Itaque mihi non ad uſum, ſed ad perniciem magis valebat: quia tam bonam partem ſubſtantiæ meæ, ſategi habere in poteſtate: & fortitudinem meam non ad te cuſtodiebam: ſed profectus ſum abs te in longinquam regionem, ut eam diſſiparem in meretricias cupiditates. Nam, quid mihi proderat bona res, non utenti bene? Non enim ſentiebam, illas artes etiam ab ſtudioſis & ingenioſis difficillime intelligi, niſi cum eis eaſdem conabar exponere: & erat ille excellentiſſimus in eis, qui me exponentem non tardius ſequeretur.

4. Sed quid ergo mihi hoc proderat. putanti quod tu domine Deus meus veritas, corpus eſſes lucidum & immenſum, & ego fruſtrum de illo corpore? Nimia perverſitas. Sed ſic eram. Nec erubeſco Deus meus confiteri tibi in me miſericordias tuas, & invocare te: qui non erubui tunc profiteri hominibus blaſphemias meas & latrare adverſum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magiſterii tot nodoſiſſimi libri enodati, cum deformiter & ſacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? Aut quid tantum oberat parvulis tuis longe tardius ingenium, cum à te longe non recederent; ut in nido eccleſiæ

tuæ tuti plumeſcerent, & alas charitatis alimento ſanæ fidei nutrirent?

5. O Domine Deus noſter, in velamento alarum tuarum ſperemus: & protege nos, & porta nos. Tu portabis & parvulos, & uſque ad canos tu portabis: quoniam infirmitas noſtra, quando tu es, tunc eſt firmitas: cum autem noſtra eſt, infirmitas eſt. Vivit apud te ſemper bonum noſtrum: & quia inde averſi ſumus, perverſi ſumus. Revertamur jam domine, ut non evertamur: quia vivit apud te ſine ullo defectu bonum noſtrum, quod tu ipſe es: & non timebimus, ne non ſit, quo redeamus, quia nos inde ruimus: nobis autem abſentibus, non ruit domus noſtra, æternitas tua.

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Excitat mentem, ad Deum laudandum.

ACcipe ſacrificium confeſſionum mearum de manu linguæ meæ: quam formaſti & excitaſti, ut confiteatur nomini tuo: & ſana omnia oſſa mea, & dicant: Domine, quis ſimilis tibi? neque enim docet te, quid in ſe agatur, quid tibi confitetur: quia oculum tuum non excludit cor clauſum: nec manum tuam repellit duritia hominum: ſed ſolvis eam cum voles, aut miſerans aut vindicans: & non eſt, qui ſe abſcondat à calore tuo.

tuo. Sed te laudet anima mea,ut amet te: & confiteatur tibi miſeratione tuas ut laudet te. Non ceſſat nec tacet laudes tuas univerſa creatura tua, nec ſpiritus omnis hominis per os converſum ad te: nec animalia nec corporalia, per os conſiderantium ea: ut exurgat in te à laſſitudine anima noſtra,innitens eis,quæ feciſti;& tranſiens ad te, qui feciſti hæc mirabiliter; & ibi refectio, & vera fortitudo.

CAPUT II.

Dei præſentiam neminem effugere, cum ſit ubique.

1 EAnt, & fugiant te inquieti & iniqui, & tu vides eos, & diſtinguis umbras, & ecce pulchra ſunt cum eis omnia, & ipſi turpes ſunt. Et quid nocuerunt tibi: aut in quo imperium tuum dehoneſtaverunt, à cælo uſque in noviſſima juſtum & integrum? Quo enim fugerunt, cum fugerent à facie tua? aut ubi tu non invenis eos? Sed fugerunt, ut non viderent te videntem ſe, atque excæcati in te offenderent: quia non deſeris aliquid eorum quæ feciſti. In te offenderunt injuſti,ut juſte vexarentur: ſubtrahentes ſe lenitati tuæ, & offendentes in rectitudinem tuam, & cadentes in aſperitatem tuam. Videlicet neſciunt, quod ubique ſis, quem nullus circumſcribit locus: & ſolus es præſens, etiam his, qui longe ſunt à te.

2. Convertantur ergo, & quærant te: quia

quia non ſicut ipſi deſeruerunt te creatorem ſuum, ita & tu deſeruiſti creaturam tuam. Ipſi convertantur, & quærant te, & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi, & projicientium ſe in te, & plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles: Et tu facilis terges lachrymas eorum, ut magis plorent, & gaudeant in fletibus: quoniam tu domine, non aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu domine qui feciſti, reficis, & conſolaris eos. Et ubi ego eram, quando te quærebam? Et tu eras ante me, ego autem & à me diſceſſeram, nec me inveniebam; quanto minus te?

CAPUT III.

De Fauſto Manichæo, & de Aſtrologia.

1 PRoloquar in conſpectu Dei mei annum illum undetriceſimum ætatis meæ. Jam venerat Carthaginem quidam Manichæorum Epiſcopus Fauſtus nomine, magnus laqueus diaboli: & multi implicabantur in eo, per illecebram ſuaviloquentiæ: quam ego jam tametſi laudabam, diſcernebam tamen à veritate rerum, quarum diſcendarum avidus eram: Nec quali vaſculo ſermonis, ſed quid mihi ſcientiæ comedendum apponeret nominatus apud eos ille Fauſtus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quod eſſet honeſtarum omnium doctrinarum peritiſſimus, & apprime diſciplinis liberalibus eruditus.

2. Et quoniam multa philoſophorum lege-

legeram memoriæque mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: & mihi probabiliora iſta videbantur, quæ dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, ut poſſent æſtimare ſeculum, quanquam ejus dominum, minime invenerint. Quoniam magnus es Domine, & humilia reſpicis, excelſa autem à longe cognoſcis. Nec propinquas niſi obtritis corde, nec inveniris à ſuperbis; nec ſi illi curioſa peritia numerent ſtellas & arenam, & demetiantur ſidereas plagas, & inveſtigent vias aſtrorum. Mente enim ſua quærunt iſta, & ingenio quod tu dediſti eis, & multa invenerunt, & prænunciaverunt ante multos annos defectus luminarium ſolis & lunæ, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri eſſent, & non eos fefellit numerus, & ita factum eſt, ut prænunciaverunt, & ſcripſerunt regulas indagatas, & leguntur hodie, atque ex eis prænunciatur, quo anno, & quo menſe anni, & quo die menſis, & qua hora diei, & quota parte luminis ſui, defectura ſit luna vel ſol, & ita fiet, ut prænunciatur.

3. Et mirantur hæc homines & ſtupent, qui neſciunt ea, & exultant atque extolluntur qui ſciunt; & per impiam ſuperbiam recedentes & deficientes à lumine tuo, tanto ante ſolis defectum futurum prævident, & in præſentia ſuum non vident. Non enim religioſe quærunt, unde habeant ingenium, quo iſta quæ-

quærunt. Et invenientes quia tu feciſti eos, non ipſi ſe dant tibi, ut ſerves quod feciſti, & quales ſe ipſi fecerant: occidunt ſe tibi, & trucidant exaltationes ſuas, ſicut volatilia, & curioſitates ſuas, ſicut piſces maris, quibus perambulant ſecretas ſemitas abyſſi, & luxurias ſuas, ſicut pecora campi: ut tu Deus ignis edax, conſumas mortuás curas eorum, recreans eos immortaliter.

4. Sed non noverunt viam, verbum tuum, per quod feciſti ea, quæ numerant, & ipſos qui numerant, & ſenſum, quo cernunt, quæ numerant, & mentem, de qua numerant; & ſapientiæ tuæ non eſt numerus. Ipſe autem unigenitus, factus eſt nobis ſapientia, & juſtitia, & ſanctificatio, & numeratus eſt inter nos, & ſolvit tributum Cæſari. Non noverunt hanc viam, qua deſcendant ad illum à ſe, & per eam aſcendant ad eum. Non noverunt hanc viam, & putant ſe excelſos eſſe cum ſideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et multa vera de creatura dicunt, & veritatem creaturæ artificem non pie quærunt, & ideo non inveniunt. Aut ſi inveniunt cognoſcentes Deum, non ſicut Deum honorant, aut gratias agunt, ſed evaneſcunt in cogitationibus ſuis, & dicunt ſe eſſe ſapientes, ſibi tribuendo quæ tua ſunt, ac per hoc ſtudent perverſiſſima cæcitate etiam tibi tribuere, quæ ſua ſunt, mendacia ſcilicet in te conferentes,

qui veritas es, & immutantes gloriam incorrupti Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum, & convertunt veritatem tuam in mendacium, & colunt, & ſerviunt creaturæ potius, quam creatori.

5. Multa tamen ab eis, ex ipſa creatura, vera dicta retinebam, & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum, & viſibiles atteſtationes ſiderum, & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa ſcripſit, copioſiſſimè delirans; & non mihi occurrebat ratio, nec ſolſtitiorum & æquinoctiorum, nec defectuum luminarium, nec quicquid tale in libris ſæcularis ſapientiæ didiceram. Ibi autem credere jubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat, & longè diverſum erat.

CAPUT IV.

Sola Dei cognitio beat.

1 NUnquid Domine Deus veritatis, quiſquis novit iſta, jam placet tibi? Infelix enim homo, qui ſcit illa omnia, te autem neſcit. Beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat. Qui vero & te, & illa novit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt, ſi cognoſcens te, ſicut Deum glorificet, & gratias agat, & non evaneſcat in cogitationibus ſuis.

2. Sicut enim melior eſt, qui novit poſ-

ſidere arborem, & de uſu ejus tibi gratias agit, quamvis neſciat vel quot cubitis alta ſit, vel quanta latitudine diffuſa, quam ille, qui eam metitur, & omnes ramos ejus numerat, & neque poſſidet eam, neque creatorem ejus novit aut diligit: Sic fidelis homo, cujus totus mundus divitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia poſſidet inhærendo tibi; cui ſerviunt omnia, quamvis nec ſaltem ſeptemtrionum gyros noverit. Dubitare ſtultum eſt, quin utique melior ſit, quam menſor cœli, & numerator ſyderum, & penſor elementorum, & negligens tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti.

CAPUT V.

Temeritas Fauſti, docentis quod neſciebat.

1 SEd tamen quis quærebat, Manichæum neſcio quem etiam iſta ſcribere, ſine quorum peritia pietas diſci poterat? Dixiſti enim homini: Ecce pietas eſt ſapientia, quam ille ignorare poſſet, etiam ſi iſta perfectè noſſet: Iſta vero quia non noverat, impudentiſſime audens docere, prorſus illam noſſe non poſſet. Vanitas eſt enim mundana iſta etiam nota profiteri; pietas autem, tibi confiteri. Unde ille devius ad hoc, iſta multum locutus eſt: ut convictus ab eis, qui iſta vere didiciſſent, quis eſſet ejus ſenſus in cæteris, quæ abditiora ſunt, manifeſte cognoſceretur. Non enim parvi exiſtimari ſe voluit,

ſed ſpiritum ſanctum conſolatorem & ditatorem fidelium tuorum, autoritate plenaria perſonaliter in ſe eſſe perſuadere conatus eſt.

2. Itaque cum de cælo ac ſtellis, & de ſolis ac lunæ motibus falſa dixiſſe deprehenderetur, quamvis ad doctrinam religionis iſta non pertineant: tamen auſus ejus ſacrilegos fuiſſe, ſatis emineret, cum ea non ſolum ignorata, ſed etiam falſata, tam veſana ſuperbiæ vanitate diceret, ut ea tanquam divinæ perſonæ tribuere ſibi niteretur. Cum enim audio Chriſtianum aliquem fratrem, illum aut illum iſta neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueor opinantem hominem, nec illi obeſſe video, cum de te Domine creator omnium non credat indigna, ſi forte ſitus & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem, ſi hoc ad ipſam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur: & pertinacius affirmare audeat, quod ignorat.

3. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis à charitate matre ſuſtinetur, donec aſſurgat novus homo in virum perfectum, & circumferri non poſſit omni vento doctrinæ. In illo autem, qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorum, quibus illa ſuaderet, ita fieri auſus eſt, ut qui eum ſequerentur, non quemlibet hominem, ſed ſpiritum ſanctum tuum ſe ſequi arbitrarentur, quis tantam dementiam, ſicubi falſa dixiſſe convinceretur, non deteſtandam longeque abjiciendam

dam

dam eſſe judicaret? Sed tamen liquido nondum compereram, utrum etiam ſecundum ejus verba, viciſſitudines longiorum & breviorum dierum atque noctium, & ipſius noctis & diei, & deliquia luminum, & ſi quid ejuſmodi in aliis libris legeram, poſſet exponi, ut, ſi forte poſſet, incertum quidem mihi fieret, utrum ita ſe res haberet, aut non ita, ſed ad fidem meam illius autoritatem, propter creditam ſanctitatem, proponerem.

CAPUT VI.

Fauſtus natura, non arte facundus.

1 ET per annos ferme ipſos novem, quibus eos animo vagabundus audivi, nimis extento deſiderio, venturum expectabam iſtum Fauſtum. Cæteri enim eorum, in quos forte incurriſſem, qui talium rerum quæſtionibus à me objectis deficiebant, illum mihi promittebant; cujus adventu collatoque colloquio, facillime mihi hæc, & ſi qua forte majora quærerem, enodatiſſime expedirentur. Ergo ubi venit, expertus ſum hominem gratum & jocundum verbis: & ea ipſa, quæ illi ſolent dicere, multo ſuavius garrientem. Sed quid ad meam ſitim, precioſorum poculorum decentiſſimus miniſtrator? Jam rebus talibus ſatiatæ erant aures meæ: nec ideo mihi meliora videbantur, quia melius dicebantur: nec ideo vera, quia diſerta: nec ideo ſapiens anima, quia vultus congruus & decorum eloquium.

Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum exiſtimatores erant: & ideo illis videbatur prudens & ſapiens, quia delectabat eos loquens.

2. Senſi autem aliud genus hominum: etiam veritatem habere ſuſpectam: & ei nolle acquieſcere, ſi compto atque uberi ſermone promeretur. Me autem jam docueras Deus meus, miris & occultis modis: & propterea credo, quod tu me docueris, quoniam verum eſt: nec quiſquam præter te alius eſt doctor veri, ubicunque & undecumque claruerit. Jam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur, nec eo falſum, quia incompoſite ſonant ſigna labiorum. Rurſum, nec ideo verum, quia impolite enunciatur: nec ideo falſum, quia ſplendidus ſermo eſt: ſed perinde eſſe ſapientiam & ſtultitiam, ſicut ſunt cibi utiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, ſicut vaſis urbanis & ruſticanis, utroſque cibos poſſe miniſtrari. Igitur aviditas mea, quia illum tanto tempore exſpectaveram hominem, delectabatur quidem motu affectuque diſputantis, & verbis congruentibus, atque ad veſtiendas ſententias facile occurrentibus.

3. Delectabar autem; & cum multis, vel etiam præ multis, laudabam ac efferebam: ſed moleſte habebam, quod in cætu audientium non ſinerer illi ingerere & partiri cum eo curas quæſtionum mearum, conferendo familiariter, & acci-

cipiendo ac reddendo ſermonem. Quod ubi potui, & aures ejus cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis diſſerere, & protuli quædam, quæ me movebant: expertus ſum prius hominem expertem liberalium diſciplinarum, niſi grammaticæ, atque ipſius uſitato modo. Et quia legeret aliquas Tullianas orationes, & pauciſſimos Senecæ libros, & nonnulla poëtarum, & ſuæ ſectæ, ſi qua volumina Latine atque compoſitè conſcripta erant; & quia aderat quotidiana ſermocitandi exercitatio: inde ſuppetebat eloquium, quod fiebat acceptius, magiſque ſeductorium, moderamine ingenii, & quodam lepore naturali. Itane eſt, ut recolo, Domine Deus meus, arbiter conſcientiæ meæ? Coram te cor meum, & recordatio meâ, qui me tunc agebas abdito ſecreto providentiæ tuæ, & inhoneſtos errores meos jam convertebas ante faciem meam, ut viderem, & odiſſem.

CAPUT VII.

Alienatur à ſecta Manichæorum.

1 NAm poſteaquam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaveram, ſatis apparuit, deſperare cœpi poſſe eum mihi illa, quæ me movebant, aperire atque diſſolvere, quorum quidem ignarus poſſet veritatem tenere pietatis, ſed ſi Manichæus non eſſet. Libri quippe eorum pleni ſunt longiſſimis

mis fabulis, de cœlo & ſyderibus, & ſole & luna: quæ mihi eum, quod utique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, utrum potius ita eſſent, ut Manichæi libris continebantur, an certe vel par etiam inde ratio redderetur, ſubtiliter explicare poſſe jam non arbitrabar. Quæ tamen ubi conſideranda & diſcutienda protuli, modeſte ſane ille, nec auſus eſt ſubire ipſam ſarcinam. Noverat enim ſe iſta non noſſe, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos loquaces paſſus eram, conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iſte vero cor habebat, & ſi non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad ſeipſum. Non uſquequaque imperitus erat imperitiæ ſuæ, & noluit ſe temere diſputando in ea coartari, unde nec exitus ei ullus, nec facilis eſſet reditus. Et jam hinc mihi amplius placuit. Pulchrior eſt enim temperantia confitentis animi, quam illa, quæ noſſe cupiebam: & eum in omnibus difficilioribus & ſubtilioribus quæſtionibus talem inveniebam.

2. Refracto itaque ſtudio, quod intenderam in Manichæi literas, magiſque deſperans de cæteris eorum doctoribus, quando in multis, quæ me movebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro ſtudio ejus agere vitam, quo ipſe flagrabat, in eas literas, quas tunc jam rhetor Carthagini adoleſcentes docebam, & legere cum eo, ſive quæ ille audita deſideraret, ſive quæ ipſe tali ingenio apta

exiſti-

exiſtimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa ſecta ſtatueram, illo homine cognito prorſus intercidit: non ut ab eis omnino ſepararer, ſed quaſi melius quicquam non inveniens eo, quo jam quoque modo irrueram: contentus interim eſſe decreveram, niſi aliquid forte, quod magis eligendum eſſet, eluceret.

3. Ita ille Fauſtus, qui multis laqueus mortis extitit, meum laqueum, quo captus eram, relaxare jam cœperat, nec volens nec ſciens. Manus enim tuæ Deus meus in abdito providentiæ tuæ, non deſerebant animam meam; & de ſanguine cordis matris meæ, per lachrymas ejus diebus ac noctibus pro me ſacrificatur tibi; & egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti Deus meus. Nam à domino greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet. Aut quæ procuratio ſalutis, præter manum tuam, reficientem quæ feciſti?

CAPUT VIII.

Proficiſcitur Romam, contra matris voluntatem.

1 Egiſti ergo mecum, ut mihi perſuaderetur Romam pergere; & potius ibi docere, quod docebam Carthagini. Et hoc unde mihi perſuaſum eſt, non præteribo confiteri tibi: quoniam & in his altiſſimi tui receſſus & præſentiſſima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideo Romam per-

gere volui, quod majores quæſtus, majorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc perſuadebant, promittebatur, quanquam & iſta ducebant animum tunc meum: ſed illa erat tunc cauſa maxima & pene ſola, quod audiebam, quietius ibi ſtudere adoleſcentes, & ordinatiore diſciplinæ coërtione ſedari: ne in ejus ſcholam, quo magiſtro non utuntur, paſſim & proterve irruant: nec eos admitti omnino, niſi ille permiſerit.

2 Contra, apud Carthaginem fœda eſt & intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrumpunt impudenter, & prope furioſa fronte perturbant ordinem, quem quiſque diſcipulis ad proficiendum inſtituerit. Multa injurioſa faciunt mira hebetudine, & punienda legibus, niſi conſuetudo patrona ſit, hoc miſeriores eos oſtendens, quo jam quaſi liceat, faciunt, quod per tuam æternam legem nunquam licebit: & impune ſe facere arbitrantur, cum ipſa cæcitate faciendi puniantur: & incomparabiliter patiantur pejora, quam faciunt. Ergo quos mores, cum ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cum docerem cogebar perpeti alienos; & ideo placebat ire, ubi talia non fieri omnes, qui noverant, indicabant. Verum autem, tu ſpes mea & portio mea in terra viventium, ad mutandum terrarum locum pro ſalute animæ meæ, & Carthagini ſtimulos, quibus inde avellerer, admovebas: & Romæ illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines qui

qui diligebant vitam mortuam, hinc inſana facientes, inde vana pollicentes, & ad corrigendos greſſus meos, utebaris occulte & illorum & mea perverſitate. Nam & qui perturbabant ocium meum, fœda rabie cæci erant: & qui invitabant ad aliud, terram ſapiebant. Ego autem, qui deteſtabar hic veram miſeriam, illic falſam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu ſciebas Deus; nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter planxit, & uſque ad mare ſecuta eſt. Sed fefelli eam, violenter me tenentem, ut aut revocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deſerere, donec vento facto navigaret. Et mentitus ſum matri, & illi matri, & evaſi. Quia & hoc tu dimiſiſti mihi miſericorditer, ſervans me ab aquis matris, plenum execrandis ſordibus, uſque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto, ſiccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram ſub vultu ſuo: Et tamen recuſanti ſine me redire, vix perſuaſi, ut in loco, qui proximus noſtræ navi erat, memoria beati Cypriani maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus ſum, illa autem remanſit orando & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lachrymis, niſi ut navigare me non ſineres? Sed tu alte conſulens, & exaudiens cardinem deſiderii ejus, non curaſti, quod tunc petebat, ut in me faceres, quod ſemper petebat.

4. Fla-

4. Flavit ventus, & implevit vela noſtra, & littus ſubtraxit aſpectibus noſtris. In quo mane illa inſaniebat dolore, & querelis, ac gemitu implebat aures tuas contemnentes iſta: cum & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipſas cupiditates: & illius carnale deſiderium, juſto dolorum flagello vapularet. Amabat enim ſecum præſentiam meam more matrum, ſed multis multo amplius: & neſciebat, quid tu illi gaudiorum facturus eſſes de abſentia mea. Neſciebat, ideo flebat & ejulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Evæ, cum gemitu quærens, quod cum gemitu pepererat. Et tamen poſt accuſationem fallaciarum & crudelitatis meæ, converſa rurſus ad deprecandum te pro me, abiit ad ſolita, & ego Romam.

CAPUT IX.

Febri correptus, periculoſe laborat.

1 ET ecce, excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam jam ad inferos, portans omnia mala, quæ commiſeram, & in te, & in me, & in alios, multa & gravia, ſuper originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam mihi donaveras in Chriſto: nec ſolverat ille in cruce ſua inimicitias, quas tecum contraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas ſolveret in cruce phantaſmatis, quod de illo credideram? Quam ergo falſa mihi videbatur mors

mors carnis ejus, tam vera erat animæ meæ: & quam vera erat mors carnis ejus, tam falſa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingraveſcentibus febribus, jam ibam, & peribam. Quo enim irem, ſi tunc hinc abirem, niſi in ignem atque tormenta digna factis meis? in veritate ordinis tui? Et illa hoc neſciebat, & tamen pro me orabat abſens. Tu autem ubique præſens, ubi erat, exaudiebas eam: & ubi eram, miſerebaris mei, ut recuperarem ſalutem corporis mei, adhuc inſanus corde ſacrilego. Neque enim deſiderabam in illo tanto periculo baptiſmum tuum: & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitavi, ſicut jam recordatus atque converſus ſum.

2. Sed in dedecus meum creveram, & conſilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui me non ſiviſti talem bis mori. Quo vulnere ſi feriretur cor matris: nunquam ſanaretur. Non enim ſatis eloquor, quid erga me habebat animi, & quantum majore ſolicitudine me parturiebat ſpiritu, quam carne pepererat. Non itaque video, quomodo ſanaretur, ſi mea talis illa mors tranſverberaſſet viſcera dilectionis ejus. Et ubi eſſent tantæ præces, & tam crebræ ſine intermiſſione? nuſquam, niſi ad te. An vero tu Deus miſericordiarum, ſperneres cor contritum & humiliatum viduæ caſtæ ac ſobriæ, frequentantis eleemoſynas, obſequentis atque ſervientis ſanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblatio-

nem ad altare tuum: bis in die, mane & veſpere, ad eccleſiam tuam ſine ulla intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed ut te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus?

3. Hujuſne tu lachrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, neç aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filii ſui, tu, cujus munere talis erat, contemneres & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imo vero aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædeſtinaveras eſſe faciendum. Abſit, ut tu falleres eam in illis viſionibus & reſponſis tuis, quæ jam commemoravi, & quæ non commemoravi, quæ illa fideli pectore tenebat; & ſemper orans, tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in ſeculum miſericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promiſſionibus tuis debitor fieri.

CAPUT X.

Errores ante ſuſceptam euangelii doctrinam.

1 RECreaſti ergo me ab illa ægritudine, & ſalvum feciſti filium ancillæ tuæ tunc interim corpore, ut eſſet, cui ſalutem meliorem atque certiorem dares. Et jungebar etiam tunc Romæ falſis illis atque fallentibus ſanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiam is, in cujus domo ægrotave-

taveram, & convalueram, ſed eis etiam, quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non eſſe nos, qui peccamus, ſed neſcio quam aliam in nobis peccare naturam: & delectabat ſuperbiam meam, extra culpam eſſe: Et cum aliquid mali feciſſem, non confiteri me feciſſe, ut ſanares animam meam, quoniam peccabam tibi; ſed excuſare eam amabam, & accuſare neſcio quid aliud, quod mecum eſſet, & ego non eſſem. Verum autem totum ego eram, & adverſum me impietas mea me diviſerat: & id erat peccatum inſanabilius, quo me peccatorem non eſſe arbitrabar: & execrabilis iniquitas, te, Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam, quam à te ad ſalutem malle ſuperari.

2. Nondum ergo poſueras cuſtodiam ori meo, & oſtium continentiæ circum labia mea: ut non declinaret cor meum in verba maligna, ad excuſandas excuſationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem; & ideo adhuc combinabar cum electis eorum. Sed tamen jam deſperans; in ea falſa doctrina me poſſe proficere, eaque ipſa, quibus, ſi nihil melius reperirem, contentus eſſe decreveram, jam remiſſius negligentiuſque retinebam: Etenim ſuborta eſt etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuiſſe illos philoſophos, quos Academicos appellant, quod de omnibus dubitandum eſſe cenſuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi poſſe decreverant.

verant. Ita enim & mihi liquido ſenſiſſe videbantur, ut vulgo habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti.

3. Nec diſſimulavi eundem hoſpitem meum reprimere à nimia fiducia, quam ſenſi eum habere de rebus fabuloſis quibus Manichæi libri pleni ſunt. Amicitia tamen eorum familiarius utebar, quam cæterorum hominum, qui in illa hæreſi non fuiſſent. Nec eam defendebam priſtina animoſitate: ſed tamen familiaritas eorum (plures enim eos Roma occultat) pigrius me faciebat aliud quærere: præſertim deſperantem, in eccleſia tua, Domine cœli & terræ, creator omnium viſibilium & inviſibilium, poſſe inveniri verum, unde me illi averterant. Multumque mihi turpe videbantur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum noſtrorum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare niſi moles corporum non noveram; (Neque enim videbatur mihi eſſe quicquam, quod tale non eſſet) ea maxima & prope ſola cauſa erat inevitabilis erroris mei.

4. Hinc enim, & mali ſubſtantiam quandam credebam eſſe talem, & habere ſuam molem tetram & deformem ſive craſſam, quam terram dicebant: ſive tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aëris corpus, quam malignam mentem per illam terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creaſſe, qualiſcunque pietas me credere

dere cogebat; conſtituebam ex adverſo ſibi duas moles: utramque infinitam, ſed malam anguſtius, bonam grandius: & ex hoc initio peſtilentioſo, me cætera ſacrilegia ſequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in catholicam fidem, repercutiebar: quia non erat catholica fides, quam eſſe arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, ſi te Deus meus, cui confitentur ex me miſerationes tuæ, vel ex cæteris partibus infinitum crederem, quamvis ex una, qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quam ſi ex omnibus partib. in corporis humani forma te opinarer finiri.

5. Et melius mihi videbar credere, nullum malum te creaſſe, quod mihi metienti, non ſolum aliqua ſubſtantia, ſed etiam corporea videbatur, quia & mentem cogitare non noveram, niſi eam ſubtile corpus eſſe, quod tamen per loci ſpacia diffunderetur, quam credere abs te eſſe, qualem putabam naturam mali, Ipſumque ſalvatorem noſtrum unigenitum tuum, tanquam de maſſa lucidiſſima molis tuæ porrectum ad noſtram ſalutem ita putabam, ut aliud de illo non crederem, niſi quod poſſem vanitate imaginari. Talem itaque naturam naſci non poſſe de Maria virgine arbitrabar, niſi carni concerneretur. Concerni autem & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc ſpirituales

tui, blande & amanter ridebunt me, ſi has confeſſiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

CAPUT XI.

Qualiter Auguſtinus contulerit cum catholicis.

1 DEinde, quæ illi in ſcripturis tuis reprehenderant, defendi poſſe non exiſtimabam: ſed aliquando ſane cupiebam, cum aliquo illorum librorum doctiſſimo, conferre ſingula; & experiri, quid inde ſentiret. Jam enim Helpidii cujuſdam, adverſus eoſdem Manichæos coram loquentis & diſſerentis, ſermones, etiam apud Carthaginem movere me cœperant, cum talia de ſcripturis proferret, quibus reſiſti non facile poſſet, & imbecilla mihi reſponſio videbatur iſtorum.

2. Quam quidem non facile palam promebant, ſed nobis ſecretius, cum dicerent, ſcripturas novi teſtamenti falſatas fuiſſe à neſcio quibus, qui Judæorum legem inſerere chriſtianæ fidei voluerunt, atque ipſi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maxime captum & offuſcatum, quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, ſub quibus, anhelans in auram tuæ veritatis, liquidam & ſimplicem reſpirare non poteram.

CAPUT XII.

Fraus diſcipulorum Romæ in præceptores.

1 SEdulo ergo agere cœperam, propter quod veneram, ut docerem Romæ artem rhetoricam: & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innoteſcere cœperam: & ecce cognoſco alia Romæ fieri, quæ non patiebar in Africa. Nam revera illas everſiones, à perditis adoleſcentibus ibi non fieri, manifeſtatum eſt mihi. Sed ſubito, inquiunt, ne mercedem magiſtro reddant, conſpirant multi adoleſcentes, & transferunt ſe ad alium, deſertores fidei, & quibus præ pecuniæ charitate juſtitia vilis eſt, Oderat etiam iſtos cor meum, quamvis non perfecto odio. Quod enim ab eis paſſurus eram, magis oderam fortaſſe, quam eo quod cuilibet illicita faciebant.

2. Certe tamen turpes ſunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum & lucrum luteum, quod cum apprehenditur, manum inquinat: & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem & revocantem, & ignoſcentem redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales, odi pravos & diſtortos, quamvis eos corrigendos diligam: ut pecuniæ doctrinam ipſam, quam diſcunt, præferant, ei vero te Deum veritatem & ubertatem certi boni & pacem caſtiſſimam. Sed

tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quam fieri bonos propter te volebam.

CAPUT XIII.

Docturus rhetoricam it Mediolanum, atque ab Ambroſio ſuſcipitur.

1 ITaque; poſteaquam miſſum eſt à Mediolano Romam ad præfectum urbis, ut illi civitati rhetoricæ magiſter provideretur, impertita etiam evectione publica: ego ipſe ambivi per eoſdem ipſos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus ut carerem, ibam: Sed utique neſciebamus, ut dictione propoſita me probatum præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambroſium Epiſcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum: cujus tunc eloquia ſtrenue miniſtrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & ſobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te neſciens, ut per eum ad te ſciens ducerer. Suſcepit me paterne ille homo Dei, & peregrinationem meam ſatis epiſcopaliter dilexit.

2. Et eum amare cœpi, primo quidem non tanquam doctorem veri, quod in Eccleſia tua prorſus deſperabam, ſed tanquam hominem benignum in me. Et ſtudioſe audiebam diſputantem in populo, non intentione qua debui, ſed quaſi explorans ejus facundiam; utrum conveniret famæ ſuæ; an major minorve profflueret, quam prædicabatur; & verbis

ejus

ejus ſuſpendebar intentus. Rerum autem incurioſus & contemptor aſtabam, & delectabar ſuavitate ſermonis, quanquam eruditioris, minus tamen hilareſcentis atque mulcentis, quam Fauſti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipſarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iſte autem ſaluberrime docebat ſalutem. Sed longe eſt à peccatoribus ſalus, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam, ſenſim & neſciebam.

CAPUT XIV.

Audito Ambroſio, paulatim ab erroribus reſipiſcit.

1 CUm enim non ſatagerem diſcere, quæ dicebat; ſed tantum, quemadmodum dicebat; audire: (ea mihi quippe jam deſperanti ad te viam patere homini inanis cura remanſerat:) Sed veniebant in animum meum ſimul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebant. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem, ad excipiendum quam diſerte diceret, pariter intrabat; & quam vere diceret, gradatim quidem. Nam primo etiam ipſa defendi poſſe, mihi jam cœperant videri: & fidem Catholicam, pro qua nihil poſſe dici adverſus oppugnantes Manichæos putaveram, jam non impudenter aſſeri exiſtimabam: maxime audito uno atque altero, & ſæpius ænigmate ſoluto de ſcri-

pturis veteribus. Ubi, cum ad literam acciperem, occidebar ſpiritualiter.

2. Itaque pleriſque illorum librorum expoſitis locis jam reprehendebam deſperationem meam; illam duntaxat, qua credideram, legem & prophetas deteſtantibus atque irridentibus reſiſti omnino non poſſe. Nec tamen jam ideo mihi Catholicam viam tenendam eſſe ſentiebam, quia & ipſa poterat habere doctores aſſertoreſque ſuos, qui copioſe & non abſurde objecta refellerent: Nec ideo jam damnandum illud tenebam, quia defenſionis partes æquabantur. Ita enim catholica non mihi victa videbatur, ut nondum etiam victrix appareret. Tunc vere fortiter intendi animum ſi quo modo poſſem certis aliquibus documentis Manichæos convincere falſitatis. Quod ſi poſſem ſpiritualem ſubſtantiam cogitare, ſtatim machinamenta illa omnia ſolverentur, & abjicerentur ex animo meo; ſed non poteram.

3. Veruntamen, de ipſo mundi hujus corpore, omnique natura, quam ſenſus carnis attingeret, multo probabiliora pleroſque ſenſiſſe philoſophos, magis magiſque conſiderans atque comparans judicabam. Itaque Academicorum more, ſicut exiſtimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichæos quidem relinquendos eſſe decrevi; non arbitrans, eo ipſo tempore dubitationis meæ, in illa ſecta mihi permanendum eſſe, cui jam nonnullos philoſophos

præ-

præponebam: quibus tamen philoſophis, quod ſine nomine ſalutaris Chriſti eſſent, curationem languoris animæ meæ committere omnino recuſabam. Statui ergo tamdiu eſſe catechumenus in catholica eccleſia, mihi à parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo curſum dirigerem.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Auguſtinus nec Manichæus, nec catholicus.

1 SPes mea à juventute mea, ubi mihi eras, & quo receſſeras? An vero non tu feceras me, & diſcreveras me à quadrupedibus & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quærebam te foris à me, & non inveniebam Deum cordis mei; & veneram in profundum maris, & diffidebam, & deſperabam de inventione veri. Jam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me ſequens, & in periculis omnibus de te ſecura. Nam & per marina diſcrimina, ipſos nautas conſolabatur; à quibus rudes abyſſi viatores, cum perturbantur, conſolari ſolent: pollicens eis perventionem cum ſalute, quia hoc ei tu per viſum pollicitus eras.

2. Et invenit me periclitantem quidem graviter, deſperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cum indicaſſem, non me quidem jam eſſe Manichæum, ſed neque Catholicum Chriſtianum, non quaſi inopinatum aliquid audierit, exilivit lætitia: cum jam ſecura fieret ex ea parte miſeriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, ſed reſuſcitandum tibi, flebat, & feretro cogitationis offerebat: ut diceres filio viduæ: Iuvenis, tibi dico, Surge: & reviviſceret, & inciperet loqui, & redderes illum matri ſuæ. Nulla ergo turbulenta exultatione trepidavit cor ejus, cum audiſſet ex tanta parte jam factum, quod tibi quotidie plangebat, ut fieret, veritatem me nondum adeptum, ſed falſitati jam ereptum. Imo vero quia certa erat, & quod reſtabat te daturum, qui totum promiſeras: placidiſſime & pectore pleno fiduciæ reſpondit mihi credere ſe in Chriſto, quod priuſquam de hac vita emigraret, me viſura eſſet fidelem Catholicum.

3. Et hoc quidem mihi: Tibi autem fons miſericordiarum preces & lachrymas denſiores, ut accelerares adjutorium tuum, & illuminares tenebras meas: & ſtudioſius ad eccleſiam currere, & in Ambroſii ora ſuſpendi, & ad fontem ſalientis aquæ in vitam æternam. Diligebat autem illum virum, ſicut Angelum Dei, quod per illum cognoverat me interim ad illam ancipitem fluctuationem jam eſſe perductum; per quem tranſiturum

rum me ab ægritudine ad ſanitatem, intercurrente acriore periculo, quaſi per acceſſionem, (quam criticam medici vocant) certò præſumebat.

CAPUT II.

Epula & ſynaxis apud ſepulchra martyrum.

1 ITaque cum ad memorias ſanctorum, ſicut in Africa ſolebat, pultes & panem & merum attuliſſet, atque ab oſtiario prohiberetur: ubi hoc epiſcopum vetuiſſe cognovit, tam pie atque obedienter amplexa eſt, ut ipſe mirarer, quod tam facile accuſatrix potius conſuetudinis ſuæ, quam diſceptatrix illius prohibitionis, effecta ſit. Non enim obſidebat ſpiritum ejus vinolentia, eamque ſtimulabat in odium veri amor vini: ſicut pleroſque mares & fœminas, qui ad canticum ſobrietatis, ſicut ad potionem aquatam madidi nauſeant. Sed illa cum attuliſſet caniſtrum cum ſolemnibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quam unum pocillum pro ſuo palato ſatis ſobrio temperatum, unde dignationem ſumeret, non ponebat. Et ſi multæ eſſent, quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipſum unum, quod ubique poneret: circumferebat: quod jam non ſolum aquatiſſimum, ſed etiam tepidiſſimum, cum ſuis præſentibus per ſorbitiones exiguas partiretur: quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem.

2. Itaque, ubi comperit à præclaro prædicatore atque antiſtite pietatis, præceptum eſſe, iſta non fieri, nec ab eis qui ſobrie facerent, nec ulla occaſio ſe ingurgitandi daretur ebrioſis; & quia illa quaſi parentalia, ſuperſtitioni gentilium eſſent ſimillima: abſtinuit ſe libentiſſime: & pro caniſtro pleno terrenis fructibus, plenum purgatioribus votis pectus ad memorias martyrum afferre didicerat: ut & quod poſſet, daret egentibus: & ſic communicatio Dominici Corporis illic celebraretur, cujus paſſionis imitatione immolati & coronati ſunt martyres.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita eſt in conſpectu tuo de hac recordare cor meum, non facile fortaſſe de hac amputanda conſuetudine matrem meam fuiſſe ceſſuram: ſi ab alio prohiberetur, quem non ſicut Ambroſium diligebat, quem propter ſalutem meam maxime diligebat: eam vero ille, propter ejus religioſiſſimam converſationem, qua in bonis operibus tam fervens ſpiritu frequentabat eccleſiam: ita ut ſæpe erumperet, cum me videret in ejus prædicatione, gratulans mihi, quod talem matrem haberem: neſciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inveniri poſſe viam vitæ minime putabam.

CAPUT III.

Occupationes & ſtudia Ambroſii.

1 Nec jam ingemiſcebam orando, ut ſubvenires mihi: ſed ad quærendum

dum intentus & ad diſſerendum inquietus erat animus meus. Ipſumque Ambroſium felicem quendam hominem ſecundum ſeculum opinabar, quem ſic tantæ poteſtates honorarent; cœlibatus tantum ejus mihi laborioſus videbatur. Quid autem ille ſpei gereret adverſus ipſius excellentiæ tentamenta, quid luctaminis haberet, quidve ſolaminis in adverſis, & occultum os ejus, quod erat in corde ejus, quam ſapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conjicere noveram, nec expertus eram: nec ille ſciebat æſtus meos, nec foveam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram, quod volebam, ſicut volebam: ſecludentibus me ab ejus aure atque ore catervis negotioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſerviebat. Cum quibus quando non erat, quod per exiguum temporis erat, aut corpus reficiebat neceſſariis ſuſtentaculis, aut lectione animum. Sed cum legebat, oculi ducebantur per paginas, & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quieſcebant.

2. Sæpe cum adeſſemus, (non enim vetabatur quiſquam ingredi, aut ei venientem nunciari moris erat,) ſic eum legentem vidimus tacite & aliter nunquam. Sedenteſque in diuturno ſilentio (quis enim tam intento eſſe oneri auderet?) diſcedebamus: & conjectabamus eum parvo illo tempore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur, feriatum

ab

ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud avocari, & cavere fortaſſe, ne auditore ſuſpenſo, & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille, quem legeret, etiam exponere neceſſe eſſet: aut de aliquibus difficilioribus diſceptare quæſtionibus, atque huic operi temporibus impenſis, minus quam vellet voluminum evolveret: quanquam & cauſa ſervandæ vocis, quæ illi facillime obtundebatur, poterat eſſe juſtior tacite legendi. Quolibet tamen animo id ageret, bono utique ille vir agebat.

3. Sed certe mihi nulla dabatur copia ſciſcitandi, quæ cupiebam, de tam ſancto oraculo tuo pectore illius, niſi cum aliquid breviter eſſet audiendum. Æſtus autem illi mei, ocioſum eum valde, cui refunderentur, requirebant, nec unquam inveniebant. Et eum quidem in populo, verbum veritatis recte tractantem, omni die dominico audiebam, & magis magiſque mihi confirmabat, omnes verſutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores noſtri adverſus divinos libros innectebant, poſſe diſſolvi.

4. Ubi vero etiam comperi, ad imaginem tuam hominem à te factum, à ſpiritualibus filiis tuis, quos de matre Catholica per gratiam regeneraſti, non ſic intelligi, ut humani corporis forma te terminatum crederent atque cogitarent: quamquam quomodo ſe haberet ſpiritualis ſubſtantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate ſuſpicabar: tamen gaudens

dens erubui, non me tot annos adverſus Catholicam fidem, ſed contra carnalium cogitationum figmenta latraſſe. Eo quippe temerarius & impius fueram, quod ea, quæ debebam quærendo diſcere, accuſando dixeram. Tu enim altiſſime & proxime, ſecretiſſime & præſentiſſime, cui membra non ſunt alia majora & alia minora, ſed ubique totus es, & nuſquam locorum es: non es utique forma iſta corporea: tamen feciſti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipſe à capite uſque ad pedes in loco eſt.

CAPUT IV.

De litera & ſpiritu.

1 CUm ergo neſcirem, quo modo hæc ſubſiſteret imago tua, pulſans proponerem, quomodo credendum eſſet, non inſultans opponerem, quaſi ita creditum eſſet: Tanto igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem; quanto me magis pudebat, tamdiu illuſum & deceptum promiſſione certorum, puerili errore & animoſitate, tam multa incerta, quaſi certa garriſſe. Quod enim falſa eſſent, poſtea mihi claruit. Certum tamen erat, quod incerta eſſent; & à me aliquando pro certis habita fuiſſent, cum Catholicam tuam cæcis contentionibus accuſarem, & ſi nondum compertam vera docentem, non tamen ea docentem, quæ graviter accuſabam. Itaque confundebar, & convertebar; & gaude-

gaudebam Deus meus, quod eccleſia unica corpus unici tui, in qua mihi nomen Chriſti intanti eſt inditum, non ſaperet infantiles nugas; neque hoc haberet in doctrina ſua ſana, quod te creatorem omnium in ſpacium loci, quamvis ſummum & amplum, tamen undique terminatum, membrorum humanorum figura contruderet.

3. Et gaudebam etiam, quod vetera ſcripta legis & prophetarum, jam non illo oculo mihi legenda proponerentur. quo antea videbantur abſurda, cum arguebam tanquam ita ſentientes ſanctos tuos, verum autem non ita ſentiebant: & tanquam regulam diligentiſſime commendaret, ſæpe in popularibus ſermonibus ſuis dicentem Ambroſum lætus audiebam; Litera occidit, ſpiritus autem vivificat: cum ea, quæ ad literam perverſitatem docere videbantur, remoto myſtico velamento ſpiritualiter aperiret, non dicens quod me offenderet, quamvis ea diceret, quæ utrum vera eſſent, adhuc ignorarem. Tenebam enim cor meum ab omni aſſenſione, timens præcipitium, & ſuſpendio magis necabar. Volebam enim eorum, quæ non viderem, ita me certum fieri, ut certus eſſem, quod ſeptem & tria decem ſint.

3. Neque enim tam inſanus eram ut ne hoc quidem putarem poſſe comprehendi: ſed ſicut hoc, ita cætera cupiebam: ſive corporalia, quæ coram ſenſibus meis non adeſſent, ſive ſpiritualia, de

de quibus cogitare niſi corporaliter neſciebam. Et ſanari credendo poteram, ut purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatem tuam ſemper manentem, & ex nullo deficientem. Sed ſicut evenire aſſolet, ut malum medicum expertus, etiam bono timeat ſe committere, ita erat valetudo animæ meæ, quæ utique niſi credendo ſanari non poterat. Et ne falſa crederet, curari recuſabat; reſiſtens manibus tuis, qui medicamenta fidei confeciſti, & aſperſiſti ſuper morbos orbis terrarum, & tantam illis authoritatem tribuiſti.

CAPUT V.

De ſacrorum librorum authoritate, & neceſſario uſu.

1 Ex hoc tamen quoque jam præponens doctrinam catholicam, modeſtius ibi minimeque fallaciter ſentiebam juberi, ut crederetur, quod non demonſtrabatur: ſive eſſet quid, ſed cui forte non eſſet: ſive nec quid eſſet, quam illic temeraria pollicitatione ſcientiæ credulitatem irrideri: & poſtea tam multa fabuloſiſſima & abſurdiſſima, quia demonſtrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu Domine, manu mitiſſima & miſericordiſſima pertractans & componens cor meum: conſideranti quam innumerabilia crederem quæ non viderem: neque cum gererentur, affuiſſem: ſicut tam multa in hiſtoria gentium,

tium, tam multa de locis atque urbibus, quæ non videram: tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis: quæ niſi crederentur, omnino in hac vita nihil ageremus. Poſtremo, quam inconcuſſa fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus eſſem: quod ſcire non poſſem, niſi audiendo credidiſſem.

2. Perſuaſiſti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus fere gentibus authoritate fundaſti: ſed qui non crederent eſſe culpandos: nec audiendos eſſe, ſi qui forte mihi dicerent; Unde ſcis illos libros, unius veri & veraciſſimi Dei ſpiritu eſſe humano generi miniſtratos? Idipſum enim maxime credendum erat, quoniam nulla pugnacitas calumnioſarum quæſtionum per tam multa, quæ legeram, inter ſe confligentium philoſophorum extorquere mihi potuit, ut aliquando non crederem te eſſe, quicquid eſſes, quod ego neſcirem: aut adminiſtrationem rerum humanarum ad te pertinere. Sed id credebam aliquando robuſtius, aliquando exilius: ſemper tamen credidi, & eſſe te, & curam noſtri gerere, etiamſi ignorabam, vel quid ſentiendũ eſſet de ſubſtantia tua, vel quæ via duceret aut reduceret ad te.

3. Ideoque, cum eſſemus infirmi ad inveniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus eſſet autoritate ſanctarum literarum: jam credere cœperam nullo modo te fuiſſe tributurum tam excellentem illi ſcripturæ per omnes jam

terras

terras autoritatem: niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes. Jam enim abſurditatem, quæ me in illis literis ſolebat offendere, cum multa ex eis probabiliter expoſita audiſſem, ad ſacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior & ſacroſancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum eſſet in promptu, & ſecreti ſui dignitatem in intellectu profundiore ſervaret: verbis apertiſſimis & humillimo genere loquendi ſe cunctis præbens: & exercens intentionem eorum, qui non ſunt leves corde: ut exciperet omnes populari ſinu, & per anguſta foramina paucos ad te trajiceret; multo tamen plures, quam ſi nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbas gremio ſanctæ humilitatis hauriret. Cogitabam hæc, & aderas mihi: Suſpirabam, & audiebas me: Fluctuabam, & gubernabas me: Ibam per viam ſeculi latam, nec deſerebas me.

CAPUT VI.

De miſeria ambitioſorum, adducto exemplo mendici latantis.

1 INhiabam honoribus, lucris, conjugio, & tu irridebas. Patiebar in eis cupiditatibus amariſſimas difficultates, te propitio tanto magis, quanto minus ſinebas mihi dulceſcere, quod non eras tu. Vide cor meum Domine, qui voluiſti, ut hoc recordarer, & confiterer tibi.

Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de viſco tam tenaci mortis exuiſti. Quam miſera erat, & ſenſum vulneris ſui tu pungebas, ut relictis omnibus converteretur ad te, qui es ſuper omnia, & ſine quo nulla eſſent omnia, converteretur & ſanaretur! Quam ergo miſer eram: & quomodo egiſti, ut ſentirem miſeriam meam die illo, quo cum pararem recitare Imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faveretur ab ſcientibus: eaſque curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æſtuaret? Tranſiens per quendam vicum Mediolanenſem, animadverti pauperem mendicum, jam credo ſatutum, jocantem atque lætantem; & ingemui, & locutus ſum cum amicis, qui mecum erant, multos dolores inſaniarum noſtrarum: quia omnibus talibus conatibus noſtris, qualibus tunc laborabam, ſub ſtimulis cupiditatum trahens infelicitatis meæ ſarcinam, & trahendo exaggerans, nihil vellemus aliud niſi ad ſecuram lætitiam pervenire, quo nos mendicus ille jam præceſſiſſet, nunquam illuc fortaſſe venturos: Quod enim jam ille pauculis & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tam ærumnoſis anfractibus & circuitibus ambiebam, ad lætitiam ſcilicet temporalis fœlicitatis.

2. Non enim verum gaudium habebat, ſed & ego illis ambitionibus multo falſius quærebam. Et certe ille lætabatur, ego anxius eram; ſecurus ille, ego trepidus.

Et ſi

Et ſi quiſquam percunctaretur me, utrum mallem exultare an metuere, reſponderem, exultare. Rurſus, ſi interrogaret, utrum me talem mallem, qualis ille, aut qualis ego tunc eſſem, meipſum curis timoribuſque confectum eligerem, ſed perverſitate: nunquid veritate? Neque enim eo me proponere debebam, quo doctior eram; quoniam non inde gaudebam, ſed placere inde quærebam hominibus: non ut eos docerem, ſed tantum ut placerem. Propterea, & tu baculo diſciplinæ tuæ confringebas oſſa mea. Recedant ergo ab anima mea, qui dicunt ei: Intereſt, unde quis gaudeat.

3. Gaudebat mendicus ille vinolentia, tu gaudere cupiebas gloriâ. Quæ gloria domine? Quæ non eſt in te. Nam ſicut verum gaudium illud non erat, ita nec illa vera gloria; & amplius evertebat mentem meam. Et ille ipſa nocte digeſturus erat ebrietatem ſuam, ego autem cum mea dormieram & ſurrexeram, & dormiturus & ſurrecturus eram. Vide quot diebus. Intereſt vero, unde quis gaudeat: Scio, & gaudium ſpei fidelis incomparabiliter diſtat ab illa vanitate, ſed & tunc diſtabat inter nos. Nimirum quippe ille fœlicior erat; non tantum quod hilaritate perfundebatur, cum ego curis eviſcerarer? verum etiam, quod ille bene optando acquiſiverat vinum, ego autem mentiendo quærebam typhum. Dixi tunc multa in hac ſententia charis meis; & ſæpe advertebam in his, quomodo mihi eſ-

ſet; & inveniebam male mihi eſſe, & dolebam & conduplicabam ipſum male. Et ſi quid arriſiſſet proſperum, tædebat apprehendere: quia pæne, priuſquam teneretur, avolabat.

CAPUT VII.

Alipium à Circenſium inſania convertit.

1 Congemiſcebamus in his, qui ſimul amice vivebamus; & maxime ac familiariſſime cum Alipio & Nebridio, iſta colloquebar; quorum Alipius ex eodem erat, quo ego, ortus municipio, parentibus primatibus municipalibus, me minor natu. Nam & ſtuduerat apud me, cum in noſtro docere cœpi oppido, & poſtea Carthagini: Et diligebat me multum, quod ei bonus & doctus viderer: & ego illum propter magnam virtutis indolem, quæ in non magna ætate ſatis eminebat. Gurges tamen morum Carthaginenſium, quibus nugatoria fervent ſpectacula, abſorbuerat eum in inſaniam Circenſium. Sed cum in eo miſerabiliter volveretur, ego autem rhetoricam ibi profeſſus, publica ſchola uterer, nondum me audiebat ut magiſtrum: propter quandam ſimultatem, quæ inter me & patrem ejus erat exorta: & compereram, quod Circum exitiabiliter amaret: & graviter angebar, quod tantam ſpem perditurus, vel etiam perdidiſſe mihi videbatur. Sed monendi eum, & aliqua coërtione revocandi, nulla erat copia, vel amicitiæ benevo-

nevolentia, vel jure magiſterii. Putabam enim eum de me cum patre ſentire, ille vero non ſic erat. Itaque poſtpoſita in hac re patris voluntate, ſalutare me cœperat, veniens in auditorium meum, & audire aliquid atque abire. Sic enim de memoria mihi lapſum erat agere cum illo, ne vanorum ludorum cæco & præcipiti ſtudio tam bonum interimeret ingenium.

2. Verum autem domine, tu qui præſides gubernaculis omnium, quæ creaſti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos antiſtitem ſacramenti tui. Et ut aperte tibi tribueretur ejus correctio, per me quidem illam, ſed neſcientem operatus es. Nam quodam die cum ſederem loco ſolito, & coram me adeſſent diſcipuli, venit, ſalutavit, ſedit: atque in ea, quæ agebantur, animum intendit. Et forte lectio in manibus erat, quam dum exponerem, opportune mihi videbantur adhibenda ſimilitudo Circenſium: quo illud, quod inſinuabam, & jucundius & planius fieret, cum irriſione mordaci eorum, quos illa captivaſſet inſania. Tu ſcis Deus noſter, quod tunc de Alipio ab illa peſte ſanando non cogitaverim. At ille in ſe rapuit, meque illud non niſi propter ſe dixiſſe credidit. Et quod alius acciperet ad ſuccenſendum mihi, accepit honeſtus adoleſcens ad ſuccenſendum ſibi, & ad me ardentius diligendum. Dixeras enim tu jam olim, & innexueras literis tuis: Corripe ſapientem, & amabit te.

3. At ego illum jam non corripueram: Sed uteris tu omnibus, & ſcientibus & neſcientibus, ordine quo noſti, & ille ordo juſtus eſt. De corde & lingua mea, carbones ardentes operatus es, quibus mentem ſpei bonæ adureres tabeſcentem, ac ſanares. Taceat laudes tuas, qui miſerationes tuas non conſiderat, quæ tibi de medullis meis confitentur. Etenim ille poſt illa verba, proripuit ſe ex fovea tam alta, qua libenter demergebatur & cum miſerabili voluptate cæcabatur; & excuſſit animum forti temperantia, & reſiluerunt omnes Circenſium ſordes ab eo, ampliuſque illuc non acceſſit. Deinde patrem reluctantem evicit, ut me magiſtro uteretur. Ceſſit ille, atque conceſſit. Et audire me rurſus incipiens, illa mecum ſuperſtitione involutus eſt, amans in Manichæis oſtentationem continentiæ, quam veram & germanam putabat. Erat autem illa vecors & seductoria, precioſas animas captans, nondum virtutis altitudinem ſcientes tangere, & ſuperficie decipi faciles, ſed tamen adumbratæ ſimulatæque virtutis.

CAPUT VIII.

Alipius capitur inſania ludorum gladiatoriorum, à quibus antea abhorruerat.

1 NOn ſane relinquens incantatam ſibi à parentibus terrenam viam, Romam præceſſerat, ut jus diſceret: & ibi gladiatorii ſpectaculi hiatu incredibili

dibili & incredibiliter abreptus eſt. Cum enim averſaretur & deteſtaretur talia, quidam ejus amici & condiſcipuli, cum forte de prandio redeuntibus per viam obvius eſſet, recuſantem vehementer & reſiſtentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum, crudelium & funeſtorum ludorum diebus, hæc dicentem? Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi conſtituitis, nunquid & animum & oculos meos, in illa ſpectacula poteſtis intendere? Adero itaque abſens, ac ſic & vos & illa ſuperabo. Quibus auditis, illi nihilo ſegnius eum adduxerunt ſecum, idipſum forte explorare cupientes, utrum poſſet efficere. Quo ubi ventum eſt, & ſedibus, quibus potuerunt, locati ſunt, fervebant omnia immaniſſimis voluptatibus.

2. Ille autem clauſis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque utinam & aures obturaviſſet. Nam quodam pugnæ caſu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi paratus quicquid illud eſſet, etiam viſu contemnere & vincere, aperuit oculos: & percuſſus eſt graviore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupivit, ceciditque miſerabilius, quam ille quo cadente factus eſt clamor: qui per ejus aures intravit, & reſeravit ejus lumina, ut eſſet, qua feriretur & dejiceretur, audax adhuc potius, quam fortis animus: & eo infirmior, quod de ſe præ-

ſumpſerat, quod debuit tibi. Ut enim vidit illum ſanguinem, immanitatem ſimul ebibit;& non ſe avertit,ſed fixit aſpectum; & hauriebat furias, & neſciebat; & delectabatur ſcelere certaminis, & cruenta voluptate inebriebatur. Et non erat jam ille ,qui venerat ; ſed unus de turba , ad quam venerat : & verus eorum ſocius , à quibus adductus erat.Quid plura? Spectavit, clamavit, exarſit , abſtulit inde ſecum inſaniam,qua ſtimularetur redire;non tantum cum illis , à quibus prius abſtractus eſt,ſed etiam præ illis,& alios trahens. Et inde tamen manu validiſſima & miſericordiſſima eruiſti eum tu, & docuiſti eum non ſui habere,ſed tui : ſed longe poſtea.

CAPUT IX.

Alipius ut fur apprehenditur.

1 VEruntamen , jam hoc ad medicinam futuram , in ejus memoria reponebatur. Nam & illud , quod cum adhuc ſtuderet , jam me audiens apud Carthaginem,& medio die cogitaret in foro,quod recitaturus erat, ſicuti exerceri ſcholaſtici ſolent , ſiviſti eum comprehendi ab æditui fori , tanquam furem. Non arbitror aliam ob cauſam te permiſiſſe. Deus noſter , niſi ut ille vir tantus futurus , jam inciperet diſcere, quam non facile in cognoſcendis cauſis homo ab homine damnandus eſſet temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat ſolus cum tabulis ac ſtylo , cum ecce adoleſcens

quidam ex numero ſcholaſticorum fur verus, ſecurim clanculo apportans, illo non ſentiente, ingreſſus eſt ad cancellos plumbeos, qui vico argentario deſuper præminent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem ſecuris audito ſubmurmuraverunt argentarii, qui ſubter erant: & miſerunt, qui apprehenderent, quem forte inveniſſent. Quorum vocibus auditis, relicto inſtrumento ille deſceſſit, timens ne cum eo teneretur.

2. Alipius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem ſenſit, & celeriter vidit abeuntem. Et cauſam ſcire cupiens, ingreſſus eſt locum, & inventam ſecurim ſtans atque admirans conſiderabat: Cum ecce illi, qui miſſi erant, reperiunt eum ſolum ferentem ferrum, cujus ſonitu excitati venerant. Tenent, attrahunt: congregatis inquilinis fori, tanquam furem manifeſtum ſe comprehendiſſe gratulabantur, & inde offerendus judici ducebatur. Sed hactenus docendus fuit. Statim enim domine, ſubveniſti innocentiæ, cujus teſtis eras tu ſolus. Cum enim duceretur, vel ad cuſtodiam, vel ad ſupplicium, fit eis obviam quidam architectus, cujus maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudent illi, eum potiſſimum occurriſſe, cui ſolebant in ſuſpicionem venire ablatarum rerum, quæ periſſent de foro: ut quaſi tandem jam ille cognoſceret, à quibus hæc fierent.

3. Verum autem viderat homo ſæpe Alipium in domo cujuſdam Senatoris, ad

quem ſalutandum ventitabat. Statimque cognitum manu apprehenſa ſemovit à turbis: & tanti mali cauſam quærens, quid geſtum eſſet, audivit. Omneſque tumultuantes, qui aderant, & minaciter frementes, juſſit venire ſecum. Et venerunt ad domum illius adoleſcentis, qui rem commiſerat. Puer vero erat ante oſtium, & tam parvus erat, ut nihil exinde domino ſuo metuens, facile poſſet totum indicare. Cum eo quippe in foro fuit pediſſequus. Quem poſteaquam recoluit Alipius, architecto intimavit. At ille ſecurim demonſtravit puero, quærens ab eo cujus eſſet. Qui confeſtim, Noſtra, inquit. Deinde interrogatus, aperuit cætera. Sic in illam domum tranſlata cauſa, confuſiſque turbis quæ de illo triumphare jam cœperant, futurus diſpenſator verbi tui, & multarum in eccleſia tua cauſarum examinator, experientior inſtructiorque diſceſſit.

CAPUT X.

De integritate Alipii, & Adventu Nebridii.

1 HUnc ergo Romæ inveneram, & adhæſit mihi fortiſſimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus eſt: ut nec me dełereret: & de jure, quod didicerat, aliquid ageret, ſecundum votum parentum magis quam ſuum. Et inter hæc jam aſſederat mirabili continentia cæteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum

rum innocentiæ præponerent. Tentata eſt ejus quoque indoles, non ſolum illecebra cupiditatis, ſed etiam ſtimulo timoris. Romæ aſſidebat Comiti largitionum Italicarum.

2. Erat eo tempore quidam potentiſſimus ſenator, cujus & beneficiis obſtricti multi, & terrori ſubditi erant. Voluit ſibi licere neſcio quid ex more potentiæ ſuæ, quod eſſet per leges illicitum. Reſtitit Alipius: promiſſum eſt præmium, irriſit animo: Prætentæ minæ: calcavit, mirantibus omnibus inuſitatam animam, quæ hominem tantum & innumerabilibus præſtandi nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipſe autem Judex, cui conſiliarius erat, quamvis & ipſe fieri nollet, non tamen aperte recuſabat: ſed in iſtum cauſam transferens, ab eo ſe non permitti aſſerebat; quia revera, ſi ipſe faceret, iſte diſcederet. Hoc ſolo autem pæne jam illectus erat ſtudio literario, ut pretiis prætorianis codices ſibi conficiendos curaret. Sed conſulta juſtitia, deliberationem in melius invertit: utiliorem judicans æquitatem, qua prohibebatur, quam poteſtatem, qua ſinebatur. Parvum eſt hoc. Sed qui in parvo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. Nec ullo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore proceſſit. Si in injuſto mammona fideles non fuiſtis, quod verum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis,

quod veſtrum eſt, quis dabit vobis? Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in conſilio, quiſnam eſſet tenendus vitæ modus.

3. Nebridius etiam, qui relicta patria vicina Carthagini atque ipſa Carthagine, ubi frequentiſſimus erat: relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non ſecuta matre, nullam ob aliam cauſam Mediolanum venerat, niſi ut mecum viveret, in flagrantiſſimo ſtudio veritatis atque ſapientiæ: pariter ſuſpirabat, pariterque fluctuabat: beatæ vitæ inquiſitor ardens, & quæſtionum difficillimarum ſcrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam ſuam ſibimet invicem anhelantium, & à te expectantium, ut dares eis eſcam in tempore opportuno: & in omni amaritudine, quæ noſtros ſeculares actus de miſericordia tua ſequebatur, intuentibus nobis finem, cur ea pateremur, occurrebant tenebræ: & averſabamur gementes, & dicebamus: Quamdiu hæc? Et hoc crebro dicebamus: & dicentes, non relinquebamus ea, quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

CAPUT XI.

Deliberat Auguſtinus de inſtituenda vita.

1 ET ego maxime mirabar ſatagens & recolens, quam longum tempus eſſet ab undeviceſimo anno ætatis meæ, quo fervere cœperam ſtudio ſapientiæ: diſpo-

diſponens, inventa, relinquere omnes vanarum cupiditatum ſpes inanes & inſanias mendaces. Et ecce jam tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæſitans aviditate fruendi præſentibus, fugientibus & diſſipantibus me, dum dico, Cras inveniam: ecce manifeſtum apparebit, & tenebo: & ecce Fauſtus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi poteſt. Immo quæramus diligentius, & non deſperemus. Ecce jam non ſunt abſurda in libris eccleſiaſticis, quæ abſurda videbantur, & poſſunt aliter atque honeſte intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer à parentibus poſitus eram, donec inveniatur perſpicua veritas.

2. Sed ubi quæretur? quando quæretur? Non vacat Ambroſio, non vacat legere. Ubi ipſos codices quærimus? Unde aut quando comparamus? à quibus ſumimus? Deputentur tempora, diſtribuantur horæ pro ſalute animæ. Magna ſpes oborta eſt. Non docet Catholica fides, quod putabamus, & vani accuſabamus. Nefas habent docti ejus, credere Deum figura humani corporis terminatum: & dubitamus pulſare, quo aperiantur cætera? Antemeridianas horas diſcipuli occupant; cæteris quid facimus? Cur non id agimus? Sed quando ſalutamus amicos majores, quorum ſuffragiis opus habemus? Quando præparamus, quod emant ſcholaſtici? Quando reparamus noſipſos, animum relaxando ab intentione curarum.

Pere-

Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad ſolam inquiſitionem veritatis. Vita hæc miſera eſt, mors incerta. Si ſubito obrepat: quomodo hinc exibimus? Et ubi nobis diſcenda ſunt, quæ hic neglexímus? Ac non potius hujus negligentiæ ſupplicia luenda ſunt? Quid ſi mors ipſa omnem curam cum ſenſu amputabit & finietur? Ergo & hoc quærendum. Sed abſit, ut ita ſit. Non vacat, non eſt inane, quod tam eminens culmen autoritatis Chriſtianæ fidei, toto orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia pro nobis divinitus agerentur, ſi morte corporis etiam vita animæ conſumeretur. Quid cunctamur igitur, relicta ſpe ſeculi, conferre nos totos ad quærendum Deum & vitam beatam?

3. Sed expecta, jucunda ſunt etiam iſta, habent non parvam dulcedinem ſuam. Non facile ab eis præcidenda eſt intentio, quia turpe eſt ad ea rurſum redire. Ecce jam quantum eſt, ut impetretur aliquis honor? Et quid amplius in his deſiderandum? Suppetit amicorum majorum copia, ut nihil aliud; & multum feſtinemus: vel præſidatus dari poteſt; & ducenda uxor cum aliqua pecunia, ne ſumptum noſtrum gravet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione digniſſimi, ſapientiæ ſtudio cum conjugibus dediti fuerunt.

4. Cum hæc dicebam, & alternabant hi venti, & impellebant huc atque illuc cor meum; tranſibant tempora & tardabam

bam converti ad Dominum Deum & differebam de die in diem vivere in te , & non differebam quotidie in memetipſo mori. Amans beatam vitam, timebam illam in ſede ſua, & ab ea fugiens , quærebam eam. Putabam enim me miſerum fore nimis, ſi fœminæ privarer amplexibus: & medicinam miſericordiæ tuæ , ad eandem infirmitatem ſanandam, non cogitabam, quia expertus non eram, & propriarum virium credebam eſſe continentiam. Quarum mihi non eram conſcius : cum tam ſtultus eſſem, ut neſcirem, ſicut ſcriptum eſt: Neminem eſſe poſſe continentem, niſi tu dederis. Utique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas , & fide ſolida in te jactarem curam meam.

CAPUT XII.

Contentio inter Alipium & Auguſtinum, de matrimonio & cœlibatu.

1 PRohibebat me ſane Alipius ab uxore ducenda , cauſans , nullo modo nos poſſe ſecuro ocio ſimul in amore ſapientiæ vivere , ſicut jam diu deſideraveramus, ſi id feciſſem. Erat enim ipſe in ea re etiam tunc caſtiſſimus , ita ut mirum eſſet : quia vel experientiam concubitus cœperat in ingreſſu adoleſcentiæ ſuæ , ſed non hæſerat, magiſque doluerat, & ſpreverat ; & deinde jam continentiſſime vivebat. Ego autem reſiſtebam illi exemplis eorum , qui conjugati coluiſſent ſapientiam , & promeruiſſent Deum , & habu-

habuiſſent fideliter, ac dilexiſſent amicos. A quorum ego quidem granditate animi longe aberam, & delectatus morbo carnis, & mortifera ſuavitate, trahebam catenam meam, ſolvi timens: & quaſi concuſſo vulnere, repellens verba bene ſuadentis, tanquam manum ſolventis.

2. Inſuper etiam per me, ipſe quoque Alipio loquebatur ſerpens: & innectebat atque ſpargebat per linguam meam dulces laqueos in via ejus, quibus illi honeſti & expediti pedes implicarentur. Cum enim me ille miraretur, quem non parvipenderet, ita hærere viſco illius voluptatis, ut me affirmarem, quotieſcunque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo poſſe degere, atque ita me defenderem: cum illum mirantem viderem, ut dicerem, multum intereſſe inter illud, quod ipſe raptim & furtim expertus eſſet, quod pæne jam nec meminiſſet quidem, atque ideo nulla moleſtia facile contemneret, & delectationes conſuetudinis meæ: ad quas ſi acceſſiſſet honeſtum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem ſpernere: Cœperat & ipſe deſiderare conjugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, ſed curioſitatis. Dicebat enim, ſcire ſe cupere, quidnam eſſet illud, ſine quo vita mea, quæ illic ſic placebat, non mihi vita, ſed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus ſervitutem meam, & ſtupendo

ibat

ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipſam experientiam, atque inde fortaſſe lapſurus in eam, quam ſtupebat, ſervitutem, quoniam ſponſionem volebat facere cum morte. Et, qui amat periculum incidet in illud. Neutrum enim noſtrum, ſi quod eſt conjugale decus, in officio regendi matrimonii & ſuſcipiendorum liberorum ducebat, niſi tenuiter, Magna autem ex parte atque vehementer conſuetudo ſatiandæ inſatiabilis concupiſcentiæ me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altiſſime non deſerens humum noſtram, miſeratus miſeros, ſubvenires miris & occultis modis.

CAPUT XIII.

Vxor quæritur Auguſtino.

1 ET inſtabatur impigre, ut ducerem uxorem. Jam petebam, jam promittebatur, maxime matre dante operam, quo me jam conjugatum baptiſmus ſalutaris ablueret, quo me indies gaudebat aptari: & vota ſua ac promiſſa tua, in mea fide compleri animadvertebat. Cum ſane & rogatu meo & deſiderio ſuo, forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, ut ei per viſum oſtendens aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluiſti.

2. Et videbat quædam vana & phantaſtica, quo cogebat impetus de hac re ſatagentis humani ſpiritus, & narrabat mihi,

mihi, non cum fiducia qua ſolebat, cum tu demonſtrabas ei, ſed contemnens ea. Dicebat enim, diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare non poterat; quid intereſſet inter revelantem te, & animam ſuam ſomniantem. Inſtabatur tamen, & puella petebatur: cujus ætas ferme biennio minor, quam nubilis erat. Et quia ea placebat, expectabatur.

CAPUT XIV.

Vita communis.

1 ET multi amici agitaveramus animo, & colloquentes ac deteſtantes turbulentas humanæ vitæ moleſtias, pæne jam firmaveramus remoti à turbis ociosè vivere, id ocium ſic moliti, ut ſi quid habere poſſemus, conferremus in medium, unamque rem familiarem conflaremus ex omnibus, ut per amicitiæ ſynceritatem, non eſſet aliud hujus, & aliud illius; ſed quod ex cunctis fieret unum, & univerſum ſingulorum eſſet, & omnia omnium: cum videremur nobis eſſe, poſſe decem ferme homines in eadem ſocietate, eſſentque inter nos prædivites, Romanianus maxime communiceps noſter, quem tunc graves æſtus negociorum ſuorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiariſſimus. Qui maxime inſtabat huic rei, & magnam in ſuadendo habebat autoritatem, quod ampla res ejus multum cæteris anteibat.

2. Et

2. Et placuerat nobis, ut bini annui, tanquam magiſtratus, omnia neceſſaria curaſſent, cæteris quietis: ſed poſteaquam cœpit cogitari, utrum hoc mulierculæ ſinerent: quas & alii noſtrum jam habebant, & nos habere volebamus: totum illud placitum, quod bene formabamus, diſſiluit in manibus, atque confractum & abjectum eſt. Inde ad ſuſpiria & gemitus, & greſſus ad ſequendas latas & tritas vias ſeculi; quoniam multæ cogitationes erant in corde noſtro, conſilium autem tuum manet in æternum. Ex quo conſilio deridebas noſtra, & tua præparabas, nobis daturus eſcam in opportunitate, & aperturus manum tuam, atque impleturus animas noſtras benedictione.

CAPUT XV.

In locum diſcedentis concubinæ alia ſuccedit.

INterea peccata mea multiplicabantur, & avulſa à latere meo tanquam impedimento conjugii, cum qua cubare ſolitus eram, cor ubi adhærebat, conciſum & vulneratum mihi erat, & trahebat ſanguinem. Et illa in Africam redierat, vovens tibi, alium ſe virum neſcituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo. At ego infelix; nec fœminæ imitator, dilationis impatiens. tanquam poſt biennium accepturus eam, qua petebam, quia non amator conjugii, ſed libidinis ſervus eram, procuravi aliam, non utique conjugem: qua tanquam ſu-

ſtentaretur & perduceretur, vel integer vel auctior morbus animæ meæ, ſatellitio perdurantis conſuetudinis in regnum uxorium. Nec ſanabatur vulnus illud meum, quod prioris præciſione factum fuerat; ſed poſt fervorem doloremque accerrimum putreſcebat; & quaſi frigidius, ſed deſperatius, dolebat.

CAPUT XVI.

De immortalitate animæ.

1 Tibi laus, tibi gloria, fons miſericordiarum. Ego fiebam miſerior, & tu propinquior. Aderat jam jamque dextera tua, ereptura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me revocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, niſi metus mortis & futuri judicii tui; qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen receſſit de pectore meo. Et diſputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio, de finibus bonorum & malorum; Epicurum accepturum fuiſſe palmam in animo meo, niſi ego credidiſſem poſt mortem reſtare animæ vitam & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.

2. Et quærebam, ſi eſſemus immortales, & in perpetua corporis voluptate ſine ullo amiſſionis terrore viveremus, cur non eſſemus beati, aut quid aliud quæreremus? Neſciens idipſum ad magnam miſeriam pertinere, quod ita demerſus & cæcus cogitare non poſſem lumen ho-

neſtatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec conſiderabam miſer, ex qua vena mihi manaret, quod iſta ipſa, fœda tamen, cum amicis dulciter conferebam; nec eſſe ſine amicis poteram beatus, etiam ſecundum ſententiam, quam tunc habebam in quantalibet affluentia carnalium voluptatum. Quos utique amicos gratis diligebam, viciſſimque ab eis me diligi gratis ſentiebam.

3. O tortuoſas vias! Væ animæ audaci, quæ ſperavit, ſi à te receſſiſſet, ſe aliquid melius habituram. Verſa & reverſa in tergum, & in latera, & in ventrem, & dura ſunt omnia. Et tu ſolus requies. Et ecce ades; & liberas à miſerabilibus erroribus, & conſtituis nos in via tua, & conſolaris, & dicis: Currite, ego feram, & ego perducam, & ibi ego feram.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Quod imaginibus corporeis rejectis, Deum cœperit agnoſcere incorporeum.

1 IAm mortua erat adoleſcentia mea mala & nefanda, & ibam in juventutem: quanto ætate major, tanto vanitate turpior; qui cogitare aliquid ſubſtantiæ, niſi tale, non poteram, quale per hos ocu-

los videri ſolet. Non te cogitabam Deus in figura corporis humani; ex quo audire aliquid de ſapientia cœpi; ſemper hoc fugi? & gaudebam me hoc reperiſſe, in fide ſpiritualis matris noſtræ Catholicæ tuæ. Sed quid te aliud cogitarem, non occurrebat. Et conabar cogitare te homo, & talis homo, ſummum & ſolum & verum Deum: & te incorruptibilem, & inviolabilem, & incommutabilem, totis medullis credebam, quia neſciens unde & quomodo, plane tamen videbam, & certus eram, id quod corrumpi poteſt, deterius eſſe; quam id quod non poteſt: & quod violari non poteſt, incunctanter præponebam violabili; & quod nullam patitur mutationem, melius eſſe, quam id quod mutari poteſt.

2. Clamabat violenter cor meum adverſus omnia phantaſmata mea, & hoc uno ictu conabar abigere circumvolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ: & vix dimota in ictu oculi, ecce conglobata rurſus aderat, & irruebat in aſpectum meum, & obnubilabat eum: ut quamvis non forma humani corporis, corporeum tamen aliquid cogitare cogerer, per ſpacia locorum, ſive infuſum mundo, ſive etiam extra mundum per infinita diffuſum, etiam ipſum incorruptibile & inviolabile & incommutabile, quod corruptibili & violabili & commutabili præponebam. Quoniam quicquid privabam ſpaciis talibus, nihil mihi eſſe videbatur. Sed prorſus nihil,

ne inane quidem: tanquam ſi corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus, & terreno & humido & aëreo & cœleſti: ſed tamen ſit locus inanis, tanquam ſpacioſum nihil.

3. Ego itaque incraſſatus corde, nec mihimetipſi vel ipſe conſpicuus, quicquid non per aliquanta ſpacia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet aut capere poſſet, nihil prorſus eſſe arbitrabar: Per quales enim formas ire ſolent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum: nec videbam, hanc eandem intentionem, qua illas ipſas imagines formabam, non eſſe tale aliquid, quæ tamen ipſas non formaret, niſi eſſet magnum aliquid. Ita etiam te, vita vitæ meæ, grandem per infinita ſpacia undique cogitabam penetrare totam mundi molem, & extra eam quaquaverſum per immenſa ſine termino, ut haberet te terra, haberet cœlum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu autem nuſquam.

4. Sicut autem luci ſolis non obſiſteret corpus aëris hujus, qui ſupra terram eſt, quod minus per eum trajiceretur, penetrans eum, non dirumpendo aut concidendo, ſed implendo eum totum: ſic tibi putabam non ſolum cœli & aëris & maris, ſed etiam terræ corpus pervium, & ex omnibus maximis minimiſque partibus penetrabile, ad capiendam præſentiam tuam; occulta inſpiratione intrinſecus & extrinſecus, adminiſtran-

tem omnia, quæ creaſti. Ita ſuſpicabar; quia cogitare aliud non poteram, nam falſum erat. Illo enim modo major pars terræ, majorem tui partem haberet, & minorem minor; atque ita te plena eſſent omnia; ut amplius tui caperet elephanti corpus, quam paſſeris, quo eſſet iſto grandius, grandioremque occuparet locum; atque ita fruſtatim partibus mundi, magni magnas, brevibus breves partes tuas præſentes faceres. Non es autem ita. Sed nondum illuminaveras tenebras meas.

CAPUT II.

Nebridius confutat Manichæos.

1 SAt erat nihil domine adverſus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos, quoniam non ex eis ſonabat verbum tuum: ſat erat ergo illud, quod jamdiu ab uſque Carthagine à Nebridio proponi ſolebat; & omnes, qui audieramus, concuſſi ſumus. Quid erat tibi factura neſcio quæ gens tenebrarum, quam ex adverſa mole ſolent opponere, ſi tu cum ea pugnare voluiſſes? Si enim reſponderetur, aliquid fuiſſe nocituram, violabilis tu, & corruptibilis fores. Si autem nihil ea nocere potuiſſe diceretur, nulla afferretur cauſa pugnandi; & ita pugnandi, ut quædam portio tua & membrum tuum, vel proles de ipſa ſubſtantia tua, miſceretur adverſis poteſtatibus, & non à te creatis naturis? atque in tantum ab eis corrumperetur & com-

mu-

mutaretur in deterius, ut à beatitudine in miſeriam verteretur; & indigeret auxilio, quo erui purgarique poſſet: & hanc eſſe animam, cui tuus ſermo ſervienti liber, & contaminatæ purus, & corruptæ integer ſubveniret; ſed & ipſe corruptibilis, quia ex una eademque ſubſtantia.

2. Itaque, ſi te, quicquid es, id eſt, ſubſtantiam tuam, quaſi incorruptibilem dicerent; falſa eſſe illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilem; idipſum jam falſum, & prima voce abominandum. Sat ergo erat iſtud adverſus eos omnino emovendos à preſſura pectoris; quia non habebant qua exirent ſine horribili ſacrilegio cordis & linguæ, ſentiendo de te iſta & loquendo.

CAPUT III.

Liberum arbitrium cauſa peccati.

1 SEd & ego adhuc, quamvis incontaminabilem, & inconvertibilem, & nulla ex parte mutabilem dicerem; firmeque ſentirem Dominum noſtrum Deum verum, qui feciſti non ſolum animas noſtras, ſed etiam corpora, nec tantum animas noſtras & corpora, ſed omnes & omnia; non tenebam explicitam & enodatam cauſam mali. Quæcunque tamen eſſet, ſic eam quærendam videbam, ut non per illam conſtringerer Deum incommutabilem mutabilem credere, ne ipſe fierem, quod quærebam. Itaque ſecurus eam quærebam, & certus, non eſſe verum,

verum, quod illi dicerent, quos toto animo fugiebam, quia videbam quærendo unde malum, repletos malitia, qua opinarentur tuam potius ſubſtantiam etiam male pati, quam ſuam male facere. Et intendebam, ut cernerem, quod audiebam, liberum voluntatis arbitrium cauſam eſſe, ut malè faceremus, & rectum judicium tuum, ut pateremur, & eam liquide cernere non valebam.

2. Itaque aciem mentis de profundo educere conatus, mergebar iterum, & ſæpe conatus, mergebar iterum atque iterum. Sublevabat enim me in lucem tuam, quod jam tam ſciebam me habere voluntatem, quam me vivere. Itaque cum aliquid vellem aut nollem, non aliud quam me velle ac nolle certiſſimus eram; & ibi eſſe cauſam peccati mei, jam jamque animadvertebam. Quod autem invitus facèrem, pati me potius quam facere videbam: & id non culpam ſed pœnam eſſe judicabam; qua me non injuſte plecti, te juſtum cogitans, cito fatebar.

3. Sed rurſus dicebam; Quis fecit me? Nonne Deus meus, non tântum bonus ſed ipſum bonum? Unde igitur mihi male velle & bene nolle, ut eſſet, cur juſte pœnas luerem? Quis in me hoc poſuit, & inſeruit mihi plantarium amaritudinis, cum totus fierem à dulciſſimo Deo meo? Si diabolus autor, unde ipſe diabolus: Quod ſi & ipſe perverſa voluntate ex bono angelo diabolus factus eſt; unde & in ipſo voluntas mala, qua diabolus fieret

fieret, quando totus angelus à conditore optimo factus eſſet bonus? Et his cogitationibus deprimebar iterum, & ſuffocabar. Sed non uſque ad illum infernum ſubducebar erroris, ubi nemo confitebitur tibi, dum tu potius pati, quam homo mala facere putatur.

CAPUT IV.

Deus cogi non poteſt.

1 SIc enim nitebar cætera invenire, ut jam inveneram melius eſſe incorruptibile quam corruptibile: & ideo te, quicquid eſſes, eſſe incorruptibilem confitebar. Neque enim ulla anima unquam potuit poteritve cogitare aliquid, quod ſit te melius, qui ſummum & optimum bonum es. Cum autem veriſſimè atque certiſſimè incorruptibile corruptibili præponatur, ſicut jam ego præponebam, poteram jam cogitatione aliquid attingere, quod eſſet melius Deo meo, niſi tu eſſes incorruptibilis. Ubi igitur videbam incorruptibile corruptibili eſſe præferendum, ibi te quærere debebam, atque inde advertere, unde ſit malum, id eſt, unde ſit ipſa corruptio, qua violari ſubſtantia tua nullo modo poteſt.

2. Nullo enim prorſus modo violat corruptio Deum noſtrum, nulla voluntate, nulla neceſſitate, nullo improviſo caſu, quoniam ipſe es Deus; & quod ſibi vult, bonum eſt, & ipſe eſt idem bonum. Corrumpi autem, non eſt bonum.

Nec cogeris invitus ad aliquid, quia voluntas tua non eſt major potentia tua. Eſſet autem major, ſi teipſo tu ipſe major eſſes. Voluntas enim & potentia Dei, Deus ipſe eſt. Et quid improviſum tibi, qui noſti omnia; & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam? Et, ut quid multa dicimus, cur non ſit corruptibilis ſubſtantia, quæ Deus eſt, quando ſi hoc eſſet, non eſſet Deus?

CAPUT V.

De ſeparatione creatoris à creatura, & de univerſitate ſomnium.

1 ET quærebam, unde malum, & male quærebam; & in ipſa inquiſitione mea, non videbam malum, & conſtituebam in conſpectu ſpiritus mei univerſam creaturam, quicquid in ea cernere poſſumus; ſicuti eſt terra, & mare, & aër, & ſydera, & arbores, & animalia mortalia, & quicquid in ea non videmus, ſicut firmamentum cœli, inſuper & omnes angelos, & cuncta ſpiritualia ejus: ſed etiam ipſa quaſi corpora eſſent, locis & locis ordinavit imaginatio mea: & feci unam maſſam grandem diſtinctam generibus corporum creaturam tuam, ſive quæ revera corpora erant, ſive quæ ipſe pro ſpiritibus finxeram. Et eam feci grandem, non quantum erat, quod ſcire non poteram, ſed quantum libuit, undique verſum ſane finitam. Te autem domine ex omni parte ambientem & penetrantem eam, ſed uſquequaque infinitum;

tum: tamquam ſi mare eſſet ubique & undique per immenſum infinitum ſolum mare; & haberet infra ſe ſpongiam quamlibet magnam, ſed finitam tamen; plena eſſet undique ſpongia illa ex omni ſua parte ex immenſo mari: ſic creaturam tuam finitam, te infinito plenam putabam, & dicebam, Ecce Deus, & ecce quæ creavit Deus, & bonus eſt Deus, atque his validiſſime longiſſimeque præſtantior, ſed tamen bonus bona creavit, & ecce quomodo ambit atque implet ea.

2. Ubi ergo malum, & unde, & qua huc irrepſit? Quæ radix ejus? & quod ſemen ejus? An omnino non eſt? Cur ergo timemus & cavemus, quod non eſt? Aut ſi inaniter timemus, certe vel timor ipſe malum eſt, quo incaſſum ſtimulatur & excruciatur cor. Et tanto gravius malum, quanto non eſt, quod timeamus, & timemus. Idcirco autem eſt malum, quod timemus, aut hoc malum eſt, quia timemus. Unde eſt igitur? Quoniam Deus fecit hæc omnia, bonus bona. Majus quidem & ſummum bonum, minora fecit bona: ſed tamen & creans & creata, bona ſunt omnia. Unde eſt malum? Aut unde fecit ea? Materies aliqua mala erat, & formavit atque ordinavit eam, ſed reliquit aliquid in illa, quod in bonum non converteret? Cur eſt hoc? An impotens erat totam vertere & commutare, ut nihil mali remaneret, cum ſit omnia potens? Poſtremo, cur inde aliquid facere voluit, ac non potius eadem om-

omnipotentia fecit, ut nulla eſſet omnino? Aut vero exiſtere poterat, contra ejus voluntatem? Aut ſi æterna erat, cur tamdiu per infinita retro ſpacia temporum, ſic eam ſivit eſſe, ac tanto poſt placuit aliquid ex ea facere?

3. Aut jam ſi aliquid ſubito voluit agere, hoc potius ageret omnipotens, ut illa non eſſet, atque ipſe ſolus eſſet, totum verum & ſummum & infinitum bonum? Aut ſi non erat bene, ut non aliquid boni etiam fabricaret & conderet, qui bonus erat, illa ſublata & ad nihilum redacta materia, quæ mala erat, bonam ipſe inſtitueret, unde omnia crearet? Non enim eſſet omnipotens, ſi condere non poſſet aliquid boni, niſi ea, quam ipſe non condiderat, adjuvaretur materia. Talia volvebam pectore miſero, ingravidato curis mordaciſſimis de timore mortis: & non inventa veritate, ſtabiliter tamen hærebat in corde meo, in catholica eccleſia fides Chriſti tui & domini & ſalvatoris noſtri; in multis quidem adhuc informis, & præter doctrinæ normam fluitans, ſed tamen non eam relinquebat animus, imo in dies magis magiſque ambigebat.

CAPUT VI.

Vana Mathematicorum divinationes.

1 JAm etiam Mathematicorum fallaces divinationes, & impia deliramenta rejeceram. Confiteantur etiam hinc tibi de intimis viſceribus animæ meæ miſeratio-

rationes tuæ, Deus meus. Tu enim, tu omnino; nam quis alius à morte omnis erroris revocat nos, niſi vita, quæ mori neſcit; & ſapientia, mentes indigentes illuminans, nullo indigens lumine; qua mundus adminiſtratur, uſque ad arborum volatica folia? Tu procuraſti pervicaciæ meæ, qua obluctatus ſum Vendiciano acuto ſeni, & Nebridio adoleſcenti mirabilis animæ, illi vehementer affirmanti, huic cum dubitatione quidem aliqua, ſed tamen crebro dicenti; non eſſe ullam artem futura prævidendi; conjecturas autem hominum habere ſæpe vim ſortis, & multa dicendo dici pleraque ventura, neſcientibus eis qui dicerent, ſed in ea non tacendo incurrentibus.

2. Procuraſti ergo tu hominem amicum, non quidem ſegnem conſultorem Mathematicorum, nec eas literas bene callentem, ſed (ut dixi) conſultorem curioſum: & tamen ſcientem aliquid, quod à patre ſuo ſe audiſſe dicebat: quod quantum valeret, ad illius artis opinionem evertendam, ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus, liberaliter inſtitutus, & excultus eloquio, cum me tanquam chariſſimum, de quibuſdam ſuis rebus, in quas ſecularis ſpes ejus intumuerat, conſuleret, quid mihi ſecundum ſuas, quas conſtellationes appellant, videretur: ego autem, qui jam de hac re in Nebridii ſententiam flecti cœperam, non quidem abnuerem conjicere ac dicere, quod nutanti occurrebat, ſed tamen ſubjicerem,

prope

prope jam mihi eſſe perſuaſum, ridicula eſſe illa & inania.

3. Tum ille mihi narravit, patrem ſuum fuiſſe librorum talium curioſiſſimum, & habuiſſe amicum æque illa ſimul ſectantem, qui pari ſtudio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis ſui: ita ut mutorum quoque animalium, ſi quæ domi parerent, obſervarent momenta naſcentium, atque ad ea poſitionem cœli notarent, unde illius quaſi artis experimenta colligerent. Itaque dicebat, audiſſe ſe à patre ſuo, quod cum de eodem Firmino prægnans mater eſſet, etiam illius paterni amici famula quædam pariter utero grandeſcebat, quod latere non potuit dominum, qui etiam canum ſuarum partus examinatiſſima diligentia noſſe curabat. Atque ita factum eſſe, ut cum iſte conjugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioreſque horarum articulos, cautiſſima obſervatione numerarent, enixæ eſſent ambæ ſimul: ita ut eaſdem conſtellationes, uſque ad eaſdem minutias, utrique naſcenti facere cogerentur, iſte filio, ille ſervulo. Nam cum mulieres parturire cœpiſſent, indicaverunt ſibi ambo, quid in ſua cujuſque domo ageretur, & paraverunt, quos ad ſe invicem mitterent, ſimul ut natum quod parturiebatur, eſſet cuique nunciatum, quod tamen ut continuo nunciaretur, tanquam in regno ſuo facile effecerant. Atque ita, qui ab alterutro miſſi ſunt, tam

ex paribus domorum intervallis ſibi obviam factos eſſe dicebat; ut aliam poſitionem ſiderum, aliaſque particulas momentorum, neuter eorum notare ſineretur. Et tamen Firminus amplo apud ſuos loco natus, dealbatiores vias ſeculi curſitabat, augebaturque divitiis, ſublimabatur honoribus: ſervus autem ille, conditionis jugo nullatenus relaxato, dominis ſerviebat, ipſo indicante qui noverat eum.

4. His itaque auditis & creditis, (talis quippe narraverat,) omnis illa reluctatio mea reſoluta concidit: & primo Firminum ipſum conatus ſum ab illa curioſitate revocare, cum dicerem, conſtellationibus ejus inſpectis, ut vera prænuntiarem, debuiſſe me utique videre ibi, parentes inter ſuos eſſe primarios, nobilem familiam propriæ civitatis, natales ingenuos, honeſtam educationem, liberaleſque doctrinas. At ſi me ille ſervus ex eiſdem conſtellationibus, quia & illius ipſæ eſſent, conſuluiſſet, ut eidem quoque vera proferrem, debuiſſe me curſum ibi videre, abjectiſſimam familiam, conditionem ſervilem, & cætera longè à prioribus aliena, longeque diſtantia. Unde autem fieret, ut eadem inſpiciens diverſa dicerem, ſi vera dicerem; ſi autem eadem dicerem, falſa dicerem? Inde certiſſimè collegi, ea, quæ vera conſideratis conſtellationibus, dicerentur, non arte dici, ſed ſorte: quæ autem falſa, non artis imperitia, ſed ſortis mendacio.

5. Hinc autem accepto aditu, ipſe mecum talia ruminando, ne quis eorum delirorum, qui talem quæſtum ſequerentur, quos jam jamque invadere atque irriſos refellere cupiebam, mihi ita reſiſteret, quaſi aut Firminus mihi, aut illi pater falſa narraverit, intendit conſiderationem in eos, qui gemini naſcuntur, quorum plerique ita poſt invicem funduntur ex utero, ut parvum ipſum temporis intervallum, quantamlibet vim in rerum natura habere contendant, colligi tamen humana obſervatione non poſſit, literiſque ſignari omnino non valeat, quas Mathematicus inſpecturus eſt, ut vera pronunciet. Et non erunt vera, quia eaſdem literas inſpiciens, eadem debuit dicere de Eſau & Jacob, ſed non eadem utrique acciderunt. Falſa ergo diceret. Aut ſi vera diceret, non eadem diceret, at eadem inſpiceret. Non ergo arte, ſed ſorte vera diceret. Tu enim Domine juſtiſſime, moderator univerſitatis, conſulentibus conſultiſque neſcientibus, occulto inſtinctu agis, ut dum quiſque conſulit, hoc audiat, quod oportet eum audire, occultis meritis animarum, & abyſſo juſti judicii tui: cui non dicat homo, quid eſt hoc? aut ut quid hoc? Non dicat, non dicat; homo eſt enim.

CAPUT VII.

Miſerè torquetur, inquirens unde ſit malum.

1 JAm itaque me adjutor meus illis vinculis ſolveras, & quærebam unde

malum,

malum, & non erat exitus. Sed me non ſinebas ullis fluctibus cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & eſſe te, & eſſe incommutabilem ſubſtantiam tuam, & eſſe de hominibus curam, & judicium tuum, & in Chriſto filio tuo Domino noſtro, atque in ſcripturis ſanctis, quas Eccleſiæ tuæ catholicæ commendaret autoritas, viam te poſuiſſe ſalutis humanæ, ad eam vitam, quæ poſt hanc mortem futura eſt. His itaque ſalvis, atque inconcuſſe roboratis in animo meo, quærebam æſtuans, unde ſit malum: Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus, Deus meus? Et ibi erant aures tuæ, neſciente me. Et cum in ſilentio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad miſericordiam tuam, tacitæ contritiones animi mei.

2. Tu ſciebas, quid patiebar, & nullus hominum. Quantum enim erat, quod inde digerebatur per linguam meam in aures familiariſſimorum meorum? Nunquid totus tumultus animæ meæ, cui nec tempora, nec os meum ſufficiebat, ſonabat eis? Totum tamen ibat in auditum tuum, quod rugiebam à gemitu cordis mei, & ante te erat deſiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum. Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud: At ego intendebam in ea, quæ locis continentur, & non ibi inveniebam locum ad requieſcendum; nec recipiebant me iſta, ut dicerem, ſat eſt, & bene eſt, nec dimittebant redire, ubi

mihi ſatis eſſet bene. Superior enim eram iſtis, te vero inferior : Et tu gaudium verum mihi ſubdito, & tu mihi ſubjeceras, quæ infra me creaſti.

3. Et hoc erat rectum temperamentum, & media regio ſalutis meæ, ut manerem ad imaginem tuam, & tibi ſerviens dominarer corpori. Sed cum ſuperbe contra te ſurgerem, & currerem adverſus dominum in cervice craſſa ſcuti mei, etiam iſta infima ſupra me facta ſunt, & premebant, & nuſquam erat laxamentum & reſpiramentum. Ipſa occurrebant undique acervatim & conglobatim cernenti; cogitanti autem imagines corporum, ipſæ opponebantur redeunti, quaſi diceretur: Quò is indigne & ſordide? Et hæc de vulnere meo creverant, quia humiliaſti tanquam vulneratum ſuperbum, & tumore meo ſeparabar abs te, & nimis inflata facies mea claudebat oculos meos.

CAPUT VIII.

Quomodo divina miſericordia ſubvenerit Auguſtino.

1 TU vero Domine in æternum manes; & non in æternum iraſceris nobis, quoniam miſeratus es terram & cinerem: & placuit in conſpectu tuo, reformare deformia mea. Et ſtimulis internis agitabas me, ut impatiens eſſem, donec mihi per interiorem aſpectum certus eſſes. Et ſic reſidebat tumor meus, ex

occulta

occulta manu medicinæ tuæ, acieſque conturbata, & contenebrata mentis meæ, acri collyrio ſalubrium dolorum meorum, de die in diem ſanabatur.

CAPUT IX.

Quæ in libris Platonicorum quorundam invenerit, conſentanea doctrinæ Chriſtianæ.

1 ET primo volens oſtendere mihi, quam reſiſtas ſuperbis, humilibus autem des gratiam: & quanta miſericordia tua demonſtrata ſit hominibus via humilitatis; quod verbum tuum caro factum eſt, & habitavit inter homines: Procuraſti mihi per quendam hominem, immaniſſimo typho turgidum, quoſdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam verſos: & ibi legi non quidem his verbis, ſed hoc idem omnino multis & multiplicibus ſuaderi rationibus: quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in eo, vita eſt: Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamvis teſtimonium perhibeat de lumine, non eſt tamen ipſa lumen, ſed verbum Dei. Deus eſt enim lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et

quia in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit. Quia vero in ſua propria venit, & ſui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus: hoc ibi legi.

2. Item ibi legi: Quia Deus verbum, non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo natus eſt. Sed quia verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: non ibi legi. Indagavi quippe in illis literis varie dictum, & multis modis, quod ſit filius in forma patris, non rapinam arbitratus eſſe æqualis Deo, quia naturaliter idipſum eſt. Sed quia ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus; & habitu inventus ut homo, humiliavit ſe, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis: Propter quod Deus exaltavit eum à mortuis, & donavit ei nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei patris: non habent illi libri.

3. Quod enim ante omnia tempora, & ſupra omnia tempora, incommutabiliter manet unigenitus filius tuus coæternus tibi, & quia de plenitudine ejus accipiunt animæ, ut beatæ ſint, & quia participatione manentis in ſe ſapientiæ renovantur, ut ſapientes ſint, eſt ibi. Quod autem

tem ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt, & filio unico tuo non pepercisti,ſed pro nobis omnibus tradidiſti eum: non eſt ibi. Abſcondiſti enim hæc à ſapientibus, & revelaſti ea parvulis; ut venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos; quoniam mitis eſt, & humilis corde; & dirigit mites in judicio, & docet manſuetos vias ſuas, videns humilitatem noſtram, & laborem noſtrum, & dimittens omnia peccata noſtra. Qui autem cothurno, tamquam doctrinæ ſublimioris elati, non audiunt dicentem; Diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris: etſi cognoſcunt Deum, non ſicut Deum glorificant, aut gratias agunt, ſed evaneſcunt in cogitationibus ſuis: & obſcuratur inſipiens cor eorum; dicentes ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt.

4. Et ideo legebam ibi etiam immutatam gloriam incorruptionis tuæ, in idola & varia ſimulachra, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum; videlicet Ægyptium cibum, quo Eſau perdidit primogenita ſua, quoniam caput quadrupedis pro te honoravit populus primogenitus, converſus corde in Ægyptum; & curvans imaginem tuam, animam ſuam, ante imaginem vituli manducantis fænum: inveni hæc ibi, & non manducavi. Placuit enim tibi Domine auferre opprobrium diminutionis ab Jacob, ut major ſerviret minori, &

vocaſti gentes in hæreditatem tuam.

5. Et ego ad te veneram ex gentibus, & intendi in aurum, quod ab Ægypto voluiſti, ut auferret populus tuus, quoniam tuum erat, ubicunque erat. Et dixiſti Athenienſibus per apoſtolum tuum, quod in te vivimus, & movemur, & ſumus: ſicut & quidam ſecundum eos dixerunt. Et utique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum, quibus de auro tuo miniſtrabant: qui tranſmutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius, quam creatori.

CAPUT X.

Clarius innoteſcunt jam Auguſtino divina.

1 ET inde admonitus redire ad memetipſum, intravi in intima mea duce te: & potui, quoniam factus es adjutor meus. Intravi, & vidi qualicunque oculo animæ meæ, ſupra eundem oculum animæ meæ, ſupra mentem meam, lucem domini incommutabilem: non hanc vulgarem & conſpicuam omni carni, nec quaſi ex eodem genere grandior erat, tanquam ſi iſta multoque clarius clareſceret, totumque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, ſed aliud, aliud valde ab iſtis omnibus. Nec ita erat ſupra mentem meam, ſicut oleum ſuper aquam: nec ſicut cœlum ſuper terram, ſed ſuperior, quia ipſa fecit me; & ego inferior, quia factus ſum ab ea. Qui novit veritatem, novit

novit eam,& qui novit eam, novit æternitatem. Charitas novit eam.

2. O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas. Tu es Deus meus: tibi ſuſpiro die ac nocte. Et cum te primum cognovi, tu aſſumpſiſti me, ut viderem eſſe, quod viderem: & nondum me eſſe, qui viderem. Et reverberaſti infirmitatem aſpectus mei, radians in me vehementer; & contremui amore & horrore: Et inveni me longe eſſe à te in regione diſſimilitudinis, tanquam audirem vocem tuam de excelſo: Cibus ſum grandium, creſce, & manducabis me; Nec tu me in te mutabis, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me. Et cognovi, quoniam propter iniquitatem erudiſti hominem: & tabeſcere feciſti ſicut araneam, animam meam. Et dixi: Nunquid nihil eſt veritas? quoniam neque per finita, neque per infinita locorum ſpacia diffuſa eſt? Et clamaſti de longinquo; Imo vero, ego ſum, qui ſum. Et audivi, ſicut auditur in corde: & non erat prorſus, unde dubitarem. Faciliuſque dubitarem vivere me, quam non eſſe veritatem: quæ per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpicitur.

CAPUT XI.

Quomodo creaturæ ſunt, & non ſunt.

1 ET inſpexi cætera infra te, & vidi nec omnino eſſe, nec omnino non eſſe. Eſſe quidem, quoniam abs te ſunt: non eſſe autem, quoniam id quod es, non ſunt.

ſunt. Id enim vere eſt, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum eſt: quia ſi non manebo in illo, nec in me potero. Ille autem in ſe manens, innovat omnia. Et Dominus meus es, quoniam bonorum meorum non eges.

CAPUT XII.

Omnia bona, quæ ſunt.

1 ET manifeſtatum eſt mihi, quoniam bona ſunt, quæ corrumpuntur; quæ neque corrumpi poſſent, ſi ſumma bona eſſent: neque niſi bona eſſent, corrumpi poſſent: Quia ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autem nulla bona eſſent, quod in eis corrumperetur, non eſſet. Nocet enim corruptio, & niſi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non poteſt: aut, quod certiſſimum eſt, omnia quæ corrumpuntur, privantur bono. Si autem omni bono privabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi jam non poterunt, meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt.

2. Et quid monſtruoſius, quam ea dicere omni bono amiſſo facta meliora? Ergo ſi omni bono privabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quamdiu ſunt, bona ſunt. Ergo quæcunque ſunt, bona ſunt. Malumque illud, quod quærebam, unde eſſet, non eſt ſubſtantia: quia ſi ſubſtantia eſſet, bonum eſſet. Aut enim eſſet incorruptibilis ſubſtantia, magnum utique

bonum:

bonum: aut ſubſtantia corruptibilis eſſet, quæ niſi bona eſſet, corrumpi non poſſet. Itaque vidi, & manifeſtatum eſt mihi, quia omnia bona tu feciſti: & prorſus nullæ ſubſtantiæ ſunt, quas tu non feciſti. Et quoniam non æqualia omnia feciſti, ideo ſunt omnia, quia ſingula bona ſunt: & ſimul omnia valde bona, quoniam feciſti Deus noſter omnia bona valde.

CAPUT XIII.

Omnia condita laudant Deum.

1 ET tibi omnino non eſt malum: non ſolum tibi, ſed nec univerſæ creaturæ tuæ: quia extra te non eſt aliquid, quod irrumpat, & corrumpat ordinem, quem poſuiſti ei. In partibus autem ejus, quædam quibuſdam, quia non conveniunt, mala putantur: & eadem ipſa conveniunt aliis, & bona ſunt, & in ſemetipſis bona ſunt. Et omnia hæc, quæ ſibimet invicem non conveniunt, conveniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habentem cælum ſuum nubiloſum atque ventoſum, congruum ſibi.

2. Et abſit jam, ut dicerem non eſſe niſi iſta: quia & ſi ſola iſta cernerem, deſiderarem quidem meliora. Sed jam etiam de ſolis iſtis laudare te deberem: quoniam laudandum te oſtendunt de terrra, dracones & omnes abyſſi. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis: quæ faciunt verbum tuum: Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: Be-

ſtiæ

ſtiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pennata: Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ: Juvenes & virgines, ſeniores cum junioribus, laudent nomen tuum. Cum vero etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noſter in excelſis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, ſol & luna, omnes ſtellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt; laudent nomen tuum. Non jam deſiderabam meliora, quia omnia cogitabam: & meliora quidem ſuperiora, quam inferiora: ſed meliora omnia, quam ſola ſuperiora, judicio ſaniore pendebam.

CAPUT XIV.

Sana mentis homini nihil diſplicet inter creaturas Dei.

1 NOn eſt ſanitas eis, quibus diſplicet aliquid creaturæ tuæ; ſicut mihi non erat, diſplicerent multa, quæ feciſti. Et quia non audebat anima mea, ut ei diſpliceret Deus meus, nolebat eſſe tuum, quicquid ei diſplicebat. Et inde ierat in opinionem duarum ſubſtantiarum, & non requieſcebat, & aliena loquebatur: & inde rediens, fecerat ſibi Deum per infinita ſpacia locorum omnium, & eum putaverat eſſe te; & eum collocaverat in corde ſuo, & facta erat rurſus templum idoli ſui abominandum tibi. Sed poſteaquam foviſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos, ne viderent vanitatem, ceſſavi de me paululum, & conſopita eſt inſania

ſania mea. Et evigilavi in te, & vidi te infinitum, aliter, & viſus iſte non à carne trahebatur.

CAPUT XV.

Quomodo veritas & falſitas in creaturis.

1 ET reſpexi alia, & vidi tibi debere, quia ſunt & in te cuncta finita: ſed aliter, non quaſi in loco, ſed quia tu es omnitenens manu veritate; & omnia vera ſunt, in quantum ſunt: nec quicquam eſt falſitas, niſi cum putatur eſſe, quod non eſt. Et vidi, quia non ſolum locis ſua quæque ſuis conveniunt, ſed etiam temporibus. Et quia tu, qui ſolus æternus es, non poſt innumerabilia ſpacia temporum cœpiſti operari: quia omnia ſpacia temporum, & quæ præterierunt, & quæ præteribunt, nec abirent, nec venirent, niſi te operante & manente.

CAPUT XVI.

Omnia bona, licet quibuſdam non apta.

1 ET ſenſi, & expertus ſum, non eſſe mirum, quod palato non ſano pœna eſt panis, qui ſano ſuavis eſt: & oculis ægris odioſa lux, quæ puris amabilis eſt. Et juſtitia tua diſplicet iniquis: ne dum vipera & vermiculus, quæ bona creaſti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, quibus & ipſi iniqui apti ſunt, quanto diſſimiliores ſunt tibi: apti autem ſuperioribus, quanto ſimiliores fiunt tibi. Et

quæſivi,

quæſivi, quid eſſet iniquitas, & non inveni ſubſtantiam: ſed à ſumma ſubſtantia te Deo detortæ in infimam voluntatis perverſitatem, projicientis intima ſua, & tumeſcentis foras.

CAPUT XVII.

Quæ retardant à cognitione divinorum.

1 ET mirabar, quod jam te amabam, non pro te phantaſma. Et non ſtabam frui Deo meo, ſed rapiebar ad te decore tuo; moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in iſta cum gemitu: & pondus hoc, conſuetudo carnalis. Sed mecum erat memoria tui; neque ullo modo dubitandum eſſe, cui cohærerem, ſed nondum eſſe me, qui cohærerem: quoniam corpus, quod corrumpitur, aggravat animam; & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Eramque certiſſimus, quod inviſibilia tua à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & divinitas tua.

2. Quærens enim unde approbarem pulchritudinem corporum, ſive cœleſtium, ſive terreſtrium; & quid mihi præſto eſſet integre de mutabilibus judicanti, & dicenti. Hoc ita eſſe debet, illud non ita: Hoc ergo quærens, unde judicarem, cum ita judicarem, inveneram incommutabilem & veram veritatis æternitatem, ſupra mentem meam commutabilem. Atque ita gradatim à corporibus

ad

ad ſentientem per corpus animam: atque inde ad ejus interiorem vim, cui ſenſus corporis exteriora nunciaret, quouſque poſſunt beſtiæ. Atque inde rurſus ad rationantem potentiam, ad quam refertur ad judicandum, quod ſumitur à ſenſibus corporis.

3. Quæ ſe quoque in me comperiens mutabilem, erexit ſe ad intelligentiam ſuam; & abduxit cogitationem à conſuetudine, ſubtrahens ſe à contradicentibus turbis phantaſmatum, ut inveniret, quo lumine aſpergeretur: cum ſine ulla dubitatione clamaret, incommutabile præferendum eſſe mutabili; unde noſſet ipſum incommutabile. Quod niſi aliquo modo noſſet, nullo modo illud mutabili certo præponeret: ut perveniret ad id, quod eſt in ictu trepidantis aſpectus. Tum vero inviſibilia tua, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexi, ſed aciem figere non valui: & repercuſſa infirmitate redditus ſolitis, non mecum ferebam niſi amantem memoriam, & quaſi olfacta deſiderantem, quæ comedere nondum poſſem.

CAPUT XVIII.

Solus Chriſtus via ad ſalutem.

1 ET quærebam viam comparandi roboris, quod eſſet idoneum ad fruendum te: nec inveniebam, donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Jeſum, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula, vocantem & di-

& dicentem: Ego ſum via, veritas. & vita, & cibum, cui capiendo invalidus eram, miſcentem ſe carni: quoniam verbum caro factum eſt, ut infantiæ noſtræ lacteſceret ſapientia tua, per quam creaſti omnia. Non enim tenebam dominum meum Jeſum Chriſtum, humilis humilem; nec cujus rei magiſtra eſſet ejus infirmitas, noveram. Verbum enim tuum æterna veritas, ſuperioribus creaturæ tuæ partibus ſupereminens, ſubditos erigit ad ſeipſam: In inferioribus autem ædificavit ſibi humilem domum de limo noſtro, per quam ſubdendos deprimeret à ſeipſis, & ad ſe trajiceret, ſanans tumorem, & nutriens amorem; Ne fiducia ſui progrederentur longius, ſed potius infirmarentur, videntes ante pedes ſuos infirmam divinitatem, ex participatione tunicæ pelliceæ noſtræ: & laſſi proſternerentur in eam, illa autem ſurgens levaret eos.

CAPUT XIX.

Quid ſenſerit de Chriſti incarnatione.

1 EGo vero aliud putabam, tantumque ſentiebam de domino Chriſto meo, quantum de excellentis ſapientiæ viro, cui nullus poſſet æquari; præſertim, quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplum contemnendorum temporalium pro adipiſcenda immortalitate, divina pro nobis cura tantam autoritatem magiſterii meruiſſe videbatur. Quid autem ſacramenti haberet, verbum caro factum,

ne

ne ſuſpicari quidem poteram. Tantum cognoveram ex iis (quæ de illo ſcripta traderentur, quia manducavit, bibit, dormivit, ambulavit: exhilaratus eſt, contriſtatus eſt, ſermocinatus eſt) non hæſiſſe carnem illam verbo tuo, niſi cum anima & mente humana. Novit hoc omnis, qui novit incommutabilem verbi tui, quam ego jam noveram, quantum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc movere membra corporis per voluntatem, nunc non movere: nunc aliquo affectu affici, nunc non affici: nunc proferre per ſigna ſapientes ſententias, nunc eſſe in ſilentio: propria ſunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ ſi falſa de illo ſcripta eſſent, etiam omnia periclitarentur mendacio: neque in illis literis ulla fidei ſalus generi humano remaneret.

2. Quia itaque vera ſcripta ſunt, totum hominem in Chriſto agnoſcebam: non corpus tantum hominis, aut sum corpore ſine mente animum, ſed ipſum hominem: non perſona veritatis, ſed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione ſapientiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à catholicis, ut præter Deum & carnem, non eſſet in Chriſto anima, mentemque hominis non exiſtimabat in eo prædicari. Et quoniam bene perſuaſum tenebat ea, quæ de illo memoriæ mandata ſunt, ſine vitali & rationali creatu-

ra non fieri, ad ipſam Chriſtianam fidem pigrius movebatur. Sed poſteà hæreticorum Apolinariſtarum hunc errorem eſſe cognoſcens catholicæ fidei collætatus & contemperatus eſt. Ego autem aliquanto poſterius didiciſſe me fateor, in eo quod verbum caro factum eſt, quomodo catholica veritas à Phorini falſitate derimatur. Improbatio quippe hæreticorum facit eminere quid Eccleſia tua ſentiat, & quid habeat ſana doctrina. Oportuit enim & hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fierent inter infirmos.

CAPUT XX.

Platonici libri varii.

1 SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, poſteaquam inde admonitus quærerem incorpoream veritatem, inviſibilia tua per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexi: & repulſus ſenſi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non ſinerer, certus, eſſe te, & infinitum eſſe, nec tamen per locos finitos infinitoſve diffundi; & vere te eſſe, qui ſemper idem ipſe eſſes, ex nulla parte nulloque motu aliter aut aliter: cætera vero ex te eſſe omnia, hoc ſolo firmiſſimo documento, quia ſunt. Certus quidem in iſtis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam plane quaſi peritus: & niſi in Chriſto ſalvatore noſtro viam tuam quærerem, non peritus ſed periturus eſſem. Jam enim cœperam velle videri ſapiens, ple-

nus

nus pœna mea: & non flebam, inſuper & inflabar ſcientia.

2. Ubi enim erat illa ædificans charitas à fundamento humilitatis, quod eſt Chriſtus Jeſus? Aut quando illi libri me docerent eam? In quos me propterea, priuſquam ſcripturas tuas conſiderarem, credo voluiſti incurrere: ut imprimeretur memoriæ meæ, quomodo ex eis affectus eſſem: Et cum poſtea in libris tuis manſuefactus eſſem, & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, diſcernerem atque diſtinguerem, quid intereſſet inter præſumptionem & confeſſionem: inter videntes quo eundum ſit, nec videntes quà: & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, ſed & inhabitandam. Nam ſi primo ſanctis tuis literis informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & poſt in illa volumina incidiſſem, fortaſſe aut abripuiſſent me à fundamento pietatis: aut ſi in affectu, quem ſalubrem imbiberam, perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.

CAPUT XXI.

Quid in ſacris libris invenerit non inventum in Platonicis.

1 Itaque avidiſſime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & præ cæteris Apoſtolorum Paulum: & perierunt illæ quæſtiones, in quibus mihi aliquando

viſus eſt adverſari ſibi, & non congruere teſtimoniis legis & prophetarum textus ſermonis ejus. Et apparuit mihi una facies eloquiorum caſtorum, & exultare cum tremore didici. Et cœpi, & inveni, quicquid ille verum legeram. Hæc cum commendatione gratiæ tuæ didici, ut qui videt, non ſic glorietur, quaſi non acceperit: non ſolum id, quod videt, ſed etiam ut videat. Quid enim habet, quod non accepit? Et ut à te, qui es ſemper idem, non ſolum admoneatur, ut videat: ſed etiam ſanetur, ut teneat. Et qui de longinqno videre non poteſt, viam tamen ambulet, qua veniat, & videat, & teneat. Quia & ſi condelectetur homo legi Dei ſecundum interiorem hominem, quid faciet de alia lege in membris ſuis, repugnante legi mentis ſuæ, & ſe captivum ducente in lege peccati, quæ eſt in membris ejus? Quoniam juſtus es domine, nos autem peccavimus, inique fecimus, impie geſſimus, & gravata eſt ſuper nos manus tua, & juſte traditi ſumus antiquo peccatori præpoſito mortis: quia perſuaſit voluntati noſtræ ſimilitudinem voluntatis ſuæ, quæ in veritate tua non ſtetit.

2. Quid faciet miſer homo? Quis eum liberabit de corpore mortis hujus, niſi gratia tua, per Jeſum Chriſtum dominum noſtrum? quem genuiſti coæternum: & creaſti in principio viarum tuarum: in quo princeps hujus mundi non invenit quicquam morte dignum: & occidit eum, & evacuatum eſt chirographum,

quod

quod erat contrarium nobis. Hoc illæ literæ non habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis hujus, lachrymas confeſſionis, ſacrificium tuum, ſpiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi ſalutem, ſponſam civitatem, arram ſpiritus ſancti, poculum precii noſtri. Nemo ibi cantat: Nonne Deo ſubjecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum: Etenim ipſe eſt Deus meus; & ſalutaris meus, ſuſceptor meus; non movebor amplius.

3. Nemo ibi audit vocantem: Venite ad me, qui laboratis: Et dedignantur ab eo diſcere, quoniam mitis eſt, & humilis corde. Abſcondiſti enim hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Et aliud eſt, de ſylveſtri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non invenire: & fruſtra conari per invia, circum obſidentibus & inſidiantibus fugitivis deſertoribus, cum principe ſuo leone & dracone: Et aliud, tenere viam illuc ducentem, cura cœleſtis imperatoris munitam: ubi non latrocinantur, qui cæleſtem militiam deſeruerunt. Vitant enim eam, ſicut ſupplicium. Hæc mihi inviſcerabantur miris modis, cum minimum Apoſtolorum tuorum legerem, & conſideraveram opera tua, & expaveram.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

Accenſus amore divinorum, ad Simplicianum ire ſtatuit.

1 DEus meus, recorder in gratiarum actione tibi, & confitear miſericordias tuas ſuper me. Perfundantur oſſa mea dilectione tua, & dicant: Domine quis ſimilis tibi? Dirupiſti vincula mea, ſacrificem tibi ſacrificium laudis. Quomodo dirupiſti ea, enarrabo: & dicent omnes, qui adorant te, cum audient hæc: Benedictus dominus in cælo & in terra; magnum & mirabile nomen ejus. Inhæſerant præcordiis meis verba tua, & undique circum vallabar abs te. De vita tua æterna certus eram, quamvis eam in ænigmate & quaſi per ſpeculum videram. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili ſubſtantia, quod ab illa eſſet omnis ſubſtantia, ablata mihi erat: nec certior de te, ſed ſtabilior in te, eſſe cupiebam. De mea vero temporali vita nutabant omnia, & mundandum erat cor à fermento veteri: & placebat via ipſe ſalvator, & ire per ejus anguſtias adhuc pigebat.

2. Et immiſiſti in mentem meam, viſumque eſt bonum in conſpectu meo, pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat ſervus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audieram etiam, quod à juven-

juventute ſua devotiſſime tibi viveret. Jam vero tunc ſenuerat,& longa ætate in tam bono ſtudio ſectandæ viæ tuæ multa expertus, multa edoctus mihi videbatur;& verè ſic erat. Unde mihi ut proferret volebam conferenti ſecum æſtus meos, quis eſſet aptus modus ſic affecto, ut ego eram, ad ambulandum in via tuá. Videbam enim plenam eccleſiam:& alius ſic ibat, alius autem ſic. Mihi autem diſplicebat, quod agebam in ſeculo: & oneri mihi erat valde, non jam inflammantibus cupiditatibus, ut ſolebant, ſpe honoris & pecuniæ, ad tolerandam illam ſervitutem tam gravem. Jam enim me illa non delectabant præ dulcedine tua, & decore domus tuæ, quam dilexi. Sed adhuc tenaciter colligebar ex fœmina, nec me prohibebat Apoſtolus conjugari, quamvis exhortaretur ad melius, maxime volens omnes homines ſic eſſe, ut ipſe erat.

3. Sed ego infirmior, eligebam molliorem locum: Et propter hoc unum, volvebar in cæteris languidus, & tabeſcens curis marcidis: quo & in aliis rebus, quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ conjugali, cui deditus obſtringebar. Audieram ex ore veritatis, eſſe ſpadones: qui ſeipſos abſciderunt propter regnum cœlorum: ſed qui poteſt (inquit) capere, capiat. Vani ſunt certe omnes homines, quibus non ineſt Dei ſcientia: nec de his, quæ videntur bona, potuerunt invenire eum, qui eſt. At ego jam non

eram in illa vanitate. Tranſcenderam eam, & conteſtante univerſa creatura tua, inveneram te creatorem noſtrum: & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu ſancto unum Deum, per quod creaſti omnia.

4. Et eſt aliud genus impiorum, qui cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. In hoc quoque incideram, & dextera tua Deus ſuſcepit me: & inde ablatum poſuiſti, ubi convaleſcerem, quia dixiſti homini: Ecce pietas eſt ſapientia: & noli velle videri ſapiens: quoniam dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et inveneram jam bonam margaritam, & venditis omnibus, quæ haberem, emenda erat, & dubitabam.

CAPUT II.

De Victorino Rhetore converſo.

3 PErrexi ergo ad Simplicianum, patrem in accipienda gratia tua tunc epiſcopi Ambroſii: quem vere, ut patrem, diligebat. Narravi ei circuitus erroris mei. Ubi autem commemoravi legiſſe me quoſdam libros Platonicorum, (quos Victorinus quondam rhetor urbis Romæ, quem Chriſtianum defunctum eſſe audieram, in latinam linguam tranſtuliſſet,) gratulatus eſt mihi, quod non in aliorum philoſophorum ſcripta incidiſſem, plena fallaciarum & deceptionum ſecundum elementa hujus mundi; in iſtis autem omnibus modis inſinuari Deum, & ejus

& ejus verbum. Deinde ut me exhortaretur ad humilitatem Chriſti, ſapientibus abſconditam, & revelatam parvulis. Victorinum ipſum recordatus eſt, quem, Romæ cum eſſet, familiariſſime noverat: deque illo mihi narravit, quod non ſilebo.

2, Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus, (quique philoſophorum tam multa legerat, & dijudicaverat, & dilucidaverat: doctor tot nobilium Senatorum: qui etiam ob inſigne præclari magiſterii, quod cives hujus mundi eximium putant, ſtatuam in Romano foro meruerat, & acceperat: uſque ad illam ætatem venerator idolorum, ſacrorumque ſacrilegorum particeps: quibus tunc tota fere Romana nobilitas inflata ſpirabat populi uſiam, & omnigenum Deum monſtra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam, tela tenuerant; & à ſe victis jam Roma ſupplicabat; quæ iſte ſenex Victorinus tot annos ore terricrepo defenſitaverat) non erubuerit eſſe puer Chriſti tui, & infans fontis tui, ſubjecto collo ad humilitatis jugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium.

3. O domine, domine, qui inclinaſti cœlos, & deſcendiſti: tetigiſti montes, & fumigaverunt: quibus modis te inſinuaſti illi pectori? Legebat, ſicut ait Simplicia-

cianus, ſanctam ſcripturam, omneſque Chriſtianas ſcripturas inveſtigabat ſtudioſiſſime & perſcrutabatur: & dicebat Simpliciano non palam, ſed ſecretius & familiarius: Noveris me jam eſſe Chriſtianum. Et reſpondebat ille: Non credam, nec deputabo te inter Chriſtianos, niſi in eccleſia Chriſti te videro. Ille autem irridebat eum, dicens: Ergo parietes faciunt Chriſtianos? Et hoc ſæpe dicebat: jam ſe eſſe Chriſtianum. Et Simplicianus illud ſæpe reſpondebat, & ſæpe ab illo parietum irriſio repetebatur. Amicos enim ſuos verebatur offendere ſuperbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quaſi ex cedris Libani, quas nondum contriverat dominus, graviter ruituras in ſe inimicitias arbitrabatur.

4. Sed poſteaquam legendo & inhiando hauſit firmitatem; timuitque negari à Chriſto coram Angelis ſanctis, ſi eum timeret coram hominibus confiteri; reuſque ſibi magni criminis apparuit, erubeſcendo de ſacramentis humilitatis Verbi tui, & non erubeſcendo de ſacris ſacrilegis ſuperborum dæmoniorum, quæ imitator ſuperbus acceperat: depuduit vanitati, & erubuit veritati: ſubitoque & inopinatus ait Simpliciano, ut ipſe narrabat: Eamus in eccleſiam, Chriſtianus volo fieri. At ille non ſe capiens lætitia, perrexit cum eo. Ubi autem imbutus eſt primis inſtructionum ſacramentis, non multo poſt etiam nomen dedit, ut per baptiſmum regeneraretur, mirante Roma, gaudente

dente Eccleſia. Superbi videbant, & iraſcebantur: dentibus ſuis ſtridebant, & tabeſcebant. Servo autem tuo Domine Deus erat ſpes ejus, & non reſpiciebat in vanitates & inſanias mendaces.

5. Denique, ut ventum eſt ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentiſque memoriter de loco eminentiore, in conſpectu populi fidelis, Romæ reddi ſolet ab eis, qui acceſſuri ſunt ad gratiam tuam, oblatum eſſe dicebat Victorino à presbyteris, ut ſecretius redderet; ſicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluiſſe ſalutem ſuam in conſpectu ſanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat ſalus in rhetorica, quam docebat, & tamen eam publicè profeſſus erat. Quanto minus ergo vereri debuit manſuetum gregem tuum, pronuncians Verbum tuum, qui non verebatur in verbis ſuis turbas inſanorum?

6. Itaque, ubi aſcendit, ut redderet, omnes ſibimet invicem, quiſque ut eum noverat, inſtrepuerunt nomen ejus ſtrepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum noverat? Et ſonuit preſſo ſonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Cito ſonuerunt exultatione, quia videbant eum: & cito ſiluerunt intentione, ut audirent eum. Pronunciavit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor ſuum; & rapiebant amando, & gaudendo. Hæc rapientium manus erant.

CAPUT III.

Quod Deus & Angeli magis gaudent in peccatorum converſione.

1 DEus bone, quid agitur in homine, ut plus gaudeat de ſalute deſperatæ animæ, & de majore periculo liberatæ, quam ſi ſpes ei ſemper affuiſſet, aut periculum minus fuiſſet? Etenim tu quoque miſericors pater, plus gaudes de uno pœnitente, quam de nonaginta novem juſtis, quibus non eſt opus pœnitentia. Et nos cum magna jucunditate audimus, cum audimus, quam exultantis paſtoris humeris reportetur ovis, quæ erraverat: Et drachma referatur in theſauros tuos, collætantibus vicinis mulieri, quæ invenit: Et lachrymas excutit gaudium ſolemnitatis domus tuæ, cum legitur in domo tua de minore filio, quoniam mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus eſt. Gaudes quippe in nobis, & in Angelis tuis ſancta charitate ſanctis. Nam tu ſemper idem, qui ea, quæ non ſemper nec eodem modo ſunt, eodem modo ſemper noſti omnia. Quid ergo agitur in anima, cum amplius delectatur inventis aut redditis rebus, quas diligit, quam ſi eas ſemper habuiſſet? Conteſtantur enim & cætera, & plena ſunt omnia teſtimoniis clamantibus; ita eſt.

2. Triumphat victor Imperator: & non viciſſet, niſi pugnaviſſet: Et quanto majus periculum fuit in prælio, tanto majus eſt gaudium in triumpho. Jactat tem-

peſtas

peſtas navigantes, minaturque naufragium, omnes futura morte palleſcunt. Tranquillatur cœlum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger eſt charus, & vena ejus malum renunciat; omnes, qui eum ſalvum cupiunt, ægrotant ſimul animo. Fit ei recte, & nondum ambulat priſtinis viribus; & fit jam tale gaudium, quale non fuit, cum antea ſalvus & fortis ambularet.

3. Eaſque ipſas voluptates humanæ vitæ etiam non inopinatis & præter voluntatem irruentibus, ſed inſtitutis & voluntariis moleſtiis, homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla eſt, niſi præcedat eſuriendi & ſitiendi moleſtia. Et ebrioſi quædam ſalſiuſcula comedunt, quo fiat moleſtus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et inſtitutum eſt, ut jam pactæ ſponſæ non tradantur ſtatim, ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpiraverit ſponſus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia: hoc in ea, quæ conceſſa & licita eſt: hoc in ipſa ſinceriſſima honeſtate amicitiæ: hoc in eo, qui mortuus erat & revixit, perierat & inventus eſt. Ubique majus gaudium moleſtia majori præceditur.

4. Quid eſt hoc Domine Deus meus, cum tu æternum tibi tu ipſe ſis gaudium, & quædam de te circa te ſemper gaudeant? Quid eſt, quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu: offenſionibus, & conciliationibus? An is eſt modus earum, & tantum dediſti eis, cum à
ſummis

ſummis cœlorum uſque ad ima terrarum, ab initio uſque in finem ſeculorum, ab angelo uſque ad vermiculum, à motu primo uſque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia juſta opera tua, ſuis quæque ſedibus locares, & ſuis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quam excelſus es in excelſis, & quam profundus es in profundis; & nuſquam recedis, & vix redimus ad te.

CAPUT IV.

Quare plus lætandum ſit in magni peccatoris converſione.

1 AGe Domine, & fac; excita, & revoca nos; accende, & rape; flagra, dulceſce: jam amemus, & curramus. Nonne multi ex profundiore tartaro cæcitatis, quam Victorinus, redeunt ad te, & accedunt, & illuminantur recipientes lumen? Quod ſi qui recipiunt, accipiunt à te poteſtatem, ut filii tui fiant. Sed ſi minus noti ſunt populis, minus de illis gaudent, etiam qui noverunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in ſingulis uberius eſt gaudium, quia fervefaciunt ſe, & inflammantur ex alterutro. Deinde quod multis noti, multis ſunt autoritati ad ſalutem, & multis præeunt ſecuturis. Ideoque multum de illis, & qui eos præceſſerunt, lætantur: quia non de ſolis lætantur. Abſit enim, ut in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur perſonæ divitum, aut præ ignobilibus nobiles:

quando

quando potius infirma mundi elegiſti, ut confunderes fortia; & ignobilia hujus mundi elegiſti, & contemptibilia; & ea quæ non ſunt, tanquam quæ ſunt, ut ea quæ ſunt evacuares.

2. Et tamen idem ipſe minimus Apoſtolorum tuorum, per cujus linguam tu iſta verba ſonuiſti, cum Paulus proconſul per ejus militiam debellata ſuperbia, ſub lene jugum Chriſti tui miſſus, eſſet regis magni provincialis effectus, ipſe quoque ex priore Saulo Paulus vocari amavit, ob tam magnæ inſigne victoriæ. Plus enim hoſtis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem ſuperbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. Quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat, Victorini lingua; quo telo grandi & acuto multos peremerat: tanto abundantius exultare oportuit filios tuos, quia rex noſter alligavit fortem, & videbant vaſa ejus erepta mundari, & aptari in honorem tuum, & fieri utilia domino ad omne opus bonum.

CAPUT V.

Quæ remorabantur eum à converſione.

1 SEd ubi mihi homo tuus Simplicianus, de Victorino iſta narravit, exarſi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narraverat. Poſtquam vero & illud addidit, quod Imperatoris Juliani temporibus, lege

lege data prohibiti ſunt Chriſtiani docere literaturam & oratoriam : quam legem ille amplexus , loquacem ſcholam deſerere maluit,quam verbum tuum: quo linguas infantium facis diſertas : non mihi fortior quam fœlicior viſus eſt , quia invènit occaſionem vacandi tibi. Cui rei ego ſuſpirabam ligatus , non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat,& conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate perverſa, facta eſt libido : Et dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo. Et dum conſuetudini non reſiſtitur , facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus. Voluntas autem nova , quæ mihi eſſe cœperat,ut te gratis colerem, fruique te vellem , Deus ſola certa jucunditas , nondum erat idonea ad ſuperandam priorem vetuſtate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, una vetus, alia nova, illa carnalis , illa ſpiritualis , confligebant inter ſe , atque diſcordando diſſipabant animam meam.

2. Sic intelligebam , meipſo experimento, id quod legeram , quomodo caro concupiſceret adverſus ſpiritum , & ſpiritus adverſus carnem. Ego quidem in utroque ; ſed magis ego in eo, quod in me approbabam ; quam in eo , quod in me improbabam. Ibi enim magis jam non ego:quia ex magna parte id patiebar invitus , quàm faciebam volens. Sed tamen

confue-

conſuetudo adverſus me pugnacior ex me facta erat; quoniam volens, quo nollem, perveneram. Et quis jure contradiceret, cum peccantem juſta pœna ſequeretur? Et non erat jam ulla excuſatio, qua videri mihi ſolebam, propterea me nondum contempto ſeculo ſervire tibi, quia incerta mihi eſſet perceptio veritatis. Jam enim & ipſa certa erat. Ego autem adhuc obligatus, militare tibi recuſabam; & impedimentis omnibus ſic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum eſt. Ita ſarcina ſeculi, velut ſomno aſſolet, dulciter premebar, & cogitationes, quibus meditabar in te, ſimiles erant conatibus expergiſci volentium: qui tamen, ſuperati ſoporis altitudine, remerguntur. Et ſicut nemo eſt, qui dormire ſemper velit, omniumque ſano judicio vigilare præſtat: differt tamen plerumque homo ſomnum excutere, cum gravis torpor in membris eſt, eumque jam diſplicentem cernit libentius, quamvis ſurgendi tempus advenerit: Ita certum habebam, eſſe melius tuæ charitati me dedere, quam meæ cupiditati cedere.

3. Sed illud placebat, & vincebat; hoc libebat, & vinciebat. Non enim erat, quod tibi reſponderem, dicenti mihi: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus, & undique oſtendenti vera te dicere, non erat omnino, quid reſponderem veritate convictus, niſi tantum verba lenta & ſomnolenta: Modo, ecce modo, ſine paululum.

Sed modo, & modo, non habebant modum: & ſine paululum, in longum ibat. Fruſtra condelectabar legi tuæ ſecundum interiorem hominem, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meæ, & captivum me duceret in legem peccati, quæ in membris meis erat. Lex enim peccati, eſt violentia conſuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam invitus animus, eo merito quo in eam volens illabitur. Miſerum ergo me, quis liberaret de corpore mortis hujus, niſi gratia tua, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum?

CAPUT VI.

Pontitianus narrat Antonii vitam.

1 ET de vinculo quidem deſiderii concubitus, quo arctiſſimo tenebar, & ſecularium negociorum ſervitute, quemadmodum me exemeris, narrabo, & confitebor nomini tuo Domine, adjutor meus, & redemptor meus. Agebam ſolita creſcente anxietudine, & quotidie ſuſpirabam tibi. Frequentabam eccleſiam tuam quantum vacabat ab eis negociis, ſub quorum pondere degebam. Mecum erat Alipius, ocioſus ab opere juriſperitorum poſt aſſeſſionem tertiam, expectans quibus iterum conſilia venderet, ſicut ego vendebam dicendi facultatem, ſi qua docendo præſtari poteſt. Nebridius autem amicitiæ noſtræ ceſſerat, ut omnium noſtrum familiariſſimo Verecundo Mediolanenſi & civi & grammatico ſubdoceret,

ſet, vehementer deſideranti, & familiaritatis jure flagitanti, de numero noſtro fidele adjutorium, quo indigebat nimis.

2. Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eo traxit; majora enim poſſet, ſi vellet de literis agere: ſed officio benevolentiæ, petitionem noſtram contemnere noluit amicus dulciſſimus & mitiſſimus. Agebat autem illud prudentiſſime, cavens innoteſcere perſonis ſecundum hoc ſeculum majoribus, devitans in eis omnem inquietudinem animi, quem volebat habere liberum, & quam multis poſſet horis feriatum, ad quærendum aliquid, vel legendum, vel audiendum de ſapientia.

3. Quodam igitur die, non recolo cauſam, qua erat abſens Nebridius, cum ecce ad nos domum venit ad me & Alipium, Pontitianus quidam civis noſter, in quantum Afer, præclare in palatio militans; neſcio quid à nobis volebat. Et conſedimus, ut colloqueremur: Et forte ſupra menſam luſoriam, quæ ante nos erat, attendit codicem; tulit, aperuit; invenit Apoſtolum Paulum inopinate ſane putaverat enim aliquid de libris, quorum profeſſio me conterebat. Tum vero arridens, meque intuens gratulatoriè miratus eſt, quod eas & ſolas præ oculis meis literas repente comperiſſet; Chriſtianus quippe & fidelis erat, & ſæpe tibi Deo noſtro proſternebatur in eccleſia, crebris & diuturnis orationibus. Cui ego cum indicaſſem illis me ſcripturis

curam maximam impendere, ortus eſt ſermo (ipſo narrante) de Antonio Ægyptio monacho; cujus nomen excellenter clarebat apud ſervos, tuos, nos autem uſque in illam horam latebat. Quod ille ubi comperit, immoratus eſt in eo ſermone, inſinuans tantum virum ignorantibus, & admirans eandem noſtram ignorantiam.

4. Stupebamus autem audientes tam recenti memoria & prope noſtris temporibus teſtatiſſima mirabilia tua, in fide recta & Catholica eccleſia. Omnes mirabamur, & nos, quia tam magna erant, & ille, quia inaudita nobis erant. Inde ſermo ejus devolutus eſt ad monaſteriorum greges, & mores ſuaveolentiæ tuæ, & ubera deſerta eremi, quorum nos nihil ſciebamus. Et erat Monaſterium Mediolani plenum bonis fratribus extra urbis mœnia, ſub Ambroſio nutritore, & non noveramus. Pertendebat ille, & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Unde incidit, ut diceret, neſcio quando ſe & tres alios contubernales ſuos, nimirum apud Treviros, cum Imperator pomeridiano Circenſium ſpectaculo teneretur, exiſſe deambulatum in hortos muris contiguos; atque illic, ut forte combinati ſpaciabantur, unum ſecum ſeorſum, & alios duos itidem ſeorſum pariterque digreſſos: Sed illos vagabundos irruiſſe in quandam caſam, ubi habitabant quidam ſervi tui ſpiritu pauperes, qualium eſt regnum cœlorum; & inveniſſe ibi codicem, in quo ſcripta erat vita Antonii.

5. Quam

5. Quam legere cœpit unus eorum, & mirari, & accendi: & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia ſeculari, ſervire tibi. Erat autem ex eis, quos dicunt agentes in rebus. Tunc ſubito repletus amore ſancto & ſobrio pudore, iratus ſibi conjecit oculos in amicum, & ait illi: Dic, quæſo te, omnibus iſtis laboribus noſtris quo ambimus pervenire? Quid quærimus? Cujus rei cauſa militamus? Majorne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quam ut amici Imperatoris ſimus? Et ibi, quid non fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, ecce nunc fio.

6. Dixit hoc, & turbidus parturitione novæ vitæ, reddit oculos paginis, & legebat, & mutabatur intus, ubi tu videbas; & exuebatur mundo mens ejus, ut mox apparuit: Namque dum legit, & volvit fluctus cordis ſui, infremuit aliquando, & diſcrevit decrevitque meliora: jamque tuus, ait amico ſuo; Ego jam abrupi me ab illa ſpe noſtra, & Deo ſervire ſtatui; & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior; te ſi piget imitari, noli adverſari. Reſpondit ille, adhærere ſe ſocio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo jam tui, ædificabant turrim ſumptu idoneo, relinquendi omnia ſua, & ſequendi te. Tunc Pontitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos, devenerunt in eundem locum,

& invenientes admonuerunt ut redirent, quod jam declinaſſet dies. At illi narrato placito & propoſito ſuo, quoque modo in eis talis voluntas orta eſſet atque firmata, petiverunt, ne ſibi moleſti eſſent, ſi adjungi recuſarent. Iſti autem nihilo mutati à priſtinis, fleverunt ſe tamen, ut decebat; atque illis pie congratulati ſunt. & commendaverunt ſe orationibus eorum; & trahentes cor in terram abierunt in palatium. Illi autem affigentes cor in cœlo, manſerunt in caſa. Et ambo habebant ſponſas. Quæ poſteaquam hoc audierunt, dicaverunt etiam ipſæ virginitatem tibi. Narrabat hæc Pontitianus.

CAPUT VII.

Diſplicuit ſibi, audito Pontitiano.

1 TU autem domine, inter verba ejus retorquebas me ad meipſum, auferens me à dorſo meo ubi me poſueram; dum nollem me attendere; & conſtituebas me ante faciem meam, ut viderem, quam turpis eſſem, & quam diſtortus, & ſordidus, & maculoſus, & ulceroſus: Et videbam, & horrebam; & quò à me fugerem non erat. Et ſi conabar à me avertere aſpectum, narrabat ille, quod narrabat. Et tu me rurſus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, ut invenirem iniquitatem meam & odiſſem. Noveram eam, ſed diſſimulabam, & connivebam, & obliviſcebar. Tunc vero quanto ardentius amabam illos, de quibus audiebam

bam ſalubres affectus, quod ſe totos tibi ſanandos dederant, tanto execrabilius me comparatum eis oderam: Quoniam multi mei anni mecum effluxerunt, forte duodecim anni, ex quo ab undevicesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortenſio, excitatus eram ſtudio ſapientiæ; & differebam, contempta fœlicitate terrena, ad eam inveſtigandam vacare, cujus non inventio, ſed vel ſola inquiſitio, jam præponenda erat etiam inventis theſauris regniſque gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus.

2. At ego adoleſcens miſer valde, miſer in exordio ipſius adoleſcentiæ, etiam petieram à te caſtitatem; & dixeram: Da mihi caſtitatem & continentiam, ſed noli modo. Timebam enim, ne me cito exaudires, & cito ſanares, à morbo concupiſcentiæ, quem malebam expleri quam extingui. Et ieram per vias pravas ſuperſtitione ſacrilega, non quidem certus in ea, ſed quaſi præponens eam cæteris, quæ non pie quærebam, ſed inimice oppugnabam. Et proptera putaveram, me differre de die in diem, contempta ſpe ſeculi, te ſolum ſequi, quia non mihi apparebat certum aliquid, quo dirigerem curſum meum. Et venerat dies, quo nudarer mihi, & increparet me conſcientia mea.

3. Ubi es lingua? Nempe tu dicebas, propter incertum verum nolle te abjicere ſarcinam vanitatis. Ecce jam certum eſt; & illa te adhuc premit: humeriſque liberioribus pennas recipiunt, qui neque

ita inquirendo attriti ſunt, nec decennio & amplius iſta meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer, cum Pontitianus talia loqueretur. Terminato autem ſermone & cauſa, qua venerat, abiit ille. Et ego ad me quæ non in me dixi? quibus ſententiarum verberibus non flagellavi animam meam, ut ſequeretur me conantem poſt te ire? & renitebatur: Recuſabat, & ſe non excuſabat. Conſumpta erant & convicta argumenta omnia. Remanſerat muta trepidatio; & quaſi mortem reformidabat reſtringi à fluxu conſuetudinis, quo tabeſcebat in mortem.

CAPUT VIII.

In horto quid fecerit.

1 TUm in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaveram cum anima mea, in cubiculo noſtro corde meo, tam vultu quam mente turbatus, invado Alipium, & exclamo: Quid patimur? Quid eſt hoc? Quid audiſti? Surgunt indocti, & cœlum rapiunt; & nos cum doctrinis noſtris ſine corde, ecce ubi volutamur in carne & ſanguine? An quia præceſſerunt, pudet ſequi, & non pudet nec ſaltem ſequi? Dixi neſcio quæ talia; & abripuit me ab illo æſtus meus, cum taceret attonitus me intuens. Neque enim ſolita ſonabam; plus loquebantur animum meum, frons, genæ, oculi, color, modus vocis, quam verba quę promebam.

2. Hor-

2. Hortulus quidam erat hoſpitii noſtri, quo nos utebamur, ſicut tota domo. Nam hoſpes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abſtulerat tumultus pectoris, ubi nemo impediret ardentem litem, quam mecum aggreſſus eram, donec exiret, qua tu ſciebas, ego autem non. Sed tantum inſaniebam ſalubriter, & moriebar vitaliter, gnarus quid mali eſſem, & ignarus quid boni poſt paululum futurus eſſem. Abſceſſi ergo in hortum, & Alipius pedem poſt pedem: Neque enim ſecretum meum noverat, ubi ille aderat, aut quando me ſic affectum desereret. Sedimus, quantum potuimus remoti ab ædibus: Ego fremebam ſpiritu, indignans turbulentiſſima indignatione, quod non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum eſſe omnia oſſa clamabant, & in cœlum tollebant laudibus, & non illuc ibatur navibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum ſaltem de domo in eum locum ieram, ubi ſedebamus.

3. Nam non ſolum ire, verum etiam pervenire illuc, nihil erat aliud, quam velle ire, ſed velle fortiter & integre non ſemiſauciam hac atque hac verſare & jactare voluntatem, hac parte aſſurgentem, cum alia parte cadente luctantem. Denique, tam multa faciebam corpore in ipſis cunctationis æſtibus, quæ aliquando volunt homines, & non valent, ſi aut ipſa membra non habent, aut ea vel colligata vinculis, vel reſoluta languore, vel quoquo modo impedita ſint. Si evulſi capillum, ſi

percuſſi frontem, ſi conſertis digitis amplexatus ſum genu, quia volui, feci. Potui autem velle, & non facere, ſi mobilitas membrorum non obſequeretur. Tam multa ergo feci ubi non hoc erat velle, quod poſſe & non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat, & mox, ut vellem, poſſem, quia mox, ut vellem, utique vellem. Ibi enim facultas ea, quæ voluntas; & ipſum velle, jam facere erat, & tamen non fiebat. Faciliuſque obtemperabat corpus tenuiſſimæ voluntati animæ, ut ad nutum membra moverentur, quam ipſa ſibi anima ad voluptatem ſuam magnam, in ſola voluntate perficiendam.

CAPUT IX.

Animus quare ad bonum tardus?

1 UNde hoc monſtrum? & quare iſtud? Luceat miſericordia tua, & interrogem, ſi forte mihi reſpondere poſſint latebræ pœnarum hominum, & tenebroſiſſimæ contritiones filiorum Adam. Unde hoc monſtrum, & quare iſtud? Imperat animus corpori, & paretur ſtatim: Imperat animus ſibi, & reſiſtitur. Imperat animus, ut moveatur manus, & tanta eſt facilitas, ut vix à ſervitio diſcernatur imperium: Et animus animus eſt, manus autem corpus eſt. Imperat animus, ut velit animus, nec alter eſt, nec facit tamen. Unde hoc monſtrum? & quare iſtud? Imperat, inquam, ut velit: qui non imperaret, niſi vellet, & non ſit, quod imperat.

2. Sed

2. Sed non ex toto vult; non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantum vult: & in tantum non fit, quod imperat, in quantum non vult. Quoniam voluntas imperat, ut ſit voluntas, nec alia, ſed ipſa. Non utique plena imperat: ideo non eſt, quod imperat. Nam ſi plena eſſet, nec imperaret, ut eſſet, quia jam eſſet. Non igitur monſtrum, partim velle, partim nolle: ſed ægritudo animi eſt, quia non totus aſſurgit veritate ſublevatus, conſuetudine prægravatus. Et ideo ſunt duæ voluntates, quia una earum tota non eſt; & hoc adeſt alteri, quod deeſt alteri.

CAPUT X.

Varia hominis voluntas.

1 PEreant à facie tua, Deus, ſicuti pereunt vaniloqui & mentis ſeductores; qui cum duas voluntates in deliberando animadverterint, duas naturas duarum mentium eſſe aſſeverant, unam bonam, alteram malam. Ipſi vere mali ſunt, cum iſta mala ſentiunt, & iidem ipſi boni erunt, ſi vera ſenſerint, veriſque conſenſerint; ut dicat eis Apoſtolus tuus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Illi enim, volunt eſſe lux, non in Domino, ſed in ſeipſis, putando animæ naturam hoc eſſe quod Deus eſt: Ita facti ſunt denſiores tenebræ, quoniam longius à te receſſerunt horrenda arrogantia, à te vero lumine, illuminante omnem hominem venientem

in

in hunc mundum. Attendite, quid dicatis, & erubeſcite, & accedite ad eum, & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent. Ego cum deliberabam, ut jam ſervirem Domino Deo meo, ſicut diu diſpoſueram, ego eram, qui volebam; ego eram, qui nolebam: Ego ego eram, nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam, & diſſipabar à meipſo. Et ipſa diſſipatio, me invito quidem fiebat: nec tamen oſtendebat naturam mentis alienæ, ſed pœnam meæ. Et ideo, jam non ego operabar illam, ſed quod habitabat in me peccatum, de ſupplicio liberioris peccati: quia eram filius Adam. Nam ſi tot ſunt contrariæ naturæ, quot voluntates ſibi reſiſtunt: non jam duæ, ſed plures erunt.

2. Si deliberet quiſquam, utrum ad conventiculum eorum pergat, an ad theatrum, clamant iſti: Ecce duæ naturæ, una bona hac ducit, altera mala illac reducit. Nam unde iſta cunctatio ſibimet adverſantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt niſi bonam eſſe, qua itur ad eos. Quid ſi ergo quiſquam noſtrum deliberet, & ſecum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, utrum ad theatrum pergat, an ad eccleſiam noſtram: nonne & iſti, quid reſpondeant, fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quod nolunt bona voluntate pergi in Eccleſiam noſtram: ſicut in eam pergunt, qui ſacramentis ejus imbuti

imbuti ſunt, atque detinentur: Aut duas malas naturas, & duas malas mentes in uno homine confligere putabunt: & non erit verum, quod ſolent dicere, unam bonam, alteram malam: Aut convertentur ad verum, & non negabunt, cum quiſque deliberat animam unam diverſis voluntatibus æſtuare. Jam ergo non dicant, cum duas voluntates in homine uno adverſari ſibi ſentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis ſubſtantiis, & de duobus contrariis principiis contendere, unam bonam, alteram malam.

3. Nam tu Deus verax improbas eos, & redarguis atque convincis eos. Sicut in utraque mala voluntate, cum quiſque deliberat, utrum hominem veneno interimat, an ferro: Utrum fundum alienum, illum, an illum invadat, quando utrumque non poteſt: Utrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam ſervet avaritia: Utrum ad circum pergat, an ad theatrum, ſi uno die utrumque exhibeatur: Addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, ſi ſubeſt occaſio: Addo & quartum, an ad committendum adulterium, ſi & inde ſimul facultas aperitur; ſi omnia concurrant in unum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia, quæ ſimul agi nequeunt.

4. Diſcerpunt enim animum ſibimet adverſantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus, in tanta copia rerum, quæ aperiuntur, nec tamen tantam multitudinem diverſarum ſubſtantiarum ſolent

lent dicere: Ita & in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, utrum bonum ſit delectari in lectione Apoſtoli; & utrum bonum ſit delectari Pſalmo ſobrio; & utrum bonum ſit Euangelium diſſerere? Reſpondebunt ad ſingula, Bonum. Quid ſi ergo pariter delectent omnia, ſimulque uno tempore, nonne diverſæ voluntates diſtendunt cor hominis, cum deliberatur, quid potiſſimum arripiamus? Et omnes bonæ ſunt, & certant ſecum, donec eligatur unum, quo feratur tota voluntas una, quæ in plures dividebatur. Ita etiam, cum æternitas delectat ſuperius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima eſt, non tota voluntate illud aut hoc volens: & ideo diſcerpitur gravi moleſtia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

CAPUT XI.

Lucta ſpiritus & carnis in Auguſtino.

1 Sic ægrotabam & excruciabar, accuſans memetipſum ſolito acerbius nimis, ac volvens ac verſans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum, quo jam exiguo tenebar, ſed tenebar tamen. Et inſtabas tu in occultis meis Domine ſevera miſericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rurſus ceſſarem, & non abrumperetur idipſum exiguum & tenue, quod remanſerat; & revaleſceret iterum, & me robuſtius alligaret. Dicebam enim apud me intus:

Ecce

Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo jam ibam in placitum. Jam pæne faciebam,& non faciebam:nec relabebar tamen in priſtina, ſed de proximo ſtabam, & reſpirabam. Et item conabar, & paulo minus ibi eram, & paulo minus jam jamque attingebam & tenebam: & non ibi eram,nec attingebam,nec tenebam, hæſitans mori morti, & vitæ vivere ;pluſque in me valebat deterius inolitum, quam melius inſolitum: Punctumque ipſum temporis,quo aliud futurus eram, quanto propius admovebatur,tanto ampliorem incutiebat horrorem: ſed non recutiebat retro,nec avertebat, ſed ſuſpendebat.

2. Retinebant nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ, & ſuccutiebant veſtem meam carneam, & ſubmurmurabant: Dimittiſne nos? & à momento iſto non erimus tecum ultra in æternum? & à momento iſto non tibi licebit hoc & illud ultra in æternum? Et quæ ſuggerebant in eo, quod dixi hoc & illud, quæ ſuggerebant Deus meus? avertat ab anima ſervi tui miſericordia tua. Quas ſordes ſuggerebant? quæ dedecora? Et audiebam eas jam longe minus, quam dimidius, non tanquam liberę contradicentes,eundo in obviam, ſed velut à dorſo muſſitantes, & diſcedentem quaſi furtim vellicantes, ut reſpicerem: Retardabant tamen me recunctantem abripere atque excutere ab eis,& tranſilire quo vocabar,cum diceret mihi conſuetudo violenta: Putaſne ſine iſtis poteris?

3. Sed

3. Sed jam tepidiſſimè hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, & quo tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena, & non diſſolutè hilaris, honeſtè blandiens ut venirem, neque dubitarem, & extendens ad me ſuſcipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri, & puellæ; ibi juventus multa, & omnis ætas, & graves viduæ, & virgines anus; & in omnibus ipſa continentia, nequaquam ſterilis, ſed fecunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris, quod iſti & iſtæ? An vero iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Projice te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet, ut cadas. Projice te ſecurus, excipiet & ſanabit te. Et erubeſcebam nimis: quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Et rurſus illa, quaſi diceret: Obſurdeſce adverſus immunda illa membra tua ſuper terram, ut mortificentur. Narrant tibi delectationes, ſed non ſicut lex Domini Dei tui. Illa controverſia in corde meo, non niſi de me ipſo adverſus meipſum. At Alipius affixus lateri meo, inuſitati motus mei exitum tacitus opperiebatur.

CAPUT XII.

Vocis admonitu, quomodo totus converſus.

1 UBi vero à fundo arcano alta conſideratio contraxit, & congeſſit totam miſeriam meam in conſpectum cordis mei, oborta eſt procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum. Et ut totum effunderem cum vocibus ſuis, ſurrexi ab Alipio. Solitudo enim mihi, ad negotium flendi aptior ſuggerebatur. Et receſſi remotius, quam ut poſſet mihi onerosa eſſe etiam ejus præſentia. Sic tunc eram, & ille ſenſit, neſcio quid. Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat ſonus vocis meæ jam fletu gravidus, & ſic ſurrexeram. Manſit ergo ille, ubi ſedebamus, nimie ſtupens. Ego ſub quadam fici arbore ſtravi me, neſcio quomodo: & dimiſi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile ſacrificium tuum. Et non quidem his verbis, ſed in hac ſententia multa dixi tibi: Et tu Domine uſquequo? Uſquequo Domine iraſceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum noſtrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri. Jactabam enim voces miſerabiles: Quamdiu, quamdiu, cras & cras? Quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ.

2. Dicebam hæc, & flebam amariſſima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis & crebro repetentis, quaſi pueri

an puellæ, neſcio: Tolle,lege; tolle,lege. Statimque mutato vultu, intentiſſimus cogitare cœpi, utrumnam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omnino audiviſſe me uſpiam. Depreſſoque impetu lachrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans, niſi divinitus mihi juberi, ut aperirem codicem, & legerem, quod primum capitulum inveniſſem. Audieram enim de Antonio, quod ex Euangelica lectione, cui forte ſupervenerat, admonitus fuerit, tanquam ſibi diceretur, quod legebatur: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis: & veni, ſequere me: & tali oraculo, confeſtim ad te eſſe converſum.

3. Itaque concitus redii ad eum locum, ubi ſedebat Alipius ibi enim poſueram codicem Apoſtoli, cum inde ſurrexeram: Arripui, aperui, & legi in ſilentio capitulum, quo primum conjecti ſunt oculi mei: Non in comeſſationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus, & impudicitiis: non in contentione & æmulatione: ſed induimini Dominum Jeſum Chriſtum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiſcentiis veſtris. Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujuſce ſententiæ, quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno, codicem clauſi, & tranquillo jam vultu indicavi Alipio. At ille, quid in ſe ageretur,

quod

quod ego neſciebam, ſic indicavit. Petit videre, quid legiſſem. Oſtendi: & attendit etiam ultra; quam ego legeram: & ignorabam, quid ſequeretur. Sequebatur vero: infirmum autem in fide recipite. Quod ille ad ſe retulit, mihique aperuit. Sed tali admonitione firmatus eſt; placitoque ac propoſito bono, & congruentiſſimo ſuis moribus, quibus à me in melius jam olim valde longeque diſtabat, ſine ulla turbulenta cunctatione conjunctus eſt. Inde ad matrem ingredimur, indicamus, gaudet: narramus quemadmodum geſtum ſit. Exultat & triumphat; & benedicebat tibi, qui potens es ultra, quam petimus aut intelligimus, facere: quia tanto amplius ſibi à te conceſſum de me videbat, quam petere ſolebat miſerabilibus flebilibuſque gemitibus. Convertiſti enim ita me ad te, ut nec uxorem quærerem nec aliquam ſpem ſeculi hujus, ſtans in ea regula fidei, in qua me ante tot annos ei revelaveras. Et convertiſti luctum ejus in gaudium, multo uberius, quam voluerat: & multo charius atque caſtius, quā de nepotibus carnis meæ requirebat.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Laudat Dei bonitatem, agnoſcens ſuam miſeriam.

1 O Domine, ego ſervus tuus, ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ. DiruPiſti

rupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Laudet te cor meum, & lingua mea; & omnia oſſa mea dicant: Domine, quis ſimilis tibi? Dicant, & reſponde mihi; & dic animæ meæ: Salus tua ego ſum. Quis ego, & qualis ego? Quid non mali ego, aut facta mea: aut ſi non facta, dicta mea: aut ſi non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem domine bonus & miſericors, & dextera tua reſpiciens profunditatem mortis meæ, & à fundo cordis mei exhauriens abyſſum corruptionis. Et hoc erat totum nolle, quod volebas, & velle, quod nolebas.

2. Sed ubi erat tam annoſo tempore, & de quo imo altoque ſecreto evocatum eſt in momento liberum arbitrium meum, quo ſubderem cervicem leni jugo tuo, & humeros leni ſarcinæ tuæ Chriſte Jeſu, adjutor meus, & redemptor meus? Quam ſuave mihi ſubito factum eſt, carere ſuavitatibus nugarum? & quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat. Ejiciebas enim eas à me, vera tu & ſumma ſuavitas: ejiciebas, & intrabas pro eis, omni voluptate dulcior, ſed non carni & ſanguini: omni luce clarior, ſed omni ſecreto interior; omni honore ſublimior, ſed non ſublimibus in ſe. Jam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque ſcalpendi ſcabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ, & divitiis meis, & ſaluti meæ, Domino Deo meo.

CA-

CAPUT II.

Deſerit rhetoricæ profeſſionem.

1 ET placuit mihi in conſpectu tuo non tumultuoſe abripere, ſed leniter ſubtrahere miniſterium linguæ meæ nundinis loquacitatis: ne ulterius pueri meditantes, non legem tuam, non pacem tuam, ſed inſanias mendaces & bella forenſia, mercarentur ex ore meo arma furori ſuo. Et opportune jam pauciſſimi dies ſupererant ad vindemiales ferias; & ſtatui tolerare illos, ut ſolenniter abſcederem, & redemptus à te, jam non redirem venialis. Conſilium ergo noſtrum erat coram te, coram hominibus autem niſi noſtris non erat. Et convenerat inter nos, ne paſſim cuiquam effunderetur: quanquam tu nobis à convalle plorationis aſcendentibus, & cantantibus canticum graduum, dederas ſagittas acutas, & carbones vaſtatores adverſus linguam ſubdolam, velut conſulendo contradicentem, & ſicut cibum aſſolet amando conſumentem. Sagittaveras tu cor noſtrum charitate tua, & geſtabamus verba tua transfixa viſceribus: & exempla ſervorum tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis vivos feceras, congeſta in ſinum cogitationis noſtræ urebant, & abſumebant gravem torporem, ne in ima vergeremur. Et accendebant nos valide, ut omnis ex lingua ſubdola contradictionis flatus inflammare nos acrius poſſet, non extinguere.

2. Veruntamen, quia propter nomen tuum, quod ſanctificaſti per terras, etiam laudatores utique haberet votum & propoſitum noſtrum, jactantiæ ſimile videbatur, non opperiri tam proximum feriarum tempus: ſed de publica profeſſione atque ante oculos omnium ſita ante diſcedere; ut converſa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicinum vindemialium diem prævenire voluerim, multa dicerent, quod quaſi appetiſſem magnus videri. Et quo mihi erat iſtud, ut putaretur & diſputaretur de animo meo, & blaſphemaretur bonum noſtrum? Quin etiam, quod ipſa æſtate literario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere ſuſpiria, doloribuſque pectoris teſtari ſe ſaucium, vocemque clariorem productioremve recuſare, primo perturbaverat me, quia magiſterii illius ſarcinam pæne jam neceſſitate deponere cogebat: aut ſi curari & convaleſcere potuiſſem, certe intermittere. Sed ubi plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es Deus, oborta mihi eſt atque firmata, noſti Deus meus: etiam gaudere cœpi, quod hæc quoque ſuberat non mendax excuſatio; quæ offenſionem hominum temperaret: qui propter liberos ſuos, me liberum eſſe nunquam volebant.

3. Plenus igitur tali gaudio, tolerabam illud intervallum temporis, donec decurreret. Neſcio utrum vel viginti dies erat, ſed tamen fortiter tolerabantur:

quia receſſerat cupiditas, quæ mecum ſolebat ferre grave negocium; & ego premendus remanſeram, niſi patientia ſuccederet. Peccaſſe me in hoc, quiſquam ſervorum tuorum, fratrum meorum, dixerit: quod jam pleno corde militia tua, paſſus me fuerim vel una hora ſedere in cathedra mendacii. At ego non contendo. Sed tu domine miſericordiſſime, nonne & hoc peccatum, cum cæteris horrendis & funereis, in aqua ſancta ignoviſti, & remiſiſti mihi?

CAPUT III.

Verecundus concedit illi rus ſuum.

1 MAcerabatur anxietudine Verecundus de iſto noſtro bono, quod propter vincula ſua, quibus tenaciſſime tenebatur, deſeri ſe noſtro conſortio videbat, nondum Chriſtianus, conjuge fideli. Ea ipſa tamen arctiore præ cæteris compede, ab itinere, quod aggreſſi eramus, retardabatur. Nec Chriſtianum eſſe alio modo ſe velle dicebat, quam illo, quo non poterat. Benigne ſane obtulit, ut quamdiu ibi eſſemus, in rure ejus eſſemus. Retribues illi domine in reſurrectione juſtorum, quia jam ipſam fortem retribuiſti ei. Quamvis enim abſentibus nobis, cum Romæ jam eſſemus corporali ægritudine correptus, & in ea Chriſtianus & fidelis factus, ex vita hac migravit. Ita miſertus es non ſolum ejus, ſed etiam noſtri: ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem, nec eum in grege

tuo numerantes, dolores intolerabili cruciaremur.

2. Gratias tibi Deus noſter; tui ſumus: indicant hortationes & conſolationes tuæ, fidelis promiſſor: reddes Verecundo pro rure illo ejus Caſſiciaco, ubi ab æſtu ſeculi requievimus in te, amœnitatem ſempiternè virentis paradiſi tui, quoniam dimiſiſti ei peccata ſuper terram, in monte incaſeato, monte tuo, monte uberi. Angebatur ergo tunc ipſe; Nebridius autem collætabatur. Quamvis enim & ipſe nondum Chriſtianus, in illam foveam pernicioſiſſimi erroris inciderat, ut veritatis filii tui carnem phantaſma crederet: tamen inde emergens; ſic ſibi erat, nondum ullis eccleſiæ tuæ ſacramentis imbutus, ſed inquiſitor ardentiſſimus veritatis. Quem, non multo poſt converſionem noſtram; & regenerationem per baptiſmum tuum, ipſum etiam fidelem Catholicum, caſtitate perfecta atque continentia tibi ſervientem in Africa apud ſuos, cum tota domus ejus per eum Chriſtiana facta eſſet, carne ſolviſti, & nunc ille vivit in ſinu Abrahami.

3. Quicquid illud eſt, quod illo ſignificatur ſinu, ibi Nebridius meus vivit, dulcis amicus meus, tuus autem domine adoptivus ex liberto filius; ibi vivit. Nam quis alius tali animæ locus? ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Jam non ponit aurem ad os meum, ſed ſpirituale os ad fontem tuum; & bibit, quantum poteſt, ſapien-

tiam pro aviditate ſua,ſine fine felix. Nec ſic eum arbitror inebriari ex ea, ut obliviſcatur mei, cum tu domine, quem potat ille, noſtri ſis memor. Sic ergo eramus, Verecundum conſolantes triſtem, ſalva amicitia de tali converſione noſtra: & exhortantes ad fidem gradus ſui, vitæ ſcilicet conjugalis. Nebridium autem opperientes, quando ſequeretur, quod de tam proximo poterat & erat jam jamque factutus, cum ecce evoluti ſunt dies illi tandem. Nam longi & multi videbantur præ amore libertatis ocioſæ, ad cantandum de medullis omnibus: Tibi dixit cor meum, quæſivi vultum tuum, vultum tuum domine requiram.

CAPUT IV.

Quæ ſcripſerit cum Nebridio de Pſalmis ac dolore dentium.

1 ET venit dies, in quo etiam actu ſolverer à profeſſione rhetorica, unde jam cogitatu ſolutus eram. Et factum eſt. Et eruiſti linguam meam, unde jam erueras cor meum: & benedicebam tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in literis,jam quidem ſervientibus tibi, ſed adhuc in ſuperbiæ ſcholamtanquam in pauſationem anhelantibus, teſtantur libri diſputati cum præſentibus, & cum ipſo me ſolo coram te: quæ autem cum abſente Nebridio, teſtantur epiſtolæ.Et quando mihi ſufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore,

præſertim ad alia majora properanti? Revocat enim me recordatio mea; & dulce mihi fit domine confiteri tibi, quibus internis me ſtimulis perdomueris: & quemadmodum me complanaveris humilitatis montibus & collibus cogitationum mearum, & tortuoſa mea direxeris, & aſpera lenieris: Quoque modo ipſum etiam Alipium fratrem cordis mei ſubegeris nomini unigeniti tui, domini & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti; quod primo dedignabatur inſeri literis noſtris: Magis enim eas volebat redolere gymnaſiorum cedros, quas jam contrivit dominus: quam ſalubres herbas eccleſiaſticas adverſas ſerpentibus.

2. Quas tibi Deus meus voces dedi, ſi cum legerem Pſalmos David cantica fidelia, & ſonos pietatis excludentes turgidum ſpiritum: rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa, cum catechumeno Alipio feriatus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili ſecuritate, materna charitate, Chriſtiana pietate? Quas tibi voces dabam in Pſalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis: & accendebar eos recitare, ſi poſſem, toto terrarum orbe, adverſus typhum generis humani? Et tamen toto orbe cantantur, & non eſt, qui ſe abſcondat à calore tuo. Quam vehementi & acri dolore indignabar Manichæis? & miſerabar eos rurſus quod illa ſacramenta, illa medicamenta neſcirent: & inſani eſſent adverſus antidotum, quo ſani eſſe

potuiſ-

potuiſſent. Vellem, ut alicubi juxta eſſent, ignorante me utrùm audirent tunc: & me neſciente quod ibi eſſent, intuerentur faciem meam: & audirent voces meas, quando legi quartum Pſalmum, in illo tunc ocio quid de me fecerit ille Pſalmus.

3. Cum invocarem, exaudiſti me Deus juſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi: Miſerere mei domine, & exaudiſti orationem meam. Audirent, ignorante me utrum audirent: ne me propter ſe illa dicere putarent, quæ inter hæc verba dixerim. Quia & revera nec ea dicerem, nec ſic ea dicerem, ſi me ab eis audiri viderique ſentirem: nec ſi dicerem, ſic acciperent, quomodo mecum & mihi coram te, de familiari affectu animi mei. Inhorrui timendo, ibidemque inferbui ſperando & exultando in tua miſericordia, pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos & vocem meam, cum converſus ad nos ſpiritus tuus bonus ait nobis: Filii hominum, quouſque graves corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Dilexeram enim vanitatem, & quæſieram mendacium: Et tu domine jam magnificaveras ſanctum tuum, ſuſcitans eum à mortuis, & collocans ad dexteram tuam: unde mitteret ex alto promiſſionem ſuam Paracletum, ſpiritum veritatis: & miſerat eum jam, ſed ego neſciebam.

4. Miſerat eum, quia jam magnificatus erat, reſurgens à mortuis & aſcendens in cœlum. Ante autem ſpiritus nondum erat datus, quia Jeſus nondum erat clarifica-

rificatus. Et clamat propheta ; Quouſque graves corde? Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Et ſcitote quoniam dominus mirificavit ſanctum ſuum. Clamat: quouſque clamat, ſcitote. Et ego tamdiu neſciens, vanitatem dilexi, & mendacium quæſivi: Et ideo audivi, & contremui: quoniam talibus dicitur, qualem me fuiſſe reminiſcebar. In phantaſmatibus enim, quæ pro veritate tenueram, vanitas erat & mendacium. Et inſonui multa graviter ac fortiter, in dolore recordationis meæ. Quæ utinam audiſſent, qui adhuc uſque diligunt vanitatem, & quærunt mendacium. Forte conturbarentur, & evomuiſſent illud; & exaudires eos, cùm clamarent ad te; quoniam vera morte carnis mortuus eſt pro nobis, qui te interpellat pro nobis.

5. Legebam: Iraſcimini, & nolite peccare. Et quomodo movebar, Deus meus, qui jam didiceram iraſci mihi de præteritis, ut de cætero non peccarem? Et merito iraſci, quia non alia natura gentis tenebrarum de me peccabat: ſicut dicunt, qui ſibi non iraſcuntur, & theſaurizant ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicii tui. Nec jam bona mea foris erant, nec oculis carneis in iſto ſole quærebantur. Volentes enim gaudere forinſecus, facile evaneſcunt: & effunduntur in ea, quæ videntur, & temporalia ſunt: & imagines eorum, famelica cogitatione lambunt. Et, ô ſi fatigentur inedia, & dicant: Quis oſtendet nobis bona? Et dicamus, & audiant:

diant: Signatum eſt in nobis lumen vultus tui, domine. Non enim lumen nos ſumus, quod illuminat omnem hominem, ſed illuminamur à te, ut qui fuimus aliquando tenebræ, ſimus lux in te.

6. O ſi viderent internum lumen æternum, quod ego, quia guſtaveram, frendebam: quoniam non eis poteram oſtendere, ſi afferrent ad me cor in oculis ſuis foris à te, & dicerent. Quis oſtendet nobis bona? Ibi enim, ibi mihi iratus eram intus in cubili; ubi compunctus eram, ubi ſacrificaveram mactans vetuſtatem meam, & inchoatam meditationem renovationis meæ, ſperans in te: ibi mihi dulceſcere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam, legens hæc foris, & agnoſcens intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis, devorans tempora, & devoratus temporalibus; cum haberem in æterna ſimplicitate aliud frumentum, & vinum, & oleum.

7. Et clamabam in conſequenti verſu clamore alto cordis mei: O in pace: O in idipſum; O quid dixit: Obdormiam & ſomnum capiam: Quoniam, quis reſiſtet nobis, cum fiet ſermo, qui ſcriptus eſt? Abſorpta eſt mors in victoria. Et tu es idipſum valde, qui non mutaris: & in te requies obliviſcens laborum omnium, quoniam nullus alius tecum. Sed nec ad alia multa adipiſcenda, quæ non ſunt, quod tu: ſed tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Legebam, & ardebam: nec inveniebam, quid facerem ſurdis mor-

mortuis, ex quibus fueram peſtis, latrator amarus, & cæcus adverſus literas de melle cœli melleas & de lumine tuo luminoſas: & ſuper ſcripturæ hujus inimicos tabeſcebam, quando recordabar omnia dierum illorum feriatorum.

8. Sed nec oblitus ſum, nec ſilebo flagelli tui aſperitatem, & miſericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tunc excruciabas me: & cum in tantum ingraveſceret, ut non valerem loqui, aſcendit in cor meum, admonere omnes meos, qui aderant, ut deprecarentur te pro me, Deum ſalutis omnimodæ. Et ſcripſi hoc in cera, & dedi eis, ut legeretur. Mox, ut genua ſupplici affectu fiximus, fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expavi, fateor, Domine meus, Deus meus; nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram. Et inſinuati ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudavi nomen tuum. Et ea fides me ſecurum eſſe non ſinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptiſmum tuum remiſſa nondum erant.

CAPUT V.

Ambroſius conſulit, quid legendum.

9 RENunciavi peractis vindemialibus, ut ſcholaſticis ſuis Mediolanenſes venditorem verborum alium providerent: quod & tibi ego ſervire delegiſſem: & illi profeſſioni, præ difficultate ſpirandi ac dolore pectoris, non ſufficerem;

rem. Et inſinuavi per literas antiſtiti tuo, viro ſancto Ambroſio, priſtinos errores meos, & præſens votum meum; ut moneret, quid potiſſimum mihi de libris tuis legendum eſſet, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. At ille juſſit Eſaiam prophetam; credo, quod præ cæteris Euangelii vocationiſque gentium ſit prænunciator apertior. Veruntamen ego primam hujus lectionem non intelligens, totumque talem arbitrans, diſtuli repetendum exercitatior in dominico eloquio.

CAPUT VI.

Mediolani baptizatur.

1 INde, ubi tempus advenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeavimus. Placuit & Alipio renaſci in te mecum, jam induto humilitate ſacramentis tuis congrua, & fortiſſimo dominatori corporis, uſque ad Italicum ſolum glaciale nudo pede obterendum inſolito auſu. Adjunximus etiam nobis puerum Adeodatum, ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu bene feceras eum. Annorum erat fere quindecim, & ingenio præveniebat multos graves & doctos viros. Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, & multum potens reformare noſtra deformia: Nam ego in illo puero, præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in diſciplina tua, tu inſpiraveras nobis, nullus alius. Munera tua

tua tibi confiteor. Eſt liber noſter, qui inſcribitur de Magiſtro: ipſe ibi mecum loquitur. Tu ſcis, illius eſſe ſenſa omnia, quæ inſeruntur ibi ex perſona collocutoris mei. Cum eſſet in annis ſedecim, multa ejus alia mirabiliora expertus ſum. Horrori mihi erat illud ingenium: Et quis præter te talium miraculorum opifex?

2. Cito de terra abſtuliſti vitam ejus; & ſecurior eum recordor, non timens quicquam pueritiæ, nec adoleſcentiæ, nec omnino homini illi. Sociavimus eum coævum nobis in gratia tua, educandum in diſciplina tua: & baptizati ſumus, & fugit à nobis ſolicitudo vitæ præteritæ. Nec ſatiabar illis diebus dulcedine mirabili, conſiderare altitudinem conſilii tui, ſuper ſalutem generis humani. Quantum flevi in hymnis & canticis tuis, ſuave ſonantis eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum: & exæſtuabat inde affectus pietatis; & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum eis.

CAPUT VII.

Quæ Mediolani viderit.

1 NOn longe cœperat Mediolanenſis eccleſia genus hoc conſolationis & exhortationis celebrare, magno ſtudio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Juſtina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambroſium

broſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſa, quâ fuerat ſeducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Eccleſia, mori parata cum Epiſcopo ſuo, ſervo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, ſolicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus vivebat. Nos adhuc frigidi à calore ſpiritus tui, excitabamur tamen civitate attonita atque turbata. Tunc Hymni & Pſalmi ut canerentur, ſecundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabeſceret, inſtitutum eſt: & ex illo in hodiernum retentum, multis jam ac pæne omnibus gregibus tuis & per cæteras orbis imitantibus.

2. Tunc memorato antiſtiti tuo per viſum aperuiſti, quo loco laterent martyrum corpora Gervaſii & Protaſii, quæ per tot annos incorrupta in theſauro ſecreti tui recondideras, unde opportune promeres, ad coërcendam rabiem fœmineam, ſed regiam. Cum enim propalata & effoſſa digno cum honore transferrentur ad Ambroſianam baſilicam, non ſolum quos immundi vexabant ſpiritus, confeſſis eiſdem, dæmonibus ſanabantur: verum etiam quidam plures annos cæcus civis civitatique notiſſimus, cum populi tumultuantis lætitiæ cauſam quæſiviſſet atque audiſſet, exilivit: eoque ſe ut duceret, ſuum ducem rogavit. Quo perductus impetravit admitti, ut ſudario tangeret feretrum precioſæ in conſpectu tuo mortis ſanctorum tuorum. Quod ubi fecit, atque admovit oculis,

confeſtim aperti ſunt. Inde fama diſcurrens: inde laudes tuæ ferventer lucentes, inde illius inimicæ animus, etſi ad credendi ſanitatem non applicitus, à perſequendi tamen furore compreſſus eſt. Gratias tibi Deus meus: Unde, & quo duxiſti recordationem meam, ut hæc etiam confiterer tibi, quæ magna oblitus prætererieram? Et tamen tunc, cum ita flagraret odor unguentorum tuorum, non currebamus poſt te; & ideo plus flebam inter cantica hymnorum tuorum, olim ſuſpirans tibi: & tandem reſpirans, quantum patet aura in domo fœnea.

CAPUT VIII.

Euodii converſio.

1 QUi habitare facis unanimes in domo, conſociaſti nobis & Euodium juvenem ex noſtro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te converſus eſt, & baptizatus: & relicta militia ſeculari, accinctus tua. Simul eramus, ſimul habitaturi in placito ſancto. Quærebamus, quiſnam locus nos utilius haberet ſervientes tibi. Pariter remeabamus in Africam. Et cum apud oſtia Tyberina eſſemus, mater defuncta eſt. Multa prætereo, quia multum feſtino. Accipe confeſſiones meas & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus etiam in ſilentio. Sed non præteribo, quicquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ me parturivit: & carne, ut in hanc temporalem; & corde, ut in æternam lucem,

lucem, renaſcerer. Non ejus, ſed tua dicam dona in ea. Neque enim ſeipſam fecerat, aut educaverat ſeipſam.

2. Tu creaſti eam: nec pater, nec mater ſciebat, qualis ex eis fieret. Et erudivit eam in timore tuo virga Chriſti tui; regimen unici filii tui in domo fideli, bono membro eccleſiæ tuæ. Nec tantam erga ſuam diſciplinam diligentiam matris prædicabat, quantam famulæ cujuſdam decrepitæ, quæ patrem ejus infantem portaverat, ſicut dorſo grandiuſcularum puellarum parvuli portari ſolent. Cujus rei gratia, & propter ſenectam ac mores optimos, in domo Chriſtiana ſatis à dominis honorabatur. Unde etiam curam dominicarum filiarum commiſſam ſibi, diligenter gerebat: & erat in eis coërcendis, cum opus eſſet, ſancta ſeveritate vehemens, atque in docendis ſobria prudentia. Nam eas præter illas horas, quibus ad menſam parentum moderatiſſime alebantur, etiamſi exardeſcerent ſiti, nec aquam bibere ſinebat, præcavens conſuetudinem malam, & addens verbum ſanum: Modo aquam bibitis, quia in poteſtate vinum non habetis: cum autem ad maritos veneritis, factæ dominæ apothecarum & cellariorum, aqua ſordebit, ſed mos potandi prævalebit.

3. Hac ratione præcipiendi & autoritate imperandi, frenabat aviditatem tenerioris ætatis: & ipſam puellarum ſitim formabat ad honeſtum modum; ut jam nec liberet, quod non deceret. Et ſurre-

pſerat tamen, ſicut mihi filio famula tua narrabat, ſurrepſerat ei vinolentia. Nam cum de more tanquam puella ſobria juberetur à parentibus de cuppa vinum depromere, ſubmiſſo poculo, qua deſuper patet, priuſquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris ſorbebat exiguum, quia non poterat amplius, ſenſu recuſante. Non enim ulla temulenta cupidine faciebat hoc, ſed quibuſdam ſuperfluentibus ætatis exceſſibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in puerilibus animis majorum pondere premi ſolent.

4. Itaque ad illud modicum quotidiana modica addendo (quoniam qui modica ſpernit, paulatim decidit) in eam conſuetudinem lapſa erat, ut prope jam plenos mero caliculos inhianter hauriret. Ubi tunc ſagax anus, & vehemens illa prohibitio? Nunquid valebat aliquid adverſus latentem morbum, niſi tua medicina Domine vigilaret ſuper nos? Abſente patre & matre nutritoribus, tu præſens, qui creaſti, qui vocas, qui etiam per prærpoſitos homines boni aliquid agis ad animarum ſalutem, quid tunc egiſti Deus meus? Unde curaſti? Unde ſanaſti? Nonne protuliſti durum & acutum ex altera anima convicium, tanquam medicinale ferrum, ex occultis proviſionibus tuis, & uno ictu putredinem illam præcidiſti?

5. Ancilla enim, cum qua ſolebat accedere ad cuppam, litigans cum domina minore, ut fit, ſola cum ſola, objecit hoc crimen amariſſima inſultatione, vocans meribi-

meribibulam. Quo illa ſtimulo percuſſa, reſpexit fœditatem ſuam: confeſtimque damnavit, atque exuit. Sicut amici adulantes pervertunt, ſic inimici litigantes plerumque corrigunt. Nec tu, quod per eos agis, ſed quod ipſi voluerunt, retribues eis. Illa enim irata, exagitare appetivit minorem dominam, non ſanare, & ideo clanculo: aut quia ita eas invenerat locus & tempus litis: aut ne forte & ipſa periclitaretur, quod tam ſero prodidiſſet. At tu domine rector cælitum & terrenorum, ad uſus tuos contorquens profunda torrentis, & fluxum ſeculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ inſania ſanaſti alteram: Ne quiſquam, cum hoc advertit, potentiæ ſuæ tribuat, ſi verbo ejus alius corrigatur, quem vult corrigi.

CAPUT IX.

Monica qualis erga maritum.

1 EDucata itaque pudicè ac ſobriè, potiuſque à te ſubdita parentibus, quam à parentibus tibi: ut plenis annis nubilis facta eſt, tradita viro ſervivit veluti domino: & ſategit eum lucrari tibi, loquens te illi moribus ſuis, quibus eam pulchram faciebas, & reverenter amabilem, atque mirabilem viro. Ita autem toleravit cubiles injurias, ut nullam de hac re cum marito haberet unquam ſimultatem. Expectabat enim miſericordiam tuam ſuper eum, ut in te credens caſtificaretur, Erat vero ille præterea,

 ſicut

ſicut benevolentia præcipuus, ita ira fervidus. Sed noverat hæc non reſiſtere irato viro, non tantum facto, ſed ne verbo quidem. Jam vero refracto & quieto cum opportunum videret, rationem facti ſui reddebat, ſi forte ille inconſideratius commotus fuerat.

2. Denique cum matronæ multæ, quarum viri mitiores erant, plagarum veſtigia etiam dehoneſtata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam hæc earum linguam: veluti per jocum, graviter admonens; ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur recitari audiſſent, tanquam inſtrumenta, quibus ancillæ factæ eſſent deputare debuiſſe: proinde memores conditionis, ſuperbire adverſus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, ſcientes quam ferocem conjugem ſuſtineret, nunquam fuiſſe auditum, aut aliquo indicio claruiſſe, quod Patricius ceciderit uxorem, aut quod à ſe invicem vel unum diem domeſtica lite diſſenſerint, & cum cauſam familiariter quærerent, docebat illa inſtitutum ſuum, quod ſupra memoravi. Quæ obſervabant, expertæ gratulabantur: quæ non obſervabant, ſubjectæ vexabantur.

3. Socrum etiam ſuam, primo ſuſurris malarum ancillarum adverſus ſe irritatam, ſic vicit obſequiis, perſeverans tolerantia & manſuetudine, ut illa ultro filio ſuo medias linguas famularum proderet, quibus inter ſe & nurum pax domeſtica turbabatur, expeteretque vindictam. Itaque,

que, poſteaquam ille, & matri obtemperans, & curans familiæ diſciplinam, & concordiæ ſuorum conſulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit: promiſit illa, talia de ſe præmia ſperare debere, quæcunque de ſua nuru ſibi, quo placeret, mali aliquid loqueretur: nullaque jam audente, memorabili inter ſe benevolentiæ ſuavitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cujus utero me creaſti, Deus meus miſericordia mea, munus grande donaveras, quod inter diſſidentes atque diſcordes quaſlibet animas, ubi poterat, tam ſe præbebat pacificam, ut cum ab utraque multa de invicem audiret amariſſima; qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando præſenti amicæ de abſente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum; nihil tamē alteri de altera proderet, niſi quod ad eas recōciliandas valeret.

4. Parvum hoc bonum mihi videretur, niſi turbas innumerabiles triſtis experirer, neſcio qua horrenda peſtilentia peccatorum latiſſime pervagante, non ſolum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, ſed etiam quæ non dicta ſunt addere; cum contra animo humano parum eſſe debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo: niſi eas etiam extinguere bene loquendo ſtuduerit: qualis illa erat, docente te magiſtro intimo, in ſchola pectoris. Denique etiam virum ſuum, jam in extrema vita temporali ejus, lucrata eſt

 tibi:

tibi: nec in eo jam fideli planxit, quod in nondum fideli toleraverat. Erat etiam ſerva ſervorum tuorum.

5. Quiſquis eorum noverat eam, multum in ea laudabat & honorabat & diligebat te: quia ſentiebat præſentiam tuam in corde ejus, ſanctæ converſationis fructibus teſtibus. Fuerat enim unius viri uxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum ſuam pie tractaverat, in operibus bonis teſtimonium habebat: Nutrierat filios, toties parturiens, quoties à te deviare cernebat. Poſtremo, nobis domine omnibus, qui ex munere tuo ſinis loqui, ſervis tuis, qui ante dormitionem ejus in te jam conſociati vivebamus, percepta gratia baptiſmi tui, ita cûram geſſit, quaſi omnes genuiſſet: ita ſervivit, quaſi ab omnibus genita fuiſſet.

CAPUT X.

Colloquium cum matre de regno cœlorum.

1 IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diem tu noveras ignorantibus nobis, provenerat (ut credo) procurante te occultis tuis modis, ut ego & ipſa ſoli ſtaremus incumbentes ad quandam feneſtram, unde hortus intra domum, quæ nos habebat, proſpectabatur, illuc apud oſtia Tyberina: ubi remoti à turbis, poſt longi itineris laborem, inſtaurabamus nos navigationi. Colloquebamur ergo ſoli valde dulciter: & præterita obliviſcentes, in ea quæ ante ſunt

ſunt extenti quærebamus inter nos apud præſentem veritatem, quod tu es, qualis futura eſſet vita æterna ſanctorum: quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit. Sed inhiabamus ore cordis in ſuperna fluenta fontis tui, fontis vitæ, qui eſt apud te: ut inde pro captu noſtro aſperſi, quoquomodo rem tantam cogitaremus.

2. Cumque ad eum finem ſermo perduceretur, ut carnalium ſenſuum delectatio quantalibet, in quantalibet luce corporea, præ illius vitæ jucunditate, non comparatione ſed nec commemoratione quidem digna videretur; erigentes nos ardentiore affectu in idipſum, perambulavimus gradatim cuncta corporalia, & ipſum cælum, unde ſol & luna & ſtellæ lucent ſuper terram. Et adhuc aſcendebamus interius, cogitando & loquendo te, & mirando opera tua; Et venimus ad mentes noſtras, & tranſcendimus eas ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis: ubi paſcis Iſraël in æternum veritatis pabulo; & ubi vita ſapientia eſt, per quam fiunt omnia iſta, & quæ fuerunt, & quæ futura ſunt. Et ipſa non fit, ſed ſic eſt, ut fuit, & ſic erit ſemper: cum potius fuiſſe, & futurum eſſe, non eſt in ea; ſed eſſe ſolum, quoniam æterna eſt. Nam fuiſſe & futurum eſſe, non eſt æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attingimus eam modice toto ictu cordis; & ſuſpiravimus, & relinquimus ibi religatas primitias ſpiritus, & remeavimus ad ſtrepitum oris

 noſtri,

noſtri, ubi verbum & incipitur & finitur. Et quid ſimile verbo tuo domino noſtro, in ſe permanenti ſine vetuſtate, atque innovanti omnia.

3. Dicebamus ergo: Si cui ſileat tumultus carnis, ſileant phantaſiæ terræ & aquarum & aëris. Sileant & poli, & ipſa ſibi anima ſileat, & tranſeat ſe, non ſe cogitando. Sileant ſomnia & imaginariæ revelationes, omnis lingua & omne ſignum, & quicquid tranſeundo fit, ſi cui ſileat omnino? Quoniam, ſi quis audiat, dicunt hæc omnia: Non ipſa nos fecimus, ſed fecit nos, qui manet in æternum. His dictis, ſi jam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum, qui fecit ea, & loquatur ipſe ſolus, non per ea, ſed per ſe ipſum: ut audiamus verbum ejus, non per linguam carnis, neque per vocem angeli, nec per ſonitum nubis, nec per ænigma ſimilitudinis: ſed ipſum, quem in his amamus, ipſum ſine his audiamus: ſicut nunc extendimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternam ſapientiam ſuper omnia manentem, ſi continuetur hoc, & ſubtrahantur aliæ viſiones longe imparis generis, & hæc una rapiat & abſorbeat & recondat in interiora gaudia ſpectatorem ſuum: ut talis ſit ſempiterna vita, qualis fuit hoc momentum intelligentiæ, cui ſuſpiravimus: Nonne hoc eſt, Intra in gaudium domini tui? Et iſtud quando?

4. An omnes cum reſurgemus; ſed non omnes immutabimur? Dicebamus talia, & ſi non iſto modo, & his verbis: tamen

domine

domine tu ſcis, quod illo die cum talia loqueremur, & mundus iſte nobis inter verba vileſceret, cum omnibus delectationibus ſuis. Tunc ait illa: Fili, quantum ad me attinet, nulla re jam delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, & cur hic ſim neſcio, jam conſumpta ſpe hujus ſeculi. Unum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam: ut te Chriſtianum catholicum viderem, priuſquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præſtitit, ut te etiam, contempta fœlicitate terrena, ſervum ejus videam. Quid hîc facio?

CAPUT XI.

De ecſtaſi & morte matris.

1 AD hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo. Cum interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius, decubuit febribus. Et cum ægrotaret quodam die, defectum animæ paſſa eſt, & paululum ſubtracta à præſentibus. Nos concurrimus, ſed cito reddita eſt ſenſui: & aſpexit aſtantes, me & fratrem meum, & ait nobis, quaſi quærenti ſimilis: Ubi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos. Ponetis hic (inquit) matrem veſtram. Ego ſilebam, & fletum frenabam. Frater autem meus quiddam locutus eſt, quo non eam peregre, ſed in patria ſua defungi, tanquam fœlicius, optaret. Quo audito, illa vultu anxio reverberans eum oculis, quod talia ſaperet, atque inde me intuens. Vide ait, quid dicit. Et mox ambobus:

bobus: Ponite (inquit) hoc corpus ubicunque, nihil vos ejus cura conturbet. Tantum illud vos rogo, ut ad domini altare memineritis mei, ubi fueritis.

2. Cumque hanc ſententiam verbis, quibus poterat, explicaſſet, conticuit, & ingraveſcente morbo exercebatur. Ego vero cogitans dona tua, Deus meus inviſibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proveniunt inde fruges admirabiles, gaudebam, & gratias agebam tibi; recolens quod noveram, quanta cura ſemper æſtuaſſet de ſepulchro, quod ſibi providerat & præparaverat, juxta corpus viri ſui. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, ut eſt animus humanus minus capax divinorum, adjungi ad illam fœlicitatem, & commemorari ab hominibus, conceſſum ſibi eſſe poſt tranſmarinam peregrinationem, ut conjuncta terra amborum conjugum terra regeretur.

3. Quando autem iſta inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in ejus corde non eſſe, neſciebam: & lætabar admirans, quod ſic mihi aperuiſſet: quanquam & illo ſermone noſtro ad feneſtram, cum dixit: Jam quid hic facio? non apparuit deſiderare in patria mori. Audivi etiam poſtea, quod jam cum Oſtiis eſſemus, cum quibuſdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de contemptu vitæ hujus & bono mortis, ubi ipſe non aderam: Illiſque ſtupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei: quærenti

rentibuſque, utrum non formidaret tam longe à ſua civitate corpus relinquere: Nihil (inquit) longe eſt Deo: neque timendum eſt, ne ille non agnoſcat in fine ſeculi, unde me reſuſcitet. Ergo die nono ægritudinis ſuæ, quinquageſimo & ſexto anno ætatis ſuæ, triceſimo & tertio ætatis meæ, anima illa religioſa & pia corpore ſoluta eſt.

CAPUT XII.

Quomodo luxerit mortem matris.

1 PRemebam oculos ejus, & confluebat in præcordia mea mœſtitudo ingens, & transfluebat in lachrymas: ibidemque oculi mei, violento animi imperio, reſorbebant fontem ſuum uſque ad ſiccitatem, & in tali luctamine valde male mihi erat. Tum vero, ubi efflavit extremum ſpiritum, puer Adeodatus exclamavit in planctum, atque ob omnibus nobis coërcitus tacuit. Hoc modo etiam mecum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, juvenili voce cordis coërcebatur, & tacebat. Neque enim decere arbitrabamur, funus illud queſtibus lachrymoſis gemitibuſque celebrare: quia his plerumque ſolet deplorari quædam miſeria morientium, aut quaſi omnimoda extinctio. At illa nec miſere moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documentis morum ejus, & fide non ficta, rationibuſque certis tenebamus.

2. Quid ergo erat, quod intus mihi graviter dolebat, niſi ex conſuetudine ſimul

vivendi,dulciſſima & chariſſima, repente dirupta,vulnus recens? Gratulabar quidem teſtimonio ejus, quod in ea ipſa ultima ægritudine, obſequiis meis interblandiens, appellabat me pium: & commemorabat grandi dilectionis affectu, nunquam ſe audiſſe ex ore meo jaculatum in ſe durum aut contumelioſum ſermonem. Sed tamen, quid tale Deus meus, qui feciſti nos: quid comparabile habebat honor à me delatus illi, & ſervitus ab illa mihi? Quoniam itaque deſerebar tam magno ejus ſolatio, ſauciabatur anima mea: & quaſi dilaniabatur vita, quæ una facta erat ex mea & illius.

3. Cohibito ergo à fletu illo puero, Pſalterium arripuit Euodius, & cantare cœpit Pſalmum, cui reſpondebamus omnis domus: Miſericordiam & judicium cantabo tibi domine. Audito autem quid ageretur, convenerunt multi fratres ac religioſæ fœminæ; Et de more illius, quorum officium erat, funus curantibus, ego go in parte, ubi decenter poteram, cum eis qui me non deſerendum eſſe cenſebant, quod erat tempori congruum diſputabam: eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum: illis ignorantibus, & intente audientibus, & ſine ſenſu doloris me eſſe arbitrantibus. At ego in auribus tuis, ubi eorum nullus audiebat, increpabam mollitiem affectus mei, & conſtringebam fluxum mœroris. Cedebatque mihi paululum: rurſuſque impetu ſuo ferebatur, non uſque

ad

ad eruptionem lachrymarum, nec uſque ad vultus mutationem: ſed ego ſciebam, quid corde premerem. Et quia mihi vehementer diſplicebat, tantum in me poſſe hæc humana, quæ ordine debito & ſorte conditionis noſtræ accidere neceſſe eſt, alio dolore dolebam dolorem meum, & duplici triſtitia macerabar.

4. Cum ecce corpus elatum eſt, imus, & redimus ſine lachrymis. Nam neque in eis precibus, quas tibi fudimus, cum tibi offerretur pro ea ſacrificium pretii noſtri, juxta ſepulchrum poſito cadavere, priuſquam deponeretur, ſicut illic fieri ſolet, nec in eis precibus ego flevi: ſed toto die graviter in occulto mæſtus eram, & mente turbata rogabam te, ut poteram, quo ſanares dolorem meum, nec faciebas, credo commendans memoriæ meæ vel hoc uno documento omnis conſuetudinis vinculum, etiam adverſus mentem, quæ jam non fallaci verbo paſcitur. Viſum etiam mihi eſt, ut irem lavatum, quod audieram inde balneis nomen inditum: quia Græci βαλανεῖον dixerint, quod anxietatem pellat ex anima. Ecce & hoc confiteor miſericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam lavi; & talis eram, qualis priuſquam laviſſem. Neq; enim exudavit de corde meo mœroris amaritudo.

5. Deinde dormivi & evigilavi, & non parva ex parte mitigatum inveni dolorem meum. Atque ut eram in lecto meo ſolus, recordatus ſum veridicos verſus Ambroſii tui; Tu es enim.

Deus

Deus creator omnium,
Polique rector veſtiens
Diem decoro lumine;
Noctem ſoporis gratia,
Artus ſolutos ut quies
Reddat laboris uſui,
Menteſque feſſas allevet,
Luctuſque ſolvat anxios.

Atque inde paulatim reducebam in priſtinum ſenſum ancillam tuam, converſationemque ejus piam in te & ſanctam, in nos blandam atque morigeram, qua ſubito deſtitutus ſum: Et libuit flere in conſpectu tuo, de illa & pro illa, de me & pro me. Et dimiſi lachrymas, quas continebam, ut effluerent, quantum vellent, ſubſternens eas cordi meo: & requievi in eis, quoniam ibi erant aures tuæ, non cujuſquam hominis ſuperbe interpretantis ploratum meum.

6. Et nunc domine, confiteor tibi in literis: legat, qui volet: & interpretetur, ut volet. Et ſi peccatum invenerit, fleviſſe me matrem exigua parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleverat, ut oculis tuis viverem: non irrideat; ſed potius ſi eſt grandi charitate, pro peccatis meis fleat ipſe ad te patrem omnium fratrum Chriſti tui.

CAPUT XIII.

Orat pro matre defuncta.

1 EGo autem jam ſanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carna-

carnalis affectus, fundo tibi Deus noſter pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concuſſo ſpiritu, conſideratione periculorum omnis animæ, quæ in Adam moritur. Quamquam illa in Chriſto vivificata, etiam nondum à carne reſoluta ſic vixerat, ut laudetur nomen tuum in fide moribuſque ejus. Non tamen audeo dicere, ex quo eam per baptiſmum regeneraſti, nullum verbum exiſſe ab ore ejus contra præceptum tuum. Et dictum eſt à veritate, filio tuo: Si quis dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter ſperamus aliquem apud te locum invenire indulgentiæ. Quiſquis autem tibi enumerat vera merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua? O ſi cognoſcant ſe homines: & qui gloriatur, in domino glorietur!

2. Ego itaque, laus mea & vita mea, Deus cordis mei, ſepoſitis pauliſper bonis ejus actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te: exaudi me per medicinam vulnerum noſtrorum, quæ pependit in ligno, & ſedens ad dexteram tuam te interpellat pro nobis. Scio, miſericorditer operatam, & ex corde dimiſiſſe debita debitoribus ſuis: dimitte illi & tu debita ſua. Si qua etiam contraxit per tot annos poſt aquam ſalutis, dimitte domine, dimitte obſecro: ne intres

tres cum ea in judicium. Superexaltet miſericordia judicium, quoniam eloquia tua vera ſunt, & promiſiſti miſericordiam miſericordibus. Quod ut eſſent, tu dediſti eis, qui miſereberis, cui miſertus eris: & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Et credo jam feceris, quod te rogo; ſed voluntaria oris mei approba Domine.

3. Namque illa imminente die reſolutionis ſuæ, non cogitavit ſuum corpus ſumptuoſe contegi, aut condiri aromatibus: aut monumentum electum concupivit, aut curavit ſepulchrum patrium. Non iſta mandavit nobis, ſed tantummodo memoriam ſui, ad altare tuum fieri deſideravit: cui nullius diei prætermiſſione ſervierat: unde ſciret diſpenſari victimam ſanctam, qua deletum eſt chirographum, quod erat contrarium nobis: qua triumphatus eſt hoſtis, computans delicta noſtra & quærens quid objiciat, & nihil inveniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem ſanguinem? Quis ei reſtituet precium, quo nos emit, ut nos offerat ei? Ad cujus precii noſtri ſacramentum, ligavit ancilla tua animam ſuam vinculo fidei.

4. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non ſe interponat, nec vi, nec inſidiis, leo & draco. Neque enim reſpondebit illa nihil ſe debere, ne convincatur & obtineatur ab accuſatore callido: ſed reſpondebit, demiſſa debita ſua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis

non

non debens reddidit. Sit ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & poſt quem nulli nupta eſt: Cui ſervivit, fructum tibi afferens cum tolerantia, ut eum quoque lucraretur tibi. Et inſpira Domine Deus meus, inſpira ſervis tuis fratribus meis filiis tuis, dominis meis: quibus & voce, & corde, & literis ſervio: ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam ejus conjuge; per quorum carnes introduxiſti me in hanc vitam, quemadmodum neſcio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoria, & fratrum meorum ſub te patre in matre catholica, & civium meorum in æterna Hieruſalem; cui ſuſpirat peregrinatio populi tui, ab exitu uſque ad reditum, ut quod à me illa popoſcit extremum, uberius ei præſtetur in multorum orationibus, tam per confeſſiones, quam per orationes meas.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Confeſſio cordis.

1 COgnoſcam te Domine cognitor meus, cognoſcam te, ſicut & à te cognitus ſum. Virtus animæ meæ intra in eam, & coapta tibi: ut habeas & poſſideas ſine macula & ruga. Hæc eſt mea ſpes, ideo loquor; & in ea ſpe

gaudeo, quando ſane gaudeo. Cætera vero vitæ hujus tanto minus flenda, quanto magis fletur: & tanto magis flenda, quanto minus fletur in eis. Ecce enim veritatem dilexiſti; quoniam qui facit eam, venit ad lucem. Volo eam facere in corde meo coram te in confeſſione, in ſtylo autem meo coram multis teſtibus.

CAPUT II.

Deo nota arcana.

1 ET tibi quidem Domine, cujus oculis nuda eſt abyſſus humanæ conſcientiæ, quid occultum eſſet in me, etjam ſi nollem confiteri tibi? Te enim mihi abſconderem, non me tibi. Nunc autem quod gemitus meus teſtis eſt diſplicère me mihi, tu refulges, & places, & amaris, & deſideraris, ut erubeſcam de me, & abjiciam me, atque eligam te: & nec tibi nec mihi placeam, niſi de te.

2. Tibi ergo domine manifeſtus ſum, quicunque ſum: & quo fructu tibi confitear, dixi: Neque enim id ago verbis carnis & vocibus, ſed verbis animæ & clamore cogitationis, quem novit auris tua. Cum enim malus ſum, nihil eſt aliud confiteri tibi, quam diſplicere mihi: Cum vero pius, nihil eſt aliud confiteri tibi, quam hoc non tribuere mihi: quoniam tu Domine benedicis juſtum, ſed prius eum juſtificas impium. Confeſſio itaque mea Deus meus in conſpectu tuo tibi tacite fit, & non tacite; tacet enim ſtrepitu, clamat affectu. Neque enim dico recti

aliquid hominibus, quod non à me tu prius audieris; aut etiã tu aliquid tale audis à me, quod non prius mihi tu dixeris.

CAPUT III.

Confeſſio malorum ad quid conducat.

1 QUid mihi ergo eſt cum hominibus; ut audiant confeſſiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos? Curioſum genus ad cognoſcendam vitam alienam; deſidioſum ad corrigendam ſuam. Quid me quærunt audire, qui ſim; qui nolunt à te audire, qui ſint? Et unde ſciunt, cum à meipſo de meipſo audiunt, an verum dicam: quandoquidem nemo ſcit hominum, quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Si autem à te audiant de ſeipſis, non poterunt dicere, mentitur dominus. Quid eſt enim à te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? Quis porro cognoſcit, & dicit falſum eſt, niſi ipſe mentiatur? Sed quia charitas omnia credit, inter eos utique, quos connexos ſibimet unum facit, ego quoque Domine etiam ſic tibi confiteor, ut audiant homines, quibus demonſtrare non poſſum, an vera confitear, ſed credunt mihi, quorum mihi aures charitas aperit.

2. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu iſta faciam, eliqua mihi. Nam confeſſiones præteritorum malorũ meorum, quæ remiſiſti & texiſti, ut beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo, cum leguntur & audiuntur, excitant cor, ne dormiat in deſpe-

ratione, & dicat, non poſſum: ſed evigilet in amore miſericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ: qua potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum, qui jam carent eis: nec ideo delectat, quia mala ſunt: ſed quia fuerunt, & non ſunt.

3. Quo itaque fructu Domine Deus meus; cui quotidie confitetur conſcientia mea. ſpe miſericordiæ tuæ ſecurior, quam innocentia ſua: Quo fructu quæſo, etiam hominibus coram te confiteor per has literas, adhuc quis ego ſim, non quis fuerim? Nam illum fructum vidi, & commemoravi. Sed quis adhuc ſim ecce in ipſo tempore confeſſionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt, qui me noverunt, & non me noverunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt, ſed auris eorum non eſt ad cor meum, ubi ego ſum, quicunque ſum. Volunt ergo audire confitentem me, quid ipſe intus ſim: quo nec oculum, nec aurem, nec mentem poſſunt intendere: credituri tamen volunt; nunquid cognituri? Dicit enim eis charitas, qua boni ſunt, non mentiri me de me confitentem, & ipſa in eis credit mihi.

CAPUT IV.

Quod magni ſunt fructus confeſſionū.

1 SEd quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cum audierint, quantum ad te accedam munere tuo? & ora-

& orare pro me, cum audierint, quantum retarder pondere meo? Indicabo me talibus. Non enim parvus eſt fructus Domine Deus meus, ut à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus, quod amandum doces: & doleat in me, quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: ſed fraternus ille; qui cum approbat me, gaudet de me; cum autem improbat me, contriſtatur pro me: quia ſive approbet me, ſive improbet, diligit me. Indicabo me talibus: reſpirent in bonis meis, ſuſpirent in malis meis. Bona mea, inſtituta tua ſunt, & dona tua: mala mea, delicta mea ſunt, & judicia tua. Reſpirent in illis, ſuſpirent in his. Et Hymnus & fletus aſcendant in conſpectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis.

2. Tu autem Domine delectatus odore ſancti templi tui, miſerere mei ſecundum magnam miſericordiam tuam, propter nomen tuum, & nequaquam deſerere: cæpta tua, conſumma imperfecta mea. Hic eſt fructus confeſſionum mearum, non qualis fuerim, ſed qualis ſim; ut hoc confitear, non tantum coram te ſecreta exultatione cum tremore, & ſecreto mœrore cum ſpe, ſed etiam in auribus credentium filiorum hominum, ſociorum gaudii mei, & conſortium mortalitatis meæ, civium meorum & mecum

peregrinorum, præcedentium & conſequentium, & comitum vitæ meæ.

3. Hi ſunt ſervi tui fratres mei, quos filios tuos eſſe voluiſti: dominos meos, quibus juſſiſti, ut ſerviam, ſi volo tecum de te vivere. Et hoc mihi verbum tuum parum erat, ſi loquendo præciperet, niſi & faciendo præiret. Et ego id ago factis & dictis, id ago ſub aliis tuis nimis cum ingenti periculo, niſi quia ſub alis tuis tibi ſubdita eſt anima mea, & infirmitas mea tibi nota eſt. Parvulus ſum, ſed vivit ſemper pater meus, & idoneus eſt mihi tutor meus. Idem ipſe eſt enim qui genuit me, & tuetur me, & tu ipſe es omnia bona mea: tu omnipotens, qui mecum es, & priuſquam tecum ſim. Indicabo ergo talibus, qualibus jubes ut ſerviam, non quis fuerim, ſed quis jam ſim, & quis adhuc ſim. Sed neque meipſum dijudico. Sic itaque audiar.

CAPUT V.

Hominem ſeſe totum non noſſe; Deum in ænigmate cognoſcere.

1 TU enim Domine dijudicas me, quia & ſi nemo ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt, tamen eſt aliquid hominis, quod nec ipſe ſcit ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Tu autem ſcis ejus omnia, qui feciſti eum. Ego vero quamvis præ tuo conſpectu me deſpiciam, & æſtimem me terram & cinerem: tamen aliquid de te ſcio, quod de me neſcio. Et certe nunc vide-

mus

mus per ſpeculum in ænigmate, nondum facie ad faciem. Et ideo quamdiu peregrinor abs te, mihi ſum præſentior quam tibi, & tamen te novi nullo modo poſſe violari. Ego vero quibus tentationibus reſiſtere valeam, quibuſve non valeam, neſcio.

2. Et ſpes eſt, quia fidelis es, qui nos non ſinis tentari ſupra quam poſſumus ferre; ſed facis cum tentatione etiam exitum, ut poſſimus ſuſtinere. Confitear ergo, quid de me ſciam, confitear, & quid de me neſciam. Quoniam, & quod de me ſcio, te mihi lucente ſcio: & quod de me neſcio, tamdiu neſcio donec fiant tenebræ meæ ſicut meridies in vultu tuo.

CAPUT VI.

Deus quid ſit, & quomodo cognoſcitur.

1 NOn dubia, ſed certa conſcientia, domine, amo te. Percuſſiſti cor meum verbo tuo, & amavi te. Sed & cælum, & terra, & omnia quæ in eis ſunt, ecce undiq; mihi dicunt, ut te amem: nec ceſſant dicere omnibus, ut ſint inexcuſabiles. Altius autem tu miſereberis, cui miſertus eris, & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Alioquin cœlum & terra ſurdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cum te amo? Non ſpeciem corporis, nec decus temporis: non candorem lucis, ecce iſtis amicum oculis: non dulces melodias cantilenarum omnimodarum: non florum & unguentorum & aromatum ſuaveolentiam; non

manna & mella: non membra acceptabilia carnis amplexibus.

2. Non hæc amo, cum amo Deum meum: & tamen amo quandam lucem, & quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei; ubi fulget animę meę, quod non capit locus & ubi ſonat, quod non rapit tempus & ubi olet, quod non ſpargit flatus & ubi ſapit, quod non minuit edacitas; & ubi hæret, quod non divellit ſatietas. Hoc eſt quod amo, cum Deum meum amo. Et quid eſt hoc? Interrogavi terram, & dixit: Non ſum: & quæcunq; in eadem ſunt, idem confeſſa ſunt. Interrogavi mare & abyſſos, & reptilia animarum vivarum, & reſponderunt: Non ſumus Deus tuus: quære ſuper nos. Interrogavi auras flabiles, & inquit univerſus aër cum incolis ſuis: Fallitur Anaximenes, non ſum Deus. Interrogavi cœlum, ſolem, lunam & ſtellas; Neque nos ſumus Deus, quem quæris, inquiunt.

3. Et dixi omnibus his, quæ circunſtant fores carnis meæ: Dixiſtis mihi de Deo meo, quod vos non eſtis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamaverunt voce magna; Ipſe fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea: & reſponſio eorum, ſpecies eorum. Et direxi me ad me, & dixi mihi: Tu qui es? Et reſpondi, homo. Et ecce corpus & anima, in me mihi præſto ſunt, unum exterius & alterum interius;

rius. Quid horum eſt, unde quærere debui Deum meum, quem jam quæſiveram per corpus à terra uſque ad cœlum. quouſque potui mittere nuncios, radios oculorum meorum? Sed melius, quod interius eſt. Ei quippe renunciebant omnes nuncii corporales, præſidenti & judicanti de ſingulis reſponſionibus cœli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, dicentium: Non ſumus Deus, ſed ipſe fecit nos. Homo interior cognovit hæc, per exterioris miniſterium. Ego interior cognovi hæc, ego animus per ſenſus corporis mei.

4. Interrogavi mundi molem de Deo meo, & reſpondit mihi: Non ego ſum, ſed ipſe me fecit. Nonne omnibus, quibus integer ſenſus eſt, apparet hæc ſpecies? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia puſilla & magna vident eam, ſed interrogare nequeunt. Non enim præpoſita eſt in eis nunciantibus ſenſibus judex ratio. Homines autem poſſunt interrogare, ut inviſibilia Dei, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciant. Sed amore ſubduntur eis, & ſubditi judicare non poſſunt. Nec reſpondent iſta interrogantibus, niſi judicantibus: nec vocem ſuam mutant, id eſt, ſpeciem ſuam, ſi alius tantum videat, alius autem videns interrogaret: ut aliter illi appareat, aliter huic: ſed eodem modo utriſque apparens, illi muta eſt, huic loquitur: Imo vero omnibus loquitur, ſed illi intelligunt, qui ejus vocem acceptam foris, intus

cum

cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi : Non eſt Deus tuus cœlum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura videnti : Moles minor eſt in parte,quam in toto. Jam tum melior es, tibi dico anima,quoniam tu vegetas molem corporis tui,præbens ei vitam; quod nullum corpus præſtat corpori; Deus autem tuus etiam tibi vitæ vita eſt.

CAPUT VII.

Corporea virtute Deus non invenitur.

1 QUid ergo amo, cum Deum meum amo? Quis eſt ille,ſuper caput animæ meæ? Per ipſam animam meam aſcendam ad illum. Tranſibo vim meam, quâ hæreo corpori, & vitaliter compagem ejus repleo.Non ea vi reperio Deum meum; nam reperiret equus & mulus, quibus non eſt intellectus, & eſt eadem vis, qua vivunt etiam eorum corpora.

2. Eſt alia vis,non ſolum qua vivifico, ſed etiam qua ſentifico carnem meam, quam mihi fabricavit dominus : jubens oculo, ut non audiat : & auri, ut non videat : ſed illi,per quem videam:huic,per quam audiam : & propria ſigillatim cæteris ſenſibus, ſedibus ſuis & officiis ſuis quæ diverſa per eos ago unus ego animus. Tranſibo & iſtam vim meam. Nam & hanc habet equus & mulus, ſentiunt enim etiam ipſi per corpus.

CAPUT VIII.

Memoriæ vis.

1 TRanſibo ergo & iſtam vim naturæ meæ, gradibus aſcendens ad eum, qui fecit me cum ea: & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ, ubi ſunt theſauri innumerabilium imaginum de hujuſcemodi rebus ſenſis invectarum. Ibi reconditum eſt, quicquid etiam cogitamus, vel augendo, vel minuendo: vel utcunque variando ea, quæ ſenſus attigerit: & ſi quid aliud commendatum & repoſitum eſt, quod nondum abſorbuit & ſepelivit oblivio. Ibi quando ſum, poſco, ut proferatur quicquid volo: & quædam ſtatim prodeunt, quædam requiruntur diutius, & tanquam de abſtruſioribus quibuſdam receptaculis eruuntur: quædam catervatim ſe proruunt: & dum aliud petitur & quæritur, proſiliunt in medium, quaſi dicentia: Ne forte nos ſumus? Et abigo ea manu cordis à facie recordationis meæ; donec enubiletur illud quod volo, atque in conſpectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbata ſerie, ſicut poſcuntur, ſuggeruntur: & cedunt præcedentia conſequentibus; & cedendo conduntur, iterum cum voluero proceſſura. Quod totum fit, cum aliquid narro memoriter.

2. Ibi ſunt omnia diſtincte generatimque ſervata, quæ ſuo quoque aditu ingeſta ſunt: ſicut lux, atque omnes colores,

res, formæque corporum per oculos: per aures autem, omnia genera ſonorum: omneſque odores, per aditum narium: omneſque ſapores, per oris aditum: ad ſenſum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid calidum, frigidumque, lene aut aſperum; grave ſeu leve, ſive extrinſecus ſive intrinſecus corpori. Hæc omnia recipit recolenda, cum opus eſt, & retractanda grandis memoriæ receſſus. Et neſcio, qui ſecreti atque ineffabiles ſinus ejus, quæ omnia ſuis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in ea. Nec ipſa tamen intrant, ſed rerum ſenſarum imagines illic præſto ſunt cogitationi reminiſcenti eas.

3. Quæ quomodo fabricatæ ſint, quis dicit, cum appareat, quibus ſenſibus raptæ ſint, interiuſque recondítæ? Nam & in tenebris atque in ſilentio dum habito, in memoria mea profero, ſi volo, colores: & diſcerno inter album & nigrum, & inter quos alios volo. Nec incurrunt ſoni atque perturbant quod per oculos hauſtum conſidero: cum & ſibi ibi ſint, & quaſi ſeorſum repoſiti lateant. Nam & ipſos poſco, ſi placet, atque adſunt ilico. Et quieſcente lingua ac ſilente gutture, canto quantum volo: imagineſque illæ colorum, quæ nihilominus ibi ſunt, non ſe interponunt, neque interrumpunt, cum theſaurus alius retractatur, qui influxit ab auribus. Ita cætera, quæ per ſenſus cæteros ingeſta atque congeſta ſunt, recordor, prout libet. Et

auram liliorum diſcerno à violis, nihil olfaciens: & mel defruto, lene aſpero, nihil tunc guſtando neque contrectando, ſed reminiſcendo antepono. Intus hæc ago, in aula ingenti memoriæ meæ.

4. Ibi enim mihi cœlum & terra, & mare præſto ſunt, cum omnibus quæ in eis ſentire potui, præter illa quæ oblitus ſum. Ibi & ipſe mihi occurro, meque recolo, quid, quando, vel ubi egerim: quoque modo, cum agerem, affectus fuerim. Ibi ſunt omnia, quæ ſive experta à me, ſive credita memini. Ex eadem copia etiam ſimilitudines rerum, vel expertarum, vel ex eis quas expertus ſum creditarum, alias atque alias, & ipſe contexo præteritis, atque ex his etiam futuras actiones, & eventa, & ſpes, & hæc omnia rurſus quaſi præſentia meditor. Faciam hoc aut illud, dico apud me, in ipſo ingenti ſinu animi mei, pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud ſequetur. O ſi eſſet hoc, aut illud! Avertat Deus hoc, aut illud! Dico apud me iſta. Et cum dico, præſto ſunt imagines omnium quæ dico, ex eodem theſauro memoriæ: nec omnino aliquid eorum dicerem, ſi defuiſſent.

5. Magna iſta vis eſt memoriæ, magna nimis, Deus meus, penetrale amplum & infinitum. Quis ad fundum ejus pervenit? Et vis eſt hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet: nec ego ipſe capio totum, quod ſum. Ergo animus ad habendum ſeipſum anguſtus eſt, ut ubi ſit,

quid ſit, non capiat. Nunquid extra ipſum, an non in ipſo? Quomodo ergo non capit?

6. Multa mihi ſuper hoc oboritur admiratio, ſtupor apprehendit me. Et eunt homines mirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latiſſimos lapſus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros ſyderum, & relinquunt ſeipſos, nec mirantur. Quin hæc omnia, cum dicerem, non ea videbam oculis: nec tamen dicerem, niſi montes & fluctus & flumina & ſidera, quæ vidi, & Oceanum quem credidi, intus in memoria mea viderem, ſpaciis tamen ingentibus, quaſi foris viderem: Nec ea tamen videndo abſorbui, quando vidi oculis: nec ipſa ſunt apud me, ſed imagines eorum. Et novi, quid ex quo ſenſu corporis impreſſum ſit mihi.

CAPUT IX.

Memoria diſciplinarum.

1 SEd non ea ſola geſtat immenſa iſta capacitas memoriæ meæ. Hic ſunt & illa omnia, quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt, quaſi remota interiore loco, non loco, nec eorum imagines, ſed res ipſas gero. Nam quid ſit literatura, quid peritia diſputandi, quot genera quæſtionum, quicquid horum ſcio, ſic eſt in memoria mea, ut non retenta imagine rem foris reliquerim: aut ſonuerit & præterierit, ſicut vox impreſſa per aures veſtigio, quo recolitur quaſi ſonaret, cum jam non ſonaret;

naret; Aut ſicut odor, dum tranſit & evaneſcit in ventos, olfactum afficit: unde trajicit in memoriam imaginem ſui, quam reminiſcendo repetamus: Aut ſicut cibus, qui certe in ventre jam non ſapit, & tamen in memoria quaſi ſapit: Aut ſicut aliquid, quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum à nobis imaginatur memoria. Iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tanquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

CAPUT X.

Senſus res tradunt memoria.

1 AT vero, cum audio tria genera eſſe quæſtionum, an ſit, quid ſit, quale ſit: ſonorum quidem, quibus hæc verba confecta ſunt, imagines teneo; & eos per auras cum ſtrepitu tranſiſſe ac jam non eſſe ſcio: res vero ipſas, quæ illis ſignificantur ſonis, neque ullo ſenſu corporis attigi, nec vidi præter animum meum, & in memoria mea recondidi, non imagines earum, ſed ipſas. Quæ unde ad me intraverint, dicant, ſi poſſunt. Nam percurro januas omnes carnis meæ, nec invenio, quâ earum ingreſſæ ſint.

2. Quippe oculi dicunt; Si coloratæ ſunt, nos eas nunciavimus. Aures dicunt: Si ſonuerunt, à nobis indicatæ ſunt. Nares dicunt: Si oluerunt, per nos tranſierunt. Dicit etiam ſenſus guſtandi: Si ſa-

por non eſt, nihil me interroges. Tactus dicit: Si corpulentum non eſt: non contrectavi: ſi non contrectavi, non indicavi. Vide unde & qua hæc intraverunt in memoriam meam? Neſcio quomodo: Nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, ſed in meo recognovi, & vera eſſe approbavi: & commendavi ei tanquam reponens, unde proferrem, cum vellem, Ibi ergo erant & antequam ea didiciſſem, ſed in memoria non erant. Ubi ergo? aut quare cum dicerentur, agnovi, & dixi: Ita eſt, & verum eſt? niſi quia jam erant in memoria, ſed tam remota & retruſa, quaſi in caveis abditioribus, ut niſi admonente aliquo eruerentur, ea fortaſſe cogitare non poſſem.

CAPUT XI.

Species rerum in anima.

1 QUocirca invenimus, nihil eſſe aliud diſcere iſta, quorum non per ſenſus haurimus imagines, ſed ſine imaginibus, ſicuti ſunt, per ſeipſa intus cernimus: niſi ea, quæ paſſim atque indiſpoſite memoria continebat, cogitando quaſi colligere, atque animadvertendo curare: ut tanquam ad manum poſita in ipſa memoria, ubi ſparſa prius & neglecta latitabant, jam familiari intentioni facile occurrant.

2. Et quam multa hujuſmodi geſtat memoria mea, quæ jam inventa ſunt: &, ſicut dixi, quaſi ad manum poſita, quæ didiciſſe & noſſe dicimur? Quæ ſi modo

de

de iſtis temporum intervallis recolere deſivero, ita rurſus demerguntur, & quaſi in remotiora penetralia dilabuntur, ut denuo velut nova excogitanda ſint in idem iterum (neque enim eſt alia regio eorum,) & cogenda rurſus, ut ſciri poſſint; id eſt, velut ex quadam diſperſione colligenda, unde dictum eſt cogitare. Nam cogo & cogito, ſic eſt, ut ago & actito, facio & factito. Veruntamen, ſibi animus hoc verbum proprie vindicavit, ut non quod alibi, ſed quod in animo colligitur, id eſt, cogitur, cogitari proprie jam dicatur.

CAPUT XII.

Mathematicorum memoria.

1 Item continet memoria numerorum dimenſionumque rationes & leges innumerabiles, quarum nullam corporis ſenſus impreſſit: quia nec ipſæ coloratæ ſunt, aut ſonant, aut olent, aut guſtatæ, aut contrectatæ ſunt. Audivi ſonos verborum, quibus ſignificantur, cum de his diſſeritur; ſed illi alii, iſtæ autem aliæ ſunt. Nam illi aliter græcè, aliter latinè ſonant: iſtæ vero res, nec græcæ nec latinæ ſunt, neque aliud eloquiorum genus.

2. Vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuiſſimas, ſicut filum araneæ: ſed illæ aliæ ſunt; non ſunt imagines earum, quas mihi nunciavit carnis oculus. Novit eas, quiſquis ſine ulla cogitatione qualiſcunque corporis, intus agnovit eas. Senſi etiam numeros omnibus corporis ſenſibus,

bus, quos numeramus: ſed illi alii ſunt, quibus numeramus: nec imagines iſtorum ſunt, & ideo valde ſunt. Rideat me iſta dicentem, qui eos non videt, & ego doleam ridentem me.

CAPUT XIII.

Affectionum memoria.

1 HÆc omnia memoria teneo: & quomodo ea didicerim, memoria teneo. Multa etiam, quæ adverſus hæc falſiſſime diſputantur, audivi, & memoria teneo: quæ tametſi falſa ſunt, tamen ea meminiſſe me non eſt falſum, & diſcreviſſe me inter illa vera & hæc falſa, quæ contradicuntur. Et hoc memini. Aliterque nunc video diſcernere me iſta, aliter autem memini ſæpe me diſcreviſſe, cum ea ſæpe cogitarem. Ergo, & intellexiſſe me ſæpius iſta memini: & quod nunc diſcerno & intelligo, recondo in memoria, ut poſtea me nunc intellexiſſe meminerim. Ergo & meminiſſe me memini; ſicut poſtea quod hæc reminiſci non potui, ſi recordabor, utique per vim memoriæ recordabor.

2. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet: non illo modo, quo eas habet ipſe animus, cum patitur eas; ſed alio multum diverſo, ſicut ſeſe habet vis memoriæ. Nam & lætatum me fuiſſe, reminiſcor non lætus: & triſtitiam meam præteritam recordor non triſtis. Et me aliquando timuiſſe, recolo ſine timore; & priſtinæ cupiditatis, ſine

cupi-

cupiditate ſum memor. Aliquando è contrario, triſtitiam meam tranſactam lætus reminiſcor, & triſtis lætitiam meam.

CAPUT XIV.

Læta non læti quomodo recordamur.

1 QUod mirandum non eſt de corpore; Aliud enim animus, aliud corpus. Itaque, ſi præteritum dolorem corporis gaudens memini, non ita mirum eſt: Hic vero; cum animus ſit etiam ipſa memoria: Nam & cum mandamus aliquid, ut memoriter habeatur, dicimus: vide, ut illud in animo habeas. Et cum obliviſcimur, dicimus: fuit in animo, & elapſum eſt animo, ipſam memoriam vocantes animum. Cum ergo ita ſit, quid eſt hoc, quod cum triſtitiam meam præteritam lætus memini, animus habet lætitiam, & memoria triſtitiam: lætuſque eſt animus, ex eo quod ineſt ei lætitia; memoria vero, ex eo quod ineſt ei triſtitia, triſtis non eſt? Num forte non pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria, quaſi venter eſt animi: lætitia vero atque triſtitia, quaſi cibus dulcis & amarus: cum memoriæ commendantur, quaſi trajecta in ventrem, recondi illic poſſunt, ſapere non poſſunt. Ridiculum eſt hæc illis ſimilia putare: nec tamen ſunt omnimodo diſſimilia.

2. Sed ecce de memoria profero, cum dico quatuor eſſe perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, triſtitiam: & quic-

& quicquid de his diſputare potuero, dividendo ſingula per ſpecies ſui cujuſque generis, & definiendo, ibi invenio quid dicam, atque inde profero, nec tamen ulla earum perturbatione perturbor, cum eas reminiſcendo commemoro; & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant; propterea inde per recordationem potuere depromi. Forte ergo, ſicut de ventre cibus ruminando, ſic iſta de memoria recordando proferuntur. Cur igitur in ore cogitationis non ſentitur à diſputante, hoc eſt, à reminiſcente, lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœſtitiæ? An in hoc diſſimile eſt, quod non undique ſimile eſt? Quis enim talia volens loqueretur, ſi quoties triſtitiam metumve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, niſi in memoria noſtra non tantum ſonos nominum ſecundum imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed etiam rerum ipſarum notiones inveniremus; quas nulla janua carnis accepimus, ſed eas ipſe animus per experientiam paſſionum ſuarum ſentiens, memoriæ commendavit: aut ipſa ſibi hæc etiam non commendata retinuit.

CAPUT XV.

Etiam, quæ abſunt, meminimus.

21 SEd utrum per imagines, an non, quis facile dixerit? Nomino quippe lapidem, nomino ſolem; cum res ipſæ non adſunt ſenſibus meis, in memoria ſane

mea

mea præſto ſunt imagines earum. Nomino dolorem corporis; nec mihi adeſt, dum nihil dolet. Niſi tamen adeſſet imago ejus in memoria mea, neſcirem, quid dicerem: nec eum in diſputando à voluptate diſcernerem.

2. Nomino ſalutem corporis, cum ſalvus ſum corpore; adeſt mihi quidem res ipſa: veruntamen niſi & imago ejus ineſſet in memoria mea, nullo modo recordarer, quid hujus nominis ſignificaret ſonus: Nec ægrotantes agnoſcerent ſalute nominata, quid eſſet dictum, niſi eadem imago vi memoriæ teneretur, quamvis ipſa res abeſſet à corpore. Nomino numeros, quibus numeramus: Et adſunt in memoria mea, non imagines eorum, ſed ipſi. Nomino imaginem ſolis, & hæc adeſt in memoria mea. Neque enim imaginem imaginis ejus, ſed ipſam recolo, ipſa mihi reminiſcenti præſto eſt. Nomino memoriam, & agnoſco, quod nomino. Et ubi agnoſco niſi in ipſa memoria? Num & ipſa per imaginem ſuam ſibi adeſt, ac non per ſeipſam?

CAPUT XVI.

Et oblivionis memoria eſt.

1 QUid, cum oblivionem nomino, atque itidem agnoſco, quod nomino, unde agnoſcerem, niſi meminiſſem? Non eundem ſonum nominis dico, ſed rem quam ſignificat. Quam ſi oblitus eſſem, quid ille valeret ſonus, agnoſcere

utique non valerem. Ergo cum memoriam memini, per ſeipſam ſibi præſto eſt ipſa memoria:cum vero memini oblivionem, & memoriam, præſto eſt & oblivio: memoria, qua meminerim: oblivio, qua non meminerim. Sed quid eſt oblivio, niſi privatio memoriæ? Quomodo ergo adeſt, ut eam meminerim, quando cum adeſt, meminiſſe non poſſum? At, ſi quid meminimus, memoria retinemus: oblivionem autem niſi meminiſſemus, nequaquam poſſemus audito iſto nomine, rem, quæ illo ſignificatur ſono, agnoſcere. Memoria retinetur oblivio. Adeſt ergo, ne obliviſcamur: quæ cum abeſt, obliviſcimur. An ex hoc intelligitur, non per ſeipſam ineſſe memoriæ, cum eam meminimus, ſed per imaginem ſuam? Quia ſi per ſeipſam præſto eſſet oblivio, non ut meminiſſemus, ſed ut obliviſceremur efficeret.

2. Et hoc quis tandem indagabit? Quis comprehendere quomodo ſit? Ego certe Domine laboro hic, & laboro in meipſo: factus ſum mihi terra difficultatis, & ſudoris nimii. Neque enim nunc ſcrutamur plagas cæli, aut ſyderum intervalla dimetimur, vel terræ libramenta quærimus. Ego ſum, qui memini, ego animus. Non ita mirum, ſi à me longe eſt, quicquid ego non ſum. Quid autem propinquius meipſo mihi? Et ecce memoriæ meæ vis non comprehenditur à me, cum ipſum me non dicam præter illam. Quid enim dicturus ſum, quando mihi certum eſt

memi-

meminiſſe me oblivionem? An dicturus ſum non eſſe in memoria mea quod memini? An dicturus ſum ad hoc ineſſe oblivionem in memoria mea, ut non obliviſcar? Utrumque abſurdiſſimum eſt.

3. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem oblivionis teneri in memoria mea, non ipſam oblivionem, cum eam memini? Quo pacto & hoc dicam? quandoquidem cum imprimitur rei cujuſquam imago in memoria, prius neceſſe eſt, ut adſit res ipſa, unde illa imago poſſit imprimi. Sic enim Carthaginis memini: ſic omnium locorum, quibus interfui: ſic facies hominum, quos vidi, & cæterorum ſenſuum nunciata: ſic ipſius corporis ſalutem ſive dolorem. Cum præſto eſſent iſta, cœpit ab eis imagines memoria, quas intuerer præſentes, & retractarem animo, cum illa & abſentia reminiſcerer. Si ergo per imaginem ſuam, non per ſeipſam, in memoria tenetur oblivio, ipſa utique aderat, ut ejus imago caperetur. Cum autem adeſſet, quomodo imaginem ſuam in memoria conſcribebat: quando id etiam, quod jam notatum invenit, præſentia ſua delet oblivio? Et tamen quocunque modo, licet ſit modus iſte incomprehenſibilis & inexplicabilis, etiam ipſam oblivionem meminiſſe me certus ſum: qua id, quod meminerimus, obruitur.

CAPUT XVII.

Humana memoriæ vis triplex.

1 MAgna iſta vis eſt memoriæ. Neſcio quid horrendum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus eſt, & hoc ego ipſe ſum. Quid ergo ſum, Deus meus? Quæ natura ſum? Varia, multimoda vita, & immenſa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis, & antris, & cavernis innumerabilibus, atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus: ſive per imagines, ſicut omnium corporum: ſive per præſentiam, ſicut artium: ſive per neſcio quas notiones vel notationes; ſicut affectionum animi, quas & cum animus non patitur, memoria tenet: cum in animo ſit, quicquid eſt in memoria: per hæc omnia diſcurro & volito: hac atque illac penetro etiam quantum poſſum; & finis nuſquam: Tanta vis eſt memoriæ, tanta vitæ vis eſt, in homine vivere mortaliter.

2. Quid igitur agam, tu vera mea vita, Deus meus? Tranſibo & hanc vim meam, quæ memoria vocatur, tranſibo eam, ut perveniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi? Ecce ego aſcendens per animum meum ad te, qui deſuper mihi manes. Tranſibo & iſtam vim meam, quæ memoria vocatur: volens te attingere, unde attingi potes: & inhærere tibi, unde inhæreri tibi poteſt. Habent enim memoriam & pecora, & aves: alioquin

non

non cubilia nidoſve repeterent, non alia multa, quibus aſſueſcunt: neque enim & aſſueſcere valerent ullis rebus, niſi per memoriam, Tranſibo ergo & memoriam: ut attingam eum, qui ſeparavit me à quadrupedibus, & volatilibus cœli ſapientiorem me fecit. Tranſibo & memoriam. Et ubi te inveniam, vere bone, & ſecura ſuavitas? Et ubi te inveniam?

CAPUT XVIII.

Reminiſcentia.

1 SI præter memoriam meam te invenio, immemor tui ſum. Et quomodo jam inveniam te, ſi memor non ſum tui? Perdiderat enim mulier drachmam, & quæſivit eam cum lucerna: & niſi memor ejus eſſet, non inveniſſet eam. Cum enim eſſet inventa, unde ſciret utrum ipſa eſſet, ſi memor ejus non eſſet? Multa memini me perdita quæſiſſe, atque inveniſſe: Unde iſtud ſcio? Quia cum quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, Numquid forte hoc eſt, num forte illud? tamdiu dicebam, Non eſt, donec id offerretur, quod quærebam. Cujus niſi memor eſſem, quicquid illud eſſet, etiam ſi mihi offerretur, non invenirem, quia non agnoſcerem. Et ſemper ita fit, cum aliquid perditum quærimus, & invenimus.

2. Veruntamen, ſi forte aliquid ab oculis perit, non à memoria, veluti corpus quodlibet viſibile, tenetur intus imago ejus, & quæritur, donec reddatur aſpectui. Quod cum inventum fuerit, ex imagi-

imagine, quæ intus eſt, recognoſcitur. Nec inveniſſe nos dicimus quod perierat, ſi non agnoſcimus: nec agnoſcere poſſumus, ſi non invenimus. Sed hoc perierat quidem oculis; memoria tenebatur.

CAPUT XIX.

Quid ſit reminiſci.

1 QUid cum ipſa memoria perdit aliquid, ſicut fit, cum obliviſcimur, & quærimus, ut recordemur: ubi tandem quærimus, niſi in ipſa memoria? Et ibi ſi aliud pro alio forte offeratur, reſpuimus donec illud occurrat, quod quærimus: & cum occurrerit, dicimus, Hoc eſt: quod non diceremus, niſi agnoſceremus: nec agnoſceremus, niſi meminiſſemus. Certe ergo obliti fueramus. An non totum exciderat? Sed ex parte qua tenebatur, pars alia quærebatur: quia ſentiebat ſe memoria non ſimul volvere, quod ſimul ſolebat, & quaſi detruncata conſuetudine claudicans, reddi, quod deerat, flagitabat. Tanquam ſi homo notus, ſive conſpiciatur oculis, ſive cogitetur, & nomen ejus obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit, non connectitur: quia non cum illo cogitari conſuevit, ideoque reſpuitur, donec illud aſſit, ubi ſimul aſſuefacta notitia non inæqualiter acquieſcat. Et unde adeſt, niſi ex ipſa memoria? Nam & cum ab alio commoniti recognoſcimus, inde adeſt. Non enim quaſi novum credimus, ſed recordantes approbamus hoc eſſe, quod dictum eſt. Si autem penitus

nitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiſcimur. Neque enim omnimodo adhuc obliti ſumus, quod vel oblitos non eſſe meminimus. Hoc ergo nec amiſſum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

CAPUT XX.

Beatitudinem appetunt omnes.

1 QUomodo ergo te quæro Domine? Cum enim te Deum meum quæro, vitam beatam quæro. Quæram te, ut vivat anima. Vivit enim corpus meum de anima mea, & vivit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam? quia non eſt mihi, donec dicam. Sat eſt illic, ubi oportet, ut dicam, quomodo eam quæro? Vtrum per recordationem, tanquam eam oblitus ſim, oblitumque me eſſe adhuc teneam? An per appetitum diſcendi incognitam, ſive quam nunquam ſcierim, ſive quam ſic oblitus fuerim, ut me nec oblitum eſſe meminerim? Nonne ipſa eſt beata vita, quam omnes volunt: & omnino, qui nolit, nemo eſt? Vbi noverunt eam, quod ſic volunt eam? Vbi viderunt, ut amarent eam? Nimirum habemus eam, neſcio quomodo: & eſt alius quidam modus, quo quiſque cum habet eam, tunc beatus eſt. Et ſunt, qui ſpe beati ſunt. Inferiore modo iſti habent eam, quam illi, qui jam re ipſa beati ſunt; ſed tamen meliores quam illi, qui nec re, nec ſpe beati ſunt. Qui tamen etiam ipſi, niſi aliquo modo

haberent eam, non ita vellent beati eſſe; quod eos velle certiſſimum eſt.

2. Neſcio quomodo noverunt eam, Ideoque habent eam neſcio qua notitia, de qua ſatago, utrum in memoria ſit: quia ſi ibi eſt, jam beati fuimus aliquando. Utrum ſigillatim omnes, an in illo homine, qui primus peccavit, in quo & omnes mortui ſumus, & de quo omnes cum miſeria nati ſumus, non quæro nunc: ſed quæro, utrum in memoria ſit beata vita. Neque enim amaremus eam, niſi noſſemus. Audimus nomen hoc, & rem ipſam omnes nos appetere fatemur. Non enim ſono delectamur. Nam hoc cum latine audit græcus, non delectatur: quia ignorat quid dictum ſit. nos autem delectamur. Sicut etiam ille, ſi Græce hoc audierit: quoniam res ipſa nec Græca, nec Latina eſt: cui adipiſcendæ Græci Latinique inhiant, cæterarumque linguarum homines. Nota eſt igitur omnibus, quia una voce ſi interrogari poſſent, utrum beati eſſe vellent, ſine ulla dubitatione velle reſponderent. Quod non fieret, niſi res ipſa, cujus hoc nomen eſt, eorum memoria teneretur.

CAPUT XXI.

Meminimus & eorum, quæ nunquam habuimus.

1 NUnquid ita, ut meminit Carthaginem, qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non eſt corpus.

pus. Nunquid ſicut meminimus numeros? Non. Hos enim qui habet in notitia, non adhuc quærit adipiſci: Vitam vero beatam habemus in notitia, ideoque amamus: & tamen adhuc adipiſci eam volumus, ut beati ſimus. Numquid ſicut meminimus eloquentiam? Non Quamvis enim & hoc nomine audito recordentur ipſam rem, qui etiam nondum ſunt eloquentes, multique eſſe cupiant, unde apparet eam eſſe in eorum notitia: tamen per corporis ſenſus alios eloquentiores animadverterunt, & delectati ſunt, & hoc eſſe deſiderant: quamquam, niſi in exteriore notitia, non delectarentur, neque hoc eſſe vellent, niſi delectarentur. Beatam vero vitam nullo ſenſu corporis in aliis experimur.

2. Nunquid ſicut meminimus gaudium? Fortaſſe ita. Nam gaudium meum etiam triſtis memini, ſicut beatam vitam miſer. Neque unquam corporis ſenſu gaudium meum vel vidi, vel audivi, vel odoratus ſum, vel guſtavi, vel tetigi, ſed expertus ſum in animo meo, quando lætatus ſum: & adhæſit ejus notitia memoriæ meæ, ut id reminiſci valeam aliquando cum aſpernatione, aliquando cum deſiderio, pro earum rerum diverſitate, de quibus me gaviſum eſſe memini. Nam & de turpibus gaudio quodam perfuſus ſum, quod nunc recordans deteſtor atque execror. Aliquando de bonis & honeſtis, quod deſiderans recolo, tametſi forte non adſunt, & ideo triſtis gaudium priſtinum

ſtinum recolo. Vbi ergo & quando expertus ſum vitam meam beatam, ut recorder eam, & amem, & deſiderem? Nec ego tantum, aut cum paucis, ſed beati prorſus omnes eſſe volumus. Quod niſi certa notitia noſſemus, non tam certa voluntate vellemus.

3. Sed quid eſt hoc? Quod ſi quæratur à duobus, utrum militare velint: fieri poſſit, ut alter eorum velle ſe, alter nolle reſpondeat. Si autem ab eis quæratur, utrum beati eſſe velint, fieri poſſit, ut uterque ſtatim ſe ſine ulla dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iſte nolit, niſi ut beati ſint. Nam forte, quoniam alius hinc, alius inde gaudet, ita ſe omnes beatos eſſe velle conſonant; quemadmodum conſonarent, ſi hoc interrogarentur, ſe velle gaudere; atque ipſum gaudium vitam beatam vocant. Quod & ſi alius hinc, alius illinc aſſequitur, unum eſt tamen, quo pervenire omnes nituntur, ut gaudeant. Quæ quoniam res eſt, quam ſe expertum non eſſe nemo poteſt dicere, propterea reperta in memoria recognoſcitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

CAPUT XXII.

Verum gaudium.

1 ABſit domine, abſit à corde ſervi tui, qui confitetur tibi; abſit, ut quocunque gaudio gaudeam, beatum me putem. Eſt enim gaudium, quod non datur impiis, ſed eis, qui te gratis colunt, quorum

gaudium tu ipſe es. Et ipſa eſt beata vita, gaudere ad te, de te, propter te: ipſa eſt enim, & non eſt altera. Qui autem aliam putant eſſe, aliud ſectantur gaudium, neque ipſum verum. Ab aliqua tamen imagine gaudii, voluntas eorum non avertitur.

CAPUT XXIII.

Beata vita, quid & ubi.

1 NOn ergo certum eſt, quod omnes eſſe beati volunt: quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ ſola vita beata eſt, non utique vitam beatam volunt. An omnes hoc volunt? Sed quoniam caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, ut non faciant, quod volunt; cadunt in id, quod valent, eoque contenti ſunt: quia illud, quod non valent, non tantum volunt, quantum ſat eſt, ut valeant. Nam quæro ab omnibus, utrum malint de veritate, quam de falſitate gaudere? Tam non dubitant dicere, de veritate ſe malle, quam non dubitant dicere, beatos eſſe ſe velle. Beata quippe vita eſt, gaudium de veritate. Hoc eſt enim gaudium de te, qui veritas es, Deus illuminatio mea, ſalus faciei meæ, Deus meus. Hanc vitam beatam, omnes volunt: hanc vitam, quæ ſola beata eſt, omnes volunt: gaudium de veritate omnes volunt. Multos expertus ſum, qui vellent fallere; qui autem falli, neminem. Vbi ergo noverunt hanc vitam beatam, niſi ubi noverunt etiam

veritatem? Amant enim & ipſam, quia falli nolunt. Et cum amant beatam vitam, quod non eſt aliud quam de veritate gaudium, utique amant etiam veritatem. Nec amarent, niſi eſſet aliqua notitia ejus in memoria eorum.

2. Cur ergo non de illa gaudent? Cur non beati ſunt? Quia fortius occupantur in aliis, quæ potius eos faciunt miſeros, quam illud beatos quod tenuiter meminerunt. Adhuc enim modicum lumen eſt in hominibus: Ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odium, & inimicus eis factus eſt homo tuus verum prædicans, cum ametur beata vita, quæ non eſt niſi gaudium de veritate: niſi quia ſic amatur veritas, ut quicunque aliud amant, hoc quod amant, velint eſſe veritatem? & quia falli nolunt, nolunt convinci, quod falſi ſint? Itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam, cum ſeipſam indicat: & oderunt eam, cum eos ipſos indicat. Inde retribuitur eis, ut qui ſe ab ea manifeſtari nolunt, & eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. Sic ſic etiam, ſic animus humanus, etiam ſic cæcus & languidus, turpis atque indecens, latere vult: ſe autem ut lateat aliquid, non vult. Contra illi redditur, ut ipſe non lateat veritatem, ipſum autem veritas lateat. Tamen etiam ſic dum miſer

ſer eſt, veris mavult gaudere quam falſis. Beatus ergo erit, ſi nulla interpellante moleſtia, de ipſa per quam vera ſunt omnia ſola veritate gaudebit.

CAPUT XXIV.

Deum quoque continet memoria.

1 ECce quantum ſpaciatus ſum in memoria mea, quærens te domine, & non te inveni extra eam. Neque enim aliquid de te inveni, quod non meminiſſem, ex quo didici te. Nam ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Ubi enim inveni veritatem, ibi inveni Deum meum, ipſam veritatem: quam ex quo didici, non ſum oblitus. Itaque ex quo didici te, manes in memoria mea: & illic te invenio, cum reminiſcor tui, & delector in te. Hæ ſunt ſanctæ deliciæ meæ, quas donaſti mihi miſericordia tua, reſpiciens paupertatem meam.

CAPUT XXV.

In quo memoriæ gradu reperiatur Deus.

1 SEd ubi manes in memoria mea, tu Domine? Ubi illic manes? Quale cubile fabricaſti illic tibi? Quale ſanctuarium ædificaſti tibi? Tu dediſti hanc dignationem memoriæ meæ, ut maneas in ea; ſed in qua ejus parte maneas, hoc conſidero. Tranſcendi enim partes ejus, quas habent & beſtiæ, cum te recordarer: quia non ibi te inveniebam inter imagines rerum corporalium, & veni ad partes ejus, ubi commendavi affe-

ctiones animi mei, nec illic inveni te. Et intravi ad ipſius animi mei ſedem, quæ illic eſt in memoria mea, quoniam ſui quoque meminit animus; nec ibi tu eras: quia ſicut non es imago corporalis, nec affectio viventis, qualis eſt cum lætamur, contriſtamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliviſcimur; & quicquid hujuſmodi eſt: ita nec ipſe animus es, quia dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes ſuper omnia: & dignatus es habitare in memoria mea, ex quo te didici. Et quid quæro, quo loco ejus habites? quaſi vero loca ibi ſint! Habitas certe in ea, quoniam tui memini, ex quo te didici; & in ea te invenio, cum recordor te.

CAPUT XXVI.

Ubi invenitur Deus.

1 UBi ergo te inveni, ut diſcerem te? neque enim jam eras in memoria mea, priuſquam te diſcerem. Vbi ergo inveni te, ut diſcerem te, niſi in te ſupra me? Et nuſquam locus, & recedimus; & accedimus, & nuſquam locus. Vbique veritas præſides omnibus conſulentibus te: ſimulque reſpondes omnibus, etiam diverſa conſulentibus. Liquide tu reſpondes, ſed non liquide omnes audiunt. Omnes, unde volunt, conſulunt: ſed non ſemper, quod volunt, audiunt. Optimus miniſter tuus eſt; qui non magis intuetur hoc à te audire, quod ipſe voluerit: ſed potius hoc velle, quod à te audierit.

CA-

CAPUT XXVII.

Quomodo rapiat hominem Deus.

1. SEro te amavi pulchritudo tam antiqua & tam nova, ſero te amavi. Et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam; & in iſta formoſa, quæ feciſti, deformis irruebam. Mecum eras, & tecum non eram. Ea me tenebant longe à te, quæ ſi in te non eſſent, non eſſent. Vocaſti, & clamaſti, & rupiſti ſurditatem meam. Coruſcaſti, ſplenduiſti, & fugaſti cæcitatem meam. Flagraſti, & duxi ſpiritum, & anhelo tibi. Guſtavi, & eſurio, & ſitio: Tetigiſti me, & exarſi in pacem tuam.

CAPUT XXVIII.

Miſeria hujus vitæ.

1 CVm inhæſero tibi ex omni me, omnino nuſquam erit mihi dolor & labor: & viva erit vita mea, tota plena te. Nunc autem quoniam, quem tu imples, ſublevas eum: quoniam tui plenus non ſum, oneri mihi ſum. Contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus: & ex qua parte ſtet victoria, neſcio. Hei mihi domine, miſerere mei. Contendunt mœrores mei mali cum gaudiis bonis: & ex qua parte ſtet victoria, neſcio. Hei mihi domine, miſerere mei. Hei mihi: Ecce vulnera mea non abſcondo. Medicus es; æger ſum: Miſericors es, miſer ſum: Nunquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram?

 2. Quis

2. Quis velit moleſtias & difficultates? Tolerare jubes eas, non amari. Nemo quod tolerat amat, etſi tolerare amat. Quamvis enim gaudeat ſe tolerare, mavult tamen non eſſe, quod toleret. Proſpera in adverſis deſidero, adverſa in proſperis timeo. Quis inter hæc medius locus, ubi non ſit humanæ vitæ tentatio? Væ proſperitatibus ſeculi ſemel & iterum, à timore adverſitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ adverſitatibus ſeculi, ſemel & iterum & tertio, à deſiderio proſperitatis. Et quia ipſa adverſitas dura eſt, & naufragat tolerantia, nunquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram, ſine ullo interſtitio?

CAPUT XXIX.

In Deo ſpes.

1 ET tota ſpes mea, non niſi in magna valde miſericordia tua Domine Deus. Da quod jubes, & jube quod vis. Imperas nobis continentiam. Et cum ſcirem, ait quidam, quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det; & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum. Per continentiam quippe colligimur & redigimur in unum, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor, qui ſemper ardes, & nunquam extingueris Charitas Deus meus accende me. Continentiam jubes; Da quod jubes, & jube quod vis.

CAPUT XXX.

Somniorum ludibria.

1 JUbes certe, ut contineam à concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & ambitione ſeculi. Juſſiſti à concubitu: & de ipſo conjugio melius aliquid, quam conceſſiſti, monuiſti. Et quoniam dediſti, factum eſt & antequam diſpenſator Sacramenti tui fierem. Sed adhuc vivunt in memoria mea (de qua multa locutus ſum) talium rerum imagines, quas ibi conſuetudo mea fixit: & occurrant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in ſomnis autem non ſolum uſque ad delectationem, ſed etiam uſque ad conſenſionem factumque ſimillimum. Et tantum valet imaginis illuſio in anima mea & in carne mea, ut dormienti falſa viſa perſuadeant, quod vigilanti vera non poſſunt. Nunquid tunc ego non ſum, domine Deus meus; Et tamen tantum intereſt inter meipſum & meipſum, intra momentum quo hinc ad ſoporem tranſeo vel huc inde retranſeo.

2. Ubi eſt tunc ratio, qua vigilans animus talibus ſuggeſtionibus reſiſtit, &, ſi res ipſæ ingerantur, inconcuſſus manet? Nunquid clauditur cum oculis? Nunquid ſopitur cum ſenſibus corporis? Et unde ſæpe etiam in ſomnis reſiſtimus, noſtrique propoſiti memores, atque in eo caſtiſſime permanentes, nullum talibus illecebris adhibemus aſſenſum? Et tamen tantum intereſt, ut cum aliter ac-

cidit, evigilantes ad conſcientiæ requiem redeamus, ipſaq; diſtantia reperiamus nos non feciſſe, quod tamen in nobis quoquo-modo factum eſſe doleamus. Nunquid non potens eſt manus tua Deus omnipotens, ſanare omnes languores animæ meæ, atque abundantiore gratia tua laſcivos motus etiam mei ſoporis extinguere?

3. Augebis Domine magis magiſque in me munera tua, ut anima mea ſequatur me ad te, concupiſcentiæ viſcô expedita, ut non ſit rebellis ſibi: atque ut in ſomnis etiam, non ſolum non perpetret iſtas corruptelarum turpitudines per imagines animales uſque ad carnis fluxum, ſed ne conſentiat quidem. Nam ut nihil tale vel tantillum libeat, quantum poſſit nutu cohiberi, etiam in caſto dormientis affectu, non tantum in hac vita, ſed etiam in hac ætate, non magnum eſt omnipotenti, qui vales facere ſupra quam petimus & intelligimus. Nunc tamen, quid adhuc ſim in hoc genere mali mei, dixi bono domino meo: exultans cum tremore in eo, quod donaſti mihi: & lugens in eo, quod inconſummatus ſum: ſperans perfecturum te in me miſericordias tuas, uſque ad pacem plenariam: quam tecum habebunt interiora & exteriora mea, cum abſorpta fuerit mors in victoriam.

CAPUT XXXI.

Gulæ tentatio.

1 EST alia malitia diei, quæ utinam ſufficiat ei. Reficimus enim quotidia-

nas

ſi as ruinas corporis edendo & bibendo, priuſquam eſcas & ventrem deſtruas, cum occideris indigentiam meam ſatietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione ſempiterna. Nunc autem ſuavis eſt mihi neceſſitas, & adverſus iſtam ſuavitatem pugno, ne capiar: & quotidianum bellum gero in jejuniis, ſæpius in ſervitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur. Nam fames & ſitis, quidam dolores ſunt. Vrunt, & ſicut febris, necant, niſi alimentorum medicina ſuccurrat. Quæ quoniam præſto eſt, ex conſolatione munerum tuorum, in quibus noſtræ infirmitati terra & aqua & cœlum ſerviunt, calamitates deliciæ vocantur. Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.

2. Sed dum ad quietem ſatietatis ex indigentiæ moleſtia tranſeo, in ipſo tranſitu mihi inſidiatur laqueus concupiſcentiæ. Ipſe enim tranſitus, voluptas eſt: & non eſt alias, qua tranſeatur, quam qua tranſire cogit neceſſitas. Et cum ſalus ſit cauſa edendi ac bibendi, adjungit ſe tanquam pediſſequa periculoſa jucunditas: & plerumque præire conatur, ut ejus cauſa fiat, quod ſalutis cauſa me facere vel dico, vel volo: nec idem modus utriuſque eſt. Nam quod ſaluti ſatis eſt, delectationi parum eſt. Et ſæpe incertum fit, utrum adhuc neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia miniſterium ſuppetat. Ad hoc

incertum hilareſcit infœlix anima, & in eo præparat excuſationis patrocinium: gaudens non apparere, quid ſatis ſit moderationi valetudinis: ut obtentu ſalutis, obumbret negocium voluptatis.

3. His tentationibus quotidie conor reſiſtere, & invoco dextram tuam ad ſalutem meam, & ad te refero æſtus meos: quia conſilium mihi de hac re nondum ſtat. Audio vocem jubentis Dei mei: Non graventur corda veſtra, in crapula & ebrietate. Ebrietas longe eſt à me; miſereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunquam ſurrepit ſervo tuo; miſereberis, ut longe fiat à me. Nemo enim poteſt eſſe continens, niſi tu des. Multa nobis orantibus tribuis: & quicquid boni, antequam oremus, accipimus, à te accipimus: & ut hoc poſtea cognoſcamus, à te accipimus. Ebrioſus nunquam fui, ſed ebrioſos à te ſobrios factos ego novi. Ergo à te factum eſt, ut hoc non eſſent, qui nunquam fuerunt: à quo factum eſt, ut hoc non ſemper eſſent, qui fuerunt; à quo etiam factum eſt, ut ſcirent utrique, à quo factum eſt.

4. Audivi & aliam vocem tuam: Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluptate tua avertere. Audivi & illam ex munere tuo, quam multum amavi: Neque ſi manducaverimus, abundabimus: neque ſi non manducaverimus, deerit nobis. Hoc eſt dicere: Nec illa res me copioſum faciet, nec illa ærumnoſum. Audivi & alteram; Ego enim didici, in quibus

bus ſum ſufficiens eſſe: & abundare novi, & penuriam pati novi. Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Ecce miles caſtrorum cœleſtium, non pulvis, quod nos ſumus: ſed memento domine, quia pulvis ſumus, & de pulvere feciſti hominem: & perierat, & inventus eſt. Nec ille in ſe potuit, quia idem pulvis fuit, quem talia dicentem afflatu tuæ inſpirationis adamavi. Omnia poſſum (inquit) in eo, qui me confortat. Conforta me, ut poſſim. Da quod jubes, & jube quod vis. Iſte ſe accepiſſe confitetur: & quod gloriatur, in domino gloriatur. Audivi alium rogantem, ut accipiat: Aufer à me, inquit, concupiſcentia ventris. Unde apparet ſanćte Deus meus, te dare, cum fit, quod imperas fieri. Docuiſti me pater bone: Omnia munda mundis: Sed malum eſſe homini, qui per offenſionem manducat: Et omnem creaturam tuam bonam eſſe: nihilque abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: Et, quia, eſca nos non commendat Deo: Et, ut nemo nos judicet in cibo, aut in potu: Et, ut qui manducat, non manducantem non ſpernat: &, qui non manducat, manducantem non judicet. Didici hæc: gratias tibi, laudes tibi Deo meo, magiſtro meo, pulſatori aurium mearum, illuſtratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.

5. Non ego immunditiam obſonii timeo, ſed immunditiam cupiditatis. Scio, Noë omne carnis genus, quod cibo eſſet

uſui,

uſui, manducare permiſſum: Heliam cibo carnis refectum: Joannem mirabili abſtinentia præditum: animalibus, hoc eſt, locuſtis in eſcam cedentibus, non fuiſſe pollutum. Et ſcio, Eſau lenticulæ concupiſcentia deceptum: & David propter aquæ deſiderium, à ſeipſo reprehenſum: Et regem noſtrum non de carne, ſed de pane eſſe tentatum. Ideoque & populus in eremo, non quia carnes deſideravit, ſed quia eſcæ deſiderio adverſus dominum murmuravit, meruit improbari. In his ergo tentationibus poſitus, certo quotidie adverſus concupiſcentiam manducandi & bibendi. Non enim eſt, quod ſemel præcidere, & ulterius non attingere decernam, ſicut de concubitu potui. Itaque freni gutturis, temperata relaxatione & conſtrictione, tenendi ſunt. Et quis eſt domine, qui non rapiatur aliquantulum extra metas neceſſitatis? Quiſquis eſt, magnus eſt, magnificet nomen tuum. Ego autem non ſum, quia peccator homo ſum. Sed & ego magnifico nomen tuum: & interpellat te pro peccatis meis, qui vicit ſeculum, numerans me inter infirma membra corporis ſui: quia & imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur.

CAPUT XXXII.

Nihil eſt ſecurum in hac vita.

1 DE illecebra odorum, non ſatago nimis. Cum abſunt, non requiro: cum ad-

adſunt, non reſpuo, paratus etiam eis ſemper carere. Ita mihi videor: forſitan fallor. Sunt enim & iſtæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me eſt: ut animus meus de viribus ſuis ipſe ſe interrogans, non facile ſibi credendum exiſtimet; quia & quod nunc ineſt, plerumque occultum eſt, niſi experientia manifeſtetur. Et nemo ſecurus eſſe debet in iſta vita, quæ tota tentatio nominatur: utrum qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Vna ſpes, una fiducia, una firma promiſſio, miſericordia tua.

CAPUT XXXIII.

Voluptas aurium.

1 Voluptates aurium tenacius me implicaverant, & ſubjugaverant: ſed reſolviſti, & liberaſti me. Nunc in ſonis, quos animant eloquia tua, cum ſuavi & artificioſa voce cantantur, fateor, aliquantulum acquieſco: non quidem ut hæream, ſed ut ſurgam, cum volo. Attamen, cum ipſis ſententiis, quibus vivunt, ut admittantur ad me, quærunt in corde meo nonnullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere quam decet; cum ipſis ſanctis dictis religioſius & ardentius ſentio moveri animos noſtros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam ſi non ita cantarentur: & omnes affectus ſpiritus noſtri, pro ſui diver-

diverſitate, habere proprios modos in voce atque cantu, quorum neſcio qua occulta familiaritate exciteatur.

2. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem enervandam non oportet dari, ſæpe me fallit: dum rationem ſenſus non ita comitatur, ut patienter ſit peſterior; ſed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non ſentiens, ſed poſtea ſentio. Aliquando autem hanc ipſam fallaciam immoderatius cavens, erro nimia ſeveritate. Sed valde interdum; ut melos omne cantilenarum ſuavium, quibus Davidicum Pſalterium frequentatur, ab auribus meis removeri vellim, atque ipſius eccleſiæ: Tutiuſque mihi videtur, quod de Alexandrino Epiſcopo Athanaſio, ſæpe mihi dictum commemini: qui tam modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem Pſalmi, ut pronuncianti vicinior eſſet quam canenti.

3. Veruntamen cum reminiſcor lachrymas meas, quas fudi ad cantus eccleſiæ tuæ, in primordiis recuperatæ fidei meæ: & nunc ipſum, cum moveor, non cantu, ſed rebus quæ cantantur, cum liquida voce & convenientiſſima modulatione cantantur: magnam inſtituti hujus utilitatem rurſus agnoſco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum ſalubritatis: magiſque adducor, non quidem irretractabilem ſententiam proferens, cantandi conſuetudinem approbare in eccleſia; ut per obleſtamenta au-

aium,

rium, infirmior animus in affectum pietatis aſſurgat. Tamen, cum mihi accidit, ut nos amplius cantus, quam res quæ canitur, moveat, pœnaliter me peccare confiteor: & tunc mallem non audire cantantem. Ecce ubi ſum. Flete mecum, & pro me flete, qui aliquid boni vobiſcum intus agitis, unde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc movent. Tu autem domine Deus meus reſpice, exaudi, & vide, & miſerere, & ſana me: in cujus oculis mihi quæſtio factus ſum, & ipſe eſt languor meus.

CAPUT XXXIV.

Oculorum illecebræ.

1 REſtat voluptas oculorum iſtorum carnis meæ, de qua loquor confeſſiones quas audiant aures templi tui, aures fraternæ ac piæ: ut concludamus tentationes concupiſcentiæ carnis, quæ me adhuc pulſant ingemiſcentem, & habitaculum meum, quod de cælo eſt, ſuperindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi. Non teneant hæc animam meam; teneat eam Deus, qui hæc fecit, bona quidem valde, ſed ipſe eſt bonum meum, non hæc. Et tangunt me vigilantem totis diebus: nec requies ab eis datur mihi, ſicut datur à vocibus canoris aliquando ab omnibus ut in ſilentio. Ipſa enim regina colorum lux iſta, perfundens cuncta quæ cernimus: ubi per diem fuero, multimodo allapſu blanditur mihi aliud agenti & eam

non

non advertenti. Inſinuat autem ſe ita vehementer, ut ſi repente ſubtrahatur, cum deſiderio requiratur: & ſi diu abſit, contriſtet animum. O lux, quam videbat Tobias, cum clauſis oculis iſtis, filium docebat vitæ viam, & ei præibat pede charitatis, nuſquam errans! Aut quam videbat Iſaac, prægravatis & opertis ſenectute carneis luminibus; cum filios non agnoſcendo benediceret, ſed benedicendo agnoſcere meruit: Aut quam videbat Jacob, cum & ipſe præ grandi ætate captus oculis, in filiis præſignata futuri populi genera, luminoſo corde radiavit: & nepotibus ſuis ex Joſeph divexas myſtice manus, non ſicut pater eorum foris corrigebat, ſed ſicut ipſe intus diſcernebat, impoſuit! Ipſa eſt lux, una eſt, & alia non eſt; & unum omnes, qui vident & amant eam. At iſta corporalis, de qua loquebar, illecebroſa ac periculoſa dulcedine condit vitam ſeculi cæcis amatoribus. Qui autem & de ipſa laudare te norunt, Deus creator omnium, abſumunt eam in hymno tuo, non aſſumuntur ab ea in ſomno ſuo. Sic eſſe cupio.

3. Reſiſto ſeductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam: & erigo ad te inviſibiles oculos, ut tu evellas de laqueo pedes meos. Tu ſubinde evellis eos, nam illaqueantur. Tu non ceſſas evellere, ego autem crebro hæreo, ubique ſparſis inſidiis: quoniam non dormies neq; dormitabis, qui cuſtodis Iſraël. Quam innumerabilia, va-

riis artibus & opificiis, in veſtibus, calceamentis, vaſis, & hujuſcemodi fabricationibus, picturis etiam, diverſiſque figmentis, atque his uſum neceſſarium atque moderatum & piam ſignificationem longe tranſgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum foras ſequentes, quod faciunt: intus relinquentes, à quo facti ſunt, & exterminantes quod facti ſunt.

4. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & ſacrifico laudem ſanctificatori meo: quoniam pulchra trajecta per animas in manus artificioſas, ab illa pulchritudine veniunt, quæ ſuper animas eſt, cui ſuſpirat anima mea die ac nocte. Sed pulchritudinum exteriorum operatores & ſectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt utendi modum. Et ibi eſt, & non vident eum: ut non eant longius, & fortitudinem ſuam ad te cuſtodiant, nec eam ſpargant in delicioſas laſſitudines. Ego autem hæc loquens atque diſcernens, etiam iſtis pulchris greſſum innecto: ſed tu evellis domine, evellis tu, quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt. Nam ego capior miſerabiliter, & tu evellis miſericorditer: aliquando non ſentientem, quia ſuſpenſus incideram: aliquando cum dolore, quia jam inhæſeram.

CAPUT XXXV.

Curioſitas cognoſcendi.

1 HUc accedit alia forma tentationis, multiplicius periculoſa. Præter eam enim concupiſcentiam carnis, quæ ineſt in delectatione omnium ſenſuum & voluptatum, cui ſervientes depereunt, qui longe ſe faciunt à te: ineſt animæ per eoſdem ſenſus corporis quædam non ſe oblectandi in carne, ſed experiendi per carnem vana & curioſa cupiditas, nomine cognitionis & ſcientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noſcendi eſt, oculi autem ſunt ad cognoſcendum in ſenſibus principes, concupiſcentia oculorum eloquio divino appellata eſt. Ad oculos enim proprie, videre pertinet. Utimur autem hoc verbo etiam in cæteris ſenſibus, cum eos ad cognoſcendum intendimus. Neque enim dicimus, audi, quam rutilet: aut olfac, quam niteat: aut guſta, quam ſplendeat, aut palpa, quam fulgeat. Videri autem dicuntur hæc omnia. Dicimus enim non ſolum, vide, quid luceat, quod ſoli oculi ſentire poſſunt: ſed vide etiam, quid ſonet: vide, quid oleat: vide, quid ſapiat: vide, quam durum ſit. Ideoque generalis experientia ſenſuum, concupiſcentia (ſicut dictum eſt) oculorum vocatur: quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam cæteri ſenſus ſibi de ſimilitudine uſurpant, cum aliquid cognitionis explorant. Et hoc autem evidentius diſcernitur,

tur, quid voluptatis, quid curioſitatis agatur per ſenſus: quod voluptas, pulchra, canora, ſuavia, ſapida, lenia ſectatur.

2. Curioſitas autem, etiam his contraria tentandi, cauſa, non ad ſubeundam moleſtiam, ſed ad experiendi noſcendique libidinem. Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadavere, quod exhorreas? & tamen ſicubi jaceat, concurrunt, ut contriſtentur, ut palleant. Timent etiam, ne in ſomnis hoc videant: quaſi quiſquam eos vigilantes videre coëgerit, aut pulchritudinis ulla fama perſuaſerit. Ita & in cæteris ſenſibus, quæ perſequi longum eſt. Ex hoc morbo cupiditatis, in ſpectaculis exhibentur quæque miracula. Hinc ad perſcrutanda naturæ (quæ præter nos eſt) operta, proceditur: quæ ſcire nihil prodeſt: & nihil aliud quam ſcire homines cupiunt. Hinc etiam, ſi quid, eodem perverſæ ſcientiæ fine, per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipſa religione Deus tentatur, cum ſigna & prodigia flagitantur: non ad aliquam ſalutem, ſed ad ſolam experientiam deſiderata.

3. In hac tam immenſa ſylva plena inſidiarum & periculorum, ecce quam multa præciderim, & à meo corde diſpulerim, ſicuti donaſti me facere Deus ſalutis meæ. Attamen quando audeo dicere cum circumquaque quotidianam vitam noſtram, tam multa hujus generis rerum circumſtrepant: quando audeo dicere, nulla re tali me intentum fieri ad ſpectandum

dum & vana cura capiendum? Sane me jam theatra non rapiunt: nec curo noſſe tranſitus ſyderum; nec anima mea unquam reſponſa quæſivit umbrarum: omnia ſacrilega ſacramenta deteſtor. A te Domine Deus meus, cui humilem famulatum ac ſimplicem debeo, quantis mecum ſuggeſtionum machinationibus agit inimicus, ut ſignum aliquod petam;

4. Sed obſecro te per Regem noſtrum, & patriam Hieruſalem, ſimplicem, caſtam; ut quemadmodum à me longe eſt iſta conſenſio, ita ſit ſemper longe atque longius. Pro ſalute autem cujuſquam cum te rogo, alius multum differens finis eſt intentionis meæ; & te facientem quod vis, das mihi & dabis libenter ſequi, Verumtamen in quam multis minutiſſimis & contemptibilibus rebus, curioſitas quotidie noſtra tentatur: & quam ſæpe labamur, quis enumerat? Quoties narrantes inania, primo quaſi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paulatim libenter advertimus. Canem currentem poſt leporem jam non ſpecto, cum in circo fit: at vero in agro, ſi caſu tranſeam, avertit me fortaſſis & ab aliqua magna cogitatione, atque ad ſe convertit illa venatio: non deviare cogens corpore jumenti, ſed cordis inclinatione. Et niſi jam mihi demonſtrata infirmitate mea cito admoneas, aut ex ipſa viſione per aliquam conſiderationem in te aſſurgere, aut totum contemnere atque tranſire, vanus hebeſco.

5. Quid cum me domi ſedentem ſtellio muſcas captans, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentum facit? Num quia parva ſunt animalia, ideo non res eadem geritur? Pergo inde ad laudandum te creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. Aliud eſt cito ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, & una ſpes mea in magna valde miſericordia tua. Cum enim hujuſmodi rerum conceptaculum ſit cor noſtrum, & portat copioſæ vanitatis catervas: hinc & orationes noſtræ ſæpe interrumpuntur atque turbantur; & ante conſpectum tuum, dum ad aures tuas vocem cordis intendimus, neſcio unde irruentibus nugatoriis cogitationibus, res tanta præciditur.

CAPUT XXXVI.

Superbiæ vitium.

1 NUnquid etiam hoc inter contemnenda deputabam, aut aliquid nos reducet in ſpem, niſi tota miſericordia tua, quoniàm cœpiſti mutare nos? Et tu ſcis, quanta ex parte mutaveris, qui me primitus ſanas à libidine vindicandi me; ut propitius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis; & ſanes omnes languores meos; & redimas de corruptione vitam meam; & corones me in miſeratione & miſericordia; & ſaties in bonis deſiderium meum; quia compreſſiſti à timore tuo ſuperbiam meam, & manſueſe-

ſueſeciſti jugo tuo cervicem meam. Et nunc porro illud, & leve eſt mihi; quoniam ſic promiſiſti, & feciſti; & vere ſic erat, & neſciebam, quando id ſubire metuebam.

2. Sed nunquid Domine, qui ſolus ſine typho dominaris, quia ſolus verus dominus es, qui non habes dominum; nunquid hoc quoque tertium tentationis genus ceſſavit à me, aut ceſſare in hac tota vita poteſt, timeri & amari velle ab hominibus, non propter aliud, ſed ut inde ſit gaudium, quod non eſt gaudium? Miſera vita eſt, & fœda jactantia. Hinc fit vel maxime, non amare te, nec caſte timere te. Ideoque tu ſuperbis reſiſtis, humilibus autem das gratiam; & intonas ſuper ambitiones ſeculi, & contremiſcunt fundamenta montium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanæ ſocietatis officia, neceſſarium eſt amari & timeri ab hominibus, inſtat adverſarius veræ beatitudinis noſtræ; ubique ſpargens in laqueis, euge, euge: ut dum avide colligimus, incaute capiamur; & à veritate tua gaudium noſtrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus; libeatque nos amari & timeri, non propter te, ſed pro te; atque iſto modo ſui ſimiles factos ſecum habeat, non ad concordiam charitatis, ſed ad conſortium ſupplicii: qui ſtatuit ſedem ſuam ponere in aquilone, ut te perverſa & diſtorta via imitantes, tenebroſi frigidive ſervirent.

3. Nos autem domine, puſillus grex

tuus

tuus ecce ſumus,tu nos poſſide. Prætende alas tuas, & fugiamus ſub eas. Gloria noſtra tu eſto, propter te amemus,& verbum tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus judicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur in deſideriis animæ ſuæ; nec qui iniqua gerit, benedicitur; ſed laudatur homo propter aliquod bonum, quod dediſti ei; at ille plus gaudet ſibi laudari ſe, quam ipſum donum habere unde laudatur: etiam iſte, te vituperante, laudatur. Et melior jam ille, qui laudavit; quam iſte qui laudatus eſt: Iſti enim placuit in homine donum Dei; huic amplius placuit donum hominis, quam Dei.

CAPUT XXXVII.

Laudes & vituperatio movent.

1 Tentamur his tentationibus quotidie Domine, ſine ceſſatione tentamur. Quotidiana fornax noſtra, eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam. Da quod jubes, & jube quod vis. Tu noſti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neque enim facile colligo, quam ſim ab iſta peſte mundatior, & multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non. Eſt enim qualiſcunque in aliis generibus tentationum, mihi facultas explorandi me, in hoc pæne nulla eſt. Nam & à voluptati-

bus carnis, & à curioſitate ſupervaca-nea cognoſcendi, video, quantum aſſecutus ſim poſſe refrenare animum meum, cum eis rebus careo, vel voluntate, cum abſunt, vel neceſſitate, cum deſunt. Tunc enim me interrogo, quam magis minuſve mihi moleſtum ſit non habere. Divitiæ vero, quæ ob hoc expetuntur, ut alicui iſtarum trium cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus ſerviant; ſi perſentiſcere non poteſt animus, utrum eas habens contemnat, poſſunt & dimitti, ut ſe probet.

2. Laude vero ut careamus, atque in eo experiamur, quid poſſumus; nunquid male vivendum eſt; & tam perdite atq; immaniter ut nemo nos noverit, qui non deteſtetur? Quæ major dementia dici aut cogitari poteſt? At ſi bonæ vitæ bonorumque operum comes & ſolet & debet eſſe laudatio, tam comitatum ejus, quam ipſam bonam vitam deſeri non oportet. Non autem ſentio, ſine quo eſſe, aut æquo animo, aut ægre poſſim, niſi cum abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis domine confiteor? Quid? niſi delectari me laudibus; ſed amplius ipſa veritate, quam laudibus. Nam ſi mihi proponatur, utrum malim furens, aut in omnibus rebus errans, ab hominibus laudari; an conſtans & in veritate certiſſimus ab omnibus vituperari, video quid eligam.

3. Veruntamen nollem, ut vel augeret mihi gaudium cujuſlibet boni mei, ſuffragatio oris alieni. Sed auget, fateor, non ſolum,

ſolum, ſed & vituperatio minuit. Et cum iſta miſeria mea perturbor, ſubintrat mihi excuſatio, quæ qualis ſit, tu ſcis Deus, nam me incertum facit. Quia enim nobis imperaſti non tantum continentiam, id eſt, à quibus rebus amorem cohibeamus: verum etiam juſtitiam, id eſt, quâ eum conferamus; nec te tantum voluiſti à nobis, verumetiam proximum diligi: ſæpe mihi videor de profectu aut ſpe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector, & rurſus ejus malo contriſtari, cum eum audio vituperare, quod aut ignorat, aut bonum eſt. Nam & contriſtor aliquando laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus mihi ipſe diſpliceo; vel etiam bona minora & levia pluris æſtimantur, quam æſtimanda ſint.

4. Sed rurſus unde ſcio? An propterea ſic afficior, quia nolo de meipſo à me diſſentire laudatorem meum: non quia illius utilitate moveor, ſed quia eadem bona, quæ mihi in me placent, jucundiora mihi ſunt, cum & alteri placent? Quodammodo enim non ego laudor, cum de me ſententia mea non laudatur; quandoquidem aut illa laudantur, quæ mihi diſplicent: aut illa amplius, quæ mihi minus placent. Ergone de hoc incertus ſum mei? Ecce in te veritas video, non me laudibus meis propter me, ſed propter proximi utilitatem moveri oportere. Et utrum ita ſit, neſcio. Minus mihi in hac rè notus ſum ipſe, quam tibi.

5. Obſecro te Deus meus, & meipſum mihi indica, ut confitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me ſaucium compererо. Iterum me diligentius interrogem: Si utilitate proximi moveor in laudibus meis, cur minus moveor, ſi quiſquam alius injuſte vituperetur, quam ſi ego? Cur ea contumelia magis mordeor, quæ in me, quam quæ in alium eadem iniquitate coram me jacitur? An & ego hoc neſcio? Etiamne id reſtat, ut ipſe me ſeducam, & verum non faciam coram te in corde & lingua mea? Inſaniam iſtam Domine longe fac à me, ne oleum peccatoris mihi ſit os meum, ad impinguandum caput meum. Egenus & pauper ego ſum, & melior in occulto gemitu diſplicens mihi, & quærens miſericordiam tuam, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur uſque in pacem, quam neſcit arrogantis oculus.

CAPUT XXXVIII.

Et virtuti periculum à vana gloria.

1 SErmo autem ore procedens, & facta quæ innoteſcunt hominibus, habent tentationem periculoſiſſimam ab amore laudis, qui ad privatam quandam excellentiam contrahit, & emendicata ſuffragia tentat: & cum à me in me arguitur, eo ipſo quo arguitur. Et ſæpe homo, de ipſo vanæ gloriæ contemptu, vanius gloriatur: ideoque, non jam de ipſo vanæ gloriæ contemptu gloriatur. Non enim eam contemnit, cum gloriatur intus.

CAPUT XXXIX.

φιλαυτία.

1 ETiam intus eſt aliud in eodem genere tentationis malum, quo inaneſcunt, qui placent ſibi de ſe, quamvis aliis vel placeant, vel diſpliceant, nec placere affectant cæteris. Sed ſibi placentes, multum tibi diſplicent: non tantùm de non bonis quaſi bonis, verumetiam de bonis tuis, quaſi ſuis. Aut etiam ſicut de tuis, ſed tanquam ex meritis ſuis. Aut etiam ſicut ex tua gratia; ſed non ſua merita, non tamen ſocialiter gaudentes, ſed aliis invidentes eam. In his omnibus atque hujuſcemodi periculis & laboribus, vides tremorem cordis mei: ſed & vulnera mea magis ſubinde a te ſanari, quam mihi non infligi, ſentio.

CAPUT XL.

Contra vitia lucta.

1 UBi non mecum ambulaſti veritas, docens quid caveam, & quid appetam, cum ad te referrem interiora viſa mea, quæ potui, teque conſulerem? Luſtravi mundum foris ſenſu, quo potui: & attendi vitam corporis mei de me, ſenſuſque ipſos meos. Inde ingreſſus ſum in receſſus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium; & conſideravi, & expavi, & nihil eorum diſcernere potui ſine te, & nihil eorum eſſe te inveni. Nec ego ipſe inventor, qui peragravi omnia,

omnia,& diſtinguere & pro ſuis quæque dignitatibus æſtimare conatus ſum; excipiens alia nunciantibus ſenſibus,& interrogans alia mecum commixta ſentiens, ipſoſq; nuncios dignoſcens atq; dinumerans;jamq; in memoria elatis opibus alia pertractans, alia recondens, alia eruens.

2. Nec ego ipſe, cum hæc agerem, id eſt, vis mea,qua id agebam, nec ipſa eras tu, quia lux es tu permanens. Quam de omnibus conſulebam, an eſſent, quid eſſent, quanti pendenda eſſent. Et audiebam docentem ac jubentem;& ſæpe iſtud facio. Hoc me delectat; & ab omnibus actionibus neceſſitatis, quantum relaxari poſſum ad iſtam voluptatem refugio. Neque in his omnibus, quæ percurro, conſulens te, invenio tutum locum animæ meæ,niſi in te, quo colligantur ſparſa mea,nec à te quicquam recedat ex me. Et aliquando intromittis me in affectum multum inuſitatum introrſus, ad neſcio quam dulcedinem: quæ, ſi perficiatur in me, neſcio quid erit, quod vita iſta non erit. Sedreci do in hæc ærumnoſis ponderibus,& reſorbeor ſolitis,& teneor,& multum fleo, ſed multum teneor. Tantum conſuetudinis ſarcina digna eſt. Hic eſſe valeo,nec volo; illic volo,nec valeo; miſer utrobique.

CAPUT XLI.

Triplex cupiditas carnis.

1 IDeoque conſideravi languores peccatorum meorum, in cupiditate triplici:

plici: & dexteram tuam invocavi, ad ſalutem meam. Vidi enim ſplendorem tuum corde ſaucio, & repercuſſus dixi, Quis illuc poteſt? Projectus ſum à facie oculorum tuorum. Tu es veritas ſemper omnia præſidens. At ego per avaritiam meam non amittere te volui, ſed volui tecum poſſidere mendacium, ſicut nemo vult ita falſum dicere, ut neſciat ipſe, quid verum ſit. Itaque amiſi te, quia non dignaris cum mendacio poſſideri.

CAPUT XLII.

Remedia vitiorum à dæmonibus.

1 QUem invenirem, qui me reconciliaret tibi? An obeundum mihi fuit ab angelo? Qua prece? Quibus ſacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per ſeipſos valentes, ſicut audio, tentaverunt hæc, & inciderunt in deſiderium curioſarum viſionum, & digni habiti ſunt illuſionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ faſtu, exerentes potius quam tundentes pectora, & adduxerunt ſibi per ſimilitudinem cordis ſui, conſpirantes & ſocias ſuperbiæ ſuæ poteſtates aëris hujus, à quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem, per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat, transfigurans ſe angelum lucis.

2. Et multum illexit ſuperbam carnem, quod carneo corpore ipſe non eſſet. Erant enim illi mortales & peccatores,

tores, tu autem domine, cui reconciliari ſuperbe quærebant, immortalis & ſine peccato, Mediator autem inter Deum & homines, oportebat ut haberet aliquid ſimile Deo, aliquid ſimile hominibus; ne in utroque hominibus ſimilis, longe eſſet à Deo, aut in utroque Deo ſimilis, longe eſſet ab hominibus, atque ita mediator non eſſet. Fallax itaque ille mediator, quo per ſecreta judicia tua, ſuperbia meretur illudi. Vnum cum hominibus habet, id eſt, peccatum; aliud videri vult habere cum Deo; ut quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali ſe oſtentet. Sed quia ſtipendium peccati mors eſt, hoc habet commune cum hominibus, unde ſimul damnetur in mortem.

CAPUT XLIII.

Chriſtus interceſſor efficax.

1 VErax autem mediator, quem ſecreta tua miſericordia demonſtraſti, humilibus, & miſiſti, ut ejus exemplo etiam ipſam diſcerent humilitatem; mediator ille Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, inter mortales peccatores & immortalem juſtum apparuit; mortalis cum hominibus, juſtus cum Deo. Ut quoniam ſtipendium juſtitiæ, vita & pax eſt; per juſtitiam conjunctam Deo, evacuaret mortem juſtificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demonſtratus eſt antiquis ſanctis; ut ita ipſi per fidem futuræ paſſionis

ejus, ſicut nos per fidem præterita, ſalvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & ſimul cum Spiritu ſancto unus Deus.

2. Quomodo nos amaſti pater bone, qui filio tuo unico non pepercisti, ſed pro nobis impiis tradidiſti eum? Quomodo non amaſti? pro quibus ille, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis tibi, factus eſt ſubditus uſque ad mortem, mortem autem crucis; unus ille in mortuis liber, poteſtatem habens ponendi animam ſuam, & poteſtatem habens iterum ſumendi eam; pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor, quia victima; pro nobis tibi ſacerdos & ſacrificium, & ideo ſacerdos, quia ſacrificium; faciens tibi nos de ſervis filios, de te naſcendo, nobis ſerviendo. Merito mihi ſpes valida in illo eſt, quod ſanabis omnes languores meos, per eum qui ſedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, alioquin deſperarem. Multi enim & magni ſunt iidem languores mei; multi ſunt & magni, ſed amplior eſt medicina tua.

3. Potuimus putare verbum tuum remotum eſſe à conjunctione hominis, & deſperare de nobis: niſi caro fieret, & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis & mole miſeriæ meæ, agitaveram in corde meditatuſque fueram fugam in ſolitudinem, ſed prohibuiſti mihi, & confirmaſti me, dicens; Ideo pro omnibus

bus Chriſtus mortuus eſt, ut qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt. Ecce domine jacto in te curam meam, ut vivam, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Tu ſcis imperitiam meam & infirmitatem meam; doce me, & ſana me: Ille tuus unicus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, redemit me ſanguine ſuo. Non calumnientur me ſuperbi: quoniam cogito precium meum, & manduco, & bibo & erogo: & pauper cupio ſaturari ex eo, inter illos, qui edunt & ſaturantur; & laudabunt dominum, qui requirunt eum.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Cur confitemur Deo ſcienti.

1 NUNQUID Domine, cum tua ſit æternitas, ignoras, quæ tibi dico; aut ad tempus vides, quod fit in tempore? Cur ergo tibi tot rerum narrationes digero? Non utique, ut per me noveris ea, ſed affectum meum excito in te, & eorum, qui hæc legunt: ut dicamus omnes: Magnus Dominus, & laudabilis valde. Jam dixi, & dicam; amore amoris tui facio iſtud. Nam & oramus, & tamen veritas ait: Novit pater veſter, quid vobis opus ſit, prius quam petatis ab eo. Affectum ergo noſtrum

noſtrum patefacimus in te; confitendo tibi miſerias noſtras, & miſericordias tuas ſuper nos: ut liberes nos omnino, quoniam cœpiſti; ut deſinamus eſſe miſeri in nobis, & beatificemur in te: quoniam vocaſti nos, ut ſimus pauperes ſpiritu, & mites, & lugentes, & eſurientes ac ſitientes juſtitiam, & miſericordes, & mundi corde, & pacifici. Ecce narravi tibi multa, quæ potui, & quæ volui; quoniam tu prior voluiſti, ut confiterer tibi domino Deo meo, quoniam bonus es, quoniam in ſeculum miſericordia tua.

CAPUT II.

Petit liberari à peccato & ab erroribus, & duci ad veram cognitionem.

1. QUando autem ſufficio calami lingua enunciare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & conſolationes & gubernationes: quibus me perduxiſti prædicare verbum tuum, & ſacramentum tuum diſpenſare populo tuo? Et ſi ſufficio hæc enunciare ex ordine, caro mihi valent ſtillæ temporum; & olim inardeſco meditari in lege tua, & in ea tibi confiteri ſcientiam & imperitiam meam, primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quouſque devoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo, defluant id horæ, quas invenio liberas à neceſſitatibus reficiendi corporis, & intentionis animi, & ſervitutis,

quam debemus hominibus,& quam non debemus, & tamen reddimus.

2. Domine Deus meus intende orationi meæ, & miſericordia tua exaudiat deſiderium meum: quoniam non mihi ſoli æſtuat, ſed uſui vult eſſe fraternæ charitati; & vides in corde meo, quia ſic eſt; ut ſacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ: & da, quod offeram tibi. Inops enim & pauper ſum, tu dives in omnes invocantes te, qui ſecurus curam noſtri geris. Circumcide ab omni temeritate, omnique mendacio, interiora & exteriora labia mea. Sint caſtæ deliciæ meæ, ſcripturæ tuæ; nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende, & miſerere Domine Deus meus, lux cæcorum & virtus infirmorum, ſtatimque lux videntium & virtus fortium; attende animam meam, & audi clamantem de profundo. Nam niſi adſint & in profundo aures tuæ, quo ibimus? quo clamabimus? Tuus eſt dies, & tua eſt nox. Ad nutum tuum momenta tranſvolant.

3. Largire inde ſpacium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ, neque adverſus pulſantes claudas eam. Neque enim fruſtra ſcribi voluiſti tot paginarum opaca ſecreta. Aut non habent illæ ſylvæ cervos ſuos, recipientes ſe in eas, & reſumentes, & ambulantes, & paſcentes, recumbentes, & ruminantes: O Domine perfice me, & revela mihi eas! Ecce vox tua, gaudium meum; vox tua, ſuper affluentiam voluptatum. Da quod amo:

Amo

Amo enim; & hoc tu dediſti. Nec dona tua deſeras, nec herbam tuam ſpernas ſitientem. Confitear tibi, quicquid invenero in libris tuis & audiam vocem laudis,& te bibam, & conſiderem mirabilia de lege tua; ab uſque principio, in quo feciſti cœlum & terram, uſque ad regnum tecum perpetuum ſanctæ civitatis tuæ. Domine miſerere mei,& exaudi deſiderium meum. Puto enim, quod non ſit de terra,non de auro & argento,& lapidibus; aut decoris veſtibus, aut honoribus & poteſtatibus, aut voluptatibus carnis; neque de neceſſariis corpori, & huic vitæ peregrinationis noſtræ: quæ omnia apponuntur nobis, quærentibus regnum & juſtitiam tuam. Vide domine Deus meus, unde ſit deſiderium meum. Narraverunt mihi injuſti delectationes ſuas, ſed non ſicut lex tua Domine. Ecce unde eſt deſiderium meum.

4. Vide pater, aſpice, & approba: & placeat in conſpectu miſericordiæ tuæ,invenire me gratiam ante te, ut aperiantur pulſanti mihi interiora ſermonum tuorum.Obſecro per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, virum dexteræ tuæ,filium hominis,quem confirmaſti tibi mediatorem tuum & noſtrum; per quem nos quæſiſti, non quærentes te quæſiſti autem, ut quæreremus te verbum tuum,per quod feciſti omnia, in quibus & me: unicum tuum, per quem vocaſti in adoptionem populum credentium,in quo & me: per eum te obſecro.

qui ſedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Ipſum quæro in libris tuis; Moyſes de illo ſcripſit: Hoc ipſe ait, hoc veritas ait.

CAPUT III.

Creatio cœli & terræ.

1 AUdiam & intelligam, quomodo in principio feciſti cœlum & terram. Scripſit hoc Moyſes, ſcripſit & abiit, tranſiit hinc ad te Neque enim nunc ante me eſt: nam ſi eſſet, tenerem & rogarem eum, & per te obſecrarem, ut mihi iſta panderet; & præberem aures corporis mei, ſonis erumpentibus ex ore ejus. Et ſi Hebræa voce loqueretur, fruſtra pulſaret ſenſum meum, nec inde mentem meam quicquam tangeret. Si autem Latine, ſcirem quid diceret.

2. Sed unde ſcirem, an verum diceret? Quod ſi & hoc ſcirem, num & ab illo ſcirem? Intus utique mihi, intus in domicilio cogitationis; nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara vox, ſed veritas; ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum diceret, Verum dicit: & ego ſtatim certus confidenter illi homini tuo dicerem, Verum dicis. Cum ergo illum interrogare non poſſim, te, quo plenus vera dixit, veritas, te rogo Deus meus, rogo parce peccatis meis: & qui illi ſervo tuo dediſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.

CAPUT IV.

Creatura clamat creatorem Deum.

1 ECce ſunt cœlum & terra; clamant quod facta ſunt: Mutantur enim, atque variantur. Quicquid enim factum non eſt, & tamen eſt, non eſt in eo quicquam, quod ante non erat; quod eſt mutari atque variari. Clamant etiam, quod ſeipſa non fecerint: Ideo ſumus, quia facti ſumus. Non ergo eramus, antequam eſſemus, ut fieri poſſemus à nobis. Et vox dicentium, eſt ipſa evidentia: Tu ergo domine feciſti ea; qui pulcher es, pulchra ſunt enim: qui bonus es, bona ſunt enim: qui es, ſunt enim. Nec ita pulchra ſunt, nec ita bona ſunt, nec ita ſunt, ſicut tu conditor eorum: cui comparata, nec pulchra ſunt, nec bona ſunt, nec ſunt. Scimus hæc; gratias tibi. Et ſcientia noſtra ſcientiæ tuæ comparata, ignorantia eſt.

CAPUT V.

Ex nihilo conditus mundus.

1 IN principio, fecit Deus cœlum & terram. Quomodo autem feciſti cœlum & terram, & quæ machina tam grandis operationis tuæ? Non enim ſicut homo artifex formans corpus de corpore, arbitratu animæ, volentis imponere utcunque ſpeciem, quam cernit in ſemetipſa interno oculo. Et unde hoc valeret, niſi quia tu feciſti eam? Et imponit ſpeciem jam exiſtenti, & habenti ut eſſet; veluti terræ, aut lapidi, aut ligno, aut

 auro,

auro,aut id genus rerum cuilibet. Et unde iſta eſſent, niſi tu inſtituiſſes ea? Tu fabro corpus; tu animum membris imperitantem feciſti; tu materiam,unde facit aliquid: tu ingenium, quo artem capiat, & videat intus, quid faciat foris. Tu ſenſum corporis, quo interprete trajiciat ab animo ad materiam, id quod facit; & renunciet animo quid factum ſit; ut ille intus conſultat præſidentem ſibi veritatem, an bene factum ſit. Te laudent hæc omnia, creatorem omnium.

2. Sed tu quomodo facis ea? Quomodo feciſti Deus cœlum & terram? Non utique in cælo,neque in terra, feciſti cælum & terram; neque in aëre, aut in aquis, quoniam & hæc pertinent ad cælum & terram: Neque in univerſo mundo feciſti univerſum mundum, quia non erat, ubi fieret, antequam fieret, ut eſſet: Nec manutenebas aliquid, unde faceres cœlum & terram. Nam unde tibi hoc,quod tu non feceras,unde aliquid faceres? Quid enim eſt, niſi quia tu es? Ergo dixiſti, & facta ſunt, atque in verbo tuo feciſti ea.

CAPUT VI.

Verbo æterno Deus condidit omnia.

1 SEd quomodo dixiſti? Nunquid illo modo, quo facta eſt vox de nube, dicens: Hic eſt filius meus dilectus? Illa enim vox acta atque tranſacta eſt, cœpta & finita. Sonuerunt ſyllabæ, atque tranſierunt; ſecunda poſt primam, tertia

poſt

poſt ſecundam; atque inde ex ordine, donec ultima poſt cæteras, ſilentiumque poſt ultimam. Vnde clare atque eminet, quod creaturæ motus expreſſit eam, ſerviens æternæ voluntati tuæ Ipſe temporalis. Et hæc ad tempus facta verba tua, nunciavit auris exterior menti prudenti, cujus auris interior poſita eſt ad æternum verbum tuum. At illa comparavit hæc verba temporaliter ſonantia cum æterno in ſilentio verbo tuo, & dixit: Aliud eſt, longe aliud eſt. Hæc longe infra me ſunt; nec ſunt, quia fugiunt & prætereunt: verbum autem Dei ſupra me, manet in æternum.

2. Si ergo verbis ſonantibus & prætereuntibus dixiſti, ut fieret cœlum & terra, atque ita feciſti cœlum & terram, erat jam creatura corporalis ante cœlum & terram, cujus motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. Nullum autem corpus ante cœlum & terram. Aut ſi erat, id certe ſine tranſitoria voce feceras, unde tranſitoriam vocem faceres, qua diceres, ut fieret cœlum & terra. Quicquid enim illud eſſet, unde talis vox fieret, niſi abs te factum eſſet, omnino non eſſet. Ut ergo fieret corpus, unde iſta verba fierent; quo verbo à te dictum eſt?

CAPUT VII.

Filius Dei, verbum patris coæternum.

1 VOcas itaque nos ad intelligendum verbum Deum apud te Deum, quod

ſempiterne dicitur, & eo ſempiterne dicuntur omnia. Neque enim finitur, quod dicebatur, & dicitur aliud, ut poſſint dici omnia; ſed ſimul ac ſempiterne omnia. Alioquin, jam tempus, & mutatio, & non vera æternitas, nec vera immortalitas. Hoc novi Deus meus, & gratias ago. Novi, confiteor tibi Domine; mecumque novit, & benedicit te, quiſquis ingratus non eſt certæ veritati.

2. Novimus Domine, novimus; quoniam in quantum quicquid non eſt, quod erat, & eſt quod non erat, in tantum moritur & oritur: Non ergo quicquam verbi tui cedit atque ſuccedit, quoniam vere immortale atque æternum eſt. Et ideo verbo tuo tibi coæterno ſimul & ſempiterno dicis omnia, quæ dicis: & fit, quicquid dicis, ut fiat. Nec aliter, quam dicendo, facis; nec tamen ſimul & ſempiterna fiunt omnia, quæ dicendo facis.

CAPUT VIII.

Verbo Dei docemur in omnibus.

1 CVr? quæſo te, Domine Deus meus. Vtrumque video, ſed quomodo id eloquar, neſcio; niſi quia omne, quod eſſe incipit, & eſſe deſinit; tunc eſſe incipit, & tunc deſinit, quando debuiſſe incipere vel deſinere in æterna ratione cognoſcitur? ubi nec incipit aliquid, nec deſinit. Ipſum eſt verbum tuum, quod & principium, qui & loquitur nobis. Sic in euangelio per carnem ait, & hoc inſonuit foris auribus

auribus hominum, ut crederetur, & intus quæreretur, & inveniretur in æterna veritate; ubi omnes diſcipulos bonus & ſolus magiſter docet. Ibi audio Domine) vocem tuam dicentem mihi, quoniam ille loquitur nobis, qui docet nos. Qui autem non docet nos, etiam ſi loquitur, non nobis loquitur.

2. Quis porro nos docet, niſi ſtabilis veritas? Quia & per creaturam mirabilem cum admonemur, ad veritatem ſtabilem ducimur, ubi verè diſcimus, cum ſtamus & audimus eum; & gaudio gaudemus propter vocem ſponſi, reddentes nos unde ſumus. Et ideo principium; quia niſi maneret, cum erraremus, non eſſet, quo rediremus. Cum autem redimus ab errore, cognoſcendo utique redimus. Ut autem cognoſcamus, docet nos, quia principium eſt, & loquitur nobis.

CAPUT IX.

Quomodo verbum Dei loquatur cordi.

1 IN hoc principio Deus feciſti cælum & terram, in verbo tuo, in filio tuo, in virtute tua, in ſapientia tua, in veritate tua; miro modo dicens, & miro modo faciens. Quis comprehendet? Quis enarrabit? Quid eſt illud, quod interlucet mihi, & percutit cor meum ſine læſione; & inhorreſco, & inardeſco? Inhorreſco, in quantum diſſimilis ei ſum, inardeſco, in quantum ſimilis ei ſum.

2. Sapientia, ſapientia eſt, quæ interlucet mihi diſcindens nubilum meum, quod me

me rurſus cooperit deficientem ab ea caligine atque aggere pœnarum mearum. Quoniam ſic infirmatus eſt in egeſtate vigor meus, ut non ſuffceram bonum meum, donec tu domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam ſanes languores meos. Quia & redimes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miſeratione & miſericordia, & ſatiabis in bonis deſiderium meum; quoniam renovabitur juventus mea, ſicut aquilæ. Spe enim ſalvi facti ſumus, & promiſſa tua per patientiam expectamus. Audiat te intus ſermocinantem, qui poteſt. Ego fidenter ex oraculo tuo clamabo? Quam magnificata ſunt opera tua domine! omnia in ſapientia feciſti; & illa eſt principium, & in eo principio feciſti cœlum & terram.

CAPUT X.

Voluntas Dei principium neſcit.

1 NOnne ecce pleni ſunt vetuſtatis ſuæ, qui nobis dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cœlum & terram? Si enim vacabat, inquiunt, & non operabatur aliquid, cur non ſic ſemper & deinceps, quemadmodum retro ſemper ceſſavit ab opere? Si enim ullus motus in Deo novus extitit, & voluntas nova, ut conderet creaturam, quam nunquam ante condiderat, quomodo jam vera æternitas, ubi oritur voluntas, quæ non erat? Neque enim voluntas Dei creatura eſt,

eſt, ſed ante creaturam; quia non crearetur aliquid, niſi creatoris voluntas præcederet.

CAPUT XI.

Æternitas Dei neſcit tempora.

1 AD ipſam ergo Dei ſubſtantiam, pertinet voluntas ejus. Quod ſi exortum eſt aliquid in Dei ſubſtantia, quod prius non erat, non veraciter dicitur æterna illa ſubſtantia. Si autem voluntas Dei ſempiterna erat, ut eſſet creatura, cur non ſempiterna & creatura? Qui hæc dicunt, nondum te intelligunt (ô ſapientia Dei, lux mentium) nondum intelligunt, quomodo fiant, quæ per te atque in te fiunt, & conantur æterna ſapere: ſed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus, cor eorum volitat, & adhuc vanum eſt.

2. Quis tenebit illud, & affiget illud, ut paululum ſtet, & paululum rapiat ſplendorem ſemper ſtantis æternitatis, & comparet cum temporibus nunquam ſtantibus, & videat eſſe incomparabilem: & videat, longum tempus, niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri: non autem præterire quicquam in æterno, ſed totum eſſe præſens; nullum vero tempus totum eſſe præſens, & videat omne præteritum propelli ex futuro; & omne futurum ex præterito conſequi: & omne præteritum ac futurum, ab eo quod ſemper eſt præſens, creari, & excurrere? Quis tenebit cor hominis, ut ſtet & videat, quomodo

ſtans

ſtans dictet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? Nunquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

CAPUT XII.

Quid Deus fecerit ante mundi creationem.

1 ECce reſpondeo dicenti. Quid faciebat Deus, antequam faceret cælum & terram? Reſpondeo, non illud, quod quidam reſpondiſſe perhibetur jlocaliter, eludens quæſtionis violentiam. Alta, inquit, ſcrutantibus gehennas parabat. Aliud eſt videre, aliud eſt ridere. Hæc non reſpondeo. Libentius enim reſponderim. Neſcio, quod neſcio: quam illud, unde irridetur, qui alta interrogavit: & laudatur, qui falſa reſpondebit. Sed dico te, Deus noſter, omnis creaturæ creatorem. Et ſi cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: Antequam faceret Deus cœlum & terram, non faciebat aliquid. Si enim faciebat, quid niſi creaturam faciebat? Et utinam ſic ſciam, quicquid utiliter ſcire cupio; quemadmodum ſcio, quod nulla fiebat creatura, antequam fieret ulla creatura.

CAPUT XIII.

Quod ante tempora à Deo creata, nulla fuerint tempora.

1 AT ſi cujuſquam volatilis ſenſus vagatur per imagines retro temporum & te Deum omnipotentem, & omnia crean-

creantem, & omnitenentem, cæli & terræ artificem, ab opere tanto, antequam id faceres, per innumerabilia ſecula ceſſaſſe miratur, evigilet atque attendat, quia falſa miratur. Nam unde poterant innumerabilia ſecula præterire, quæ ipſe non feceras, cum ſis omnium ſeculorum autor & conditor? Aut quæ tempora fuiſſent, quæ abs te condita non eſſent? Aut quomodo præterirent, ſi nunquam fuiſſent? Cum ergo ſis operator omnium temporum, ſi fuit aliquod tempus, antequam faceres cælum & terram, cur dicitur, quod ab opere ceſſabas? id ipſum enim tempus tu feceras; nec præterire potuerunt tempora, antequam faceres tempora. Si autem ante cælum & terram nullum erat tempus, cur quæritur, quid tunc faciebas? Non enim erat tunc, ubi non erat tempus; nec in tempore tempora præcedis; alioquin non omnia tempora præcederes.

2. Sed præcedis omnia tempora præterita, celſitudine ſemper præſentis æternitatis: & ſuperas omnia futura; quia & illa futura ſunt; & cum venerint, præterita erunt; tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Anni tui nec eunt, nec veniunt: iſti autem noſtri, & eunt, & veniunt, ut omnes veniant. Anni tui omnes ſimul ſtant, quoniam ſtant; nec euntes à venientibus excluduntur, quia non tranſeunt: iſti autem noſtri omnes erunt, cum omnes non erunt. Anni tui dies unus; & dies tuus non quotidie, ſed

hodie;

hodie: quia hodiernus tuus non cedit craſtino, neque ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas; ideo coæternum genuiſti, cui dixiſti: Ego hodie genui te. Omnia tempora tu feciſti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

CAPUT XIV.

Temporis differentiæ tres.

1 NUllo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipſum tempus tu feceras: & nulla tempora tibi coæterna ſunt, quia tu permanes. At illa ſi permanerent, non eſſent tempora. Quid enim eſt tempus? Quis hoc facile breviterque explicaverit? Quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius & notiùs in loquendo commemoramus? quam tempus? Et intelligimus utique, cum id loquimur: intelligimus etiam, cum alio loquente id audimus.

2. Quid ergo eſt tempus? Si nemo ex me quærat, ſcio; ſi quærenti explicare velim, neſcio: Fidenter tamen dico, ſcire me, quod ſi nihil præteriret, non eſſet præteritum tempus; & ſi nihil adveniret, non eſſet futurum tempus; & ſi nihil eſſet, non eſſet præſens tempus. Duo ergo illa tempora, præteritum & futurum, quomodo ſunt, quando & præteritum jam non eſt, & futurum nondum eſt? Præſens autem ſi ſemper eſſet præſens, nec in præteritum tranſiret, jam

jam non eſſet tempus, ſed æternitas. Si ergo præſens, ut tempus ſit, ideo fit, quia in præteritum tranſit, quomodo & hoc eſſe dicimus, cui cauſa, ut ſit, illa eſt, quia non erit? ut ſcilicet non vere dicamus tempus eſſe, niſi quia tendit ad non eſſe.

CAPUT XV.

Menſura temporis in quo.

1 ET tamen dicimus longum tempus & breve tempus, neque hoc niſi de præterito aut futuro dicimus. Præteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centum annos, futurum itidem longum poſt centum annos. Breve autem præteritum (ſicut puta) dicimus ante decem dies, & breve futurum poſt decem dies. Sed quo pacto longum eſt aut breve, quod non eſt? Præteritum enim jam non eſt, & futurum nondum eſt. Non itaque dicamus, longum eſt, ſed dicamus de præterito, longum fuit, & de futuro, longum erit. Domine Deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? Quod enim longum fuit præteritum tempus? Cum jam eſſet præteritum, longum fuit? an cum adhuc præſens eſſet? Tunc enim poterat eſſe longum, quando erat quod eſſet longum. Præteritum vero jam non erat: unde nec longum eſſe poterat quod omnino non erat. Non ergo dicamus, longum fuit præteritum tempus, neque enim inveniemus, quid fuerit longum: quando, ex quo præteritum eſt, non

non eſt. Sed dicamus, longum fuit illud præſens tempus, quia cum præſens eſſet, longum erat. Nondum enim præterierat, ut non eſſet, & ideo erat, quod longū eſſe poſſet. Poſtea vero quam præteriit, ſimul & longum eſſe deſtitit, quod eſſe deſtitit.

2. Videamus ergo anima humana, utrum & præſens tempus poſſit eſſe longum. Datum enim tibi eſt ſentire moras, atque metiri. Quid reſpondebis mihi? An centum anni præſentes, longum tempus eſt? Vidi prius, utrum poſſint præſentes eſſe centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ipſe præſens eſt; nonaginta vero & novem futuri ſunt, & ideo nondum ſunt. Si autem ſecundus annus agitur, jam unus eſt præteritus, alter præſens, cæteri futuri. Atque ita ſi mediorum quemlibet centenarii hujus numeri annum præſentem poſuerimus, ante illum præteriti erunt, poſt illum futuri. Quocirca centum anni, præſentes eſſe non potuerunt. Vide ſaltem, utrum qui agitur, unus ipſe ſit præſens. & ejus enim, ſi primus agitur menſis, futuri ſunt cæteri. Si ſecundus, jam & primus præteriit, & reliqui nondum ſunt. Ergo nec annus, qui agitur, totus eſt præſens: & ſi non totus eſt præſens, non eſt annus præſens. Duodecim enim menſes annus eſt, quorum quilibet unus menſis, qui agitur, ipſe præſens eſt, cæteri autem præteriti aut futuri. Quanquam neque menſis, qui agitur, præſens eſt, ſed unus dies. Si primus futuris cæteris, ſi noviſſimus, præteritis cæte-

ris ;

ris; ſi mediorum quilibet, inter præteritos & futuros.

3. Ecce præſens tempus, quod ſolum inveniebamus, longum appellandum: vix ad unius diei ſpacium contractum eſt: Sed diſcutiamus etiam ipſum, quia nec unus dies totus eſt præſens. Nocturnis enim & diurnis horis omnibus vigintiquatuor expletur. Quarum prima cæteras futuras habet, noviſſima præteritas, aliqua vero interjectarum ante ſe præteritas, poſt ſe futuras. Et ipſa una hora fugitivis particulis agitatur. Quicquid ejus avolavit, præteritum eſt: quicquid ejus reſtat, futurum. Si quid intelligitur temporis, quod in nullas jam, vel imminutiſſimas, momentorum partes dividi poſſit, id ſolum eſt, quod præſens dicatur. Quod tamen ita raptim à futuro in præteritum tranſvolat, ut nulla morula extendatur: Nam ſi extenditur, dividitur in præteritum & futurum. Præſens autem nullum habet ſpacium. Ubi eſt ergo tempus, quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus, longum eſt, quia nondum eſt, quod longum ſit, ſed dicimus, longum erit. Quando igitur erit? Si enim & tunc, cum adhuc futurum erit, non erit longum, quia quid ſit longum, nondum erit. Si autem tunc erit longum, cum ex futuro, quod nondum eſt, eſſe jam cœperit, & præſens factum erit, ut poſſit eſſe, quod longum ſit, jam ſuperioribus vocibus clamat præſens tempus, longum ſe eſſe non poſſe.

CAPUT XVI.

Quale tempus metiri liceat, & quale non.

1 ET tamen Domine ſentimus intervalla temporum, & comparamus ſibimet, & dicimus alia longiora, & alia breviora. Metimur etiam, quanto ſit brevius an longius illud tempus, quam illud; & reſpondemus, duplum eſſe hoc, vel triplum; illud autem ſimplum; aut tantum hoc eſſe, quantum illud. Sed prætereuntia metimur tempora, cum ſentiendo metimur. Præterita vero, quæ jam non ſunt; aut futura, quæ nondum ſunt, quis metiri poteſt, niſi forte audebit quis dicere, metiri poteſt, quod non eſt? Cum ergo præterit tempus, ſentiri & metiri poteſt: cum autem præterierit, quoniam non eſt, non poteſt.

CAPUT XVII.

Tempus præteritum & futurum ubi ſint.

1 QUæro pater, non affirmo; Deus meus præſide mihi, & rege me. Quiſnam eſt, qui dicat mihi non eſſe tria tempora, ſicut pueri didicimus, puerosque docuimus, præteritum, præſens & futurum, ſed tantum præſens, quoniam illa duo non ſunt? An & ipſa ſunt, ſed ex aliquo procedit occulto, cum ex futuro fit præſens, & in aliquod recedit occultum, cum ex præſenti fit præteritum? Nam ubi ea viderunt, qui futura cecinerunt, ſi nondum ſunt? Neque enim poteſt videri, id quod non eſt. Et qui narrent præterita,

non utique vera narrarent, ſi animo illa non cernerent. Quæ ſi nulla eſſent, cerni omnino non poſſent. Sunt ergo & futura, & præterita.

CAPUT XVIII.

Quomodo præterita & futura tempora, præſentia ſunt.

1 Sine me Domine amplius quærere: Spes mea, non conturbetur intentio mea. Si enim ſunt futura & præterita, volo ſcire, ubi ſint. Quod ſi nondum valeo, ſcio tamen, ubicunque ſunt, non ibi ea futura eſſe aut præterita, ſed præſentia. Nam ſi & ibi futura ſunt, nondum ibi ſunt: Si & ibi præterita ſunt, jam ibi non ſunt. Ubicunque ergo ſunt, quæcunque ſunt, non ſunt niſi præſentia: quanquam præterita cum vera narrantur, ex memoria proferuntur; non res ipſæ, quæ prætererunt; ſed verba concepta ex imaginibus earum, quæ in animo velut veſtigia per ſenſus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea, quæ jam non eſt, in tempore præterito eſt, quod jam non eſt. Imaginem vero ejus, cum eam recolo & narro, in præſenti tempore intueor, quia eſt adhuc in memoria mea.

2. Utrum ſimilis ſit cauſa etiam prædicendorum futurorum, ut rerum quæ nondum ſunt, jam exiſtentes præſententur imagines, confiteor Deus meus, neſcio. Illud ſane ſcio, nos plerumque præmeditari futuras actiones noſtras, eamque præmeditationem eſſe præſentem;

actionem autem, quæ præmeditamur, nondum eſſe, quia futura eſt. Quam cum aggreſſi fuerimus, & quod præmeditamur, agere cœperimus, tunc erit illa actio: quia tunc non futura, ſed præſens eſt. Quoquo modo ſe itaque habeat arcana præſentia futurorum, videri, niſi quod eſt, non poteſt. Quod autem jam eſt, non futurum, ſed præſens eſt. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipſa quæ nondum ſunt, id eſt, quæ futura ſunt; ſed eorum cauſæ vel ſigna forſitan videntur, quæ jam ſunt. Ideo non futura, ſed præſentia ſunt jam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta: Quæ rurſus conceptiones jam ſunt, & eas præſentes apud ſe intuentur, qui illa prædicunt.

3. Loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numeroſitas. Intueor auroram, oriturum ſolem prænuncio. Quod intueor, præſens eſt, quod prænuncio futurum. Non ſol futurus, qui jam eſt, ſed ortus ejus, qui nondum eſt. Tamen etiam ortum ipſum niſi animo imaginarer, ſicut modo cum id loquor, non eum poſſem prædicere. Sed nec illa aurora, quam in cælo video, ſolis ortus eſt, quamvis eum præcedat, nec illa imaginatio in animo meo; quæ duo præſentia cernuntur, ut futurus ille antedicatur. Futura ergo nondum ſunt. Et ſi nondum ſunt, non ſunt: & ſi non ſunt, videri omnino non poſſunt; ſed prædici poſſunt ex præſentibus, quæ jam ſunt, & videntur.

CAPUT XIX.

Quomodo præſciantur futura.

1 TU autem regnator creaturæ tuæ, quis eſt modus, quo doces animas, ea quæ futura ſunt? Docuiſti enim prophetas tuos. Quiſnam ille modus eſt quo doces futura cui futurum quicquam non eſt; vel potius de futuris doces præſentia? Nam quod non eſt, nec doceri utique poteſt. Nimis longe eſt modus iſte ab acie mea. Invaluit ex me, non potero ad illum: potero autem ex te, cum dederis tu dulce lumen occultorum oculorum meorum.

CAPUT XX.

Differentia temporum quomodo nominanda.

1 QUod autem nunc liquet & claret, nec futura ſunt, nec præterita. Nec proprie dicitur, tempora ſunt tria, præteritum, præſens, & futurum: Sed fortaſſe proprie diceretur; tempora ſunt tria: præſens de præteritis, præſens de præſentibus; præſens de futuris. Sunt enim hæc in anima tria quædam, & alibi ea non video. Præſens de præteritis memoria, præſens de præſentibus contuitus, præſens de futuris expectatio. Si hæc permittimur dicere, tria tempora video, fateorque, tria ſunt. Dicatur etiam, tempora ſunt tria, præteritum, præſens, & futurum; ſicut abutitur conſuetudo, dicatur. Ecce non curo, non reſiſto, nec reprehendo; dum tamen intelligatur,

quod dicitur; neque id, quod futurum eſt, eſſe jam; neque id, quod præteritum eſt. Pauca ſunt enim, quæ proprie loquimur, plura non proprie: ſed agnoſcitur, quid velimus.

CAPUT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

1 DIxi ergo paulo ante, quod prætereuntia tempora metimur; ut poſſimus dicere, duplum eſſe hoc temporis, ad illud ſimplum; aut tantum hoc, quantum illud; & ſi quid aliud de partibus temporum, poſſumus renunciare metiendo. Quocirca, ut dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et ſi quis mihi dicat, unde ſcis? reſpondeam, ſcio, quia metimur; nec metiri, quæ non ſunt, poſſumus: & non ſunt præterita vel futura. Præſens vero tempus quomodo metimur, quando non habet ſpacium? Metimur ergo dum præterit: cum autem præterierit, non metimur. Quid enim metiatur, non erit.

2. Sed unde, & qua, & quo præterit, cum metitur? Unde, niſi ex futuro? Qua, niſi per præſens? Quo niſi in præteritum? Ex illo ergo, quod nondum eſt, per illud quod ſpacio caret, in illud quod jam non eſt. Quid autem metimur, niſi tempus in aliquo ſpacio. Neque enim dicimus ſimpla, & dupla, & tripla, & æqualia, & ſi quid hoc modo in tempore dicimus, niſi inter ſpacia temporum. In quo ergo ſpacio metimur tempus præteriens?

Vtrum in futuro, unde præterit? Sed quod nondum eſt, non metimur. An in præſenti, qua præterit? Sed nullum ſpacium non metimur. An præterito, quo præterit? Sed quod jam non eſt, non metimur.

CAPUT XXII.

Petit ænigmatis ſolutionem à Deo.

1 EXarſit animus meus noſſe illud implicatiſſimum ænigma. Noli claudere Domine Deus, bone pater; per Chriſtum obſecro, noli claudere deſiderio meo iſta & uſitata & abdita, quo minus in ea penetret, & diluceſcant allucente miſericordia tua Domine! Quem percunctabor de his? Et cui fructuoſius confitebor imperitiam meam niſi tibi, cui non ſunt moleſta ſtudia mea, flammantia vehementer in ſcripturas tuas? Da, quod amo; amo enim: & hoc tu dediſti. Da pater, qui vere noſti data bona dare filiis tuis. Da, quoniam ſuſcepi cognoſcere te; & labor eſt ante me, donec aperias.

2. Per Chriſtum obſecro, in nomine ejus ſancti ſanctorum, nemo mihi obſtrepat. Et ego credidi, propter quod & loquor. Hæc eſt ſpes mea, ad hanc vivo, ut contempler delectationes Domini. Ecce veteres poſuiſti dies meos, & tranſeunt; & quomodo, neſcio. Et dicimus, Tempus & tempus, tempora & tempora. Quamdiu dixit hoc ille: quamdiu fecit hoc ille: & quam longo tempore illud non vidi; & duplum temporis habet hæc ſyllaba, ad illam ſimplam brevem. Dicimus hæc,

& audimus hæc; & intelligimur, & intelligimus. Manifeſtiſſima & uſitatiſſima ſunt, & eadem rurſus nimis latent,& nova eſt inventio eorum.

CAPUT XXIII.

Quid ſit tempus.

1 AUdivi à quodam homine docto, quod ſolis ac lunæ ac ſyderum motus, ipſa ſint tempora, & non anni. Cur enim non potius omnium corporum motus, ſint tempora? An vero, ſi ceſſarent cæli lumina, & moveretur rota figuli, non eſſet tempus, quo metiremur eos gyros, & diceremus, aut æqualibus morulis agi; aut ſi alias tardius, alias velocius moveretur, alios magis diuturnos eſſe, alios minus? Aut cum hoc diceremus, non & nos in tempore loqueremur? Aut eſſent in verbis noſtris aliæ longæ ſyllabæ, aliæ breves, niſi quia illæ longiore tempore ſonuiſſent, iſtæ breviore? Deus, dona hominibus videre in parvo communes notitias rerum, parvarum atque magnarum.

2. Sunt & ſydera & luminaria cæli in ſignis & in temporibus, & in annis, & in diebus. Sunt vero: ſed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotæ diem eſſe, nec tamen ideo tempus non eſſe. Ille dixerit. Ego ſcire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum motus; & dicimus illum motum, verbi gratia, tempore duplo eſſe diuturniorem

quam

quam iſtum. Nam quæro, quoniam dies dicitur, non tantum morula ſolis ſuper terram, ſecundum quod aliud eſt dies, aliud nox; ſed etiam totus eius circuitus, ab oriente uſque ad orientem, ſecundum quod dicimus, tot dies tranſierunt. Cum ſuis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extra reputantur ſpacia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu ſolis atque circuitu, ab oriente uſque ad orientem, quæro utrum motus ipſe ſit dies, an mora ipſa quanta peragitur, an utrumque. Si enim primum dies eſſet: dies ergo eſſet, etiam ſi tanto ſpatio temporis ſol curſum illum peregiſſet, quantum eſt horæ unius. Si ſecundum: nec ergo eſſet dies, ſi ab ortu ſolis uſque in ortum alterum, tam brevis mora eſſet, quam eſt horæ unius: ſed vicies & quater circumiret ſol, ut expleret diem. Si utrumque, nec ille appellaretur dies, ſi horæ ſpacio ſol totum ſuum gyrum circumiret; nec ille, ſi ſole ceſſante tantum temporis præteriret, quanto peragere ſol totum ambitum de mane ad mane aſſolet.

3. Non itaque nunc quæram, quid ſit illud, quod vocatur dies? ſed quid ſit tempus quo metientes ſolis circuitū, diceremus eum dimidio ſpacio temporis peractum minus quam ſolet; ſi tanto ſpacio temporis peractus eſſet, quanto peraguntur horæ duodecim. Et utrumq; tempus comparantes diceremus illud ſimplum, hoc duplum; etiam ſi aliquando ille

ſimplo, aliquando iſto duplo, ſol ab oriente uſque ad orientem circumiret. Nemo ergo mihi dicat cæleſtium corporum motus eſſe tempora; quia & cujuſdam voto cum ſol ſtetiſſet, ut victorioſum prælium perageret, ſol ſtabat, ſed tempus ibat. Per ſuum quippe ſpacium temporis, quod ei ſufficeret, illa pugna geſta atque finita eſt. Video igitur tempus, quandam eſſe diſtenſionem. Sed video, an videre mihi videor? Tu demonſtrabis lux, veritas.

CAPUT XXIV.

Tempus eſt, quo metimur motum corporis.

1 JUbes, ut approbem, ſi quis dicat tempus eſſe motum corporis? Non jubes. Nam corpus nullum niſi in tempore moveri audio. Tu dicis. Ipſum autem corporis motum, tempus eſſe non audio. Non tu dicis. Cum enim movetur corpus, tempore metior, quamdiu moveatur, ex quo moveri incipit, donec deſinat. Et ſi non vidi, ex quo cœpit, & perſeverat moveri, ut non videam cum deſinit, non valeo metiri, niſi forte ex quo videre incipio, donec deſinam. Quod ſi diu video, tantummodo longum tempus eſſe renuncio, non autem quantum ſit: quia & quantum cum dicimus, collatione dicimus; velut tantum hoc quantum illud, aut duplum hoc ad illud, & ſi quid aliud iſto modo. Si autem notare potuerimus locorum ſpacia, unde & quo

veniat

veniat corpus, quod movetur: vel partes ejus, ſi tanquam in torno movetur: poſſumus dicere, quantum ſit temporis, ex quo ab illo loco, uſque ad illum locum, motus corporis vel partis ejus effectus eſt.

2. Cum itaque aliud ſit motus corporis, aliud quo metimur, quamdiu ſit; quis non ſentiat, quid horum potius tempus dicendum ſit? Nam etſi varie corpus aliquando movetur, aliquando ſtat; non ſolum motum ejus, ſed etiam ſtatum tempore metimur: & dicimus, tantum ſtetit, quantum motum eſt; aut duplo vel triplo ſtetit, ad id quod motum eſt; & ſi quid aliud noſtra dimenſio ſive comprehenderit, ſive exiſtimaverit, ut dici ſolet, plus minus. Non eſt ergo tempus corporis motus.

CAPUT XXV.

Rurſus orat.

1 ET confiteor tibi (Domine) ignorare me adhuc, quid ſit tempus; & rurſus confiteor tibi Domine ſcire, me in tempore iſta dicere, & diu me jam loqui de tempore; atque idipſum diu, non eſſe niſi moram temporis. Quomodo igitur hoc ſciam, quando quod ſit tempus neſcio? An forte neſcio, quemadmodum dicam, quod ſcio? Hei mihi, qui neſcio ſaltem quid neſciam. Ecce Deus meus coram te, quia non mentior; ſicut loquor, ita eſt cor meum. Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.

CA-

CAPUT XXVI.

Menſura pedum & ſyllabarum.

1 NOnne tibi confitetur anima mea confeſſione veridica, metiri me tempora? Itane Deus meus metior, & quid metiar, neſcio? Metior motum corporis in tempore, item ipſum tempus non metior? An vero corporis motum metirer, quamdiu ſit, & quamdiu hinc illuc perveniat, niſi tempus in quo movetur, metirer? Ipſum ergo tempus unde metior? An tempore breviore metimur longius, ſicut ſpacio cubiti ſpacium tranſiri? Sic enim videmur ſpacio brevis ſyllabæ metiri ſpacium longæ ſyllabæ, atque id duplum dicere. Ita metimur ſpacia carminum, ſpaciis verſuum; & ſpacia verſuum, ſpaciis pedum; & ſpacia pedum, ſpaciis ſyllabarum; & ſpacia longarum, ſpaciis brevium: non in paginis; nam eo modo loca metimur, non tempora: ſed cum voces pronunciando tranſeunt, & dicimus, longum carmen eſt; nam tot verſibus contexitur: longi verſus; nam tot pedibus conſtant, longi pedes; nam tot ſyllabis tenduntur.: longa ſyllaba; nam dupla eſt ad brevem.

2. Sed neque ita comprehenditur certa menſura temporis: quandoquidem fieri poteſt, ut ampliori ſpacio temporis perſonet verſus brevior, ſi productius pronuncietur, quam longior, ſi correptius. Ita carmen, ita pes, ita ſyllaba. Inde mihi viſum eſt, nihil eſſe aliud tempus

quam

quam diſtenſionem; ſed cujus rei, neſcio; & mirum, ſi non ipſius animi. Quid enim metior, obſecro Deus meus, & dico, aut indefinite, longius eſt hoc tempus quam illud; aut etiam definite, duplum eſt hoc ad illud? Tempus metior, ſcio. Sed non metior futurum, quia nondum eſt. Non metior præſens, quia nullo ſpacio traditur. Non metior præteritum, quia jam non eſt. Quid ergo metior? An prætereuntia tempora, non præterita? Sic enim dixeram.

CAPUT XXVII.

Quando metimur tempus.

1 INſiſte anime meus, & attende fortiter. Deus adjutor noſter, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Attende ubi albeſcit veritas. Ecce puta, vox corporis incipit ſonare, & ſonat, & adhuc ſonat, & ecce deſinit ſonare, jamq; ſilentium eſt, & vox illa præterita eſt, & non eſt jam. Vox futura erat, antequam ſonaret: & non poterat metiri, quia nondum erat; & nunc non poteſt, quia jam non eſt. Tunc ergo poterat, cum ſonabat, quia tunc erat quæ metiri poſſet. Sed & tunc non ſtabat; ibat enim, & præteribat. An ideo magis poterat? Præteriens igitur tendebatur in aliquod ſpacium temporis, quo metiri poſſet, quoniam præſens nullum habet ſpacium. Si ergo tunc poterat, ecce; puta, altera cœpit ſonare, & adhuc ſonat, continuato tenore ſine ulla diſtinctione; metiamur eam dum ſonat. Cum enim ſonare ceſſa-

ceſſaverit,jam præterita erit, & non erit, quæ poſſit metiri.

2. Metiamur plane,& dicamus,quanta ſit. Sed adhuc ſonat, nec metiri poteſt, niſi ab initio ſui quo ſonare cœpit, uſque ad finem quo deſinit. Ipſum quippe intervallum metimur, ab aliquo initio uſque ad aliquem finem. Quapropter vox, quæ nondum finita eſt, metiri non poteſt,ut dicatur quam longa vel brevis ſit: nec dici aut æqualis alicui,aut ad aliquam ſimpla, vel dupla, vel quid aliud. Cum autem finita fuerit, jam non erit. Quo pacto igitur metiri poterit? Et metimur tamen tempora, nec ea quæ nondum ſunt, nec ea quæ jam non ſunt, nec ea quæ nulla mora extenduntur, nec ea quæ terminos non habent. Nec futura ergo, nec præterita, nec præſentia, nec prætereuntia tempora metimur, & metimur tamen tempora.

3. Deus creator omnium, verſus iſte octo ſyllabarum, brevibus & longis alternat ſyllabis. Quatuor itaque breves: prima,tertia,quinta, ſeptima,ſimplæ ſunt ad quatuor longas, ſecundam,quartam, ſextam, & octavam. Hæ ſingulæ ad illas ſingulas, duplum habent temporis: pronuncio & renuncio; & ita eſt, quantum ſentitur ſenſu manifeſto. Quantum ſenſus manifeſtus eſt, brevi ſyllaba longam metior, eamque habere bis tantum ſentio. Sed cum altera poſt alteram ſonat, ſi prior brevis, longa poſterior, quomodo tenebo brevem, & quomodo eam lon-

gæ metiens applicabo, ut inveniam, quod bis tantum habeat: quandoquidem longa ſonare non incipit, niſi brevis ſonare deſtiterit? Ipſam quoque longam non præſentem metior, quando niſi finitam non metior. Ejus autem finitio, præteritio eſt. Quid ergo eſt, quod metior? Vbi eſt, quam metior, brevis? Vbi eſt longa, quam metior? Ambæ ſonuerunt, avolaverunt; præterierunt, jam non ſunt: & ego metior! Fidenterque reſpondeo, quantum exercitato ſenſu fiditur, illam ſimplam eſſe, illam duplam, in ſpacio ſcilicet temporis. Neque hoc poſſum, niſi quia præterierunt, & finitæ ſunt. Non ergo ipſas, quæ jam non ſunt, ſed aliquid in memoria mea metior, quod infixum manet. In te anime meus tempora metior. Noli mihi obſtrepere, quod eſt; noli tibi obſtrepere turbis affectionum tuarum. In te, inquam, tempora metior, affectionem, quam res prætereuntes in te faciunt, & cum illæ præterierint, manet. Ipſam metior præſentem, non eas quæ præterierunt, ut fieret. Ipſam metior, cum tempora metior. Ergo aut ipſa ſunt tempora, aut non tempora metior.

4. Quid cum metimur ſilentia, & dicimus, illud ſilentium tantum tenuiſſe temporis, quantum illa vox tenuit: nonne cogitationem tendimus ad menſuram vocis, quaſi ſonaret: ut aliquid de intervallis ſilentiorum, in ſpacio temporis renunciare poſſimus? Nam & voce atque ore ceſſante, peragimus cogitando carmina,

mina,& verſus, & quemque ſermonem, motionumque dimenſiones quaſlibet; & de ſpaciis temporum, quantum illud ad illud ſit, renunciamus, non aliter, ac ſi ea ſonando diceremus. Si voluerit aliquis edere longiuſculam vocem, & conſtituerit præmeditando quam longa futura ſit, egit utique iſte ſpacium temporis in ſilentio, memoriæque commendans, cœpit edere illam vocem, quæ ſonat, donec ad propoſitum terminum perducatur. Imo ſonuit, & ſonabit. Nam quod ejus jam perfectum eſt, utique ſonuit; quod autem reſtat, ſonabit. Atque ita peragitur, dum præſens intentio futurum in præteritum trajicit, diminutione futuri creſcente præterito, donec conſumptione futuri ſit totum præteritum.

CAPUT XXVIII.

Animo metimur tempora.

SEd quomodo minuitur aut conſumitur futurum, quod nondum eſt? Aut quomodo creſcit præteritum, quod jam non eſt; niſi quia in animo, qui illud agit, tria ſunt? Nam expectat, & attendit, & meminit; ut id quod expectat, per id quod attendit, tranſeat in id, quod meminerit. Quis igitur negat futura nondum eſſe? Sed tamen jam eſt in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita jam non eſſe? Sed tamen adhuc eſt in animo memoria præteritorum. Et quis negat præſens tempus carere ſpacio, quia in puncto præterit? Sed tamen perdurat

atten-

attentio, per quam pergat abeſſe, quod aderit. Non igitur longum tempus futurum, quod non eſt; ſed longum futurum, longa expectatio futuri eſt. Neque longum præteritum tempus, quod non eſt; ſed longum præteritum, longa memoria præteriti eſt.

2. Dicturus ſum canticum, quod novi. Antequam incipiam, in totum expectatio mea tenditur: Cum autem cœpero, quantum ex illo in præteritum decerpſero, tantum tenditur in memoria mea, atque diſtenditur vita hujus actionis meæ in memoriam, propter quod dixi, & in expectationem, propter quod dicturus ſum; præſens tamen adeſt attentio mea, per quam trajicitur, quod erat futurum, ut fiat præteritum. Quod quanto magis agitur & agitur, tanto breviata expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio conſumatur, cum tota actio finita tranſierit in memoriam. Et quod in toto cantico, hoc in ſingulis particulis ejus fit, atque in ſingulis ſyllabis ejus; hoc in actione longiore, cujus forte particula eſt illud canticum; Hoc in tota vita hominis, cujus partes ſunt omnes actiones hominis: Hoc in toto ſæculo filiorum hominum, cujus partes ſunt omnes vitæ hominum.

CAPUT XXIX.

Animi extenſio.

1 SEd quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas, ecce diſtenſio eſt vita mea, & me ſuſcepit dextera tua,

in domino meo, mediatore filio hominis inter te unum & nos multos, in multis, per multa; ut per eum apprehendam, in quo & apprehenſus ſum; & à veteribus diebus colligam, ſequens unum, præterita oblitus: non in ea, quæ futura, & tranſitura ſunt, ſed in ea, quæ ante ſunt, non diſtentus, ſed intentus: non ſecundum diſtenſionem, ſed ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis: ubi audiam vocem laudis tuæ, & contempler delectationem tuam, nec venientem, nec prætereuntem. Nunc vero anni mei, in gemitibus: & tu ſolatium meum Domine pater meus æternus es. At ego in tempora diſſilui, quorum ordinem neſcio: & tumultuoſis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viſcera animæ meæ, donec in te confluam purgatus & liquidus, igne amoris tui.

CAPUT XXX.

Quo extendendus animus.

1 ET ſtabo atque ſolidabor in te, in forma mea, veritate tua; nec patiar quæſtiones hominum, qui pœnali morbo plus ſitiunt quam capiunt, & dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cœlum & terram? Aut quid ei venit in mentem, ut aliquid faceret, cum antea nunquam aliquid fecerit? Da illis Domine bene cogitare, quid dicant; & invenire, quia non dicitur nunquam, ubi non eſt tempus. Quod ergo dicitur nunquam feciſſe, quid aliud dicitur, niſi nullo

lo tempore feciſſe? Videant itaque nullum tempus eſſe poſſe ſine creatura tua, & deſinant iſtam vanitatem loqui. Extendantur etiam in ea, quæ ante ſunt, & intelligant, te ante omnia tempora, æternum creatorem omnium temporum, neque ulla tempora tibi eſſe coæterna, nec ullam creaturam, etiam ſi eſt aliqua ſupra tempora.

CAPUT XXXI.

Quomodo cognoſcitur Deus, quomodo creatura.

1 DOmine Deus, quis ille ſinus eſt alti ſecreti tui, & quam longe inde me projecerunt conſequentia delictorum meorum? Sana oculos meos, ut congaudeam luci tuæ. Certe ſi eſt tam grandi ſcientia & præſcientia pollens animus cui cuncta præterita & futura ita nota ſint, ſicut mihi unum canticum notiſſimum, nimirum mirabilis eſt animus iſte, atq; ad horrorem ſtupendus. Quippe, quem ita non lateat quicquid peractũ & quicquid reliquum ſeculorum eſt, quemadmodum me non latet cantantem illud canticum, quid & quantum ejus abierit ab exordio, quid & quantum reſtet ad finem. Sed abſit, ut tu conditor univerſitatis, conditor animarum & corporum, abſit ut ita noveris omnia futura & præterita. Longe tu, longe mirabilius, longeq; ſecretius. Neq; enim ſicut nota cantantis, notumve canticum audientis, expectatione vocum futurarum, & memoria præteritarum, va-

riatur affectus, ſenſuſque diſtenditur; ita tibi aliquid accidit incommutabiliter æterno, hoc eſt, vere æterno creatori mentium. Sicut ergo noſti in principio cœlum & terram, ſine varietate notitiæ tuæ: ita feciſti in principio cœlum & terram, ſine diſtinctione actionis tuæ. Qui intelligit, confiteatur tibi; & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quam excelſus es! & humiles corde ſunt domus tua. Tu enim erigis eliſos, & non cadunt quorum fortitudo tu es.

LIBER DUODECIMUS.

CAPUT I.

Difficilis inquiſitio viri.

1 MUlta ſatagit cor meum domine, in hac inopia vitæ meæ, pulſatum verbis ſanctæ ſcripturæ tuæ. Et ideo plerumque in ſermone, copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquiſitio, quam inventio; & longior eſt impetratione petitio, & operoſior eſt manus pulſans, quam ſumens. Tenemus promiſſum, quis corrumpet illud? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Petite & accipietis: quærite & invenietis: Pulſate & aperietur vobis Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, invenit, & pulſanti aperietur. Promiſſa tua ſunt. Et quis falli timeat, cum promittit veritas?

CAPUT II.

De duplici cælo & terra.

1 CONfitetur altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu feciſti cœlum & terram, hoc cœlum, quod video, terramque, quam calco. Unde eſt hæc terra, quam porto? tu feciſti. Sed ubi eſt cælum cœli domino? de quo audivimus in voce Pſalmi: Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum. Ubi eſt cœlum, quod non cernimus? cui terra eſt hoc omne, quod cernimus. Hoc enim totum corporeum; non ubique totum ita accepit ſpeciem pulchram in noviſſimis, cujus fundus eſt terra noſtra, ſed ad illud cœlum cæli, etiam terræ noſtræ cælum terra eſt. Et hoc utrunque magnum corpus, non abſurde terra eſt, ad illud neſcio quale cælum, quod domino eſt, non filiis hominum.

CAPUT III.

Tenebræ ſuper faciem abyſſi.

1 ET nimirum hæc terra erat inviſibilis & incompoſita, & neſcio quæ profunditas abyſſi, ſuper quam non erat lux, quia nulla ſpecies erat illi. Unde juſſiſti, ut ſcriberetur, quod tenebræ erant ſuper abyſſum: quid aliud, quam lucis abſentia? Ubi enim lux eſſet, ſi eſſet, niſi ſupereſſet eminendo & illuſtrando? Ubi ergo lux nondum erat, quid erat adeſſe tenebras, niſi abeſſe lucem? Super itaque erant tenebræ, quia lux ſuper aberat, ſicut ſonus ubi

non eſt, ſilentium eſt. Et quid eſt eſſe ibi ſilentium, niſi ſonum ibi non eſſe? Nonne tu Domine docuiſti hanc animam, quæ tibi confitetur? Nonne tu domine docuiſti me, quod priuſquam iſtam informem materiam formares atque diſtingueres, non erat aliquid, non color, non figura, non corpus, non ſpiritus? non tamen omnino nihil; erat quædam informitas, ſine ulla ſpecie.

CAPUT IV.

Materia prima, Hyle.

1 QVid ergo vocaretur, quo etiam ſenſu tardioribus utcunque inſinuaretur, niſi uſitato aliquo vocabulo? Quid autem in omnibus mundi partibus, reperiri poteſt propinquius infirmitati omnimodæ, quam terra & abyſſus? Minus enim ſpecioſa ſunt pro ſuo gradu infimo, quam cætera ſuperiora perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam infirmitatem materiæ, quam ſine ſpecie feceras, unde ſpecioſum mundum faceres; ita commode hominibus intimatam, ut appellaretur terra inviſibilis & incompoſita?

CAPUT V.

Hyle qualis.

1 CUm in ea quærit cogitatio, quid ſenſus attingat: & dicit ſibi, non eſt intelligibilis forma, ſicut vita, ſicut juſtitia, quia materies eſt corporum: neque ſenſibilis eſt, quoniam quid videatur, & quid

& quid ſentiatur in inviſibili & incompoſita, non eſt: Dum ſibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eam vel noſſe ignorando, vel ignorare noſcendo.

Caput VI.

Quid ſenſerit aliquando de materia prima, & quid modo.

1 EGo vero Domine, ſi totum confitear tibi ore meo & calamo meo, quicquid de iſta materia docuiſti me: Cujus antea nomen audiens & non intelligens, narrantibus mihi eis, qui non intelligerent eam, cum ſpeciebus innumeris & variis cogitabam; & ideo non eam cogitabam: fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus volvebat animus; ſed formas tamen: & informe appellabam, non quod careret forma, ſed quod talem haberet, ut ſi appareret inſolitum & incongruum, averſaretur ſenſus meus, & conturbaretur infirmitas hominis: Verum autem illud, quod cogitabam, non privatione omnis formæ, ſed comparatione formoſiorum erat informe: & ſuadebat vera ratio, ut omnis formæ qualeſcunque reliquias omnino detraherem, ſi vellem prorſus informe cogitare; & non poteram: Citius enim non eſſe cenſebam, quod omni forma privaretur, quam cogitabam quiddam inter formam & nihil, nec formatum, nec nihil, informe prope nihil.

2. Et ceſſavit mens mea interrogare hinc ſpiritum meum, plenum imagini-

bus formatorum corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque variantem. Et intendi in ipſa corpora, eorumque mutabilitatem altius inſpexi, qua deſinunt eſſe, quod fuerant, & incipiunt eſſe quod non erant. Eundemque tranſitum de forma in formam, per informe quiddam fieri ſuſpicatus ſum, non per omnino nihil: ſed noſſe cupiebam, non ſuſpicari. Et ſi totum tibi confiteatur vox & ſtylus meus, quicquid de iſta quæſtione enodaſti mihi, quis legentium capere durabit? Nec ideo tamen ceſſabit cor meum dare tibi honorem & canticum laudis, de his quæ dictare non ſufficit. Mutabilitas enim rerum mutabilium capax ipſa eſt formarum omnium, in quas mutantur res mutabiles. Et hæc quid eſt? Nunquid animus? Nunquid corpus? Nunquid ſpecies animi vel corporis? Si dici poſſet, Nihil aliquid eſt & non eſt; hoc eam dicerem: & tamen jam utcunque erat, ut ſpecies caperet iſtas viſibiles & compoſitas.

CAPUT VII.

Cœlum terra majus.

1 ET unde utcunque erat, niſi eſſet abs te, à quo ſunt omnia, in quantumcunque ſunt? Sed tanto à te longius, quanto diſſimilius. Neque enim locis. Itaque tu domine, qui non es alias aliud, & alias aliter, ſed idipſum, & idipſum, & idipſum; Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotens: in principio, quod eſt in te,

in ſapientia tua, quæ nata eſt de ſubſtantia tua, feciſti aliquid, & de nihilo.

2. Feciſti enim cœlum & terram, non de te: nam eſſet æquale unigenito tuo, ac per hoc & tibi: & nullo modo juſtum eſſet, ut æquale tibi eſſet, quod in te non eſſet. Et aliud præter te non erat, unde faceres ea Deus, una Trinitas, & trina unitas. Et ideo de nihilo feciſti cælum & terram, magnum quiddam & parvum quiddam, quoniam omnipotens & bonus es, ad facienda omnia bona, magnum cælum, & parvam terram, tu eras, & aliud nihil; unde feciſti cælum & terram, duo quædam, unum prope te, alterum prope nihil. Unum, quo ſuperior tu eſſes, alterum quo inferius nihil eſſet.

CAPUT VIII.

Materia prima ex nihilo, ex hac omnia.

1 SEd illud cœlum cœli tibi Domine; terra autem quam dediſti filiis hominum cernendam atque tangendam, non erat talis, qualem nunc cernimus & tangimus. Inviſibilis enim erat, & incompoſita: & abyſſus erat, ſuper quam non erat lux, aut tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, magis quam in abyſſo. Iſta quippe abyſſus, aquarum jam viſibilium, etiam in profundis ſuis habet ſpeciei ſuæ lucem, utcunque ſenſibilem piſcibus & repentibus in ſuo fundo animantibus. Illud autem totum prope nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat. Jam, tamen

erat, quod formari poterat. Tu enim Domine feciſti mundum de materia informi, quam feciſti de nulla re pæne nullam rem, unde faceres magna, quæ miramur filii hominum.

2. Valde enim mirabile hoc cœlum corporeum, quod firmamentum inter aquam & aquam: ſecundo die poſt conditionem lucis dixiſti: Fiat; & ſic factum eſt. Quod firmamentum vocaſti cœlum, ſed cœlum terræ hujus & maris, quæ feciſti tertio die, dando ſpeciem viſibilem informi materiæ, quam feciſti ante omnem diem. Jam enim feceras & cœlum ante omnem diem: ſed cœlum cœli hujus: quia in principio feceras cœlum & terram: Terra autem ipſa, quam feceras, informis materies erat, quia inviſibilis erat, & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. De qua terra inviſibili & incompoſita, de qua informitate, de quo pæne nihilo faceres hæc omnia, quibus iſte mutabilis mundus conſtat, & non conſtat, in quo ipſa mutabilitas apparet, & in quo ſentiri & denumerari poſſunt tempora: Quia rerum mutationibus fiunt tempora dum variantur & vertuntur ſpecies, quarum materies prædicta eſt terra inviſibilis.

CAPUT IX.

Cœlum cœli quid.

1 Ideoque ſpiritus doctor famuli tui, cum te commemorat feciſſe in principio cœlum & terram, tacet de temporibus,

bus, ſilet de diebus. Nimirum enim cœlum cœli, quod in principio feciſti, creatura eſt aliqua intellectualis: quanquam nequaquam tibi Trinitati coæterna: particeps tamen æternitatis tuæ, valde mutabilitatem ſuam præ dulcedine fœliciſſimæ contemplationis tuæ cohibet; & ſine ullo lapſu, ex quo facta eſt, inhærendo tibi, excedit omnem volubilem viciſſitudinem temporum. Iſta vero informitas terræ inviſibilis & incompoſitæ, nec ipſa in diebus numerata eſt. Vbi enim nulla ſpecies, nullus ordo; nec venit quicquam nec præterit. Et ubi hoc non fit, non ſunt utique dies, nec viciſſitudo ſpaciorum temporalium.

CAPUT X.

Credere ſcripturis.

1 O Veritas lumen cordis mei, non tenebræ meæ loquantur mihi. Defluxi ad iſta, & obſcuratus ſum, ſed hinc etiam hinc adamavi te. Erravi, & recordatus ſum tui. Audivi vocem tuam poſt me, ut redirem, & vix audivi, propter tumultus peccatorum. Et nunc ecce redeo, æſtuans & anhelans ad fontem tuum. Nemo me prohibeat, hunc bibam, & tunc vivam. Nam non ego vita mea. Si male vixi; ex me mors mihi fui, & in te reviviſco. Tu me alloquere, tu mihi ſermocinare. Credidi libris tuis, & verba eorum arcana valde.

CA-

CAPUT XI.

Quid à Deo didicerit.

1 JAm dixiſti mihi Domine voce forti in aurem interiorem, quia tu æternus es, ſolus habens immortalitatem ; quoniam ex nulla ſpecie motuve mutaris, nec temporibus variatur voluntas tua ; quia non eſt immortalis voluntas , quæ alia & alia eſt. Hoc in conſpectu tuo claret mihi , & magis magiſque clareſcat , oro te ; atque in ea manifeſtatione perſiſtam ſobrius , ſub alis tuis. Item dixiſti mihi domine voce forti in aurem interiorem , quod omnes naturas atque ſubſtantias , quæ non ſunt , quod tu es , & tamen ſunt , tu feciſti , & hoc ſolum à te non eſt , quod non eſt, motuſque voluntatis à te, qui es, ad id quod minus eſt , quia talis motus delictum atque peccatum eſt : Et quod nullius peccatum , aut tibi nocet, aut perturbat ordinem imperii tui , vel in primo , vel in imo. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magiſque clareſcat , oro te , atque in ea manifeſtatione perſiſtam ſobrius, ſub alis tuis.

2. Item dixiſti mihi voce forti in aurem interiorem , quod nec illa creatura tibi coæterna eſt , cujus voluntas tu ſolus es : teque perſeverantiſſima caſtitate hauriens, mutabilitatem ſuam nuſquam & nunquam exerit ; & te ſibi ſemper præſente , ad quem toto affectu ſe tenet , non habens futurum quod expectet , nec in præteritum trajiciens , quod meminezit ,

rit, nulla vice variatur, nec in tempora ulla diſtenditur, O beata, ſi qua iſta eſt, inhærendo beatitudini tuæ, beata, ſempiterno inhabitatore te atque illuſtratore ſuo. Nec invenio, quid libentius appellandum exiſtimem cœlum cœli domino, quam domum tuam contemplantem delectationem tuam, ſine ullo defectu egrediendi in aliud; mentem puram concordiſſime unam ſtabilimento pacis ſanctorum ſpirituum, civium civitatis tuæ in cœleſtibus, ſuper iſta cœleſtia. Unde intelligat anima, quantum peregrinatione, longinqua facta eſt, ſi jam ſitit tibi: ſi jam factæ ſunt ei lachrymæ ſuæ panis, dum dicitur ei per ſingulos dies, ubi eſt Deus tuus? Si jam petit à te unam, & hanc requirit, ut inhabitet in domo tua, per omnes dies vitæ meæ.

3. Et quæ vita ejus, niſi tu? Et qui dies tui, niſi æternitas tua, ſicut anni tui, qui non deficiunt, quia idem ipſe es? Hinc ergo intelligat anima, quæ poteſt, quam longe ſuper omnia tempora ſis æternus, quando tua domus, quæ peregrinata non eſt, quamvis non ſit tibi coæterna, tamen indeſinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur viciſſitudinem temporum. Hoc in conſpectu tuo claret mihi; & magis magiſque clareſcat, oro te; atque in hac manifeſtatione perſiſtam ſobrius, ſub alis tuis. Ecce, neſcio quid informe in iſtis mutationibus rerum extremarum atque infimarum. Et quis dicet mihi, niſi quiſquis per inania cordis ſui cum ſuis phan-

phantaſmatibus vagatur & volvitur? Quis niſi talis dicet mihi, quod diminuta atque conſumpta omni ſpecie, ſi ſola remaneat informitas per quam de ſpecie in ſpeciem res mutabatur & vertebatur, poſſit exhibere vices temporum? Omnino enim non poteſt; quia ſine varietate motionum, non ſunt tempora: & nulla varietas, ubi nulla ſpecies.

CAPUT XII.

Creatura duplex.

1 QVibus conſideratis, quantum donas Deus meus, quantum me ad pulſandum excitas, quantumq; pulſanti aperis? Duo reperio, quæ feciſti carentia temporibus, cum tibi neutrum coæternum ſit. Unum quod ita formatum eſt, ut ſine ullo defectu contemplationis, ſine ullo intervallo mutationis, quamvis mutabile, tamen, non mutatum, tua æternitate atque incommutabilitate perfruatur. Alterum, quod ita informe erat, ut ex qua forma, in quam formam vel motionis vel ſtationis mutaretur, quo tempori ſubderetur, non haberet. Sed hoc ut informe eſſet, non reliquiſti, quoniam feciſti ante omnem diem, in principio cœlum & terram, hæc duo quæ dicebam.

2. Terra autem inviſibilis erat, & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. Quibus verbis inſinuatur informitas, ut gradatim excipiantur, qui omnimodam ſpeciei privationem, nec tamen ad nihilum perventionem cogitare non poſſunt, unde fieret aliud

aliud cœlum & terra viſibilis atque compoſita, & aqua ſpecioſa, & quicquid deinceps in conſtitutione hujus mundi, non ſine diebus factum commemoratur, quia talia ſunt, ut in eis agantur viciſſitudines temporum, propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

CAPUT XIII.

Creatura ſpiritualis qualis.

1 HOc interim ſentio Deus meus, cum audio loquentem ſcripturam tuam in principio fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: neque commemorantem quoto die feceris hæc. Sic interim ſentio, propter illud cœlum cœli, cœlum intellectuale, ubi eſt intellectus noſſe ſimul, non ex parte, non in ænigmate, non per ſpeculum, ſed ex toto in manifeſtata facie ad faciem: non modo hoc, modo illud, ſed quod dictum eſt, noſſe ſimul ſine ulla viciſſitudine temporum: & propter inviſibilem atque incompoſitam terram, ſine ulla viciſſitudine temporum, quæ ſolet habere modo hoc & modo illud; quia ubi nulla ſpecies, nuſquam eſt hoc aut illud: Propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cœlum, ſed cœlum cœli, hoc vero terram, ſed terram inviſibilem & incompoſitam; propter duo hæc interim ſentio ſine commemoratione dierum, dicere ſcripturam tuam: In principio fecit Deus cœlum & ter-

ram. Statim quippe ſubjecit, quam terram dixerit. Et quod ſecundo die commemoratur factum firmamentum, & vocatum cœlum, inſinuat de quo cælo prius ſine diebus ſermo locutus ſit.

CAPUT XIV.

Scripturæ profunditas.

1 MIra profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens parvulis; ſed profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror eſt, intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris. Odi hoſtes ejus vehementer. O ſi occidas eos gladio bis acuto, & non ſint hoſtes ejus! Sic enim amo eos occidi ſibi, ut vivant tibi. Ecce autem alii non reprehenſores, ſed laudatores libri Geneſeos: Non, inquiunt, hoc voluit in his verbis intelligi ſpiritus Dei, qui per Moyſen famulum ejus iſta conſcripſit: non hoc voluit intelligi, quod tu dicis, ſed aliud, quod nos dicimus. Quibus ego, te arbitro, Deus omnium noſtrorum, ita reſpondeo.

CAPUT XV.

Quantum interſit inter conditorem & condita.

1 NUm dicetis falſa eſſe, quæ mihi veritas voce forti in aurem interiorem dicit, de vera æternitate creatoris: quod nequaquam ejus ſubſtantia per tempora varietur; nec ejus voluntas extra ejus ſubſtantiam ſit? Unde non eum

modo

modo velle hoc, modo velle illud ſed ſemel & ſimul & ſemper velle omnia, quæ vult: non iterum, & iterum: neque nunc iſta, nunc illa; nec velle poſtea, quod nolebat; aut nolle, quod prius volebat: quia talis voluntas mobilis eſt, & omne mutabile æternum non eſt; Deus autem noſter æternus eſt. Item, quod mihi dicitur in aurem interiorem, expectatio rerum venturarum, fit contuitus, cum venerint: idemque contuitus, fit memoria, cum præterierint. Omnis porro intentio, quæ ita variatur, mutabilis eſt, & omne mutabile æternum non eſt: Deus autem noſter æternus eſt. Hæc colligo, atque conjungo, & invenio, Deum meum, Deum æternum, non aliquam tali nova voluntate condidiſſe creaturam, nec ſcientiam ejus tranſitorium aliquid pati,

2. Quid ergo dicetis contradictores? An falſa ſunt iſta? Non, inquiunt. Quid illud? Num falſum eſt, omnem naturam formatam materiamve formabilem non eſſe, niſi ab illo, qui ſummè bonus eſt, quia ſummè eſt? Neque hoc negamus, inquiunt. Quid igitur? An illud negatis, ſublimem quandam eſſe creaturam, tam caſto amore cohærentem Deo vero, & vere æterno: ut quamvis ei coæterna non ſit, in nullam tamen temporum varietatem & viciſſitudinem, ab illo ſe reſolvat ac defluat, ſed in ejus ſolius veraciſſima contemplatione requieſcat? Quoniam tu Deus diligenti te, quantum præcipis, oſtendis ei te, & ſufficis ei; & ideo

non declinat à te, nec ad ſe. Hæc eſt domus Dei non terrena, neque ulla cœleſti mole corporea; ſed ſpiritualis & particeps æternitatis tuæ, quia ſine labe in æternum. Statuiſti enim eam in ſeculum & in ſeculum ſeculi; præceptum poſuiſti, & non præteribit. Nec tamen tibi Deo coæterna, quoniam non ſine initio; facta eſt enim. Nam & ſi non invenimus tempus ante illam; prior quippe omnium creata eſt ſapientia: nec utique illa ſapientia tibi Deus noſter, patri ſuo plane coæterna & æqualis, & per quam creata ſunt omnia, & in quo principio feciſti cœlum & terram: Sed profecto ſapientia, quæ creata eſt, intellectualis natura ſcilicet, quæ contemplatione luminis lumen eſt: Dicitur enim & ipſa, quamvis creata, ſapientia.

3. Sed quantum intereſt inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur; tantum inter ſapientiam quæ creat, & iſtam quæ creata eſt. ſicut inter juſtitiam juſtificantem, & juſtitiam, quæ juſtificatione facta eſt. Nam & nos dicti ſumus juſtitia tua. Ait enim quidam ſervus tuus, ut nos ſimus juſtitia Dei in ipſo. Ergo, quia prior omnium creata eſt quædam ſapientia, quæ creata eſt mens rationalis & intellectualis caſtæ civitatis tuæ, matris noſtræ, quæ ſurſum eſt, & libera eſt, & æterna in cœlis: Quibus cœlis, niſi qui te laudant cœli cœlorum? Quia hoc eſt & cœlum cœli domino. Et ſi non invenimus tempus ante illam, quia & creaturam

turam temporis antecedit, quæ prior omnium creata eſt, ante illam tamen eſt ipſius creatoris æternitas, à quo facta ſumpſit exordium, quamvis non temporis, quoniam nondum erat tempus, ipſius tamen conditionis ſuæ. Vnde ita eſt abs te Deo noſtro, ut aliud ſit plane quam tu, & non idipſum. Quoniam & ſi non ſolum ante illam, ſed nec in illa invenimus tempus, quia eſt idonea faciem tuam ſemper videre, nec uſpiam deflectitur ab ea: Quo fit, ut nulla mutatione varietur: Ineſt ei tamen ipſa mutabilitas, unde tenebreſceret & frigeſceret, niſi amore grandi tibi cohærens, tanquam ſemper meridies luceret, & ferveret ex te.

4. O domus luminoſa & ſpecioſa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini mei, fabricatoris & poſſeſſoris tui. Tibi ſuſpiret peregrinatio mea: & dico ei, qui fecit te, ut poſſideat & me in te, quia fecit & me. Erravi ſicut ovis perdita, ſed in humeris paſtoris mei, ſtructoris tui, ſpero me reportari tibi. Quid dicitis mihi, quos alloquebar contradictores: qui tamen & Moyſen pium famulum Dei, & libros ejus oracula ſancti Spiritus creditis? Eſtne iſta domus Dei. non quidem Deo coæterna, ſed tamen ſecundum modum ſuum æterna in cœlis: ubi vices temporum fruſtra quæritis, quia non invenietis? Supergreditur enim omnem diſtentionem & omne ſpacium ætatis volubile, cui ſemper inhærere Deo bonum eſt. Eſt, inquiunt,

Quid igitur ex his, quæ clamavit cor meum ad Deum meum, cum audiret interius vocem laudis ejus, quid tandem falſum eſſe contenditis? An quia erat informis materies, ubi propter nullam formam nullus ordo erat? Ubi autem nullus ordo erat, nulla eſſe viciſſitudo temporum poterat: & tamen hoc pæne nihil. In quantum non omnino nihil erat, ab illo utique erat, à quo eſt, quicquid eſt, quod utcunque aliquid eſt. Hoc quoque, ajunt, non negamus.

CAPUT XVI.

Adverſus eos, qui contradicunt veritati divinæ.

CUm his enim volo coram te aliquid colloqui Deus meus, qui hæc omnia, quæ intus in mente mea non tacet veritas tua, vera eſſe concedunt. Nam qui hæc negant, latrent quantum volunt & obſtrepant ſibi: perſuadere conabor, ut quieſcant, & viam præbeant ad ſe verbo tuo. Quod ſi noluerint & repulerint me, obſecro te Deus meus, ne tu ſileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter: ſolus enim tu ſic loqueris; Et dimittam eos foris ſufflantes in pulverem, & excitantes terram in oculos ſuos & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria; gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione mea; & recordans Hieruſalem, extento in eam ſurſum corde: Hieruſalem patriam meam, Hieruſalem matrem

trem meam; teque ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, maritum, caſtas & fortes delicias, & ſolidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, ſimul & omnia: quia unum ſummum & verum bonum: & non avertar, donec in ejus pacem matris chariſſimæ, ubi ſunt primitiæ ſpiritus mei, unde mihi iſta certa ſunt, colligas totum quod ſum, à diſperſione & deformitate hac & conformes atque confirmes in æternum, Deus meus, miſericordia mea. Cum his autem, qui cuncta illa, quæ vera ſunt, falſa eſſe non dicunt, honorantes & in culmine ſequendæ autoritatis nobiſcum conſtituentes illam per ſanctum Moyſen editam ſanctam ſcripturam tuam, & tamen nobis aliquid contradicunt, ita loquor. Tu eſto Deus noſter arbiter, inter confeſſiones meas, & contradictiones eorum.

CAPUT XVII.

Quid cœli & terræ nominibus ſignificatum.

1 Dicunt enim, quamvis vera ſint hæc, non ea tamen duo Moyſes intuebatur, cum ſpiritu revelante diceret: In principio fecit Deus cœlum & terram. Non cœli nomine ſpiritualem vel intellectualem illam creaturam, ſemper faciem Dei contemplantem, ſignificavit: nec terræ nomine, informem materiam. Quid igitur? Quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir ſenſit, hoc verbis iſtis elo-

cutus eſt. Quid illud eſt? Nomine ajunt cæli & terræ totum iſtum viſibilem mundum prius univerſaliter & breviter ſignificare voluit, ut poſtea digereret dierum enumeratione quaſi articulatim univerſa, quæ ſancto Spiritui placuit ſic enunciare. Tales quippe homines erant, rudis ille atque carnalis populus, cui loquebatur: ut eis opera Dei, non niſi ſola viſibilia commendanda judicaret: terram vero inviſibilem & incompoſitam, tenebroſamque abyſſum. Unde conſequenter oſtenditur, per illos dies facta atque diſpoſita eſſe cuncta iſta viſibilia, quæ nota ſunt omnibus, non incongruenter informem iſtam materiam intelligendam eſſe conſentiunt.

2, Quid ſi dicat alius, eandem informitatem, confuſionemque materiæ, cœli & terræ nomine prius inſinuatam, quod ex ea mundus iſte viſibilis, cum omnibus naturis; quæ in eo manifeſtiſſime apparent, qui cœli & terræ nomine ſæpe appellari ſolet, conditus atque perfectus eſt? Quid ſi dicat & alius, cœlum & terram quidem inviſibilem viſibilemque naturam non indecenter appellatam: ac per hoc univerſam creaturam, quam fecit in ſapientia, id eſt, in principio, Deus, hujuſcemodi duobus vocabulis eſſe comprehenſam? Veruntamen, quia non de ipſa ſubſtantia Dei, ſed ex nihilo cuncta facta ſunt, quia non ſunt idipſum quod Deus, & ineſt quædam mutabilitas omnibus ſive maneant, ſicut æterna domus Dei; ſive

mu-

mutentur, ſicut anima hominis & corpus: Communem omnium rerum inviſibilium viſibiliumque materiem adhuc informem, ſed certe formabilem; unde fieret cælum & terra, id eſt, inviſibilis atque viſibilis jam utraque formata creatura, his nominibus enunciata, quibus appellaretur terra inviſibilis & incompoſita; & tenebræ ſuper abyſſum: ea diſtinctione, ut terra inviſibilis & incompoſita intelligatur materies corporalis, ante qualitatem formæ; tenebræ autem ſuper abyſſum, ſpiritualis materies ante cohibitionem quaſi fluentis immoderationis, & ante illuminationem ſapientiæ.

3. Eſt adhuc quod dicat, ſi quis aliud velit, non ſcilicet jam perfectas atque formatas inviſibiles viſibileſque naturas cœli & terræ nomine ſignificari, cum legitur: In principio fecit Deus cœlum & terram; ſed ipſam adhuc informem inchoationem rerum, formabilem creabilemque materiam his nominibus appellatam, quod in ea jam eſſent iſta confuſa, nondum qualitatibus formiſque diſtincta: quæ nunc jam digeſta ſuis ordinibus, vocantur cœlum & terra; illa ſpiritualis, hæc corporalis creatura.

CAPUT XVIII.

Quis error innoxius in ſcripturis.

1 QUibus omnibus auditis & conſideratis, nolo verbis contendere. Ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium. Ad ædificationem autem bo-

na eſt lex, ſi quis ea legitime utatur: quia finis ejus eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, Et novit magiſter noſter, in quibus duobus præceptis, totam legem Prophetaſque ſuſpenderit. Quæ mihi ardenter confitenti, Deus meus, lumen oculorum meorum in occulto, quid mihi obeſt, cum diverſa in his verbis intelligi poſſint, quæ tamen vera ſint? Quid inquam mihi obeſt, ſi aliud ego ſenſero, quam ſenſit alius eum ſenſiſſe qui ſcripſit? Omnes quidem, qui legimus, nitimur hoc indagare atque comprehendere, quod voluit ille, quem legimus. Et cum eum veridicum credimus, nihil quod falſum eſſe vel novimus vel putamus, audemus eum exiſtimare dixiſſe. Dum ergo quiſquis conatur id ſentire in ſcripturis ſanctis, quod in eis ſenſit ille, qui ſcripſit: quid mali eſt, ſi hoc ſentiat, quod tu lux omnium veridicarum mentium oſtendis verum eſſe: etiam ſi hoc non ſenſit ille, quem legit, cum & ille verum, nec tamen hoc ſenſerit?

CAPUT XIX.

Quæ liquidò vera.

1 VErum eſt enim Domine, feciſſe te cœlum & terram: & verum eſt, Principium eſſe ſapientiam tuam, in qua feciſti omnia. Item verum eſt, quod mundus iſte viſibilis, habet magnas partes ſuas cœlum & terram, brevi complexione factarum omnium conditarumque naturarum, Et verum eſt, quod omne

mu-

mutabile inſinuat notitiæ noſtræ quandam informitatem, qua formam capit, vel qua mutatur & vertitur. Verum eſt, nulla tempora perpeti, quod ita cohæret formæ incommutabili, ut quamvis ſit mutabile, non mutetur. Verum eſt informitatem, quæ prope nihil eſt, vices temporum habere non poſſe. Verum eſt, quod unde fit aliquid, poteſt quodam genere locutionis habere jam nomen ejus rei, quæ inde fit. Unde potuit vocari cœlum & terra quælibet informitas, unde factum eſt cœlum & terra. Verum eſt, omnium formatorum nihil eſſe informi vicinius, quam terram & abyſſum. Verum eſt, quod non ſolum creatum atque formatum, ſed etiam quicquid creabile atque formabile eſt, tu feciſti, ex quo ſunt omnia. Verum eſt, omne quod ex informi formatur, prius eſſe informe, deinde formatum.

CAPUT XX.

In principio creavit, &c. variè intellectum.

1 EX his omnibus veris, de quibus non dubitant, quorum interiori oculo talia videre donaſti: & qui Moyſen famulum tuum, in ſpiritu veritatis locutum eſſe immobiliter credunt: Ex his ergo omnibus aliud ſibi tollit, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram: id eſt, in verbo ſuo ſibi coæterno, fecit Deus intelligibilem atque ſenſibilem, vel ſpiritalem corporalemque creaturam. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum &

terram;id eſt,in verbo ſuo ſibi coæterno, fecit Deus univerſam iſtam molem corporei mundi hujus, cum omnibus, quas continet, manifeſtis notiſque naturis.

2. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram:id eſt,in verbo ſuo ſibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ ſpiritualis & corporalis. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram: id eſt, in verbo ſuo ſibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ corporalis, ubi confuſum adhuc erat cœlum & terra,quæ nunc jam diſtincta atque formata, in iſtius mundi mole ſentimus. Aliud,qui dicit: In principio fecit Deus cœlum & terram:id eſt, in ipſo exordio faciendi atque operandi, fecit Deus conformem materiam,confuſe habentem cœlum & terram:unde formata nunc eminent & apparent, cum omnibus quæ in eis ſunt.

CAPUT XXI.

Terra erat inanis: variè intellectum.

1 Item, quod attinet ad intellectum verborum ſequentium, ex illis omnibus veris, aliud ſibi tollit, qui dicit: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, incorporale illud, quod fecit Deus adhuc materies erat corporearum rerum informis, ſine ordine, ſine luce. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt,hoc totum,quod cœlum

& terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat, unde fieret cœlum corporeum & terra corporea, cum omnibus quæ in eis ſunt, corporeis ſenſibus nota. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, hoc totum, quod cœlum & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat: unde fieret cœlum intelligibile, quod alibi dicitur cœlum cœli: & terra, ſcilicet omnis natura corporea: ſub quo nomine, intelligatur etiam hoc cœlum corporeum: id eſt, unde fieret omnis inviſibilis viſibiliſque creatura.

2. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: non illam informitatem nomine cœli & terræ Scriptura appellavit: ſed jam erat, inquit, ipſa informitas, quam terram inviſibilem & incompoſitam tenebroſamque abyſſum nominavit, de qua cœlum & terram Deum feciſſe prædixerat, ſpiritualem ſcilicet corporalemque creaturam. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: id eſt, informis quædam jam materies erat, unde cœlum & terram Deum feciſſe Scriptura prædixit: totam ſcilicet corpoream mundi molem, in duas maximas partes, ſuperiorem atque inferiorem diſtributam, cum omnibus quæ in eis ſunt, uſitatis notiſque creaturis.

C A-

CAPUT XXII.

Et aqua, nomine cœli ac terra ſignificantur.

1 CUm enim duabus iſtis extremis ſententiis reſiſtere quiſquam ita tentaverit, ſi non vult, iſtam informitatem materiæ; cœli & terræ nomine appellatam videri: erat ergo aliquid, quod non fecerat Deus, unde cœlum & terram faceret. Neque enim ſcriptura narravit, quod iſtam materiam Deus fecerit, niſi ut intelligamus, eam cœli & terræ, aut ſolius terræ vocabulo ſignificatam; cum diceretur: In principio fecit Deus cœlum & terram: ut id, quod ſequitur: Terra autem erat inviſibilis & incompoſita; quamvis informem materiam ſic placuerit appellare, non tamen intelligamus niſi eam, quam fecit Deus, in eo quod ſcriptum eſt: Fecit Deus cœlum & terram.

2. Reſpondebunt aſſertores duarum iſtarum ſententiarum, quas extremas poſuimus, aut illius, aut illius, cum hæc audierint, & dicent: Informem quidem iſtam materiam non negamus à Deo factam, à quo ſunt omnia bona valde. Quia ſicut dicimus amplius bonum eſſe, quod creatum atque formatum eſt: ita fatemur minus bonum eſſe, quod factum eſt creabile atque formabile, ſed tamen bonum. Non autem commemoraſſe ſcripturam, quod hanc informitatem fecerit Deus; ſicut alia multa non commemoravit, ut Cherubin & Seraphin, & quæ Apoſtolus

poſtolus diſtinctè ait, Sedes, Dominationes, Principatus, Poteſtates; quæ tamen omnia Deum feciſſe, manifeſtum eſt.

3. Aut ſi in eo, quod dictum eſt: Fecit cœlum & terram; comprehenſa ſunt omnia: quid de aquis dicimus, ſuper quas ferebatur ſpiritus Dei? Si enim terra nominata ſimul intelliguntur, quomodo jam terræ nomine, materies informis accipitur, quando tam ſpecioſas aquas videmus? Aut ſi ita accipitur, cur ex eadem informitate ſcriptum eſt factum firmamentum, & vocatum cœlum neque ſcriptum eſt factas eſſe aquas? Non enim adhuc informes ſunt & inviſæ, quas ita decora ſpecie fluere cernimus. Aut ſi tunc acceperunt iſtam ſpeciem, cum dixit Deus: Congregetur aqua, quæ eſt ſub firmamentum: ut congregatio ſit ipſa formatio; quid reſpondebitur de aquis, quæ ſuper firmamentum ſunt? Quia neque informes tam honorabilem ſedem accipere meruiſſent: nec ſcriptum eſt, qua voce formatæ ſint.

4. Unde ſi aliquid Geneſis tacuit Deum feciſſe, quod tamen Deum feciſſe, nec ſana fides, nec certus ambigit intellectus: Nec ideo ulla ſobria doctrina dicere audebit, iſtas aquas coæternas Deo quia in libro Geneſeos commemoratas quidem audivimus; ubi autem factæ ſint non invenimus: Cur non informem quoque illam materiam, quam ſcriptura hæc terram inviſibilem & incompoſitam tenebroſamque abyſſum appellat, docente

veritate intelligamus à Deo factam eſſe de nihilo: ideoque illi non eſſe coæternam: quamvis, ubi facta ſit, omiſerit enunciare iſta narratio?

CAPUT XXIII.

A ſenſu ſcripturæ aberrare levius eſt, quam ſcripturam dicere falſam.

1 HIs ergo auditis atque perſpectis, pro captu infirmitatis meæ, quam tibi confiteor ſcienti Deo meo, duo video diſſentionum genera oboriri poſſe, cum aliquid à nunciis veracibus per ſigna enunciatur: Vnum, ſi de veritate rerum: alterum, ſi de ipſius, qui annunciat, voluntate, diſſenſio eſt. Aliter enim quærimus de creaturæ conditione, quid verum ſit, aliter autem, quid in his verbis Moyſes egregius domeſticus fidei tuæ, intelligere lectorem auditoremque voluerit. In illo primo genere diſcedant à me omnes, qui ea, quæ falſa ſunt, ſe ſcire arbitrantur. In hoc item altero, diſcedant à me omnes, qui eā quæ falſa ſunt, Moyſen dixiſſe arbitrantur. Conjungar autem illis Domine in te, & delecter cum eis in te, qui veritate tua paſcuntur in latitudine charitatis: & accedamus ſimul ad verba libri tui, & quæramus in eis voluntatem tuam, per voluntatem famuli tui, cujus calamo diſpenſaſti ea.

CAPUT XXIV.

Verax eſt ſcriptura, etiam ſi non intelligitur.

1 SEd quis noſtrum ſic inveniet eam inter tam multa verba, quæ in illis verbis aliter atque aliter intellectis occurrunt quærentibus: ut tam fidenter dicat hoc ſenſiſſe Moyſen, atque hoc in illa narratione voluiſſe intelligi, quam fidenter dicit hoc verum eſſe, ſive ille hoc ſenſerit, ſive aliud? Ecce enim Deus meus, ego ſervus tuus, qui vovi tibi ſacrificium confeſſionis in his literis; & oro, ut ex miſericordia tua reddam tibi vota mea.

2. Ecce ego quam fidenter dico, in tuo verbo incommutabili omnia te feciſſe, inviſibilia & viſibilia: Nunquid tam fidenter dico, non aliud quam hoc attendiſſe Moyſen, cum ſcriberet: In principio fecit Deus cœlum & terram? Quia non ſicut in tua veritate hoc certum video, ita in ejus mente video id eum cogitaſſe, cum hæc ſcriberet. Potuit enim cogitare in ipſo faciendi exordio cum diceret: In principio; potuit & cœlum & terram hoc loco nullam jam formatam perfectamque naturam, ſive ſpiritualem ſive corporalem, ſed utramque inchoatam & adhuc informem, velle intelligi.

3. Video quippe vere potuiſſe dici, quicquid horum diceretur: ſed quid horum in his verbis ille cogitaverit, non ita video. Quamvis ſive aliquid horum, ſive aliquid aliud quod à me commemoratum

non

non eſt, tantus vir ille mente conſpexerit, cum hæc verba promeret, verum eum vidiſſe, apteque id enunciaſſe non dubitem. Nemo mihi jam moleſtus ſit dicendo mihi, non hoc ſenſit Moyſes, quod tu dicis: ſed hoc ſenſit, quod ego dico. Si enim mihi diceret: unde ſcis hoc ſenſiſſe Moyſen, quod de his verbis ejus eloqueris? æquo animo ferre deberem: & reſponderem fortaſſe, quæ ſuperius reſpondi: vel aliquanto uberius, ſi eſſem durior.

CAPUT XXV.

Obſcuritas Geneſeos.

1 Cum vero dicit: Non hoc ille ſenſit quod tu dicis, ſed quod ego dico: neque tamen negat, quod uterque noſtrum dicit, utrumque verum eſſe: O vita pauperum Deus meus, in cujus ſinu non eſt contradictio: plue mihi mitigationes in cor: ut patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt, quia divini ſunt, & in corde famuli tui viderunt, quod dicunt; ſed quia ſuperbi ſunt, nec noverunt Moyſi ſententiam, ſed amant ſuam; non quia vera eſt, ſed quia ſua eſt. Alioquin, & aliam veram pariter amarent: ſicut & ego amo, quod dicunt, quando verum dicunt; non quia ipſorum eſt, ſed quia verum eſt; & ideo jam nec ipſorum eſt, quia verum eſt. Si autem ideo amant illud, quia verum eſt, jam & ipſorum eſt, & meum eſt, quoniam in commune omnium eſt veritatis amatorum.

2. Illud autem, quod contendunt, non hoc

hoc ſenſiſſe Moyſen, quod ego dico, ſed quod ipſi dicunt, nolo, non amo: quia & ſi ita eſt, tamen iſta temeritas non ſcientiæ, ſed audaciæ eſt: nec viſus, ſed typhus eam peperit. Ideoque Domine, tremenda ſunt judicia tua, quoniam veritas tua nec mea eſt, nec illius aut illius, ſed omnium noſtrum, quos ad ejus communionem publicè vocas, terribiliter admonens nos, ut nolimus eam habere privatam, ne privemur ea. Nam quiſquis id, quod tu omnibus ad fruendum proponis, ſibi proprie vindicat, & ſuum vult eſſe, quod omnium eſt, à communi propellitur ad ſua, hoc eſt à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur.

3. Attende judex optime Deus, ipſa veritas attende; quid dicam contradictori huic, attende; coram te enim dico, & coram fratribus meis, qui legitime utuntur lege uſque ad finem charitatis: attende, & vide, quid ei dicam, ſi placet tibi. Hanc enim vocem huic refero fraternam & pacificam. Si ambo videmus verum eſſe, quod dicis, & ambo videmus verum eſſe, quod dico, ubi quæſo id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me, ſed ambo in ipſa, quæ ſupra mentes noſtras eſt, incommutabili veritate. Cum ergo de ipſa Domini Dei noſtri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus? Quam ſic videre non poſſumus, ut videtur incommutabilis veritas: quando ſi ipſe Moyſes apparuiſſet nobis,

atque dixiſſet. Hoc cogitavi; nec ſic eam videremus, ſed crederemus.

4. Non itaq; ſupra, quam ſcriptum eſt, unus pro altero inſletur adverſus alterum. Diligamus Dominum Deum noſtrum, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente noſtra, & proximum ſicut noſmetipſos. Propter quæ duo præcepta charitatis, ſenſiſſe Moyſen, quicquid in illis libris ſenſit, niſi crediderimus, mendacem faciemus Deum, cum de animo conſervi, aliter quam ille docuit, opinamur. Jam vide, quam ſtultum ſit, in tanta copia veriſſimarum ſententiarum, quæ de illis verbis erui poſſunt, temere affirmare, quam earum Moyſes potiſſimum ſenſerit, & pernicioſis contentionibus ipſam offendere charitatem propter quam dixit omnia, cujus dicta conamur exponere.

CAPUT XXVI.

Qui ſermo deceat ſcripturam.

1 ET tamen ego, Deus meus, celſitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei qui audis confeſſiones meas, & dimittis peccata mea: quoniam tu mihi præcipis, ut diligam proximum ſicut meipſum: non poſſum minus credere de Moyſe fideliſſimo famulo tuo, quam mihi optarem ac deſiderarem abs te dari aliquid muneris, ſi tempore illo natus eſſem, quo ille, eoque loci me conſtituiſſes, ut per ſervitutem cordis ac linguæ meæ, literæ illæ diſpenſarentur: quæ tanto poſt eſſent omnibus gentibus profuturæ: &

per

per univerſum orbem, tanto autoritatis culmine, omnium falſarum ſuperbarumque doctrinarum verba ſuperaturæ.

2. Vellem quippe, ſi tunc ego eſſem Moyſes (ex eadem namque maſſa omnes venimus: & quid eſt homo, niſi quia memor es ejus?) vellem ergo, ſi tunc ego eſſem quod ille, & mihi abs te Geneſeos liber ſcribendus injungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi ſermonis modum: ut neque illi qui nondum queunt intelligere, quemadmodum creat Deus, tanquam excedentia vires ſuas, dicta recuſarent: & illi, qui hoc jam poſſunt, in quamlibet veram ſententiam cogitando veniſſent, eam non prætermiſſam in paucis verbis tui famuli reperirent: & ſi alius aliam vidiſſet in luce veritatis, nec ipſa in iiſdem verbis intelligenda deeſſet.

CAPUT XXVII.

Ex fonte melius haurimus.

1 Sicut enim fons in parvo loco uberior eſt, pluribuſque rivis in ampliora ſpacia fluxum miniſtrat, quam quilibet eorum rivorum, qui per multa locorum ſpacia, ab eodem fonte deducitur: ita narratio diſpenſatoris tui, ſermocinaturis pluribus profutura, parvo ſermonis modulo ſcatet fluenta liquidæ veritatis, unde ſibi quiſque verum, quod de his rebus poteſt, hic illud, ille illud, per longiores loquelarum anfractus trahat.

2. Alii enim, cum hæc verba legunt vel

audiunt, cogitant, Deum quaſi hominem, aut quaſi aliquam molem immenſa præditam poteſtate, novo quodam & repentino placito, extra ſeipſam tanquam locis diſtantibus, feciſſe cœlum & terram: duo magna corpora ſupra & infra, quibus omnia continerentur. Et cum audiunt: Dixit Deus, fiat illud, & factum eſt illud; cogitant verba cœpta & finita, ſonantia temporibus atque tranſeuntia, poſt quorum tranſitum ſtatim exiſteret, quod juſſum eſt, ut exiſteret; & ſi quid forte aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinantur. In quibus adhuc parvulis animalibus, dum iſto humillimo genere verborum, tanquam materno ſinu eorum geſtatur infirmitas, ſalubriter ædificatur fides, qua certum habeant & teneant, Deum feciſſe omnes naturas, quas eorum ſenſus mirabili varietate circumſpicit. Quorum ſi quiſpiam quaſi vilitatem dictorum aſpernatus, extra nutritorias cunas ſuperba imbecillitate ſe extenderit; heu cadet miſerè. Domine Deus miſerere, ne implumem pullum conculcent, qui tranſeunt viam: & mitte angelum tuum, qui eum reponat in nido, ut vivat, donec volet.

CAPUT XXVIII.

Vanè intelligitur à diverſis Scriptura.

1 ALii vero, quibus hæc verba non jam nidus, ſed opaca fruteta ſunt, videat in eis latentes fructus, & volitant lætantes, & garriunt ſcrutantes, & carpunt

carpunt eos. Vident enim, cum hæc verba legunt vel audiunt, tua Deus æterna & ſtabili permanſione cuncta præterita & futura tempora ſuperari: nec tamen quicquam eſſe temporalis creaturæ, quod tu non feceris. Cujus voluntas, quia idem eſt, quod tu; nullo modo mutata, vel, quæ antea non fuiſſet, exorta voluntate; feciſti omnia; non de te ſimilitudinem tuam formam omnium, ſed de nihilo diſſimilitudinem informemus; quæ formaretur per ſimilitudinem tuam, recurrens in te unum pro captu ordinato, quantum cuique rerum in ſuo genere datum eſt; & fierent omnia bona valde, ſive maneant circa te, ſive gradatim remotiorem diſtantiam per tempora & loca pulchras narrationes faciant aut patiantur. Vident hæc, & gaudent in luce veritatis tuæ, quantulum hinc valent.

2. Et alius eorum intendit in id, quod dictum eſt: In principio fecit Deus; & reſpicit ſapientiam principium, quia & loquitur ipſa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum: & ſic accipit. In principio fecit; ac ſi diceretur, Primo fecit; atque in eis, qui intelligunt. In principio, quod in ſapientia feciſti cælum & terram. Alius eorum ipſum cœlum & terram creabilem materiem cœli & terræ, ſic eſſe credit cognominatam. Alius jam formatas diſtinctaſque naturas: Alius unam formatam eandemque ſpiritualem, cœli nomine; aliam

aliam informem corporalis materiæ terræ nomine. Qui autem intelligunt in nominibus cœli & terræ adhuc informem materiem, de qua formaretur cœlum & terra, nec ipſi uno modo intelligunt: ſed alius, unde conſumaretur intelligibilis ſenſibiliſque creatura: alius tantum, unde ſenſibilis moles iſta corporea, ſinu grandi continens perſpicuas promptaſque naturas. Nec illi uno modo, qui jam diſpoſitas digeſtaſque creaturas, cœlum & terram vocari hoc loco credunt: ſed alius inviſibilem, atque viſibilem: alius ſolam viſibilem, in qua luminoſum cœlum ſuſpicimus; & terram caliginoſam, quæque in eis ſunt.

CAPUT XXIX.

Quot modis dicitur aliquid prius.

1 AT ille, qui non aliter accipit, in principio fecit; quam ſi diceretur, Primo fecit; non habet, quomodo veraciter intelligat cœlum & terram, niſi materiam cæli & terræ intelligat, videlicet univerſæ, id eſt, intelligibilis corporaliſque creaturæ. Si enim jam formatam velit univerſam, recte ab eo quæri poterit, Si hoc primo fecit Deus, quid fecerit deinceps & poſt univerſitatem? non inveniet: ac per hoc audiet invitus, Quomodo illud primo, ſi poſtea nihil? Cum vero dicit, primo informem, deinde formatam, non eſt abſurdum: ſi modo eſt idoneus diſcernere, quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione,

ne, quid origine. Æternitate, ſicut Deus omnia: tempore, ſicut flos fructum: electione, ſicut fructus florem: origine, ſicut ſonus cantum. In his quatuor, primum & ultimum, quæ commemoravi, difficillime intelliguntur, duo media facillime. Namque rara viſio eſt & nimis ardua, conſpicere Domine æternitatem tuam, incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem.

2. Quis deinde ſic acuto cernat animo, ut ſine labore magno dignoſcere valeat, quomodo ſit prior ſonus quam cantus? Ideo, quia cantus eſt formatus ſonus, & eſſe utique aliquid non formatum poteſt: formari autem, quod non eſt, non poteſt. Sic eſt prior materies, quam id, quod ex ea fit. Non ideo prior, quia ipſa efficit, cum potius fiat: nec prior intervallo temporis. Neque enim priore tempore ſonos edimus informes ſine cantu, & eos poſteriore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus: ſicut ligna, quibus arca: vel argentum, quo vaſculum fabricatur. Tales quippe materiæ, tempore etiam præcedunt formas rerum, quæ fiunt ex eis. At in cantu, non ita eſt. Cum enim cantatur, auditur ſonus ejus. Non prius informiter ſonat, & deinde formatur in cantum.

3. Quod enim primo utcunque ſonuerit, præterit, nec ex eo quicquam reperies, quod reſumptum arte componas: & ideo cantus in ſono ſuo vertitur, qui ſonus ejus, materies ejus eſt. Idem quip-

pe formatur, ut cantus ſit: & ideo, ſicut dicebam, prior materies ſonandi quam forma cantandi, non per faciendi potentiam prior. Neque enim ſonus eſt cantandi artifex, ſed cantanti animæ ſubjacet ex corpore, de quo cantum faciat. Nec tempore prior: ſimul enim cum cantu editur. Nec prior electione: non enim potior ſonus quam cantus: quandoquidem cantus eſt non tantum ſonus, verum etiam ſonus ſpecioſus. Sed prior eſt origine: quia non cantus formatur, ut ſonus ſit; ſed ſonus formatur, ut cantus ſit. Hoc exemplo, qui poteſt, intelligat, materiam rerum primo factam: & appellatam cælum & terram, quia inde facta ſunt cælum & terra: Nec tempore primo factam, quia formæ rerum exerunt tempora: illa autem erat informis, jamque in temporibus ſimul animadvertitur. Nec tamen de illa narrari aliquid poteſt, niſi velut tempore prior ſit, cum pendatur extremior. Quia profecto meliora ſunt formata, quam informia, & præcedunt æternitate creatoris, ut eſſet de nihilo, unde aliquid fieret.

CAPUT XXX.

Scrutanda Scriptura cum honore ſcriptoris.

1 IN hac diverſitate ſententiarum verarum, concordiam pariat ipſa Veritas. Et Deus noſter miſereatur noſtri, ut legitime lege utamur, præcepti fine, pura charitate. Ac per hoc, ſi quis quærit ex me, quid horum Moyſes ille tuus famulus ſenſerit,

ſenſerit, non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum, ſi tibi non confiteor. Neſcio, & ſcio tamen illas veras eſſe ſententias, exceptis carnalibus, de quibus, quantum exiſtimavi, locutus ſum. Quos tamen bonæ ſpei parvulos hæc verba libri tui non territant, alta humiliter, & pauca copioſe? Sed omnes, quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos invicem, pariterque diligamus te Deum noſtrum, fontem veritatis; ſi non vana, ſed ipſam ſitimus: eundemque famulum tuum ſcripturæ hujus diſpenſatorem, ſpiritu tuo plenum, ita honoremus, ut hoc eum, te revelante, cum hæc ſcriberet, attendiſſe credamus, quod in eis maxime, & luce veritatis, & fruge utilitatis, excellit.

CAPUT XXXI.

Veritas, à quocunque dicta, recipienda.

1 ITa cum alius dixerit. Hoc ſenſit quod ego: & alius, Imo illud, quod ego: religioſius me arbitror dicere, Cur non utrumque potius, ſi utrumque verum eſt? Et ſi quid tertium, & ſi quid quartum, & ſi quid omnino aliud verum quiſpiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidiſſe credatur, per quem Deus unus ſacras literas vera & diverſa viſuris multorum ſenſibus temperavit? Ego certe, quod intrepidus de corde meo pronuncio, ſi ad culmen autoritatis aliquid ſcriberem, ſic mallem ſcribere, ut quod veri quiſque de his rebus capere poſſet, mea verba reſo-

narent, quam ut unam veram ſententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem cæteras, quarum falſitas me non poſſet offendere. Nolo itaque Deus meus tam præceps eſſe, ut hoc illum virum de te meruiſſe non credam. Senſit ille omnino in his verbis, atque cogitavit, cum ea ſcriberet, quicquid hic veri potuimus invenire: & quicquid nos non potuimus, aut nondum poſſumus, & tamen in eis inveniri poteſt.

CAPUT XXXII.

Veritas revelata.

1 POſtremo Domine, qui Deus es, & non caro & ſanguis; ſi quid homo minus vidit, nunquid & ſpiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, latere potuit, quicquid eras in eis verbis tu ipſe revelaturus legentibus poſteris: etiam ſi ille, per quem dicta ſunt, unam fortaſſis ex multis veris ſententiam cogitavit? Quid ſi ita eſt, ſit igitur illa, quam cogitavit, cæteris excellentior. Nobis autem Domine, aut ipſam demonſtra, aut quam placet alteram veram: ut ſive nobis hoc, quod etiam illi homini tuo, ſive aliud ex eorundem verborum occaſione patefacias, tu tamen paſcas nos, non error illudat.

2. Ecce Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis: quam multa, oro te, ſcripſimus? Quæ noſtræ vires, quæ tempora omnibus libris tuis, ad iſtum modum ſufficiant? Sine itaque me brevius in eis

in eis confiteri tibi; & eligere unum aliquid, quod tu inſpiraveris, verum, certum & bonum: etiam ſi multa occurrerint, ubi multa occurrere poterunt, ea fide confeſſionis meæ: ut ſi hoc dixero, quod ſenſit miniſter tuus recte atque optime; id enim conari me oportet. Quod ſi aſſecutus non fuero, id tamen dicam, quod mihi per ejus verba veritas tua dicere voluerit; quæ illi quoque dixit quod voluit.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT I.

Invocat Deum.

1 INvoco te Deus meus miſericordia mea, qui feciſti me, & oblitum tui non oblitus eſt. Invoco te in animam meam: quam præparas ad capiendum te ex deſiderio, quod inſpiras ei; nunc invocantem te ne deſeras: qui priuſquam invocarem, præveniſti: & inſtitiſti crebreſcens multimodis vocibus, ut audirem de longinquo, & converterer, & vocantem me invocarem te. Tu enim Domine deleviſti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis, in quibus à te defeci: & præveniſti omnia bona merita mea, ut retribueres manibus tuis, quibus me feciſti: quia & priuſquam eſſem, tu eras.

Nec

Nec eram, cui præſtares,ut eſſem: & tamen ecce ſum, ex bonitate tua prævenientе,totum hoc quod me feciſti & unde me feciſti. Neque enim eguiſti me, aut ego tale bonum ſum, quo tu adjuveris, Domine meus & Deus meus: Non ut tibi ſic ſerviam, quaſi nē fatigeris in agendo: Aut ne minor ſit poteſtas tua carens obſequio meo: Neque ut ſic te colam, quaſi terram, ut ſis incultus, ſi non te colam: Sed ut ſerviam tibi, & colam te, ut de te mihi bene ſit; à quo mihi eſt, ut ſim, cui bene ſit.

CAPUT II.

Colimus agrum, & colimus numen: & de ordine creaturarum.

1 EX plenitudine quippe bonitatis tuæ, creatura tua ſubſiſtit; ut bonum, quod tibi nihil prodeſſet, nec de te æquale tibi eſſet; tamen quia ex te fieri potuit, non deeſſet. Quid enim te promeruit cœlum & terra,quæ feciſti in principio? Dicant, quid te promeruerunt ſpiritualеs corporaleſque naturæ, quas feciſti in ſapientia tua: ut inde penderent etiam inchoata & informia quæque in genere ſuo, vel ſpirituali, vel corporali, euntia in immoderationem, & in longinquam diſſimilitudinem tuam. Spirituale informe præſtantius, quam ſi formatum corpus eſſet: corporale autem informe præſtantius, quam ſi omnino nihil eſſet. Atque ita penderent in tuo verbo informia, niſi

per

per idem verbum revocarentur ad unitatem tuam, & formarentur, & eſſent ab uno te ſummo bono univerſa bona valde. Quid te promeruerunt, ut eſſent ſaltem informia: quia neque hoc eſſent, niſi ex te?

2. Quid te promeruit materies corporalis, ut eſſet ſaltem inviſibilis & incompoſita? Quia neque hoc eſſet, niſi quia feciſti eam: ideoque te, quia non erat, promereri ut eſſet, non poterat? Aut quid te promeruit inchoatio creaturæ ſpiritualis, ut ſaltem tenebroſa fluitaret, ſimilis abyſſo, tui diſſimilis: niſi per idem verbum converteretur ad idem, à quo facta eſt; atque ab eo illuminata lux fieret: quamvis non æqualiter, tamen conformis formæ æquali tibi? Sicut enim corpori, non hoc eſt eſſe, quod pulchrum eſſe, alioquin deforme eſſe non poſſet: ita etiam creato ſpiritui, non id eſt vivere, quod ſapienter vivere, alioquin incommutabiliter ſaperet. Bonum autem illi eſt hærere tibi ſemper, ne quod adeptus eſt converſione, averſione lumen amittat, & relabatur in vitam tenebroſæ abyſſo ſimilem. Nam & nos, qui ſecundum animam creatura ſpiritualis ſumus, averſi à te noſtro lumine, in ea vita fuimus aliquando tenebræ: & in reliquiis obſcuritatis noſtræ laboramus, donec ſimus juſtitia tua in unico tuo, ſicut montes Dei. Nam judicia tua fuimus, ſicut abyſſus multa.

CAPUT III.

Ex Dei gratiâ omnia.

1 QUod autem in primis conditionibus dixiſti, Fiat lux, & facta eſt lux: non incongruenter hoc intelligo in creatura ſpirituali: quia erat jam qualiſcunque vita quam illuminares. Sed ſicut non te promeruerat, ut eſſet talis vita, quæ illuminari poſſet: ita nec cum jam eſſet, promeruit te, ut illuminaretur. Neque enim ejus informitas placeret tibi, ſi non lux fieret: non exiſtendo, ſed intuendo illuminantem lucem, eique cohærendo, ut & quod utcunque vivit, & quod beate vivit, non deberet niſi gratiæ tuæ, converſa per commutationem meliorem ad id, quod neque in melius, neque in deterius commutari poteſt. Quod tu ſolus es, quia ſolus ſimpliciter es: cui non eſt aliud vivere, aliud beatè vivere, quia tua beatitudo tu es.

CAPUT IV.

Deus non eget rebus conditis.

1 QUid ergo tibi deeſſet ad bonum, quod tu tibi es, etiam ſi iſta vel omnino nulla eſſent, vel informia remanerent: quæ non ex indigentia feciſti, ſed ex plenitudine bonitatis tuæ cohibens atque convertens ad formam, non ut tamquam tuum gaudium compleatur ex eis. Perfecto enim tibi diſplicet eorum imperfectio, ut ex te perficiantur, & tibi placeant: non autem imperfecto, tanquam

& tu

& tu eorum perfectione perficiendus ſis. Spiritus enim tuus bonus ſuperferebatur ſuper aquas: non ferebatur ab eis, tanquam in eis requieſceret. In quibus enim requieſcere dicitur ſpiritus tuus bonus, hos in ſe requieſcere facit. Sed ſuperferebatur incorruptibilis & incommutabilis voluntas tua, ipſa in ſe ſibi ſufficiens ſuper eam, quam feceras, vitam: cui non hoc eſt vivere, quod beate vivere: quia vivit etiam fluitans in obſcuritate ſua: cui reſtat converti ad eum, à quo facta eſt, & magis magiſque vivere apud fontem vitæ, & in lumine ejus videre lumen, & perfici, & illuſtrari, & beari.

CAPUT V.

Filius principium.

1 ECce apparet mihi in ænigmate Trinitas, quod es Deus meus: quoniam tu pater in principio, quod eſt tua ſapientia de te nata, æqualis tibi & coæterna, id eſt, in filio tuo, feciſti cœlum & terram. Et multa diximus de cælo cæli, & de terra inviſibili & incompoſita, & de abyſſo tenebroſa, ſecundum ſpiritualis informitatis vagabunda deliquia, niſi converteretur ad eum, à quo erat qualiſcunque vita & illuminatione fieret ſpecioſa vita, & eſſet cælum cœli ejus, quod inter aquam & aquam poſtea factum eſt. Et tenebam jam patrem in Dei nomine, qui fecit hæc: & filium in Principii nomine, in quo fecit hæc. Et Trinitatem credens Deum meum, ſicuti

ti credebam, quærebam in eloquiis ſanctis ejus, & ecce ſpiritus ejus ſuperferebatur ſuper aquas. Ecce Trinitas Deus meus, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, creator univerſæ creaturæ tuæ.

CAPUT VI.

Spiritus ſuperfuſus aquis.

1 SEd quæ cauſa fuerat, ô lumen veridicum? Tibi admoveo cor meum, ne me vana doceat, diſcute tenebras ejus & dic mihi, obſecro te per matrem charitatem: obſecro te, dic mihi, quæ cauſa fuerat, ut poſt nominatum cælum & terram, inviſibilem & incompoſitam, & tenebras ſuper abyſſum; tum demum ſcriptura tua nominaret ſpiritum tuum? An quia oportebat eum ſic inſinuari, ut diceretur ſuperferri: & non poſſet hoc dici; niſi prius illud commemoraretur. cui ſuperferri ſpiritus tuus poſſet intelligi? Nec patri enim nec filio ſuperferebatur: nec ſuperferri recte diceretur, ſi nulli rei ſuperferretur. Prius ergo dicendum erat, cui ſuperferretur; & deinde ille, quem non oportebat aliter commemorari, niſi ut ſuperferri diceretur. Cur ergo aliter eum inſinuari non oportebat, niſi ut ſuperferri diceretur?

CAPUT VII.

Effectus ſpiritus.

1 JAm hinc ſequatur, qui poteſt, intellectu, Apoſtolum tuum dicentem: quia charitas tua diffuſa eſt in cordibus

noſtris,

noſtris, per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, & de ſpiritualibus docentem & demonſtrantem ſupereminentem viam charitatis, & flectentem genua pro nobis ad te, ut cognoſcamus ſupereminentem ſcientiam charitatis Chriſti. Ideoque ab initio ſupereminens ſuperferebatur ſuper aquas. Cui dicam? Quomodo dicam de pondere cupiditatis in abruptam abyſſum, & de ſublevatione charitatis per ſpiritum tuum, qui ſuperferebatur ſuper aquas? Cui dicam? Quomodo dicam? Neque enim loca ſunt, quibus mergimur; & emergimus. Quid ſimilius, & quid diſſimilius? Affectus ſunt, amores ſunt, immunditia ſpiritus noſtri defluens inferius amore curarum: & ſanctitas ſpiritus tui, attollens nos ſuperius amore ſecuritatis, ut ſurſum corda habeamus ad te, ubi ſpiritus tuus ſuperfertur ſuper aquas, & veniamus ad ſupereminentem requiem, cum pertranſierit anima noſtra aquas, quæ ſunt ſine ſubſtantia.

CAPUT VIII.

Spiritus fovens animas infirmas.

Defluxit angelus, defluxit anima hominis, & indicaverunt abyſſum univerſæ ſpirituales creaturæ in profundo tenebroſo. Niſi dixiſſes ab initio, Fiat lux, & facta eſſet lux, & inhæreret tibi omnis obediens intelligentia cæleſtis civitatis tuæ: & requieſceret in ſpiritu tuo, qui ſuperfertur incommutabiliter

liter ſuper omne mutabile: Alioquin & ipſum cælum cæli tenebroſa abyſſus eſſet in ſe: nunc autem lux eſt in domino. Nam & in ipſa miſera inæquitudine defluentium ſpirituum, & indicantium tenebras ſuas nudatas veſte luminis tui, ſatis oſtendis, quam magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo ſufficit ad beatam requiem, quicquid te minus eſt, ac per hoc nec ipſa ſibi. Tu enim Deus noſter illuminabis tenebras noſtras. Ex te enim oriuntur veſtimenta noſtra, & tenebræ noſtræ ſicut meridies erunt.

2. Da mihi te Deus meus, redde te mihi, Te enim amo; & ſi parum eſt, amem validius. Non poſſum metiri, ut ſciam, quantum deſit mihi amoris, ad id quod ſatis eſt, ut currat vita mea in amplexus tuos: nec avertatur, donec abſcondet in abſcondito vultus tui. Hoc tantum ſcio, quia male mihi eſt præter te, non ſolum extra me, ſed & in meipſo: & omnis mihi copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas eſt.

CAPUT IX.

Cur ſolus ſpiritus feratur ſuper aquas.

1 NVnquid aut pater aut filius non ſuperferebatur ſuper aquas? Si tanquam loco, ſicut corpus; nec ſpiritus ſanctus. Si autem incommutabilis divinitatis eminentia ſuper omne mutabile; & Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſuperferebatur ſuper aquas. Cur ergo tantum

de

de ſpiritu tuo dictum eſt hoc? Cur de illo tantum dictum eſt, quaſi locus ibi eſſet, qui non eſt locus: de quo ſolo dictum eſt, quod ſit donum tuum? In dono tuo requieſcemus: ibi te fruemur, requies noſtra, locus noſter.

2. Amor illuc attollit nos, & ſpiritus tuus bonus exaltat humilitatem noſtram de portis mortis. In bona voluntate, pax nobis eſt. Corpus pondere ſuo nititur ad locum ſuum. Pondus non ad ima tantum eſt, ſed ad locum ſuum. Ignis ſurſum tendit, deorſum lapis. Ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Oleum infra aquam fuſum, ſupra aquam attollitur: aqua ſupra oleum fuſa, infra oleum demergitur. Ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Minus ordinata, inquieta ſunt: ordinantur, & quieſcunt. Pondus meum, amor meus: eo feror, quocunque feror. Dono tuo accendimur, & ſurſum ferimur. Inardeſcimus, & imus. Aſcendimus aſcenſiones in corde, & cantamus canticum graduum. Igne tuo, igne tuo bono, inardeſcimus, & imus: quoniam ſurſum imus, ad pacem Hieruſalem: quoniam jucundatus ſum in his, quæ dixerunt mihi; In domum domini ibimus. Ibi nos collocavit voluntas bona, ut nihil velimus aliud, quàm permanere illic in æternum.

CAPUT X.

Ex dono Dei omnia.

1 BEata creatura, quæ non novit aliud, cum eſſet ipſa aliud, niſi dono tuo, quod ſuperferretur ſuper omne mutabile, mox ut facta eſt attolleretur nullo intervallo temporis, in ea vocatione, qua dixiſti, Fiat lux & facta eſt lux. In nobis enim diſtinguitur tempore, quod tenebræ fuimus, & lux efficimur. In illa vero dictum eſt, quid eſſet, niſi illuminaretur. Et ita dictum eſt, quaſi prius fuerit fluxa & tenebroſa: ut appareret cauſa, qua factum eſt ut aliter eſſet, id eſt, ut ad lumen indeficiens converſa lux eſſet. Qui poteſt, intelligat: qui non poteſt, à te petat. Vt quid mihi moleſtus eſt, quaſi ego illuminem ullum hominem venientem in hunc mundum?

CAPUT XI.

Symbola trinitatis in homine.

1 TRinitatem omnipotentem quis intelligit? Et quis non loquitur eam: ſi tamen eam? Rara anima, quæ dum de illa loquitur ſciat, quid loquatur. Et contendunt & dimicant, & nemo ſine pace videt iſtam viſionem. Vellem, ut hæc tria cogitarent homines in ſeipſis. Longe aliud ſunt iſta tria, quam illa trinitas. Sed dico, ubi ſe exerceant; & probent, & ſentiant, quam longe ſunt. Dico autem hæc tria, eſſe, noſſe, velle. Sum enim, & novi, & volo. Sum ſciens, & volens: & ſcio

ſcio eſſe me, & velle: & volo eſſe & ſcire. In his igitur tribus quam ſit inſeparabilis vita, & una vita, & una mens, & una eſſentia, quam denique inſeparabilis diſtinctio, & tamen diſtinctio, videat, qui poteſt. Certè coram ſe eſt: attendat in ſe, & videat, & dicat mihi.

2. Sed cum invenerit in his aliquid, & dixerit; non jam ſe putet inveniſſe illud, quod ſupra iſta eſt incommutabile, quod eſt incommutabiliter, & ſcit incommutabiliter, & vult incommutabiliter. Et utrum propter tria hæc, & ibi trinitas: an in ſingulis hæc tria, aut terna ſingulorum ſint: an utrumque miris modis ſimpliciter & multipliciter infinito ſibi in ſe fine, quo eſt, & ſibi notum eſt, & ſibi ſufficit incommutabiliter idipſum copioſa unitatis magnitudine, quis facile cogitaverit? quis ullo modo dixerit? quis quolibet modo temerè pronunciaverit?

CAPUT XII.

Aqua baptiſmi, per ſpiritum efficax.

1 PRocede in confeſſione fides mea, dic Domino Deo tuo; Sancte, ſancte, ſancte Dòmine Deus meus, in nomine tuo baptizati ſumus, Pater & Fili & Spiritus ſancte. In nomine tuo baptizamus, pater & fili & Spiritus ſancte: quia & apud nos in Chriſto filio ſuo fecit Deus cælum & terram, ſpirituales & carnales eccleſiæ ſuæ. Et terra noſtra, antequam acciperet formam doctrinæ,

inviſibilis erat & incompoſita, & ignorantiæ tenebris tegebamur, quoniam pro iniquitate erudiſti hominem, & judicia tua ſicut abyſſus multa.

2. Sed quia ſpiritus tuus ſuperferebatur ſuper aquam, non reliquit miſeriam noſtram miſericordia tua, & dixiſti: Fiat lux. Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Pœnitentiam agite, fiat lux. Et quoniam conturbata erat ad nos ipſos anima noſtra, commemorati ſumus tui domine de terra Jordanis, & de monte æquali tibi, ſed parvo propter nos: & diſplicuerunt nobis tenebræ noſtræ, & converſi ſumus ad te, & facta eſt lux. Et ecce fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

CAPUT XIII.

Ex ſpiritu, remiſſio peccatorum.

1 ET tamen adhuc per fidem, nondum per ſpem. Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes enim, quæ videtur, non eſt ſpes. Adhuc abyſſus abyſſum invocat, ſed jam in voce cataractarum tuarum. Adhuc & ille, qui dicit: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: etiam ipſe nondum ſe arbitratur comprehendiſſe: & quæ retro oblitus, in ea quæ ante ſunt, extenditur: & ingemiſcit gravatus, & ſitit anima ejus ad Deum vivum, quemadmodum cervus ad fontes aquarum, & dicit: Quando veniam? habitaculum ſuum, quod de cælo eſt, ſuperindui cu-

cupiens: & invocat inferiorem abyſſum, dicens: Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in novitate mentis veſtræ. Et nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis.

2. Et, ô ſtulti Galatæ, quis vos faſcinavit? Sed jam non in voce ſua: in tua enim, qui miſiſti ſpiritum tuum de excelſis, per eum qui abſcondit in altum, & aperuit cataracta donorum ſuorum, ut fluminis impetus lætificaret civitatem tuam. Illi enim ſuſpirat ſponſi amicus, habens jam ſpiritus primitias penes eum, ſed adhuc in ſemetipſo ingemiſcens, adoptionem expectans, redemptionem corporis ſui, illi ſuſpirat. Membrum eſt enim ſponſæ, & illi zelat: amicus eſt enim ſponſi, illi zelat, non ſibi: quia in voce cataractarum tuarum, non in voce ſua invocat alteram abyſſum: cui zelans timet, ne ſicut ſerpens Evam decepit aſtutia ſua, ſic & eorum ſenſus corrumpantur à caſtitate, quæ eſt in ſponſo noſtro unico tuo. Quæ eſt illa ſpeciei lux: cum videbimus eum, ſicuti eſt, & tranſierint lachrymæ, quæ mihi factæ ſunt panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi eſt Deus tuus?

CAPUT XIV.

Fide & ſpe corroboramur.

1 ET ego dico; Deus meus, ubi es? Ecce, ubi es? Reſpiro in te paululum. cum effundo ſuper me animam meam,

in voce exultationis & confeſſionis ſoni feſtivitatem celebrantis. Et adhuc triſtis eſt, quia relabitur, & fit abyſſus: vel potius, ſentit adhuc ſe eſſe abyſſum. Dicit ei fides mea, quam accendiſti in nocte, ante pedes meos: Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in domino; Lucerna pedibus tuis verbum ejus: Spera & perſevera, donec tranſeat nox mater iniquorum; donec tranſeat ira domini: cujus filii & nos fuimus aliquando tenebræ; quarum reſidua trahimus in corpore propter peccatum mortuo; donec aſpires dies, & removeantur umbræ.

2. Spera in domino. Mane aſtabo tibi, & contemplabor; ſemper confitebor illi. Mane aſtabo, & videbo ſalutare vultus mei, Deum meum; qui vivificabit & mortalia corpora noſtra, propter ſpiritum, qui habitat in nobis: quia ſuper interius noſtrum tenebroſum & fluidum, miſericorditer ſuperferebatur. Unde in hac peregrinatione pignus accepimus, ut jam ſimus lux, dum adhuc ſpe ſalvi facti ſumus, & filii lucis, & filii diei, non filii noctis neque tenebrarum, quod tamen fuimus. Inter quos & nos, in iſto adhuc incerto humanæ notitiæ, tu ſolus dividis, qui probas corda noſtra: & vocas lucem diem, & tenebras noctem. Quis enim nos diſcernit, niſi tu? Quid autem habemus, quod non accepimus à te? Ex eadem maſſa vaſa in honorem, ex quâ ſunt & alia facta in contumeliam.

CAPUT XV.

Voce firmamenti ſcriptura intelligitur.

1 AUt quis, niſi tu Deus noſter, feciſti nobis firmamentum autoritatis ſuper nos de ſcriptura tua divina? Cælum enim plicabitur, ut liber: & nunc, ſicut pellis, extenditur ſuper nos. Sublimioris enim autoritatis eſt tua divina ſcriptura, cum jam obierint iſtam mortem illi mortales, per quos eam diſpenſaſti nobis. Et tu ſcis domine, tu ſcis, quemadmodum pellibus indueris homines, cum peccato mortales fierent. Vnde ſicut pellem extendiſti firmamentum libri tui, concordes utique ſermones tuos, quos per mortalium miniſterium ſuperpoſuiſti nobis. Namque ipſa eorum morte ſolidamentum autoritatis in eloquiis tuis per eos editis, ſublimiter extenditur ſuper omnia, quæ ſubter ſunt. Quod cum hic viverent, non ita ſublimiter extentum erat. Nondum ſicut pellem cœlum extenderas, nondum mortis eorum famam uſquequaque dilataveras.

2. Videamus domine cœlos, opera di-t[illegible]m tuorum, diſſerena oculis no-[illegible]nubilum quo ſubtexiſti eos. Ibi eſt [illegible]timonium tuum, ſapientiam præſtans [illegible]rvulis. Perfice Deus meus laudem tuam [illegible]x ore infantium & lanctantium. Neque enim novimus alios libros, ita deſtruentes ſuperbiam, ita deſtruentes inimicum & defenſorem, reſiſtentem reconciliationi tuæ, defendendo peccata ſua. Non no-

vi domine, non novi alia tam caſta eloquia, quæ ſic mihi perſuadérent confeſſionem, & lenirent cervicem meam jugo tuo, & invitarent colere te gratis. Intelligam ea pater bone: da mihi hæc ſubterpoſito, quia ſubterpoſitis ſolidaſti ea.

3. Sunt aliæ aquæ, ſuper hoc firmamentum, credo immortales, & à terrena corruptione ſecretæ. Laudent nomen tuum, laudent te ſuper cœleſtes populi angelorum tuorum: qui non opus habent ſuſcipere firmamentum hoc, & legendo cognoſcere verbum tuum. Vident enim faciem tuam ſemper, & ibi legunt ſine ſyllabis temporum, quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt: ſemper legunt, & nunquam præterit, quod legunt. Eligendo enim & diligendo, legunt ipſam incommutabilitatem conſilii tui. Non clauditur codex eorum, nec plicabitur liber eorum, quia tu ipſe illis hoc es, & es in æternum. Quia ſuper hoc firmamentum ordinaſti eos, quod firmaſti ſuper infirmitatem inferiorum populorum; ubi ſuſpicerent & cognoſcerent miſericordiam tuam, temporaliter enunciantem te, qui feciſti tempora. In c[illegible] nim domine miſericordia tua, & [illegible] tas tua uſque ad nubes. Tranſeunt nube[illegible] cælum autem manet. Tranſeunt præd[illegible] catores verbi tui, ex hac vita in aliam vi[illegible] tam; ſcriptura vero tua uſque in finem ſeculi, ſuper populos extenditur.

4. Sed & cælum & terra tranſibunt; ſermones autem tui non tranſibunt:

Quo-

Quoniam & pellis plicabitur: & fœnum, ſuper quod extendebatur, cum claritate ſua præteriet: Verbum autem tuum manet in æternum: Quod nunc in ænigmate nubium, & per ſpeculum cæli, non ſicuti eſt, apparet nobis: quia & nos quamvis filio tuo dilecti ſimus, nondum apparuit, quod erimus. Attendit per retia carnis, & blanditus eſt, & inflammavit, & currimus poſt odorem ejus. Sed cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum, ſicuti eſt. Sicuti eſt domine, videre noſtrum, quod nondum eſt, da nobis.

CAPUT XIV.

Deus immutabilis.

1 NAm ſicut omnino tu es, tu ſcis ſolus, qui es incommutabiliter: & ſcis incommutabiliter, & vis incommutabiliter. Et eſſentia tua ſcit & vult incommutabiliter. Et ſcientia tua eſt & vult incommutabiliter, & voluntas tua eſt & ſcit incommutabiliter. Nec videtur juſtum eſſe coram te, ut quemadmodum ſe ſcit lumen incommutabile, ita [illegible]r ab illuminato commutabili. Ideo[illegible]e anima mea, ſicut terra ſine aqua tibi; [illegible]uia ſicut illuminare de ſe non poteſt, ita [illegible]e ſatiare de ſe non poteſt. Sic enim apud te fons vitæ, quomodo in lumine tuo videbimus lumen.

CAPUT XVII.

Quid arida, Quid mare.

1 QVis congregavit amaricantes, in ſocietatem unam? Idem namque illis finis eſt temporalis & terrenæ fœlicitatis, propter quam faciunt omnia, quamvis innumerabili varietate curarum fluctuent. Quis domine, niſi tu, qui dixiſti, ut congregarentur aquæ in congregationem unam, & appareret arida ſitiens tibi? Quoniam tuum eſt mare, & tu feciſti illud, & aridam terram manus tuæ formaverunt. Neque enim amaritudo voluntatum, ſed congregatio aquarum vocatur mare. Tu enim coërces etiam malas cupiditates animarum; & figis limites quouſque progredi ſinantur aquæ, ut in ſe comminuantur fluctus earum; atque ita facis mare ordine imperii tui ſuper omnia.

2. At animas ſitientes tibi, & apparentes tibi, alio fine diſtinctas à ſocietate maris, occulto & dulci fonte irrigas: ut & terra det fructum ſuum, & te jubente Domino Deo ſuo germinet anima noſtra opera miſericordiæ ſecundum genus, diligens proximum in ſubſidiis neceſſitatum carnalium, habens in ſe ſemen ſecundum ſimilitudinem. Quoniam ex noſtra infirmitate compatimur ad ſubveniendum indigentibus: ſimiliter opitulantes, quemadmodum nobis vellemus opem ferri, ſi eodem modo indigeremus: Non tantum in facilibus, tanquam in

herba

herba ſeminali; ſed etiam in protectione, adjutorii forti robore, ſicut lignum fructiferum: id eſt, beneficium ad eripiendum eum, qui injuriam patitur, de manu potentis: & præbendo protectionis umbraculum, valido robore juſti judicii.

CAPUT XVIII.

Orat ut oriatur de terra veritas, & juſtitia de cælo reſpiciat.

1 ITa Domine, ita oro te, oriatur ſicuti facis, ſicuti das hilaritatem & facultatem; oriatur de terra veritas, & juſtitia de cælo reſpiciat, & fiant in firmamento luminaria. Frangamus eſurienti panem noſtrum; & egenum ſine tecto, inducamus in domum noſtram. Nudum veſtiamus, & domeſticos ſeminis noſtri non deſpiciamus. Quibus in terra natis fructibus, vide, quia bonum eſt; & erumpat temporanea lux noſtra: & de iſta inferiori fruge actionis, in delicias contemplationis verbum vitæ ſuperius obtinentes, appareamus ſicut luminaria in mundo, cohærentes firmamento ſcriptu-e. Ibi enim nobiſcum diſputas, ut lamus inter intelligibilia & ſenſibi-, tanquam inter diem & noctem, vel ter animas, alias intelligibilibus, alias ſenſibilibus deditas: ut jam non tu ſolus in abdito dijudicationis tuæ, ſicut antequam fieret firmamentum, dividas inter lucem & tenebras; ſed etiam ſpirituales tui, in eodem firmamento poſiti atque diſtincti,

diſtincti, manifeſtata per orbem gratia tua, luceant ſuper terram, & dividant inter diem & noctem, & ſignificent tempora, quia vetera tranſierunt, & ecce facta ſunt nova.

2. Et quia propior eſt noſtra ſalus, quam cum credidimus; & quia nox præceſſit, dies autem appropinquavit; & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in meſſem tuam, in qua ſeminanda alii laboraverunt; mittens etiam in aliam ſementem, cujus meſſis in fine eſt: Ita das vitam optanti, & benedicis annos juſti. Tu autem idem ipſe es, & in annis tuis, qui non deficiunt, ortum præparas annis tranſeuntibus.

3. Æterno quippe conſilio, propriis temporibus bona cæleſtia das ſuper terram. Quoniam quidem, alii datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, tanquam luminare majus, propter eos, qui perſpicuæ veritatis luce delectantur, tanquam in principio diei: Alii autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, tanquam luminare minus: Alii fides: alii donatio curationum: alii operationes virtutum: alii prophetia: alii dijudicatio ſpirituum: alii genera linguarum: & hæc omnia tanquam ſtellæ. Omnia enim hæc operatur unus atque idem ſpiritus, dividens propria unicuique prout vult, & faciens apparere ſydera in manifeſtatione, ad utilitatem.

4. Sermo autem ſcientiæ, qua continentur omnia ſacramenta, quæ variantur

tur temporibus tanquam luna, & cæteræ notitiæ donorum, quæ deinceps tanquam ſtellæ commemoratæ ſunt; quantum differunt ab illo candore ſapientiæ, quo gaudet prædictus dies? tanquam in principio noctis ſunt. His enim ſunt neceſſaria, quibus ille prudentiſſimus ſervus tuus non potuit loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, ille, qui & ſapientiam loquitur inter perfectos, Animalis autem homo, tanquam parvulus in Chriſto, lactiſque potator, donec roboretur ad ſolidum cibum, & aciem firmet ad ſolis aſpectum, non habeat deſertam noctem ſuam; ſed luce lunæ ſtellarumque contentus ſit. Hæc nobiſcum diſputas ſapientiſſime Deus noſter, in libro tuo firmamento tuo; ut diſcernamus omnia contemplatione mirabili, quamvis adhuc in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis.

CAPUT XIX.

Pectus purgandum vitiis, quo capax ſit virtutum.

SEd prius lavamini, mundi eſtote, auferte nequitiam ab animis veſtris, atque à conſpectu oculorum meorum, ut appareat arida. Diſcite benum facere, judicate pupillos, & juſtificate viduam: ut germinet terra herbam pabuli, & lignum fructiferum: & venite; diſputemus, dicit dominus, ut fiant luminaria in firmamento cæli, & luceant ſuper terram. Quærebat dives ille à magiſtro

giſtro bono, quid faceret, ut vitam æternam conſequeretur? Dicat ei magiſter bonus, quem putabat hominem, & nihil amplius. Bonus eſt autem, quia Deus eſt. Dicat ei, ut ſi vult venire ad vitam, ſervet mandata. Separet à ſe amaritudinem maliciæ atque nequitiæ; non occidat, non mœchetur, non furetur, non falſum teſtimónium dicat: ut appareat arida: & germinet honorem patris & matris, & dilectionem proximi. Feci, inquit, hæc omnia.

2. Unde ergo tantæ ſpinæ, ſi terra fructifera eſt? Vade, extirpa ſylvoſa dumeta avaritiæ: Vende, quæ poſſides; & implere frugibus dando pauperibus, & habebis theſaurum in cælis: & ſequere dominum, ſi vis eſſe perfectus, eis ſociatus, inter quos loquitur ſapientiam ille, qui novit, qui diſtribuat diei & nocti, ut noris, & tu, ut fiant & tibi luminaria in firmamento cæli. Quod non fiet, niſi fuerit illic cor tuum. Quod item non fiet, niſi fuerit illic theſaurus tuus, ſicut audiſti à magiſtro bono. Sed contriſtata eſt terra ſterilis, & ſpinæ ſuffocaverunt verbum.

3. Vos autem genus electum, infi[illegible]a mundi, qui dimiſiſtis omnia, ut ſeque[illegible]mini dominum, ite poſt eum, & confun[illegible]dite fortia. Ite poſt eum ſpecioſi pedes, & lucete in firmamento: ut cæli enarrent gloriam ejus, dividentes inter lucem perfectorum, ſed nondum ſicut angelorum, & tenebras parvulorum, ſed non deſpectorum. Lucete ſuper omnem terram: & dies

dies ſole candens, eructet diei verbum ſapientiæ: & nox luna lucens, annunciet nocti verbum ſcientiæ. Luna & ſtellæ nocte lucent, ſed nox non obſcurat eas, quoniam illæ illuminant eam pro modulo ejus. Ecce enim, tanquam Deo dicente: Fiant luminaria in firmamento cœli: factus eſt ſubito de cælo ſonus, quaſi ferretur flatus vehemens, & viſæ ſunt linguæ diviſæ quaſi ignis, qui & inſedit ſuper unumquemque illorum: & facta ſunt luminaria in firmamento cæli, verbum vitæ habentia. Ubique diſcurrite, ignes ſancti, ignes decori. Vos enim eſtis lumen mundi, nec eſtis ſub modio. Exaltatus eſt, cui adhæſiſtis, & exaltavit vos. Diſcurrite, & innoteſcite omnibus gentibus.

CAPUT XX.

Creatio ſpiritualis virtutum.

1 CONcipiat & mare, & pariat opera veſtra: & producant aquæ reptilia animarum vivarum. Separantes enim pretioſum à vili, facti eſtis os Dei, per quos diceret? Producant aquæ non animam vivam, quam terra producit: ſed reptilia animarum vivarum, & volatilia volantia ſuper terram. Repſerunt enim ſacramenta tua Deus, per opera ſanctorum tuorum, inter medios fluctus tentationum ſeculi, ad imbuendas gentes nomini tuo, in baptiſmo tuo. Et inter hæc, facta ſunt magnalia mirabilia, tanquam cete grandia: & voces nunciorum tuorum volitan-

tes ſuper terram, juxta firmamentum libri tui, præpoſito illo ſibi ad autoritatem, ſub quo volitarent, quocunque irent. Neque enim ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. Quando in omnem terram exiit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quoniam tu domine benedicendo multiplicaſti hæc.

2. Nunquid mentior, aut mixtione miſceo, neque diſtinguo lucidas cognitiones harum rerum in firmamento cæli, & opera corporalia in undoſo mari, & ſub firmamento cæli? Quarum enim rerum notitiæ ſunt ſolidæ & terminatæ ſine incrementis generationum, tanquam lumina ſapientiæ & ſcientiæ, earundem rerum ſunt operationes corporales multæ ac variæ: & aliud ex alio creſcendo, multiplicatur in benedictione tua Deus, qui conſolatus es faſtidia ſenſuum mortalium: ut in cognitione animi, res una multis modis per corporis motiones figuretur, atque dicatur, Aquæ produxerunt hæc: ſed in verbo tuo neceſſitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorum produxerunt hęc, ſed in e[illegible] gelio tuo. Quoniam ipſæ aquæ iſta eje[illegible] runt, quarum amarus languor fuit cauſa ut in tuo verbo iſta procederent.

3. Et pulchra ſunt omnia, faciente te, & ecce tu inenarrabiliter pulchrior, qui feciſti omnia. A quo ſi non eſſet lapſus Adam, non diffunderetur ex utero ejus ſalſugo maris, genus humanum profun-

dè

de curioſum, & proceſſosè tumidum; & inſtabiliter fluidum. Atque ita non opus eſſet, ut in aquis multis corporaliter & ſenſibiliter operarentur diſpenſatores tui myſtica facta & dicta. Sic enim nunc mihi occurrerunt reptilia & volatilia; quibus imbuti & initiati homines, corporalibus ſacramentis ſubditi, non ultra proficerent, niſi ſpiritualiter viviſceret anima gradu alio, & poſt initii verbum in conſummationem reſpiceret.

CAPUT XXI.

Allegorica interpretatio avium, & piſcium, & cæterorum animantium.

1 AC per hoc in verbo tuo, non maris profunditas, ſed ab aquarum amaritudine terra diſcreta, ejicit, non reptilia animarum vivarum & volatilia, ſed animam vivam. Neque enim jam opus habet baptiſmo, quo gentibus opus eſt: ſicut opus habebat, cum aquis tegeretur. Non enim intratur aliter in regnum cœlorum ex illo, quo inſtituiſti, ut ſic intretur: nec magnalia quærit mirabilium, quibus fiat fides. Neque enim, niſi ſigna & prodigia viderit, non credit; cum jam diſtincta ſit terra fidelis, ab aquis maris infidelitate amaris; & linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus. Nec iſto igitur genere volatili, quod verbo tuo produxerunt aquæ, opus habet terra, quam fundaſti ſuper aquas. Immitte in ea verbum tuum, per

nuncios tuos. Opera enim eorum narramus: ſed tu es, qui operaris in eis, ut operentur animam vivam.

2. Terra producit eam, quia terra cauſa eſt, ut hæc agant in ea: ſicut mare fuit cauſa, ut agerent reptilia animarum vivarum: & volatilia ſub firmamento cæli, quibus jam terra non indiget: quamvis piſcem manducet, levatum de profundo, in ea menſa, quam paraſti in conſpectu credentium. Ideo enim de profundo levatus eſt, ut alat aridam: & avis marina progenies, ſed tamen ſuper terram multiplicatur. Primarum enim vocum euangelizantium infidelitas hominum cauſa extitit; ſed & fideles exhortantur, & benedicunt eis multipliciter de die in diem. At vero anima viva, de terra ſumpſit exordium: quia non prodeſt jam niſi fidelibus, continere ſe ab amore hujus ſeculi: ut anima eorum tibi vivat, quæ mortua erat, in deliciis vivens, deliciis domine mortiferis: nam tu puri cordis vitales deliciæ.

3. Operentur ergo jam in terra miniſtri tui, non ſicut in aquis infidelitatis, annunciando & loquendo per mirac[ula] & ſacramenta & voces myſticas: ubi intenta ſit ignorantia mater admirationis, in timore occultorum ſignorum. Talis enim eſt introitus ad fidem filiis Adam oblitis tui, dum abſcondunt ſe à facie tua, & fiunt abyſſus. Sed operentur etiam ſicut in arida, diſcreta à gurgitibus abyſſi; & ſint forma fidelibus, vivendo

coram

coram eis, & excitando ad imitationem. Sic enim non tantum ad audiendum, ſed etiam ad faciendum audiunt: Quærite dominum, & vivet anima veſtra, ut producat terra animam viventem. Nolite conformari huic ſeculo; continete vos ab eo, & vitando vivet anima quæ appetendo moritur.

4. Continete vos ab immani feritate ſuperbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & à fallaci nomine ſcientiæ; ut ſint beſtiæ manſuetæ, & pecora edomita, & innoxii ſerpentes. Motus enim animæ ſunt iſti in allegoria. Scilicet faſtus elationis, & delectatio libidinis, & venenum curioſitatis, motus ſunt animæ mortuæ: Quia non ita moritur, ut omni motu careat: quoniam diſcedendo à fonte vitæ, moritur: atque ita ſuſcipitur à prætereunte ſeculo, & conformatur ei. Verbum autem tuum Deus, fons vitæ æternæ eſt, & non præterit: ideoque in verbo tuo cohibetur ille diſceſſus dum dicitur nobis: Nolite conformari huic ſeculo: ut producat terra in fonte vitæ animam viventem, in verbo tuo per Euangeliſtas tuos animam continentem, imitando imitatores Chriſti tui. Hoc eſt enim, ſecundum genus, quoniam æmulatio viri ab amico eſt. Eſtote, inquit, ſicut ego: quia & ego, ſicut vos. Ita erunt in anima viva beſtiæ bonæ in manſuetudine actionis. Mandaſti enim, dicens: In manſuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris.

5. Et pecora bona, neque ſi manducaverint, abundantia: neque, ſi non manducaverint, egentia: & ſerpentes boni, non pernicioſi ad nocendum, ſed aſtuti ad cavendum: & tantum explorantes temporalem naturam, quantum ſufficit, ut per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciatur æternitas. Serviunt enim rationi hæc animalia, cum à progreſſu mortifero cohibita vivunt, & bona ſunt.

CAPUT XXII.

Renaſcentia ſpiritus.

1 ECce enim Domine Deus noſter, creator noſter: cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore ſeculi, quibus moriebamur male vivendo: & cœperit eſſe anima vivens bene vivendo: completumque fuerit verbum tuum, quod per Apoſtolum tuum dixiſti: Nolite conformari huic ſeculo; conſequitur & illud, quod adjunxiſti ſtatim & dixiſti: Sed reformamini, in novitate mentis veſtræ non jam ſecundum genus, tanquam imitantes præcedentem proximum, nec ex hominis melioris autoritate viventes. Neque enim dixiſti: Fiat homo ſecundum genus: ſed, Faciamus hominem, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ut nos probemus, quæ ſit voluntas tua.

2. Ad hoc enim ille diſpenſator tuus, generans per euangelium filios, ne ſemper parvulos haberet, quos lacte nutriret, & tanquam nutrix foveret; Reformamini,

mamini, inquit, in novitate mentis veſtræ, ad probandum quæ ſit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Ideoque non dicis: Fiat homo, ſed Faciamus hominem. Nec dicis, Secundum genus, ſed, Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Mente quippe renovatus, & conſpiciens intellectam veritatem tuam, homine demonſtratore non indiget, ut ſuum genus imitetur: ſed demonſtrante te probat ipſe, quæ ſit voluntas tua, quod bonum & beneplacitum & perfectum: & doces, eum jam capacem videre trinitatem unitatis, & unitatem trinitatis. Ideoque pluraliter dicto, Faciamus hominem: ſingulariter tamen infertur. Et fecit Deus hominem, & pluraliter dicto. Ad imaginem noſtram: ſingulariter tamen infertur, Ad imaginem Dei. Ita homo renovatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum. Et ſpiritualis effectus judicat omnia, quæ utique judicanda ſunt, ipſe autem à nemine judicatur.

CAPUT XXIII.

Chriſtianus de quibus judicet.

1 QVod autem judicat omnia, hoc eſt; quod habet poteſtatem, piſcium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum & ferarum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt ſuper terram. Hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit, quæ

 ſunt

ſunt ſpiritus Dei. Alioqui, homo in honore poſitus, non intellexit: comparatus eſt jumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. Ergo in eccleſia tua Deus noſter ſecundum gratiam tuam, quam dediſti ei, quoniam tuum ſumus figmentum, creati in operibus bonis, non ſolum qui ſpiritualiter præſunt, ſed etiam hi, qui ſpiritualiter ſubduntur eis qui præſunt. Maſculum enim & fœminam feciſti hominem, hoc modo, in gratia tua ſpirituali: ubi ſecundum ſexum corporis, non eſt maſculus & fœmina: quia neque Judæus, neque Græcus; neque ſervus, neque liber.

2. Spirituales ergo, ſive qui præſunt, ſive qui obtemperant, ſpiritualiter judicant: Non de cogitationibus ſpiritualibus, quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam ſublimi autoritate judicare. Neque etiam de ipſo libro tuo, etiam ſi quid ibi non lucet: quoniam ſubmittimus ei noſtrum intellectum; certumque habemus etiam, quod clauſum eſt aſpectibus noſtris, recte veraciterque dictum eſſe. Si enim homo, licet jam ſpiritualis & renovatus in agnitionem Dei, ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum: factor tamen legis debet eſſe, non judex. Neque de illa diſtinctione judicat, ſpiritualium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis Deus noſter oculis noti ſunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, ut ex fructibus eorum cognoſcamus eos: ſed tu domine jam ſcis eos, & diviſiſti, & vocaſti in

ſti in occulto, antequam fieret firmamentum. Neque de turbidis hujus ſeculi populis, tanquam ſpiritualis homo dijudicat.

3. Quid enim de his, quæ foris ſunt, judicare ignoranti, quis inde venturus ſit in dulcedinem gratiæ tuæ, & quis in perpetuâ impietatis amaritudine remanſurus? Ideoque homo, quem feciſti ad imaginem tuam, non accepit poteſtatem luminarium cæli: neque ipſius occulti cæli: neque diei & noctis, quæ ante cæli conſtitutionem vocaſti: neque congregationis aquarum, quod eſt mare: ſed accepit poteſtatem piſcium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt ſuper terram. Iudicat enim & approbat, quod recte: improbat autem, quod perperam invenerit: Sive in ea ſolemnitate ſacramentorum, quibus initiantur, quos perveſtigat in aquis multis miſericordia tua: ſive in ea, qua ille piſcis exhibetur, quem levatum de profundo terra pia comedit: Sive in verborum ſignis vocibuſque ſubjectis autoritati libri tuæ, tanquam ſub firmamento volitantibus, interpretando, exponendo, diſſerendo, diſputando, benedicendo, atque invocando te ore, erumpentibus atque ſonantibus ſignis, ut reſpondeat populus, Amen.

4. Quibus omnibus vocibus corporaliter enunciandis, cauſa eſt abyſſus ſæculi, & cæcitas carnis, quæ cogitata non

poſſunt videri: ut opus ſit inſtrepere in auribus. Ita quamvis multiplicentur volatilia ſuper terram, ex aquis tamen originem ducunt. Judicat etiam ſpiritualis, approbando quod rectum: improbando autem, quod perperam invenerit in operibus moribuſque fidelium & eleemoſynis, tanquam terra fructifera, & de anima viva manſuefactis affectionibus, in caſtitate, in jejuniis, in cogitationibus piis de his quæ per ſenſum corporis percipiuntur. De his enim judicare nunc dicitur, in quibus & poteſtatem corrigendi habet.

CAPUT XXIV.

Quare Deus benedixerit homini, & piſcibus, & volatilibus, & non aliis creaturis.

1 SEd quid eſt hoc, & quale myſterium eſt? Ecce benedicis homines, ô Domine, ut creſcant & multiplicentur, & impleant terram. Nihilne nobis ex hoc innuis, ut intelligamus aliquid? cur non ita benedixeris lucem, quam vocaſti diem: nec firmamentum cæli: nec luminaria: nec ſydera: nec terram: nec m[illegible] Dicerem, te Deus, qui nos ad imaginem tuam creaſti, dicerem, te hoc donum benedictionis, homini propriè voluiſſe largiri: niſi hoc modo benedixiſſes piſces & cetos, ut creſcerent & multiplicarentur, & implerent aquas maris, & volatilia multiplicarentur ſuper terram. Item, dicerem,

cerem, ad ea rerum genera pertinere benedictionem hanc, quæ gignendo ex ſemetipſis propagantur, ſi eam non reperirem in arbuſtis, & frutetis, & in pecoribus terræ. Nunc autem nec herbis & lignis dictum eſt, nec beſtiis & ſerpentibus, Creſcite & multiplicamini: cum hæc quoque omnia, ſicut piſces, & aves, & homines, gignendo augeantur, genuſque cuſtodiant.

2. Quid igitur dicam, lumen meum veritas? quia vacat hoc? quia inaniter ita dictum eſt? Nequaquam, pater pietatis: abſit, ut hoc dicat ſervus verbi tui. Et ſi ego non intelligo, quid hoc eloquium ſignificet, utantur eo melius meliores, id eſt, intelligentiores, quam ego ſum, unicuique quantum ſapere dediſti, Deus meus. Placeat autem & confeſſio mea coram oculis tuis: quia tibi confiteor, credere me Domine, non incaſſum te ita locutum: neque ſilebo, quod mihi lectionis hujus occaſio ſuggerit.

3. Verum eſt enim, nec video, quid impediat ita me ſentire dicta figurata librorum tuorum. Novi enim, multipliciter ſignificari per corpus, quod uno modo mente intelligitur, & multipliciter mente intelligi, quod uno modo per corpus ſignificatur. Ecce ſimplex dilectio Dei & proximi, quam multiplicibus ſacramentis, & innumerabilibus linguis & in unaquaque lingua innumerabilibus locutionum modis, corporaliter enunciatur! Ita creſcunt & multiplicantur fœtus

fœtus aquarum. Attende iterum, quiſquis hæc legis. Ecce, quod uno modo ſcriptura effert, & vox perſonat: In principio fecit Deus cœlum & terram: nonne multipliciter intelligitur, non errorum fallacia, ſed verarum intelligentiarum generibus? Ita creſcunt & multiplicantur fœtus hominum.

4. Itaque ſi naturas ipſas rerum non allegorice, ſed proprie cogitemus, ad omnia, quæ de ſeminibus gignuntur, convenit verbum: Creſcite & multiplicamini. Si autem figurate poſita iſta tractemus, quod potius arbitror intendiſſe ſcripturam: quæ utique non ſupervacue ſolis aquatilium & hominum fœtibus iſtam benedictionem attribuit: invenimus quidem multitudines & in creaturis ſpiritualibus atque corporalibus, tanquam in cælo & in terra: & in animis juſtis & iniquis, tanquam in luce & in tenebris: & in ſanctis autoribus, per quos lex miniſtrata eſt, tanquam in firmamento, quod ſolidatum eſt inter aquam & aquam: & in ſocietate amaricantium populorum, tanquam in mari: & in ſtudio animarum piarum, tanquam in arida: & in operibus miſericordiæ ſecundum præſentem vitam, tanquam in herbis ſeminalibus & lignis fructiferis: & in ſpiritualibus donis manifeſtatis ad utilitatem, ſicut in luminaribus cæli: & in affectibus formatis ad temperantiam tanquam in anima viva. In his omnibus nanciſcimur multitudines, & ubertates, & incrementa.

5. Sed

5. Sed quod ita creſcat & multiplicetur, ut una res multis modis intelligatur & enuncietur, & una enunciatio multis modis intelligatur: non invenimus, niſi in ſignis corporaliter editis, & rebus intelligibiliter excogitatis. Signa corporaliter edita, generationes aquarum propter neceſſarias cauſas carnalis profunditatis: res autem intelligibiliter excogitatas, generationes humanas, propter rationis fœcunditatem, intelligimus. Et ideo credimus utrique horum generi, dictum eſſe abs te Domine: Creſcite & multiplicamini. In hac enim benedictione, conceſſam nobis à te poteſtatem & facultatem accipio: & multis modis enunciare, quod uno modo intellectum tenuerimus: & multis modis intelligere, quod obſcure uno modo enunciatum legerimus. Sic implentur aquæ maris, quæ non moventur, niſi à variis ſignificationibus: ſic & fœtibus humanis impletur & terra, cujus ariditas apparet in ſtudio, & dominatur ei ratio.

CAPUT XXV.

Fructus terræ, allegoricè ſunt officia pietatis.

VOlo etiam dicere, Domine Deus meus, quod me conſequens tua ſcriptûra commonet: & dicam, nec verebor. Verum enim dicam, te mihi inſpirante, quod ex eis verbis voluiſti ut dicerem. Neque enim alio, præter te, inſpirante, credo

credo me verum dicere, cum tu ſis veritas, omnis autem homo mendax. Et ideo, qui loquitur mendacium, de ſuo loquitur. Ergo, ut verum loquar, de tuo loquar. Ecce dediſti nobis in eſcam omne fœnum ſativum: ſeminans ſemen; quod eſt ſuper omnem terram: & omne lignum, quod habet in ſe fructum ſeminis ſativi. Nec nobis ſolis, ſed & omnibus avibus cæli, & beſtiis terræ, atque repentibus: piſcibus autem & cetis magnis non dediſti hæc.

2. Dicebamus enim, eis fructibus terræ ſignificari & in allegoria figurari opera miſericordiæ, quæ hujus vitæ neceſſitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Oneſiphorus, cujus domui dediſti miſericordiam: qui frequenter Paulum tuum refrigeravit, & catenam ejus non erubuit. Hoc fecerunt & fratres, & tali fruge fructificaverunt: qui quod ei deerat ſuppleverunt ex Macedonia. Quomodo etiam dolet quædam ligna, quæ fructum ei debitum non dederunt: ubi ait: In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Iſta enim debentur eis, qui miniſtrant doctrinam rationalem, per intelligentias divinorum myſteriorum: & ita eis debentur, tanquam hominibus. Debentur autem eis, ſicut animæ vivæ, præbentibus ſe ad imitandum in omni continentia. Item debentur eis tanquam volatilibus, propter benedictiones eorum quæ multiplicantur ſuper

ſuper terram: quoniam in omnem terram exiit ſonus eorum.

CAPUT XXVI.

Voluptas & utilitas, ex beneficio in proximum collato.

1 PAſcuntur autem his eſcis, qui lætantur eis: nec illi lætantur eis, quorum Deus venter eſt. Neque enim & in illis, qui præbent iſta, ea quæ dant, fructus eſt, ſed quo animo dant. Itaque ille, qui Deo ſerviebat, non ſuo ventri, video plane unde gaudeat: video, & congratulor ei valde. Acceperat enim à Philippenſibus, qui per Epaphroditum miſerant: ſed tamen, unde gaudeat, video. Unde autem gaudet, inde paſcitur: quia in veritate loquens: Gaviſus ſum, inquit, magnifice in Domino, quia tandem aliquando repullulaſtis ſapere pro me, in quo & ſapiebatis, tædium autem habuiſtis. Iſti ergo, diuturno tædio marcuerant, & quaſi exaruerant ab iſto fructu boni operis: & gaudet eis, quia repullularunt; non ſibi, quia ejus indigentiæ ſubvenerunt. Ideo ſecu... t: Non quod deſit aliquid, dico. Ego ...m didici, in quibus ſum, ſufficiens eſ...e: Scio & minus habere, ſcio & abunda...e: in omnibus & in omnia imbutus ſum: & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati: omnia poſſum in eo, qui me confortat. Unde ergo gaudes, ô Paule magne?

2. Unde gaudes? Unde paſceris, homo reno-

renovate in agnitione Dei, ſecundum imaginem ejus, qui creavit te, & anima viva tanta continentia, & lingua volatilis loquens myſteria? Talibus quippe animantibus, eſca iſta debetur. Quid eſt, quod te paſcit? Lætitia. Quod ſequitur, audiamus. Veruntamen, inquit, bene feciſtis, communicantes tribulationi meæ. Hinc gaudet, & hinc paſcitur, quia illi bene fecerunt: non quia ejus anguſtia relaxata eſt, qui dicit tibi: In tribulatione dilataſti mihi; quia & abundare & penuriam pati novit in te, qui confortas eum. Scitis enim, inquit, etiam vos Philippenſes, quoniam in principio Euangelii, cum ex Macedonia ſum profectus, nulla mihi eccleſia communicavit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli: quia & Theſſalonicam, & ſemel & iterum uſibus meis miſiſtis.

3. Ad hæc bona opera, eos rediiſſe nunc gaudet, & repullulaſſe lætatur, tanquam revireſcente fertilitate agri. Nunquid propter uſus ſuos, quia dixit, uſibus meis miſiſtis? Nunquid propterea gaudet? Non propterea. Et hoc unde ſcimus? Quoniam ipſe ſequitur, dicens; Non quæro datum, ſed requiro fructum. Didici à te, Deus meus, inter datum & fructum diſcernere. Datum, eſt res ipſa, quam dat, qui impartitur hæc neceſſaria; veluti eſt nummus, cibus, potus, veſtimentum, tectum, adjutorium: fructus autem, bona & recta voluntas datoris eſt. Non enim ait magiſter bonus; Qui ſuſceperit pro-

phetam,

phetam, tantum ; ſed addidit, in nomine prophetæ. Neque ait, tantum ; Qui ſuſceperit juſtum; ſed addidit, in nomine juſti. Ita quippe ille mercedem prophetæ, iſte mercedem juſti accipiet. Nec ſolum ait ; Qui calicem aquæ frigidæ, potum dederit uni ex minimis meis; ſed addidit, tantum, in nomine diſcipuli. Et ſic adjunxit: Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam. Datum, eſt ſuſcipere prophetam, ſuſcipere juſtum, porrigere calicem aquæ frigidæ diſcipulo : fructus autem, in nomine prophetæ, in nomine juſti, in nomine diſcipuli hoc facere. Fructu paſcitur Elias à vidua, ſciente, quod hominem Dei paſceret, & propter hoc paſceret : per corvum autem dato paſcebatur. Nec interior Elias, ſed exterior paſcebatur, qui poſſet etiam talis cibi egeſtate corrumpi.

CAPUT XXVII.

Quid per piſces & cetos ſignificetur.

1 Ideoque dicam, quod verum eſt coram te Domine. Cum homines idiotæque infideles, quibus initiandis atque lucrandis neceſſaria ſunt ſacramenta initiorum, & magnalia miraculorum, quæ nomine piſcium & cetorum ſignificari credidimus : ſuſcipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præſentis vitæ uſu adjuvandos pueros tuos : cum id quare faciendum ſit, & quo pertineat, ignorent. Nec illi iſtos paſcunt, nec

iſti ab illis paſcuntur. Quia nec illi hæc ſancta & recta voluntate operantur: nec iſti eorum datis, ubi fructum nondum vident, lætantur. Inde quippe animus paſcitur, unde lætatur. Et ideo piſces & ceti non veſcuntur eſcis, quas non germinat, niſi jam terra ab amaritudine marinorum fluctuum diſtincta atque diſcreta.

CAPUT XXVIII.

Valde bona, quare poſtremo additum.

1 ET vidiſti Deus omnia, quæ feciſti, & ecce bona ſunt valde; quia & nos vidimus ea, & ecce omnia bona valde. In ſingulis generibus operum tuorum, cum dixiſſes, ut fierent, & facta eſſent: illud atque illud vidiſti, quia bonum eſt. Septies numeravi ſcriptum eſſe, te vidiſſe quia bonum eſt quod feciſti: & hoc octavum eſt, quia vidiſti omnia quæ feciſti: & ecce non ſolum bona, ſed etiam valde bona, tanquam ſimul omnia. Nam ſingula tantum bona erant, ſimul autem omnia & bona & valde. Hoc modo dicuntur etiam quæque pulchra corpora: quia longe multo pulchrius eſt corpus, quod ex membris omnibus conſtat, quam ipſa membra ſingula, quorum ordinatiſſimo conventu completur univerſum: quamvis & illa etiam ſingulatim pulchra ſint.

CAPUT XXIX.

Dei opera bona perpetuo.

1 ET attendi, ut invenirem, utrum ſepties vel octies videris, quia bona ſunt opera tua, cum tibi placuerunt: & in tua viſione non inveni tempora, per quæ intelligerem, quod toties videris, quæ feciſti: & dixi: O Domine, nonne iſta ſcriptura tua vera eſt, quoniam tu verax & veritas ediſti eam? Cur ergo tu mihi dicis, non eſſe in tua viſione tempora: & ecce ſcriptura tua mihi dicit, per ſingulos dies ea quæ feciſti te vidiſſe quia bona ſunt: Et cum ea numerarem, inveni quoties. Ad hæc tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus: & dicis voce forti in aure interiore ſervo tuo, perrumpens meam ſurditatem, & clamans: O homo, nempe, quod ſcriptura mea dicit, ego dico. Et tamen illa temporaliter dicit, verbo autem meo tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate conſiſtit. Sic ea, quæ vos per ſpiritum meum videtis, ego video, ſicut ea, quæ vos per ſpiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita, cum vos temporaliter ea videtis, non ego temporaliter video, quemadmodum, cum vos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter dico.

CAPUT XXX.

In eos, quibus opera Dei diſplicent.

1 ET audivi Domine Deus meus, & eliinxi ſtillam dulcedinis ex tua veritate,

tate, & intellexi, quoniam ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona: & multa eorum dicunt te feciſſe, neceſſitate compulſum; ſicut fabricas cælorum, & compoſitiones ſyderum, & hoc non de tuo, ſed jam fuiſſe alibi creata, & aliunde, quæ tu contraheres, & compaginares, atque contexeres, cum de hoſtibus victis, mundana mœnia molireris, ut ea conſtructione devicti, adverſus te iterum rebellare non poſſent. Alia vero nec feciſſe te, nec omnino compegiſſe, ſicut omnes carnes, & minutiſſima quæque animantia, & quicquid radicibus terram tenet: ſed hoſtilem mentem naturamque aliam, nec abs te conditam, tibique contrariam, in inferioribus mundi locis iſta gignere atque formare. Inſani dicunt hæc, quoniam non per ſpiritum tuum vident opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

CAPUT XXXI.

Piis idem probatur, quod Deo placuit.

1 QUi autem per ſpiritum tuum vident ea, tu vides in eis. Ergo cum vident, quia bona ſunt, tu vides, quia bona ſunt: & quæcunq; propter te pla[cent,] tu in eis places: & quæ per ſpiritum tuu[m] placent nobis, tibi placent in nobis. Quis enim ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Sic & quæ Dei ſunt, nemo ſcit, niſi ſpiritus Dei. Nos autem, inquit, non ſpiritum hujus mundi accepimus: ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt; ut ſciamus, quæ à Deo donata ſunt

ſunt nobis. Et admoneor, ut dicam: Certe nemo ſcit, quæ Dei ſunt niſi ſpiritus Dei.

2. Quomodo ergo ſcimus & nos, quæ à Deo donata ſunt nobis? Reſpondetur mihi, quoniam quæ per ejus ſpiritum ſcimus, etiam ſic nemo ſcit, niſi ſpiritus Dei. Sicut enim recte dictum eſt: Non enim vos eſtis, qui loquimini; eis qui in ſpiritu Dei loquerentur: ſic recte dicitur: Non vos eſtis, qui ſcitis; eis, qui in Dei ſpiritu ſciunt. Nihilominus igitur recte dicitur: Non vos eſtis, qui videtis? eis qui in ſpiritu Dei vident. Ita quicquid in ſpiritu Dei vident, quia bonum eſt, non ipſi, ſed Deus videt, quia bonum eſt.

3. Aliud ergo eſt, ut putet quiſque malum eſſe, quod bonum eſt, quales ſupra dicti ſunt. Aliud, ut quod bonum eſt, videat homo, quia bonum eſt. Sicut multis tua creatura placet, quia bona eſt: quibus tamen non tu places in ea; unde frui magis ipſa quam te volunt. Aliud autem, ut cum aliquid videt homo, quia bonum eſt, Deus in illo videat, quia bonum eſt, ut ſcilicet ille ametur in eo, quod fecit: quia non amaretur, niſi per ſpiritum ſanctum, quem dedit. Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis: per quem videmus, quia bonum eſt, quicquid aliquo modo eſt. Ab illo enim eſt, qui non aliquo modo eſt: ſed quod eſt, eſt.

CAPUT XXXII.

Compendio enarrat opera Dei.

1 GRatias tibi Domine. Videmus cælum & terram, ſive corporalem partem ſuperiorem atque inferiorem, ſive ſpiritualem corporalemque creaturam: atque in ornatu harum partium, quibus conſtat vel univerſa mundi moles, vel univerſa omnino creatura, Videmus lucem factam diviſamque à tenebris. Videmus firmamentum cæli, ſive inter ſpirituales aquas ſuperiores & corporales inferiores primarium corpus mundi: ſive hoc ſpacium aëris, (quia & hoc vocatur cælum) per quod vagantur volatilia cæli, inter aquas quæ vaporaliter eis ſuperferuntur, & ſerenis etiam noctibus rorant, & has quæ in terris graves fluitant.

2. Videmus congregatarum aquarum ſpeciem per campos maris; & aridam terram vel nudatam vel formatam, ut eſſet viſibilis & compoſita; herbarum quoque atque arborum materiem. Videmus luminaria fulgere deſuper, ſolem ſufficere diei, lunam & ſtellas conſolari noctem, atque his omnibus notari & ſignificari tempora. Videmus humidam uſquequaque naturam, piſcibus & belluis & alitibus fœcundatam, quod aëris corpulentia, quæ volatus avium portat, aquarum exaltatione concreſcit.

3. Videmus terrenis animalibus faciem terræ decorari: hominemque ad imaginem

nem & ſimilitudinem tuam factus cunctis irrationalibus animantibus, ipſa tua imagine ac ſimilitudine, hoc eſt, rationis & intelligentiæ virtute, præponi. Et quemadmodum in ejus anima, aliud eſt quod conſulendo dominatur: aliud quod ſubditur, ut obtemperet: ſic viro factam eſſe etiam corporaliter fœminam, quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, ſexu tamen corporis ita maſculino ſexui ſubjiceretur, quemadmodum ſubjicitur appetitus actionis ad concipiendam de ratione mentis recte agendi ſolertiam. Videmus hæc, & ſingula bona, & omnia bona valde.

CAPUT XXXIII.

Vt omnis creatura laudet creatorem.

1 LAudent te opera tua, ut amemus te, & amemus te, & laudent te opera tua. Quæ habent initium & finem ex tempore, ortum & occaſum, profectum & defectum, ſpeciem & privationem. Habent ergo conſequentia mane & veſperam, partim latenter, partim evidenter. De nihilo enim à te, non de te facta ſunt, non de aliqua non tua, vel quæ antea fuerit, ſed de concreata, id eſt, ſimul à te creata materia, quia ejus informitatem, ſine ulla temporis interpoſitione, formaſti. Nam cum ſit aliud cæli & terræ materies; aliud cæli & terræ ſpecies; materiem quidem de omnino nihilo; mundi autem ſpeciem de informi materia, ſimul tamen

utrumque feciſti: ut materiem forma, nulla moræ intercarpedine, ſequeretur.

CAPUT XXXIV.

De ordine & vario fructu Chriſtianæ vitæ.

1 INſpeximus etiam, propter quorum figurationem, iſta vel tali ordine fieri, vel tali ordinatione ſcribi voluiſti; Et vidimus, quia bona ſunt ſingula, & omnia bona valde, in verbo tuo, in unico tuo; cælum & terram, caput & corpus Eccleſiæ, in prædeſtinatione ante omnia tempora, ſine mane & veſpera. Ubi autem cœpiſti prædeſtinata temporaliter exequi, ut occulta manifeſtares, & incompoſita noſtra componeres: quoniam ſuper nos erant peccata noſtra; & in profundum tenebroſum abieramus abs te; & ſpiritus tuus bonus ſuperferebatur, ad ſubveniendum nobis in tempore opportuno; & juſtificaſti impios; & diſtinxiſti eos ab iniquis; & ſolidaſti autoritatem libri tui inter ſuperiores qui tibi dociles eſſent, & inferiores qui eis ſubderentur; & congregaſti ſocietatem infidelium in unam conſpirationem, ut apparerent ſtudia fidelium, & tibi opera miſericordiæ parerent, diſtribuentes etiam pauperibus terrenas facultates ad acquirenda cœleſtia.

2. Et inde accendiſti quædam luminaria in firmamento, verbum vitæ habentes ſanctos tuos, & ſpiritualibus donis

nis prælata ſublimi autoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gentes, ſacramenta & miracula viſibilia, voceſque verborum ſecundum firmamentum libri tui, quibus etiam fideles benedicerentur, ex materia corporali produxiſti: & deinde fidelium animam vivam per affectus ordinatos, continentiæ vigore formaſti: atque inde tibi ſoli mentem ſubditam & nullius autoritatis humanæ ad imitandum indigentem renovaſti ad imaginem & ſimilitudinem tuam: præſtantique intellectui rationabilem actionem tanquam viro fœminam ſubdidiſti: omnibuſque tuis miniſteriis ad perficiendos fideles in hac vita neceſſariis, ab eiſdem fidelibus ad uſus temporales, fructuoſa in futurum opera præberi voluiſti. Hæc omnia videmus, & bona ſunt valde: quoniam tu ea vides in nobis, qui ſpiritum, quo ea videremus, & in eis te amaremus, dediſti nobis.

CAPUT XXXV.

Optat pacem.

DOmine Deus, pacem da nobis, omnia enim præſtitiſti nobis: pacem quietis, pacem ſabbathi, pacem ſine veſpera. Omnis quippe iſte ordo pulcherrimus rerum valde bonarum, modis ſuis peractis tranſiturus eſt: & mane quippe in eis factum eſt, & veſpera.

CAPUT XXXVI.

Diem ſeptimum veſpera quare non ſequatur.

1 Dies autem ſeptimus, ſine veſpera eſt, nec habet occaſum; quia ſanctificaſti eum, ad permanſionem ſempiternam: ut id, quod tu poſt opera tua bona valde, quamvis ea quietus feceris, requieviſti ſeptimo die. Hoc præloquatur nobis vox libri tui, quod & nos poſt opera noſtra, ideo bona valde, quia tu nobis ea donaſti, ſabbatho vitæ æternæ requieſcamus in te etiam.

CAPUT XXXVII.

Deus in nobis quomodo quieſcit.

1 Tunc enim ſic requieſces in nobis, quemadmodum nunc operaris in nobis; & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum ſunt iſta opera tua per nos. Tu autem Domine, ſemper operaris, & ſemper requieſcis. Nec vides ad tempus, nec moveris ad tempus, nec requieſcis ad tempus: & tamen facis & viſiones temporales, & ipſa tempora, & quietem ex tempore.

CAPUT XXXVIII.

Aliter Deus, aliter homo videt creata.

1 Nos itaque iſta, quæ feciſti, videmus, quia ſunt: tu autem quia vides

des ea, ſunt. Et nos foris videmus, quia ſunt: & intus, quia bona ſunt: tu autem ibi vidiſti facta, ubi vidiſti facienda. Et nos alio tempore moti ſumus ad benefaciendum, poſteaquam concepit de ſpiritu tuo cor noſtrum. Priore autem tempore ad malefaciendum movebamur, deſerentes te: tu vero Deus ſumme, une bone, nunquam ceſſaſti benefacere. Et ſunt quædam bona opera noſtra ex munere quidem tuo, ſed non ſempiterna. Poſt illa nos requieturos in tua grandi ſanctificatione ſperamus Tu autem bonum nullo indigens bono, ſemper quietus es: quoniam tua, qui es, tu ipſe es. Et hoc intelligere, quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? A te petatur, in te quæratur, apud te pulſetur: ſic, ſic accipietur, ſic invenietur, ſic aperietur. Amen.

FINIS.

I N-

INDEX.

Primus numerus librum, ſecundus caput, reliquus paragraphum capitis ſignificat.

A.

Academici de omnibus dubitant. 5, 10, 2. & 5, 14, 3.
Abſentia. *V. Memoria.*
Abyſſus. *V. Tenebræ.*
Adeodatus filius Auguſtini naturalis, miro fuit ingenio, 9, 6, 1.
Adoleſcentia Auguſtini fuit vitioſa. 2. 2, 1. Nolebat videri flagitioſis inferior. 2, 2, 3.
Adulterium. *V. Monica.*
Æneas num Carthaginem iverit, incertum eſt. 1, 13, 3.
Ænigmatis ſolutionem petit Auguſti[nus] à Deo. 11, 22, 1.
Æternitas Dei, tempora non novit. 1[1,] 11, 1.
Affectu itur ad Deum vel ab eo receditur. 1, 18, 2.
Affectus inordinatus ſibi ipſi pœna eſt. 1, 12, 2.
Alipius ubi & quibus parentibus ortus. 6, 7, 1.

6, 7, 1. Vbinam Auguſtino præceptore uſus ſit. 6, 7, 1. Eum amavit Auguſtinus ob indolem bonam, & ipſe etiam Auguſtinum dilexit, ut doctum & bonum. *Ibidem.* Spectaculis fuit deditus, à quibus Auguſtinus eum divertit. 6, 7, 2. Romam miſſus, ut juris ſcientiæ vacaret. 6, 8, 1. Fit iterum Auguſtini diſcipulus. 6, 7, 3. Factus eſt Manichæus cum Auguſtino. *Ibid.* Primo à ſpectaculis digladiatoriis abhorrebat: at poſt ſeductus ab aliis, plurimum iis delectabatur. 6, 8, 1. Vt fur, licet innocens, comprehenditur 6, 9, 1. Auguſtinum Mediolanum ſecutus, eidem adhæſit. 6, 10, 1. Pecunia non corrumpitur. 6, 10, 2. Caſtus fuit, & Auguſtinum à conjugio dehortabatur. 6, 12, 1. Credidit aliquando, animam in Chriſto non eſſe. 7, 19, 2. *V. Concionator. Correptio. Caro. Auguſtinus.*

Allegorica explicatio avium, piſcium, & cæterorum animalium. 13, 21, 1.

Ambitioſorum miſeria. 6, 6, 1. *V. Mendicus.*

Ambroſii laudes. 5, 13, 1. Mutuus Ambroſii & Auguſtini amor. 5, 13, 1, 2. Eo audito, ſenſim Auguſtinus ab errore reſipuit. 5, 14, 1. Auguſtinus ab ejus ore pendebat. 6, 2, 3. Ambroſium ut Angelum Dei diligebat Monica, ſperans Auguſtini filii ſui converſionem per eum. 6, 1, 3. & 6, 2, 3. Ambroſius dicebat Auguſtinum beatum, qui talem matrem haberet. 6, 2, 3. Fuit vir nego-

negotioſus, & quo pacto ſtudebat. 6, 3, 1, 2. Omni dominico die concionabatur. 6, 3, 3. Conſuluit quid primo legeret. 9, 5, 1. Iuſtina Ariana eum eſt perſecuta. 9, 7, 1. Corpora Prothaſii & Gervaſii ubi jacerent, fuit Ambroſio per viſum revelatum. 9, 7, 2. Carmen illud, Deus creator omnium, eſt Ambroſii. 9, 12, 5.
Amicitia Oreſtis & Pyladis forte fictio fuit. 4, 6, 1.
Amicitia hominum, nodus eſt charus. 2, 5, 2. Quæ ſit vera amicitia. 4, 4, 1.
Amicitia hujus mundi, fornicatio eſt à Deo. 1, 13, 2. Animus amicitia vinctus, miſer. 4, 6, 1. Mala amicitia res eſt contagioſa. 2, 9, 1.
Amicus alter ego. 4, 6, 2.
Amicus dimidium animæ. 4, 6, 2.
Amicus Auguſtini, fabellis ſeductus ab eo. 4, 4, 1. in ſtudio comparatus. *Ibid.* Auguſtinum revocat. 4, 3, 3. Mors amici valde Auguſtinum torſit. 4, 4, 7. *uſque ad* 4, 8.
Amor unde proveniat. 4, 13, 1. Non improbatur amor, modo ſit ſecund[um] Deum. 4, 12, 1. Ab adoleſcentia fu[it] raptus amore Auguſtinus. 2, 2, 1. De[i] amor erga nos. 10, 43, 2. Proprius amor. 10, 39, 1. *V. Pulchritudo.* Amantem oportet redamare. 4, 9, 1. Amari vult Deus à nobis, imo & hoc jubet. 1, 5, 1. Omnes creaturæ docent, ut Deum amemus. 10, 6, 1. Auguſtini vo-

luptas erat, amare & amari. 2, 2. & 3, 1. 1. Amandus homo tantum humaniter. 4, 7, 1.
Angeli. *V. Virtutes.*
Anima eſt immortalis, 6, 16, 1. *Vid. Caro.*
Animus quo extendendus. 11, 30, 1. Cur eſt ab bonum tardus. 8, 9, 1.
Antonii vita duos commovit, ut ſeculum plane relinquerent. 8, 6, 5. Notus erat S. Antonius, ſed necdum Auguſtino. 8, 6, 3.
Appetitus. *V. Beatitudo.*
Aquæ nominantur nomine cæli & terræ. 12, 22, 1.
Arida quid ſit. 13, 19, 1.
Artes omnes liberales puer Auguſtinus didicit 4, 16, 3.
Aruſpicem contemnit Auguſtinus, qui ei victoriam promittebat. 4, 2, 2.
Aſcendere qui vult cum Chriſto, deſcendat neceſſe eſt. 4, 12, 3.
Auguſtini infantia. 1, 6, 1. Auguſtinus infans peccator. 1, 7. Auguſtini pueritiæ deſcriptio. 1, 8. Aug. puer ægrotavit. 1, 11. puerilibus delectatur. 1, 13, 4. Auguſtino cæteri pueri acclamabant hiſtorias recitanti. 1, 17, 2. Reprehendi nolebat. 1, 19, 2. Illius indoles. 2, 1. & 2, 2. parens uterque volebat ut ipſe ſtuderet. 2, 3, 4. ad philoſophiæ ſtudium Hortenſius Ciceronis commovit. 3, 4. 1. Aug. per annos novem ſeducebat & ſeducebatur. 3, 11, 3. & 4, 1, 1. aſtrologiæ

giæ deditus à medico revocatur. 4, 3, 1. doctrinam ſuam confert cum Catholicis. 5, 11, 1. Nec Manichæus erat, nec Chriſtianus. 6, 1, 2. audit Ambroſium concionantem. 6, 3, 3. de vita inſtituenda deliberat. 6, 11, 1. aſtrictus carnis vitio. 6, 12, 1, 2 dicebat, ſe vitam cœlibem ducere non poſſe. 6, 12, 2. ei puella ad nuptias quæritur. 6, 13. Auguſtinus cupit cum aliis vitam communem agere 6. 14. Quomodo divina ei miſericordia ſubvenerit. 7, 8. Divina ei clarius innoteſcunt. 7, 10, 1. diſputat cum Alipio & Nebridio de finibus bonorum. 7, 16, 1. Divinorum amore incenſus, ad Simplicianum ire conſtituit. 8, 1, 1. Lucta ſpiritus & carnis in illo. 8, 11, 1. Flet copioſius contritus & converſus. 8, 12, 1. Dei bonitatem laudat, & ſuam miſeriam agnoſcit. 9, 1, 1. cum Nebridio ſcriptis diſputat. 9, 4, 1. fit catechumenus. 9, 4. 2. baptizatur Mediolani. 9, 6, 1. Quænam à Deo didicerit. 12, 1, 1. Orat Deum. 1, 5. & 1, 15. & 11, 25. & 13, 1. ut veritas de terra oratur & juſtitia de cælo reſpiciat. 13, 18, 1. ne [illegible] pulet. 1, 9,

Aurium voluptas. 10, 33, 1

B.

BAlneum unde dictum. 9, 12, 4.
Baptiſmi efficacia ex ſpiritu. 13, 12.

Baptiſ-

Baptiſmus Aug. cur fuerit dilatus. 1, 11, 1. Irridet Aug. Baptiſmum amici. 4, 4, 2. Amicus Aug. baptizatur neſciens, & à febre ſanatur. 4, 4, 2. Alipius & Aug. ſimul baptizantur, item ejus filius Adeodatus. 9, 6, 1. aqua Baptiſmi fit efficax per ſpiritum. 13, 12, 1.

Barbariſmi. V. *Solœciſmi.*

Beatitudinem omnes appetunt. 10, 20, 1.

Beatus, qui Deum novit, etiamſi cætera neſciat. 5, 4, 1.

Beata vita quid & ubi ſit. 10, 23, 1.

Bellum fit in homine, quia voluntas ex toto non imperat. 8, 9. V. *Auguſtinus.*

Benedicere. Cur benedixerit Deus homini, piſcibus, volatilibus, non autem cæteris creaturis. 13, 24.

Beneficium. Ex beneficio collato in proximum, utilitas & voluptas quæ. 13, 16.

Bona ſunt omnia quæ ſunt. 7, 12. Res bona non prodeſt, niſi bene utenti ea. 4, 16, 3. Boni ſpecie ad vitia invitamur. 2, 5, 2.

C.

CAntus. In cantu Eccleſiæ flebat Auguſt. 9, 7, 2. & 10, 33, 3. Quando fuit cantus Mediolani inſtitutus, & qua de cauſa. 9, 7, 1. Excitat cantus. 9, 6, 2. & 9, 7, 1. & 10. 33, 1, 2. Moderandus eſt. 10, 33, 2, 3. Servit cantus hominum infirmitati. 10, 33, 3. Peccatum eſt,

quando magis cantui quàm verbis intenditur. 10, 33, 3.
Carnis voluptates volebat experiri Alipius. 6, 12, 2, 3. Uſu creſcit voluptas carnis, ut etiam minus poſſit quis continere. 6, 15. Carnem ſpiritus ſequi non debet, ſed contra. 4, 11, 2. Triplex carnis cupiditas. 10, 41.
Caſtitatem da mihi, ait Auguſtinus; ſed non modo. 8, 7, 2.
Cælum majus eſt terra. 12, 7, 1. Cæli & terræ nominibus quid intelligi debeat. 12, 17, 1. Cælum cæli quid ſit. 12, 9. 1. V. *Terra.*
Cete. V. *Piſces.*
Chriſtum carnem habere, credere timebat Aug. 5, 10, 5. Via ad ſalutem Chriſtus. 7, 13, 1. Eſt efficax interceſſor. 10, 43. V. *Mediator.*
Cibus grandium Chriſtus. 7, 10, 2. Cibi ſunt velut medicinæ quædam. 10, 31, 1. Voluptas in cibo, eſt velut ancilla data ad edendum. 10, 31, 2. Sumentes cibum, ſæpe ſunt incerti, an moveantur propter neceſſitatem, aut potius propter voluptatem. 10, 31, 2. Immunditiam cibi non timebat Auguſt[illegible] cupiditatem. 10, 31, 6. Paucorum e[st] ſumere cibum tantum intra neceſſitatis metas. 10, 31, [illegible]
Cicero. V. *Sapientia. Auguſtinus.*
Cognitio. Cognoſcendi curioſitas. 10, 35, 1. Homo non omnino ſe cognoſcit, Deus autem in ænigmate. 10, [illegible] 1. Sol

1. Sola Dei cognitio beat. 5,4,1. Petit Auguſtinus cognitionem Dei. 11, 2, 3, 4. & 11, 22, 1. & 11, 25, 1. Quænam retardant à cognitione divinorum. 3, 5, 1. & 4,15. 1. *V. Deus.*
Comedere, eſt corporis ruinas reficere, ſeu medicinam ſumere. 10, 31, 1.
Complacentia ſui. *V. Amor proprius.*
Concionator ſæpe ſanat vitia aliquorum, licèt nil emolumenti cogitans ſigillatim: ut in Alipio contigit. 6, 7, 2.
Concubinam Aug. habuit, cui fidem ut in matrimonio ſervavit. 4, 2, 1. Ejus concubina vovit, alium virum non cognituram. 6, 15. Concubina Auguſtini ſecunda. *Ibid.*
Concupiſcentia Aug. in quadam ſolemnitate. 3, 3, 1.
Confiteri Domino quid ſit. 10, 2, 2. Cur confitemur Domino cuncta ſcienti. 11, 1. Fructus confeſſionis. 10,4, 1.
Conſuetudo ſomno ſimilis. 8, 5, 2. Peccandi conſuetudo converſionem impedit. 8, 5, 1.
Continens nemo eſſe poteſt, niſi Deus dederit. 6, 11, 4. & 10, 31, 3. Putabat Aug. ſibi impoſſibilem continentiam. 6, 12, 2. Dabit eam Deus, ſi rogaverimus, 6, 11, 4. Ad ſervandam continentiam, quæ exempla ſibi propoſuit Auguſt. 8, 11, 3.
Converſio Auguſt. 8, 12. Evodii. 9, 8, 1. Converſionis impedimenta in Aug. 8,5,1.

8,5,1. & 8,7, 1. Dicebat Aug. Quam diu hæc, &c. 6, 10, 3. Gaudent Angel in converſione peccatoris. 8, 3. & cur 8, 4.
Cor hominis eſt locus Dei. 1, 2, 1
Corporalia eſſe omnia opinabatur Auguſt. necdum ſpiritualia cupiens. 4, 15 1.
Correptio fit quandoque oportune, ut in Alipio. 6, 7, 2,
Crapula. A crapula alienus non fuit Aug ut ipſe fatetur. 10, 31, 3
Creatio. De creatione mundi cuperet Moyſe doceri Aug. 11, 3, 1. Virtutum creatio ſpiritualis. 13, 20, 1
Creare. In principio creavit, &c. 12 20.
Creator. Inter creatorem & condit quantum interſit. 12, 15
Creatura. In creaturis quomodo ine veritas & falſitas. 7, 15. Creatura du plex. 12, 12. Clamant creaturæ, quo factæ ſunt. 11, 4. Omnes creaturæ lau dant Deum. 7, 13. Videns creaturas conſidera artificem. 4, 11, 2. Omne creaturæ ſunt bonæ. 7, 16. Omni creata ſunt in ſe mutabilia, ſed in firma. 4, 11. Amor non figi debet creaturis. 4, 10, 2. Creaturæ quomod ſint & non ſint. 7, 11. Homini ſan mentis creaturæ non diſplicent. 7, 1 Creaturæ clamant, Deum eſſe creato rem. 11, 4. Cur Moyſes in poſtrem addidit: Et erant valde bona, 13, 28
Spiri

Spirituales creaturæ quales ſint. 12, 13. Creata aliter videt Deus, aliter homo. 13, 38. Quomodo omnis creatura laudet ſuum creatorem. 13, 33.
Credendum eſt ſcripturis. 12. 10. Multa in hiſtoriis & aliis credenda ſunt, nobis tamen incerta. 6, 5, 1.
Crucis ſigno ſignabatur Aug. etiam infans. 1, 11, 1.
Cultus agri, item & numinis. 13, 2, 1.
Cupiditas. V. *Caro. Cibus.*
Curam omnium gerit Deus, tanquam ſingulorum. 3, 11, 2.
Curioſitas V. *Cognitio.*

D.

DA quod jubes, & jube quod vis. 10, 29.
Dentium dolore per orationes aliorum liberatur Aug. 9, 4, 8.
Deus quid ſit, & quomodo cognoſcitur. 10, 6. Eſt laudabilis. 1, 1, 1. Timendus eſt. 2, 6, 2. Immutabilis eſt. 13, 16, Ubique eſt, & videt omnia. 1, 3. & 5, 3, 2. & 6, 3, 4. Ubi invenitur Deus. 10, 26. Cogi non poteſt. 7, 4, 1. Ejus cognitio beat. 5, 4, 1. Qui cum Deo eſt, eſt velut lac ſugens. 4, 1, 2. Deus quando in nobis quieſcit. 13, 37. Principio quid cogitabat Aug. de Deo. 4, 16, 4. Non eget rebus creatis. 13, 4, 1. Quomodo cognoſcitur Deus, & quomodo crea-

tura. 11, 31. Locus eſt in Deo imperturbabilis. 4, 11, 1. Quomodo Deus rapiat hominem. 6, 7, 2, 3. & 10, 27. Deum nemo amittit, niſi qui illum dimittit. 4, 9. In Deo ſpes & fiducia. 10, 29. Deum eſſe incorporeum, agnoſcit Aug. imaginibus corporeis rejectis. 7, 1. Deus largè ſua donat, & tamen nil amittit. 1, 4. Putabat Aug. Deum corpus habere, nec eſſe ſpiritum. 3, 7, 2. Amandus eſt Deus, item amicus & inimicus propter eum. 4, 9, 1. Deum amantes, quid ſit, quod ament. 10, 6, 2. Opera Dei compendio narrantur. 13, 32, 1. Dei voluntas principium neſcit. 11, 10, 1.

Diem ſeptimum quare non ſequatur veſpera. 13, 36.

Dilata ſunt gratiora. 8, 5, 1, 2. & 8, 7. 2.

Diſcipulos bonos cupiebat habere Aug. 4, 2, 1. V. *Scholaſtici.*

Divinationes. V. *Mathematici.*

Dolori tempus medetur. 4, 8, 1.

Dona Dei ſunt omnia. 13, 1, 1.

E.

ENtia omnia ſunt bona. 7, 12, 1.

Epiſcopus. Cum epiſcopo ſuo parata plebs mori. 9, 7, 1.

Errores Auguſt. ante ſuſceptam Euangelii doctrinam. 5, 10, 1. Quis error innoxius in ſcripturis, 12, 18. Petit liberari

xari

rari ab erroribus Aug. & ad veram duci cognitionem. 11, 2. V. *Ambroſius.*
Eſaiam legendum proponit Ambroſius Auguſtino.
Euchariſtia. In Euchariſtia Deus non mutatur in nos, ſed nos in illum, 7, 10, 2.
Euodius. V. *Converſio.*

F.

FAbulas ut diſceret in ſcholis, cædebatur Aug. 1, 16, 3. Illas libenter Aug. didicit. *Ibid.*
Fames & ſitis ſunt quidam morbi. 10, 31, 1.
Fauſtinus Manichæus fama clarus. 5, 3, 1. Docebat, quod neſciebat, ex temeritate. 5, 5, 1. Quo ingenio & moribus fuit. 5, 3, 1. & 5, 6, 1, 3. Quibus in rebus verſatus erat, & in quibus minime. 5, 6, 3. Ab eo fit alienus Aug. 5, 7, 3.
Febre corripitur Aug. 5, 9, 1. Ab ea convaluit idem. 5, 10, 1.
Ficum arborem & fructum ejuſdem Aug. opinabatur flere, cum decerpitur. 3, 10.
Fide & ſpe roboramur. 13, 14, 1.
Fiducia. V. *Deus.*
Filius Dei principium eſt omnium. 13, 5.
Firmamentum. Per firmamentum ſcriptura intelligitur. 13, 18, 1.
Fletus. Flevit Didonem mortuam Auguſtinus, 1, 13, 1, 2.

Fons. Ex fonte copioſius haurimus. 12, 27, 1.
Fructus terræ allegorice ſunt opera pietatis. 13, 25, 1.
Furtum Aug. de cellario. 1, 19, 2. Furtum ex pomis alterius horti narrat Aug. 2, 4. Quid in furto Aug. amaverit. 2, 6. & 2, 8, 5.
Futura quomodo præſciantur. 11, 19, 1.

G.

Gaudium in Deo. 2, 10. & 10, 22. Omnes gaudere volunt. 10, 23, 1. Intereſt plurimum, unde quis gaudeat. 6, 6, 3.
Geneſis. V. *Liber*.
Gloria vana. V. *Virtus*.
Græcas literas oderat Aug. 1, 14, 1.
Grammatica. V. *Leges*.
Gratia. Gratias agit Deo Aug. de omnibus gratiis nobis à gratia Dei ſibi collatis. 1, 20, 1. Omnia. 13, 3, 1. Gratias agit Deo Aug. pro remiſſione peccatorum, & quæ non fecit. 2, 7, 1.
Gulæ tentatio. 10, 31, 1. Eſt quotidiana. 10, 31, 3.

H.

Homines fecit Deus, ſed non peccatum in eis. 1, 7, 1. Homo abſque Deo, ſibi dux eſt in præceps. 4, 1, 2.
Honor. V. *Ambitio*.
Hortus. In horto quid egerit Aug. 8, 8.

I.

IAƈtantia. V. *Peccatum.*
Jeſu nomen Auguſtino ab infantia in precio. 3, 4, 3.
Icherius. V. *Pulchrum. Orator.*
Incantator. V. *Aruſpex.*
Incarnatio Chriſti. De ea quid olim Auguſt. ſenſerit. 7, 19, 1.
Indocilis eſt omnis ſuperbus. 3, 12, 1.
Indoƈti ſurgunt, & cælum rapiunt, 8, 8, 1.
Indoles Aug. 2, 1. & 2, 2.
Infantia ipſa peccatis non caret. 1, 7, 1.
Joannis Euangeliſtæ principium, apud Platonem habetur. 7, 9, 1.
Jubere. V. *Da.*
Judicia Dei & hominum diverſa. 8, 9, 1. De quibus judicare debet Chriſtianus. 13, 23.

L.

LAchrymæ in miſeria & oneribus dulces eſſe ſolent. 4, 5. V. *Monica.*
Laudibus & vituperiis movemur. 10, 37. A quibus non eſt bonum laudari. 4, 14, 2. Ad laudes Dei ſe Aug. excitat. 5, 1.
[illegible] *Creatura.*
Leƈtio. V. *Vita ſanƈtorum.*
Læta. V. *Memoria.*
Leges mutari poſſunt pro ratione temporis. 3, 7, 3. Grammaticorum leges

ſervantur, non autem Dei. 1, 18.
Liber Geneſeos eſt obſcurus. 12, 25. In Libro qui Magiſter inſcribitur, loquitur Aug. cum filio Adeodato. 9, 6, 1.
Liberum arbitrium ex cauſa peccati. 7, 3.
Libido tribulationes invehit. 2, 2, 2. Suam libidinem Auguſt. deflet. 2, 2, 3. V. *Monica*.
Literarum odium in Aug. & in pueris. 1, 9, 1. & 1, 12, 1. A pueris addiſcuntur præmio laudis aut dedecoris, vel metu plagarum. 1, 17, 1. Ubi Aug. didicerit literas humaniores & oratorias. 2, 2, 1. Quidam literas ad opes referunt, 1, 9, 1. Julianus Imp. prohibuit docere literas humaniores & Rhetoricam. 8, 5, 1.
Luſus amor in pueris. 19, 3. Ob pilæ luſum Aug. juſſa parentum prætermiſit. 1, 10.
Luxuria. V. *Libido*.

M.

MAlum unde ſit. 7, 5, 2. & 7, 7, 1.
Malus quis gratis. 2, 4, 2.
Manichæorum libri pleni fabulis. 5, 7, 1. Aug. factus Manichæus. 3, 6, 1. Manichæus Auguſt. fuit ferme novem annis. 4, 1, 1. Abſurda eſt Manichæorum doctrina. 3, 7, 1. Aug. nec Manichæus, nec Catholicus. 6, 1, 1. Indignatur Manichæis Aug. 9, 4, 2.

Mare quid ſit. 13, 17.
Materia prima univerſi. 12, 4. &c. Quid aliquando Aug. ſenſerit de ea. 12, 6, 1.
Mathematicorum divinationes vanæ. 7, 6, 1.
Matrimonium. V. *Sapientia.*
Mediator Chriſtus debet aliquid habere quod Deo & hominibus ſit ſimile. 10, 42, 2.
Medicus peritiſſimus Auguſtinum ab Aſtrologia abduxit. 4, 3, 2.
Medicum expertus malum, bono non audet ſe committere. 6, 4, 3. V. *Cibus.*
Memoria bona in Aug. 1, 20, 1. Vis memoriæ. 10, 8. Diſciplinarum memoria. 10, 9. Senſus tradunt res memoriæ. 10, 10. Mathematicorum memoria. 10, 12. Memoria affectionum. 10, 13. Lætorum quomodo recordemur non læti. 10, 14. Abſentium rerum memoria. 10, 15. Oblivionis memoria. 10, 16. Memoriæ humanæ vis triplex. 10, 17. Memoria eorum, quæ nunquam habuimus. 10, 21. Memoria etiam Deum continet. 10, 24. In quo memoriæ gradu reperiatur Deus. 10, 25.
Mendaciis pluribus Aug. alios fallebat. 4, 1, 1.
Mendicus ſatur exultat, ambitioſis felicior. 6, 6.
Menſura pedum & ſyllabarum. 11, 26.
Miſeria. V. *Dolor.*

Vita

Vita humana. V. *Amici Lachrymæ.*
Miſſa pro Monica defuncta. 9,13.
Monaſterium ſub Ambroſio. 8,6,4.
Monica. S. Monicæ ſtudium, ut Auguſtinum ad fidem adduceret. 2,3,2,3. Deus loquebatur Auguſtino per eam. 2, 3, 3. Monet Auguſtinum ne ſe libidini det, maxime ne uxorem alicujus attingat. 2,3, 3. Fletus illius pro Aug. 3, 11, 1. & 3, 12, 2. & 5, 7, 3. & 5, 8, 3. & 5, 9, 2, 3. Somnium ejus quo ſe vidit & filium in eadem linea. 3, 11, 1. Quos inveniebat idoneos, eos rogabat, ut veritatem filium docerent. 3, 12, 1. A quodam epiſcopo audivit: Vade, filius tantarum lachrymarum perire non poterit. 3, 12, 2. Amabat ipſa præſentiam filii. 5, 8, 4. In miſſa quotidie offerebat aliquid, & ad templum ibat pro ſalute Aug. 5, 9, 2. Mediolanum navigavit ad filium. 6, 1, 1. Nautas in periculo ſolata eſt. 6, 1, 1. Plena ſpe in Deo, non deſperavit de filii converſione. 6,1,2. Ejus obedientia erga miniſtros Eccleſiæ. 6, 1, 3. & 6, 2,1. Temperantia Monicæ. 6,2,1,2. Gaudet de converſione filii. 8, 12, 3. Laudes ejus. 9, 9. Prima in nocturnis precibus. 9, 7, 1. Ab ancilla edocta aquam bibere. 9,8,2. Vinum bibebat ſobrie. 9, 8, 5. In fine dicebat, ſe propter Auguſtinum vitam deſideraſſe. 9, 10, 4. Qualis fuerit erga maritum. 9, 9, erga ſocrum. 9,9, 3. erga filios. 9,9, 5. Apud

5. Apud oſtia Tiberina infirmatur, de regno Dei cum Aug. loquitur. 9,10,1. Animæ deliquium illius. 9,11,1. Mors ipſius. 9,11,3. Fletus Auguſtini & Adeodati in ejus morte. 9,12,1,4. & 9,13,1. Pro ea ſupplicatio. 9,13. Unius viri uxor fuit. 9,9,5. V. *Ambroſius.*

Mundo renuntiarunt duo aulici, idem & eorum ſponſæ fecerunt. 8,6,4. &c.

Mundus ex nihilo factus. 11,5. Verbum æternum eum condidit. 11,6. Ante mundi creationem quid fecerit Deus 11,12.

N.

NEbridii laudes 6,10,3. Mediolanum profectus, ut Auguſtino adhæreret. *Ibid.* Manichæos confutavit. 7,2,1. Docuit Mediolani non commodi ſui cauſa, ſed officii gratia. 8,6,1,2. De Chriſti humanitate error ipſius ante converſionem. 2,3,2. Auguſtino contradicit ob mathematicorum divinationes. 7,6,1. V. *Auguſtinus.*

Nodus charus. V. *Amicitia.*

O.

OBediendum regi, multo magis Deo, 3,8,2. V. *Monica.*

Oblationes. V. *Sepulchra.*

Oblivio. V. *Memoria.*

Oculorum illecebræ. 10,3,4,1. Nocet, oculos non cuſtodire. 6,8,2.

Odores. De odoribus non multum curabat Aug. 10, 32. 1.
Omnipotentia Dei non procul eſt à nobis. 2, 2, 2.
Opera Dei ſemper bona ſunt. 13, 29, 1. In eos quibus Dei opera diſplicent. 13, 30. Omnes pii probant ſemper opera Dei. 13, 31.
Orator Romanus Icherius laudatur. 4, 14, 1.
Oratoria. V. *Litera.*
Oreſtis & Pyladis amicitia. 4, 6, 1.
Ortus. Quæ oriuntur cito, cito etiam intereunt. 4, 10, 1.

P.

PAſſio. De Paſſione Chriſti quid cogitaverit Aug. exiſtens in errore. 5, 9, 1.
Pater Aug. municeps Tagaſtenſis. 2, 3, 1. In Auguſtini ſtudia plus impendebat, quam facultates ferrent. *Ibid.* Cupiebat filium ſuum eſſe diſertum. *Ibid.* Precibus aliorum Auguſtinus commendat Patritium patrem ſuum. 9, 13, 4.
Pauli epiſtolis incumbit Auguſtinus. 8, 6, 3. V. *Pontitianus.*
Pacem optat Auguſtinus. 13, 35.
Peccatorum ſuorum orat veniam Auguſtinus. 1, 5, 1. & 11, 2, 1. Recogitat ea in amaritudine. 2, 1, 1. Gloriari de peccatis ſuis. 2, 3, 3. Peccat nemo ſine cauſa. 2, 5. Nemo ſua peccata amat. 2, 5, 3. De peccatis non commiſſis etiam gratiæ

gratiæ ſunt agendæ : quia illa poterant fieri. 2, 7, 1. Peccata ſunt punienda. 3, 8, 1. Diſcrimen inter peccata. 3, 9, 1. Peccatorum remiſſio fit per ſpiritum. 13, 13, 1.
Peregrinatur ſtudiorum cauſſa Aug. 2, 3.
Philautia V. *Amor proprius.*
Pietatis officia ſunt fructus terræ. 13, 25.
Pila V. *Luſus.*
Piſces & Cete, quid ſint. 13, 27.
Platonici libri varii. 7, 20. In libris Platonicorum invenit Aug. conſentanea doctrinæ Chriſtianæ, In principio erat Verbum, &c. 7, 9, 1.
Pontitianus Afer, miratus fuit, ſe in menſa Aug. inveniſſe Pauli epiſtolas. 8, 6, 3.
Prædicamenta ſolus per ſe didicit Aug. 4, 16, 1.
Prius, quot modis dicitur. 12, 29.
Prothaſii & Gervaſii corpora. 9, 7, 2.
Pſalmos Davidis quanti Aug. fecerit. 9, 4, 2. In morte Monicæ Pſalmi lecti. 9, 12, 3. Pſalmus quartus explicatur. 9, 4, 3. &c.
Pulchrum. Pulcritudo omnis à Deo. 4, 10, 1. Amorem parit pulcritudo. 4, 13, 1. Auguſt. ſcripſit libros de pulcro. 4, 14. quos dedicavit Icherio oratori Romano. *Ibid.*

Q.

Quamdiu quamdiu? ajebat Auguſtinus. 8, 12, 1.

Quies

Quies in Deo. 1, 1, 1. & 2, 6, 3. & 2, 10. & 4, 12. & 7, 16, 3. Quomodo Deus quieſcit in nobis. 13, 37.

R.

RECordantia. V. *Reminiſci memoria.*
Redamandus amans. 4, 9, 1.
Reminiſcentia. 10, 18. Quid ſit reminiſci. 10, 19.
Remiſſio peccatorum ex ſpiritu. 13, 13.
Renaſcentia ſpiritus. 13, 22.
Rerum ſpecies ſunt in anima. 10, 11.
Rhetoricam docuit Aug. 4, 2, 1. & 5, 12, 2. & 5, 13, 1. De Rhetorica intumuit Aug. 3, 3, 2. Docturus Rhetoricam, Roma Mediolanum ſe contulit Aug. 5, 13. Profeſſionem illius reliquit Aug. 9, 2. V. *Docere. Litera.*
Romam profectus Aug. non lucri cauſa, ſed quod illic quietius ſtuderent adoleſcentes. 5, 8. Romam ivit Aug. matre reluctante. *Ibid.*

S.

SAgittaveras tu cor meum charitate tua. 9, 2, 1.
Sapientiæ vacare, & uxorem habere ſimul, videtur impoſſibile. 6, 12, 1.
Scholaſtici ſunt Romæ quietiores quam Carthagini. 5, 8, 1, 2. Fraudes Romanorum ſcholaſticorum erga præceptores. 5, 12, 1.

*Scrip*turam ſacram contempſit Aug. ob ſtylum humilem, cui Ciceronem prætulit. 3, 5, 1. De ſcripturæ ſacræ litera & ſpiritu. 6, 4, 1. Credendum ſcripturæ ſanctæ authoritati. 6, 5, 3. Profunditas ejus. 12, 14. Grave crimen eſt, dicere, falſum in ea contineri. 12, 23. Levius paulum eſt, aberrare à ſenſu ejus. *Ibid.* Semper verax eſt, etiamſi non intelligatur. 12, 24. Quis ſermo eam deceat. 12, 26. A quibuſdam perperam intellecta. 12, 28. Scriptura ſcrutanda eſt cum honore ſcriptoris. 12, 30. V. *Credere.*

Sectam nullam eſt ſecutus Aug. in principio, ſed ſolum ſcientiam amabat. 5, 14, 3.

Securitas in Deo; poſſumus omnia in eo. 8, 11, 3. Vitæ hujus ſecuritas nulla. 10, 32.

Senſus. V. *Memoria.*

Sepulcra. Ad ſepulcra martyrum oblationes deferuntur. 6, 2, 1.

Sitis. V. *Fauces.*

Societas mala nocet. 2, 9.

Solœciſmi & barbariſmi magis caventur, quam morum turpitudo. 1, 19.

Somniorum ludibria. 10, 30.

Spectaculis olim delectabatur Aug. 3, 2, 2. V. *Alipius.*

Spes. V. *Fides. Deus.*

Spiritus affectus. 13, 7. Spiritus fovens animas infirmas. 13, 8. Cur ſpiritus ſolus ſuper aquas ferri dicatur. 13, 9.

Superbiæ vitium. 10, 96.
V. *Indocilis. Rhetorica.*

T.

TEmpora non fuerunt ante res creatas. 11, 13. Tres differentiæ temporis. 11, 14. Neſcit Aug. quid ſit tempus. 11, 14, 2. & 11, 25. Menſura temporis quæ ſit. 11, 15. Quale tempus poteſt metiri, & quale non. 11, 16. Ubi ſit tempus præteritum & futurum. 11, 17. Tempora præterita & futura quomodo ſint in præſenti. 11, 18. Quomodo temporis differentiæ nominandæ ſint. 11, 20. Quomodo liceat metiri tempus. 11, 21. Tempus quid ſit. 11, 23. Tempus eſt, quo motum corporis metimur. 11, 24. Animo metimur tempora. 11, 28.
Tenebræ ſuper faciem abyſſi. 11, 3.
Tentatio. V. *Gula.*
Terra & cælum duplicia. 11, 2. Terra erat inanis & vacua: exponitur. 12, 21. V. *Cælum.*
Timor. V. *Deus.*
Trinitatis ſymbolum in homine. 13, 11.

V.

VErbum patris, filius Dei, eſt patri coæternum. 11, 7. Dei verbum quomodo in corde nobis loquatur. 11, 9.

Doce-

Docemur in omnibus per Dei verbum. 11, 8.
Veri inquiſitio eſt difficilis. 12, 1. Adverſus eos, qui contradicunt veritati. 12, 16. Quæ liquido ſunt vera. 12, 19. Veritas à quocunque dicatur, recipi debet. 12, 31. Veritas revelata. 12, 32.
Via ad ſalutem. V. *Chriſtus.*
Victoria ibi major, ubi majus fuit periculum. 8, 3, 2. Non vincitur niſi pugnando. *Ibid.*
Victorino baptizato omnes acclamabant, & congratulabantur. 8, 2, 6. Hic quædam Latina fecit ex Græco. 8, 2, 2. De ejus baptiſmo. 8, 2, 1, 2. &c.
Videre, ad omnes ſenſus pertinet. 10, 35.
Virtutum creatio. 13, 20, 1. Virtutibus periculum ineſt ex vana gloria. 10, 38. Cor non fiet virtutum capax niſi pulſis vitiis. 13, 19.
Vitis ſanctorum lectis, nonnulli ſeculum deſeruerunt. 8, 6, 5.
Vitæ humanæ miſeria. 10, 28.
Vitæ Chriſtianæ ordo & fructus. 13, 34. V. *Beatitudo.*
Vitia, virtutum umbris ſe tegunt. 2, 6, 2, 3. Remedia eorum. 10, 42. Lucta contra vitia. 10, 40. Vituperatione dignum eſt ſolum vitium. 2, 3, 4.
Vituperium ut fugeret Aug. fingebat ſe ſceleratiorem. 2, 3, 4. V. *Laudes.*
Voluntas. Quidam male dixerunt, eſſe in

in homine duas voluntates. 8, 10, 11.
Varia eſt hominis voluntas. *Ibid.*
Voluptas. V. *Oculi*. *Cibus*. *Aures*.

Z.

ZElus. Zelus etiam in parvulo apparet. 1, 7, 1.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

4-3-4

Digitized by Google